

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

XV. YÜZYILDA MAKÂMLAR

Özgen KÜÇÜKGÖKÇE

Danışman

Prof. Dr.M. Hakan CEVHER

2010

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum “**XV. Yüzyılda Makâmlar**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Özgen KÜÇÜKGÖKÇE

İmza

DOKTORA TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Özgen KÜÇÜKGÖKÇE
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Konusu : XV. Yüzyılda Makâmlar
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 30.maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır.

Öğrenci sınava gelmemiştir.

**

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.

Evet

Tez, mevcut hali ile basılabilir.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir.

Tezin, basımı gerekliliği yoktur.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖZET
Doktora Tezi
XV. Yüzyılda Makâmlar

Özgen Küçükğökçe

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı
Doktora Programı

Türk mûsikîsinin temelini oluşturan ve üzerinde yüzyıllardır çalışmalar yapılan bir konu da makâmlardır. Makâmlar konusunda günümüze kadar birçok kuram kitabı bulunmasına rağmen, bu konu tam olarak netleştirilememiştir. Türk müzik kültüründe tarihsel süreç incelendiğinde, makâm yapılarının köklerinin dünya coğrafyası üzerinde çok geniş bir alana yayılmış olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Geleneksel müziğimizde yer alan makâmların pek çoğunun, zaman ve mekan içerisinde farklı müzik kültürleriyle güçlü bağlantıları mevcuttur. Günümüzde kullanılan makâmların zaman zaman farklı kültürlere uzanan bu karmaşık köklerinin gün ışığına çıkarılabilmesi için eski müzik kuramcıları tarafından yazılan eserlerin ele alınarak, incelenmesine ihtiyaç vardır. Bu eserler arasında, Osmanlı döneminde yazılmış olan Türkçe mûsikî yazmaları ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu yazmaların kaynakları ise, IX. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanılan el yazmalarıdır. Edvâr adı verilen el yazmaları, mûsikî ile ilgili kuramların günümüze gelmesini sağlamıştır. Devirler, asırlar, zamanlar anlamına gelen “edvâr” kelimesi, Arapça devir kelimesinin çoğuludur. XIX. yüzyıl sonlarına kadar kuram kitaplarında usûller, makâmlar ve hatta çalgılar hakkında bilgiler verilmiştir. Usûl ve makâmlar daireler biçiminde gösterildiği için bu kitaplara “kitab-ı edvâr”(dairesel kitabı) adı verilmiştir.

Müzik bilimi üzerine yapılan çalışmalar IX. yüzyılda El-Kindî ile başlamış, onu X. yüzyılda Fârâbî, XI. yüzyılda İbn-i Sinâ izlemiştir.

Makâmların oluşumunda büyük önem taşıyan dizilerin oluşumu, özellikleri hakkında ilk bilgilere ulaşabildiğimiz bu üç kuramcı XIII. yüzyıla kadar olan dönemde mûsikî ilminin temellerini atmışlardır. Bu çalışmalar, XIII. yüzyılda en sağlam temelleri attığı düşünülen sistemci okul kurucularından Safiyüddin Urmevî ile devam etmiştir. Bu sistemi daha da geliştiren ve devamını sağlayan önemli bir isim de Maragalı Abdülkadir'dir. Maragalı'nın ardından diğer kuramcılar da bu kuramı daha da geliştirerek devam ettirmişlerdir. XV. yüzyılda edvâr yazımı oldukça yaygınlaşmış, biçim ve içerik değişiklikleriyle XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. XIII. yüzyıldan itibaren edvârlarda açıklanmaya başlanılan makâmlar XV. yüzyılda daha yoğun olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmada genel olarak incelenen dönem XV. yüzyıldır. Bu döneme, yazdığı edvârlarla damgasını vuran önemli kuramcılar; başta Maragalı Abdülkadir olmak üzere, Ahmedoğlu Şükrullah, Kırşehirli Yusuf, Bedri Dilşad, Abdullahoğlu Hızır, Şirvanlı Fethullah, Ladikli Mehmed Çelebi, Bükeoğlu Ališâh, Seydî ve Kadioğlu'dur. Bu kuramcılarının eserlerinde makâm unsuru geniş şekilde ele alınmış, sayıları, sınıflandırılmaları, özellikleri, oluşumları, seyirleri, başlangıç ve karar perdeleri tek tek her oluşumun başlığı altında incelenmiştir. Yukarıda belirtilen kuramcılarının eserlerinin yanı sıra yazarı bilinmeyen edvârların incelenmesi de ihmal edilmemiştir. Öncelikle kuramcılarının eserlerindeki onyedili ses sistemi incelenerek, makâmları meydana getiren perde, aralık, dörtlü ve beşli kavramları üzerinde önemle durulmuştur. XIX. yüzyıldan itibaren genel olarak makâm adı verilen, makâm, âvâze, şûbe ve terkîblerin yapıları incelenmiştir. Bu oluşumların kuramcılara göre sayıları, sınıflandırılmaları, oluşumları ve özellikleri bakımından gösterdiği farklılıklar önemle vurgulanmıştır. Genel olarak; oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve Abdullahoğlu Hızır ile en yüksek sayıya ulaşan yüz kırk dört terkîbden söz edilmiştir. Oniki makâmın sıralamaları kuramcılara göre değişse dahi sayı bakımından sabittir. Âvâzeler kimi kuramcılara göre altı adet, şûbeler de yirmidört adet verilmiştir. Terkîb sayısı ise hemen her kuramcıda farklı sayıda verilmiştir. Edvârlarda makâmların tanımından çok, terkîblerin oluşumu ve seyri hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Şûbe ve âvâzelerin ise

tek başına bir dizi özelliği taşımadığı, makâm dizilerine eklenerek onların oluşumunda ve zenginleşmelerinde önemli rol oynadıkları görüşünde birleşmiş ve bu yönde açıklamalar getirilmiştir. Çalışmamızda bu oluşumların edvârlardaki Ebced nota yazısı ile verilen dizileri ve bu dizilerin günümüz nota yazısına aktarılmış şekillerine de yer verilmiştir. Sözel seyir tanımları ile makâmları açıklayan kuramcılarının görüşleri de karşılaştırılarak, XV. yüzyılda makâmların oluşumu ve yapıları, çalışmamızın sonunda verilen tablolar ile netleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Mûsikîsi, XV. yüzyıl, Makâm, Âvâze, Şûbe, Terkîb, Edvâr

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Makams in the 15th Century

Özgen KÜÇÜKGÖKÇE

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Doctorate Program

Makâm (mode) is one of the basic concepts of the Turkish Music which has been studied for hundreds of years. Although well documented, the notion of makâm has not been fully clarified yet. Study of the historical process of the Turkish music culture has revealed that the roots of makâm structures spread over a wide area of geographic locations. Most of the makâms found in the traditional Turkish music have been interacted with various music cultures in different times and places. In order to untie this complicated knot and trace down the origins of the makâm there is a need to investigate the manuscripts written by the old music theorists. Among many, the music manuscripts which were written during the Ottoman era are of enormous significance. These texts take their origins from the hand written manuscripts called “edvâr” which date back as early as to the IXth century. Through these antique calligraphies the music theories have been brought to the present. The word “edvâr” meaning time cycles, centuries or eras is the plural of the Arabic word “devir”. The manuscripts written until the XIXth century offer very valuable information about usul (rhythmic cycles), makâm and even the musical instruments played back in those times. Because usuls and makâms in these books have been illustrated in circular forms these manuscripts are called “*Kitâb-ı Edvâr*” (books of circles).

The first hand written manuscripts about the Turkish music were produced by El-Kindi in the IXth century followed by the works of other

prominent Islamic music philosophers namely Fârâbî in the Xth century and İbn-i Sînâ in the XIth century, respectively. Having mentioned about the scales by which the makâms are formed, for the first time, these music geniuses laid the foundations of the theory of the Turkish music between the IXth and the XIIIth centuries. Their attempts to create a systematic foundation to the Turkish music were furthered by Safiyüddin Urmevi whose school of music contributed to the course of creating a systematic approach to Turkish music a great deal. Another exponent of this system who stands out with his involvement in creating a basis for the Turkish music is Maragalı Abdülkadir. Subsequent musicians kept working on the system which resulted in writing of many well known edvârs throughout the XVth century. Modified in form and content, the edvâr writing continued towards the end of the XIXth century. The makâms which had been described in edvârs in the XIIIth century on a smaller scale were more extensively explained in the XVth century onwards.

The present study is generally concerned with the developments which took place in the Turkish music in the XVth century. Among the distinguished music theorists who stand out with the edvârs they have written during this era are Ahmedoğlu Şükrullah, Kırşehirli Yusuf, Bedri Dilşad, Abdullahoğlu Hızır, Şirvanlı Fethullah, Ladikli Mehmed Çelebi, Bükeoğlu Alişâh, Seydî ve Kadızade Tirevî', not to mention Maragalı Abdülkadir. Makâms presented in these works have been widely examined in terms of their numbers, classifications, attributes, constituents, modal improvisations, starting keys and tonics under the heading of individual patterns. Besides these, the anonymous edvârs have also been dealt with in the present study. First of all, the 17- note sound system which was widely used in the works of the above mentioned musicians was studied. Then, the keys, intervals, and the concepts of tetrachord and pentachord which constitute the makâms were examined. The structure of the mode which is also called as *âvâze*, *şûbe* and *terkîb*, besides makâm (name attributed to mode as of XIXth century) has also been investigated. In addition, we emphasized that the above mentioned patterns show difference in number, classification, formation and characteristics in the works of different theorists. Generally speaking, there is a mention of twelve makâms, seven âvâzes, four şûbes and 144 terkîbs – the

highest number reached by Abdullahoğlu Hızır. Although presenting variation in order according to different theorists, the number of makâms has always been constant. Number of other patterns, however, changes. For example, some musicians declare the number of âvâzes as six and the şûbes as 24. The numbers of terkîbs differ almost in all works. Edvârs contain information about the constituents and modal improvisations in terkîbs more so than the definition of makâms. The fact that the şûbes and âvâzes do not form scales by themselves but are added to the scales of makâms, thereby contributing to the formation and enrichment of makâms, is unanimously agreed upon in most edvârs. The present study also provides samples of scales written by ebced notes as given in edvârs along with their current transcription. Having compared the views of the theorists who have defined makâms by verbal explanations of the modal improvisations, we attempted to put the formation and structure of the makâms of the XVth century into perspective on the tables which were added as appendixes.

Key Words: Turkish Music, XVth Century, Makâm, Âvâze, Şûbe, Terkîb, Edvâr

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

A. XV. YÜZYIL ÖNCESİ KURAMCILARI VE ESERLERİ

1.1. Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî	10
1.1.1. Kitabü'l-Edvâr	11
1.1.2. Kitabü'l-Edvâr'ın Nüshâları	11
1.1.3. Kitabü'l-Edvâr'ın İçeriği	11
1.1.4. Şerefiyye	12
1.1.4.1. Şerefiyye'nin Nüshâları	12
1.1.4.2. Şerefiyye'nin İçeriği	13
1.1.4.3. Urmiyeli ve Sistemci Okul	13
1.1.4.4. Urmiyeli'ye göre Dörtlü ve Beşliler	14
1.2. Kutbuddîn Mahmud Şirâzî	19
1.2.1. Dürretü't Tâc'ın İçeriği	19

B. XV. YÜZYIL KURAMCILARI VE ESERLERİ

1.3. Maragalı Abdülkadir	20
1.3.1. Maragalı'nın Eserleri	22
1.3.2. Maragalı'ya Göre Dörtlü ve Beşliler	25
1.4. Ahmedoğlu Şükrullah	29
1.4.1. Eserleri	30
1.4.2. Ahmedoğlu Şükrullah'ın Mûsikî İle İlgili Eseri Edvâr-ı Mûsikî	30
1.4.2.1. Edvâr-ı Mûsikî'nin Nüshâları	30
1.4.2.2. Edvâr-ı Mûsikî'nin İçeriği	30
1.5. Yusuf bin Nizâmeddin Kırşehrî	32
1.5.1. Eserin Tesbit Edilebilen Nüshâları	32
1.5.2. Risâle-i Mûsikî'nin İçeriği	32
1.6. Bedri Dilşad	34
1.7. Hızır bin Abdullah	36
1.7.1. Kitabü'l Edvâr'ın Nüshâları	36
1.7.2. Kitabü'l Edvâr'ın İçeriği	37
1.8. Fethullah Şirvânî	41
1.8.1. Mecelletun fi'l-Mûsîka'nın İçeriği	42
1.9. Ladikli Mehmed Çelebi	43
1.9.1. Er-Risâletu'l-Fethiyye fi'l-Mûsîka'nın Nüshâları	44

1.9.2. Risâletü'l-Fethiyye'nin İçeriği	44
1.9.3. Zeynü'l Elhân'ın Nüshâları	47
1.9.4. Zeynü'l Elhân'ın İçeriği	47
1.9.5. Ladikli'ye göre Dörtlü ve Beşliler	48
1.10. Alişâh bin Hacı Büke	52
1.10.1. Mukaddimetü'l Usûl'ün Nüshâları	52
1.10.2. Mukaddimetü'l Usûl'ün İçeriği	52
1.10.3. Bükeoğlu Alişâh'a göre Dörtlü ve Beşliler	56
1.11. Seydî	63
1.11.1. El-Matlâ'nın İçeriği	63
1.12. Kadızâde Tirevî	65
1.12.1. Risâle-i Mûsikî'nin Tesbit Edilebilen Nüshâları	66
1.12.2. Risâle-i Mûsikî'nin İçeriği	66
1.13. Yazarı Bilinmeyen Edvârlar	68
1.13.1. Kitâb-ı Edvâr	68
1.13.1.1. Kitâb-ı Edvâr'ın İçeriği	68
1.13.2. Rûh-Perver	70
1.13.2.1. Rûh-Perver'in İçeriği	70
1.13.3. Kitâbü'l Edvâr	71

İKİNCİ BÖLÜM XV. YÜZYILDA MAKÂMLAR

2.1. Acem	74
2.2. Acem-Aşîrân	76
2.3. Acem Irâk	77
2.4. Acem Râst	77
2.5. Acem Zîrkeşîde	78
2.6. Arabân	79
2.7. Aşîrân	80
2.8. Âvâze-i Zenbûr	84
2.9. Azrâ	85
2.10. Bahâr	86
2.11. Bahr-i Nâzik	87
2.12. Bayâtî	88
2.13. Beste Hisâr	91
2.14. Beste Isfahân	91
2.15. Bestenigâr	93
2.16. Beyn-el Bahreyn	96
2.17. Beyzâ	96
2.18. Bostân	97
2.19. Buhârî	98
2.20. Bûselik	99
2.21. Bûselik Gerdâniye	104
2.22. Bûselik Geveşt	104
2.23. Bûselik Mâye	105

2.24. Bûselik Nevrûz	105
2.25. Bûselik Selmek	106
2.26. Bûselik Şehnâz	106
2.27. Büzürg	106
2.28. Büzürg-i Gerdâniye	112
2.29. Büzürg-i Geveşt	112
2.30. Büzürg-i Mâye	112
2.31. Büzürg-i Nevrûz	113
2.32. Büzürg-i Selmek	113
2.33. Büzürg-i Şehnâz	114
2.34. Cânfezâ	114
2.35. Çargâh	115
2.36. Çargâh-ı Acem	118
2.37. Devr-i Mâhûrî	120
2.38. Dilkeşhâverân	120
2.39. Dilküşâ	122
2.40. Dostkâmi	123
2.41. Dügâh	124
2.42. Dügâh-ı Acem	127
2.43. Evc	128
2.44. Gamzedâ	130
2.45. Gerdâniye	131
2.46. Gerdâniye Bûselik	136
2.47. Gerdâniye Büzürg	138
2.48. Gerdâniye Hicâz	138
2.49. Gerdâniye Hüseyinî	138
2.50. Gerdâniye Irâk	139
2.51. Gerdâniye Isfahân	139
2.52. Gerdâniye Kûçek	140
2.53. Gerdâniye Nevâ	140
2.54. Gerdâniye Nigâr	140
2.55. Gerdâniye Râst	142
2.56. Gerdâniye Rehâvî	142
2.57. Gerdâniye Uşşâk	143
2.58. Gerdâniye Zengüle	143
2.59. Geveşt	143
2.60. Geveşt Bûselik	147
2.61. Geveşt Büzürg	148
2.62. Geveşt Hicâz	148
2.63. Geveşt Hüseyinî	148
2.64. Geveşt Irâk	149
2.65. Geveşt Isfahân	149
2.66. Geveşt Kûçek	149
2.67. Geveşt Nevâ	150
2.68. Geveşt Râst	150
2.69. Geveşt Rehâvî	151
2.70. Geveşt Uşşâk	151
2.71. Geveşt Zengüle	151

2.72. Gülistân	152
2.73. Gülizâr	152
2.74. Hazân	153
2.75. Hazrâ	154
2.76. Hicâz	155
2.77. Hicâz Acem	160
2.78. Hicâz Büzürg	162
2.79. Hicâz Gerdâniye	164
2.80. Hicâz Gevešt	164
2.81. Hicâz Irâk	164
2.82. Hicâz Mâyê	165
2.83. Hicâz Nevrûz	165
2.84. Hicâz Selmek	166
2.85. Hicâz Şehnâz	166
2.86. Hicâz-ı Muhâlif	166
2.87. Hicâz-ı Türkî	168
2.88. Hisâr	170
2.89. Hisâr Evc	175
2.90. Hisârek	177
2.91. Hisârnîk	178
2.92. Hoşsârây	179
2.93. Hucest	180
2.94. Hûzî Makâmı	181
2.95. Hümâyûn	184
2.96. Hüseynî	188
2.97. Hüseynî Acem	193
2.98. Hüseynî Gerdâniye	195
2.99. Hüseynî Gevešt	195
2.100. Hüseynî Hicâz	196
2.101. Hüseynî Nevrûz	196
2.102. Hüseynî Rehâvî	197
2.103. Hüseynî Selmek	197
2.104. Hüseynî Şehnâz	198
2.105. Irâk	198
2.106. Irâk Acem	203
2.107. Irâk Gerdâniye	204
2.108. Irâk Gevešt	205
2.109. Irâk Mâyê	205
2.110. Irâk Nevrûz	207
2.111. Irâk Selmek	207
2.112. Irâk Şehnâz	208
2.113. Isfahân	208
2.114. Isfahân Gerdâniye	213
2.115. Isfahân Gevešt	213
2.116. Isfahân Mâyê	213
2.117. Isfahân Nevrûz	214
2.118. Isfahân Selmek	214
2.119. Isfahân Şehnâz	214

2.120. Isfahânek	215
2.121. Karcıġâr	218
2.122. Kûçek	221
2.123. Kûçek Gerdâniye	227
2.124. Kûçek Geveşt	227
2.125. Kûçek Mâye	227
2.126. Kûçek Nevrûz	228
2.127. Kûçek Selmek	228
2.128. Kûçek Şehnâz	228
2.129. Mâhûr	229
2.130. Mâşûk	233
2.131. Matlûb	233
2.132. Mâye	234
2.133. Mâye-i Bûselik	240
2.134. Mâye-i Büzürg	240
2.135. Mâye-i Hicâz	240
2.136. Mâye-i Hüseynî	241
2.137. Mâye-i Irâk	241
2.138. Mâye-i Isfahân	242
2.139. Mâye-i Kûçek	242
2.140. Mâye-i Nevâ	242
2.141. Mâye-i Râst	243
2.142. Mâye-i Rehâvî	243
2.143. Mâye-i Uşşâk	243
2.144. Mâye-i Zengûle	244
2.145. Meclîs-i Efrûz	244
2.146. Melâhî	245
2.147. Mihricân	246
2.148. Muhâlif	246
2.149. Muhâlifek	247
2.150. Muhayyer	249
2.151. Mûberkâ	253
2.152. Mûjdegâni	257
2.153. Mûrġâk	258
2.154. Mûsteâr	258
2.155. Mûteaddî	261
2.156. Nesîm	262
2.157. Nevâ	263
2.158. Nevâ Acem	267
2.159. Nevâ Aşîrân	267
2.160. Nevâ Gerdâniye	269
2.161. Nevâ Geveşt	269
2.162. Nevâ Mâye	270
2.163. Nevâ Nevrûz	270
2.164. Nevâ Selmek	271
2.165. Nevâ Şehnâz	271
2.166. Nevâ Uşşâk	271
2.167. Nevbahâr	272

2.168. Nevrûz	273
2.169. Nevrûz-i Acem	278
2.170. Nevrûz-i Arâb	280
2.171. Nevrûz-i Asl	283
2.172. Nevrûz-i Asl-ı Saġır	284
2.173. Nevrûz-i Bayâtî	285
2.174. Nevrûz-i Bûselik	286
2.175. Nevrûz-i Büzürg	286
2.176. Nevrûz-i Hârâ	287
2.177. Nevrûz-i Hicâz	288
2.178. Nevrûz-i Hüseyinî	289
2.179. Nevrûz-i Irâk	289
2.180. Nevrûz-i Isfahân	289
2.181. Nevrûz-i Kebîr	290
2.182. Nevrûz-i Kûçek	290
2.183. Nevrûz-i Nevâ	291
2.184. Nevrûz-i Râst	291
2.185. Nevrûz-i Rehâvî	292
2.186. Nevrûz-i Rûmî	292
2.187. Nevrûz-i Uşşâk	294
2.188. Nevrûz-i Zengüle	294
2.189. Nigâr	294
2.190. Nigâr-ı Nîk	298
2.191. Nihâvend	300
2.192. Nihâvend-i Kebîr	305
2.193. Nihâvend-i Rûmî	307
2.194. Nihâvend-i Saġır	308
2.195. Nikrîz	309
2.196. Nikrîz-i Kebîr	315
2.197. Nikrîz-i Saġır	316
2.198. Nişâbürek	317
2.199. Nühüft	320
2.200. Pençgâh	326
2.201. Rahâtü'l-Ervâh	332
2.202. Râst	335
2.203. Râst Mâye	340
2.204. Râst Nevrûz	341
2.205. Râst Selmek	342
2.206. Râst Şehnâz	342
2.207. Râst-ı Acem	342
2.208. Râst-ı Gerdâniye	343
2.209. Râst-ı Geveşt	344
2.210. Rehâvî	344
2.211. Rehâvî Gerdâniye	348
2.212. Rehâvî Geveşt	349
2.213. Rehâvî Mâye	349
2.214. Rehâvî Nevrûz	349
2.215. Rehâvî Selmek	350

2.216. Rehâvî Şehnâz	350
2.217. Rekb	350
2.218. Rekb-i Nevrûz	354
2.219. Rûy-i Irâk	356
2.220. Sabâ	359
2.221. Sâzkâr	363
2.222. Sebzendersebz	364
2.223. Segâh	366
2.224. Segâh Mâyê	369
2.225. Segâh-ı Acem	371
2.226. Selmek	372
2.227. Selmek-i Bûselik	379
2.228. Selmek-i Büzürg	379
2.229. Selmek-i Hicâz	380
2.230. Selmek-i Hüseyinî	380
2.231. Selmek-i Irâk	380
2.232. Selmek-i Isfahân	381
2.233. Selmek-i Kebîr	381
2.234. Selmek-i Kûçek	382
2.235. Selmek-i Nevâ	383
2.236. Selmek-i Râst	383
2.237. Selmek-i Rehâvî	383
2.238. Selmek-i Saġîr	384
2.239. Selmek-i Uşşâk	384
2.240. Selmek-i Zengüle	385
2.241. Sipih	385
2.242. Sünbüle	387
2.243. Şâh	388
2.244. Şehnâz	388
2.245. Şehnâz Bûselik	392
2.246. Şehnâz Büzürg	393
2.247. Şehnâz Hicâz	393
2.248. Şehnâz Hüseyinî	393
2.249. Şehnâz Irâk	394
2.250. Şehnâz Isfahân	394
2.251. Şehnâz Kûçek	394
2.252. Şehnâz Nevâ	395
2.253. Şehnâz Râst	395
2.254. Şehnâz Rehâvî	396
2.255. Şehnâz Uşşâk	396
2.256. Şehnâz Zengüle	396
2.257. Tiz Nevâ	397
2.258. Uşşâk	397
2.259. Uşşâk Gerdâniye	401
2.260. Uşşâk Geveşt	402
2.261. Uşşâk Mâyê	402
2.262. Uşşâk Nevrûz	403
2.263. Uşşâk Selmek	404

2.264. Uşşâk Şehnâz	404
2.265. Uzzâl	404
2.266. Uzzâl Acem	409
2.267. Vâmık	411
2.268. Vech-i Hüseyinî	411
2.269. Visâl	413
2.270. Yegâh	414
2.271. Zâvil	416
2.272. Zâvil Isfahân	419
2.273. Zâvil Segâh	420
2.274. Zemzeme	421
2.275. Zengüle	424
2.276. Zengüle-i Gerdâniye	430
2.277. Zengüle Geveşt	430
2.278. Zengüle Mâye	431
2.279. Zengüle-i Nevrûz	431
2.280. Zengüle-i Selmek	431
2.281. Zengüle-i Şehnâz	432
2.282. Zinderûd	432
2.283. Zîrefkend-i Büzürg	433
2.284. Zirkeşîde	434
Sonuç	436
Kaynaklar	444
Makam Dizini	452
Ekler	458

KISALTMALAR

USKE	Urmiyeli Safiyüddin <i>Kitâbü'l-Edvâr</i>
USŞ	Urmiyeli Safiyüddin <i>Risaletü'ş Şerefiyye fi'n Nisâbit Telifiyye</i>
ŞDT	Şirazlı <i>Dürretü' Tâc</i>
MACE	Maragalı Abdülkadir <i>Camiü'l Elhân</i>
MAME	Maragalı Abdülkadir <i>Makâsidü'l-Elhân</i>
MAFA	Maragalı Abdülkadir <i>Fevâid-i Aşere</i>
AŞEM	Ahmedoğlu Şükrullah <i>Edvâr-ı Mûsikî</i>
KYRM	Kırşehirli Yusuf <i>Kitâbü'l Edvâr</i>
KE	<i>Kitâb-ı Edvâr</i>
RP	<i>Rûh- Perver</i>
BDM	Bedri Dilşâd <i>Muradnâme</i>
AHKE	Abdullohoğlu Hızır <i>Kitâbü'l-Edvâr</i>
ŞFMM	Şirvanlı Fethullah <i>Mecelle fi'l-Mûsikâ</i>
K	<i>Kitâbü'l Edvâr</i>
LF	Ladikli <i>Fethiyye</i>
LZE	Ladikli <i>Zeyn-ü l-Elhân</i>
BAMU	Bükeoğlu Alişâh <i>Mukaddimetü'l Usûl</i>
SEM	Seydî <i>El Matlâ</i>
KRM	Kadioğlu <i>Risâle-i Mûsikî</i>

GİRİŞ

İnsanlar var olduğu sürece çeşitli şekilde müzik ihtiyacı duymuş ve müzikle ilgilenmişlerdir. Daha sonra bu ilgi, genişletilerek bir bilim haline getirilmiştir. Bu bilim, mûsikîde bazı bölümleri ve bu bölümlerde yer alan terimleri ortaya çıkarmıştır. Bu terimlerden biri de Türk Mûsikîsi'nin temelini oluşturan makâmıdır. Makâm, aslında bir küğ (şiiir, ır, nağme, ezgi) terimidir. Makâm kelimesi Arapça, ayakta durma mevki sahibi olma manasında “kama” sözcüğünden gelmektedir. Makâm, İslam'da namazın önemli bir bölümü olan kameti de ifade ettiğinden ayrıca kutsallığı yansıtan manevi bir anlam taşır. Günümüzde saygınlık taşıyan yönetsel mevkiiler için de makâm kelimesi kullanılmaktadır. Makâm sözcüğü bir diğere anlamıyla yer, durulan yer, orun anlamı da taşıdığından, müzikte ezginin üzerinde durduğu perde anlamında kullanılmıştır. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 56) Perde adlarının, aynı zamanda makâm adı olarak da kullanılması bu düşüncenin en önemli dayanağıdır. Mûsikîde kullanılan makâm terimi genel olarak tüm anlamlarını kapsamaktadır. Makâm terimi, farklı kelimelerle de ifade edilse bile IX. yüzyıldan beri mûsikî içeriğinde hatta temelinde yerini almıştır. XIII. yüzyılda Urmiyeli ile başlayan kuram yazma geleneğı, ilerlemeye başlamış ve özellikle XV. yüzyılda en üst düzeye ulaşmıştır. İşte bu durum, mûsikînin temelini oluşturan makâmın incelenmesi ve günümüze ulaşmasını sağlayan bu kuramcılar ve kaynaklarının incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Mûsikî tarihi içerisinde, kuram hakkında bilgiler veren kaynaklara edvâr adı verilmiştir. Arapça devir kelimesinin çoğuludur. Devirler, asırlar zamanlar anlamına gelir. XIX. yüzyıl sonlarına kadar edvârlarda, usûl ve makâmları kapalı daireler şeklinde göstermek gelenek olduğu için bu kitaplara “*Kitâb-ı Edvâr*” (daireler kitabı) adı verilmiştir. (Uygun, 1999: 17) Bu edvârlar yazıldığı dönemin kuramı hakkında bize önemli bilgiler aktarırlar. Genel olarak, mûsikî bilmi; makâm anlayışı, perde sistemleri, usûller, türler, çalgılar ve düzenleri hakkında bilgiler verirler.

Mûsikî çalışmaları, IX. yüzyılda El Kindî ile başlamış, onu X. yüzyılda Fârâbî ve XI. yüzyılda İbn-i Sînâ izlemiştir. İbn-i Sînâ'dan XIII. yüzyıla kadar yaklaşık iki asırlık dönem, Türk Mûsikîsi tarihi açısından karanlıklara gömülmüş bir

devir olarak değerlendirilmiştir. Bu durgunluk devresi, Urmiyeli'nin mûsikî kuramı üzerine yaptığı çalışmalarla sona ermiştir. Mûsikînin yapılandırılması ve bunların yazılı ortama aktarılması, XIII. yüzyılda Urmiyeli ile başlamış, XIV. yüzyılda Kutbuddîn Mahmut Şirâzî ile devam etmiş ve XV. yüzyılda en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu araştırmamızda konu olarak XV. yüzyıl ele alınmıştır. Ancak bu yüzyıla ışık tutan XIII. yüzyıl kuramcısı Urmiyeli'dir. Kuramcıların çoğunun onun görüşlerinden etkilenerek izledikleri gerçeğinden yola çıkılarak, makâmları incelemeye Urmiyeli edvârlarından başlanması uygun görülmüştür. Bilgilerin XV. yüzyıla aktarımı açısından XIV. yüzyılın önemli kuramcılarında Şirazlı'nın edvârında yer alan makâmların oluşumları üzerinde durma gerekliliği de göz ardı edilmemiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerindeki ilk hükümdarlar, yaptıkları fetihler esnasında fethettikleri yerlerde, hemen bir cami yanında bilimsel çalışmalar için bir medrese kurmuşlardır. Bu da padişahların bilim ve sanata verdikleri değeri göstermektedir. XV. yüzyılda bu konuda, Sultan II. Murat, Sultan II. Mehmet (Fatih) ile oğlu Sultan II. Bâyezîd'in güzel sanatlar ve özellikle mûsikîye verdikleri değer çok önemlidir. Bu hükümdarlar, kuramcılarını desteklemiş ve eserlerinin tanıtımında da büyük rol oynamışlardır. (Sekizli, 2000: 16)

Osmanlı topraklarında bu çalışmalar devam ederken, doğuda Azerbaycan ve Batı Türkistan'da da çalışmalar devam etmiş ve sayısız eser verilmiştir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri bestekâr, kuramcı, hattât, hâfız, hânende Maragalı Abdülkadir'dir. Maragalı öncelikle, Azerbaycan'da Urmiyeli'nin sistemini incelediği, “*Şerh-i Kitâbü'l Edvâr*”, “*Zübdetü'l- Edvâr*”, “*Risâle-i Fevâid-i Aşere*”, “*Kenzü'l-Elhân*” adlı kitaplarını yazmıştır. Daha sonra, Batı Türkistan'da “*Câmiü'l-Elhân*” ve “*Makâsîdü'l-Elhân*” adlı kitaplarını kaleme almıştır. Maragalı, eserlerinde makâmları açıkladığı bölüme gelmeden, dördlü ve beşliler üzerinde durmuş, yedi adet dördlü ve onüç adet de beşli tanımlamıştır. XV. yüzyılda dördlü, beşli ve diğer bazı aralıkların ardı ardına eklenmeleri devir adı verilen dizileri oluşturmuştur. Urmiyeli tarafından ilk olarak, “*şedd*”, “*âvâze*”, ve “*mürekkebât*” olarak üç grupta sınıflandırılan devirler, daha sonraki dönemlerde değişikliklere uğramıştır. Maragalı bu üç sınıflandırmayı devam ettirmiş ancak makâm, âvâze ve şûbe adlarını kullanmıştır. Eserlerinde oniki makâm, altı âvâze ve yirmidört şûbe

tanımlamıştır. Urmiyeli’de “şedd”, daha sonraki dönemlerde “*makâm*”, “*nağme*” veya “*lahn*” olarak adlandırılan makâmların, tam bir dizi özelliği taşıdıkları ve her birine de özel adlar verildiği dikkati çekmektedir. Âvâze ve şûbeler ise tam ve bağımsız bir dizi özelliği göstermezler. Özellikle şûbeler arasında iki perdeden meydana gelenleri de bulunmaktadır. Bu âvâze ve şûbelerin XV. yüzyılda makâm dizilerine eklenerek onların zenginleşmelerini sağladıkları görülmektedir.

XV. yüzyılda mûsikî üzerine yapılan çalışmalar devam ederken, bu çalışmalara büyük katkısı olan kuramcılardan biri de Ahmedoğlu Şükrullah’dır. Tarih, din ve mûsikî alanlarında önemli eserler vermiştir. Ahmedoğlu Şükrullah Urmiyeli’nin “*Kitâbü’l Edvâr*” adlı Arapça eserini geniş ilavelerle Türkçeye çevirmiştir. Bu esere “*Edvâr-ı Mûsikî*” adını vermiştir. Eser, otuzbeş bölümden oluşmuştur. Altıncı bölümde, dörtlü ve beşlilerin birbirine eklenmesiyle meydana gelen altı makâm tanımlanmıştır. Dokuzuncu bölümde oniki makâm adı verilmiş, oluşum şekilleri açıklanmıştır. Yine bu bölümde, altı âvâze ve dört şûbeden bahsedilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah, eserinin otuzbeşinci bölümünde de ellidokuz terkîb ismi vermiş, bunların seyirleri, başlangıç ve bitiş seslerini de açıklamıştır.

Dönemin önemli kuramcılarında Kırşehirli Nizâmeddin İbn Yusuf’a ait “*Risâle-i Mûsikî*”de ise; oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve elli altı terkîb adı verilmiştir. Kırşehirli Edvârî’nda makâm sayısı değişmezken, sıralama ve bazılarının adları değişiklik göstermiştir.

XV. yüzyılın önemli edvâr yazarlarından bahsederken, yazarı bilinmeyen ancak bu yüzyıla ait oldukları net olarak anlaşılan edvârlar da bulunmaktadır. Bunlar “*Kitâb-ı Edvâr*” ve “*Rûh-Perver*” adlı eserlerdir. Kitâb-ı Edvâr’da oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellisekiz terkîb verilmiştir. Makâm, âvâze ve şûbeler daireler üzerinde açıklanırken, terkîblerin nasıl oluştukları ve nerede karar verdikleri sözel tanımlarla açıklanmıştır.

Rûh-Perver’ de ise yine oniki makâm, yedi âvâze verilmiş, şûbe sayısı yirmidörde çıkarılmış ve elli terkîb tanımlanmıştır. Eserde ayrıca yirmidört şûbeden her ikisinin bir makâm ile ilişkili olduğu belirtilmiş ve bunların adları sıralanmıştır. Çalışmamızda makâm dizilerini incelerken, şûbe ve makâmlar arasındaki ilişkileri açıklaması bakımından faydalı olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda önemle üzerinde durduğumuz XV. yüzyıl mûsikî kuramcılarında bir diğeri de Bedri Dilşad'dır. Mûsikîşinas, hattât ve şair olan Bedri Dilşad, "*Murâd-Nâme*" adını verdiği manzum bir eser yazmıştır. Eserin otuzdördüncü bölümünü, mûsikîye ayırmıştır. Eserinde; oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellidört terkîbe yer vermiştir. Makâm, âvâze ve şûbelerin sadece adlarını vermekle yetinmiş ancak terkîbleri tek tek tanımlamıştır.

XV. yüzyılda mûsikî çalışmaları hemen hemen tüm Osmanlı padişahları tarafından da destek görmüştür. Özellikle II. Murad Han sarayı mûsikîşinâslara açmış, mûsikî eserlerinin yazılmasına vesile olmuştur. Abdullohoğlu Hızır da II. Murad Han'ın desteklediği kuramcılardandır. "*Kitâbü'l Edvâr*" adlı eserini, II. Murad'a sunmuştur. Türkçe yazdığı bu edvârında; oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellisekiz terkîbden bahsetmiştir. Daha sonra "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği yüz kırkdört terkîb daha tanımlamıştır. Çalışmamızda Garîb Terkîblerin oluşumu, sayıları ve tek tek tanımları üzerinde de durularak terkîblerin oluşumu hakkında bir sonuca varılmıştır.

1417- 1486 yılları arasında yaşamış olan Fethullah Şîrvânî, XV. yüzyılın bir diğeri önemli edvâr yazarıdır. "*Mecelletün fi'l Mûsikâ*" adlı eserin yazarıdır. Bu eseri, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet Han'a ithâf etmiştir. Eser iki bölüm şeklinde düzenlenmiştir. İlk bölümde; sesin meydana gelişi, sebepleri, pest ve tiz sesler, aralığın tanımı, uyumlu ve uyumsuz aralıklar, makâmlar, makâmların başlangıç perdeleri, devir ve şed makâmların tanımları, âvâzeler, makâmların etkileri ve icra edilecekleri vakitlere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise usûllerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Şîrvanlı; oniki makâm, altı âvâze, yirmidört şûbenin varlığından bahsetmiştir. Terkîblere yer vermemiştir. Diğeri için sözel tanım yapmış olmasına rağmen makâmlar için yapmamış, tablo halinde dizilerini vermekle yetinmiştir.

Sadaka Teyreviyyoğlu Seyyid Muhammed tarafından yazıldığı belirtilen XV. yüzyıla ait bir diğeri önemli eser de "*Kitâbü'l Edvâr*"dır. Araştırmalarımız sırasında makâm tanımlarının Muradnâme ile olan yakınlığı dikkatimizi çekmiştir. Eser, Muradnâme gibi manzum biçiminde yazılmıştır. Kitâbü'l Edvâr'da; makâm, âvâze, şûbe ve terkîblerin sayısı, sınıflandırmaları ile terkîb açıklamalarına yer verilmiştir.

XV. yüzyıl sonlarına doğru, döneme damgasını vuran bir diğer önemli kuramcı Ladikli Mehmed Çelebi'dir. Mûsikî alanında iki önemli eser vermiştir. Bunlardan ilki, 1484 yılında kaleme aldığı "*Risâletü'l Fethiyüzyile fi'l-Mûsîka*" adlı eseridir. Bu eserinde, bilgileri eski ve yeni bilgilere göre sınıflandırarak vermiştir. Çalışmamızda, Ladikli'nin iki gruba ayırdığı kuramcılarının görüşlerine yer verilmiş, gerek sözel tanımlarla, gerekse Ebced nota yazısı ve günümüz nota yazısı ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Ladikli, eserinde eski bilginlerin oniki makâm, altı âvâze adı verdiklerini belirtmiş ve tanımlamıştır. Şûbelere gelince, yeni bilginlerin dört, eski bilginlerin yirmidört şûbe'den bahsettiklerini söylemiştir. Ayrıca eserinde, otuz terkîb adı vermiştir. Ancak bunların dokuz tanesine eski bilginlerin şûbe adını verdiğine de dikkati çekmiştir.

Ladikli'nin bir diğer mûsikî ile ilgili çalışması ise "*Zeyn-ül Elhân fi'l İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*" adlı eseridir. Ladikli'nin bu iki eseri arasında büyük farklılıklar yoktur. İlk eserinde eski ve yeni bilginlerin görüşlerini karşılaştırmış, ikinci eserinde ise daha detaylı anlatımlara yer vermiştir. Ladikli, oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve otuzüç terkîb tanımlamıştır. Ladikli ayrıca diğer kuramcılardan farklı olarak diziler üzerinde başlangıç ve son ifadelerini de kullanarak, dizilerin seslendirilmesine pest taraftan mı tiz taraftan mı başlanılması gerektiğine açıklık getirmiştir.

Herat'da Ali Şîr Nevâî ve Hüseyin Baykara'nın himayesinde yetiştiği belirtilen önemli mûsikî bilginlerinden Bükeoğlu Alişâh XV. yüzyılın bir başka mûsikî kuramcısıdır. Mûsikî alanında iki eser vermiştir: İlki "*Aslü'l-Vüsûl*" adlı eseridir ki, bu eser günümüze ulaşmamıştır. İkincisi ise çalışmamızda önemle üzerinde durduğumuz, "*Mukaddimetü'l Usûl*" adlı eseridir. XV. yüzyılın önemli mûsikî kaynaklarından. Eserin adı her ne kadar sadece usûllerden söz ettiğini düşündürse de, yaptığımız araştırmalar eserin, dönemin diğer edvârları gibi mûsikî kuramını geniş şekilde ele aldığını göstermektedir. Eserde; sesin tanımı, aralıklar, dörtlü ve beşliler, mûsikîde uyum ve uyumsuzluk nedenleri, makâmalar, âvâzeler, şûbeler, yüzotuzüç devir ve aralıkları, Ud'un perdeleri, akortlanması, diğer çalgılar, usûller ve günün değişik zamanlarında mûsikî icrası konuları işlenmiştir. Bükeoğlu Alişâh eserinde, oniki makâm, altı âvâze, yirmidört şûbe ve üç terkîb tanımlamıştır.

Yüzotuzüç devir üzerinde de titizlikle durmuş ve oniki makâmı da bu devirler içerisinde dizileri ile açıklamıştır. Çalışmamızda bu diziler ve oluşumunda rol oynayan dörtlü ve beşliler Ebced nota yazısı ve günümüz nota yazısı ile sunulmuştur.

XV. yüzyıl sonuna gelindiğinde iki önemli isim daha dikkatimizi çekmektedir: İlki Seydî'dir. "*El-Matlâ*" adlı eserinde; oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellisekiz terkîb tanımlamıştır. Genellikle manzum olarak yazılan eserde, her oluşum beyitlerle açıklanmış, ayrıca dizilerine yer verilmemiştir. Başlangıç ve karar perdelerinin özellikle belirtildiği beyitlerde, makâmın seyri içinde önem taşıyan perdelerin de vurgulandığı dikkatimizi çekmiştir. Çalışmamızda bunlara da yer verilmiştir.

Çalışmamızda XV. yüzyıla ait incelediğimiz son edvâr Kadıoğlu'na aittir. "*Risâle-i Mûsikî*" adını verdiği edvârında XV. yüzyıl edvârlarından farklı olarak, usûllerden hiçbir şekilde bahsetmemiştir. Oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve kırksekiz terkîb adı vererek, seyirlerini açıklamıştır. XV. yüzyıl başında yazılan edvârlardan farklı olarak makâmları daireler üzerinde açıklamak yerine sözel seyir tanımlarına yer vermiştir.

XIX. yüzyılda tümüne makâm adı verilen oluşumlar, XV. yüzyılda yukarıda da belirttiğimiz gibi; makâm, âvâze, şûbe ve terkîb olarak hemen her kuramcı tarafından incelenmiş ve edvârlarda yerini almıştır. XV. yüzyıl başından sonuna kadar olan evrede anlaşılacağı üzere, makâm sınıflandırmalarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar dışında; oluşumların adlandırılması, perdeleri ve dizilerinde değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu saptamalarımız, çalışmamızda incelenmiş, kuramcılarının her bir oluşum için görüşlerine yer verilmiştir. Oluşumların adları, sınıflandırılması, sayıları, dizileri, başlangıç ve karar perdeleri tek tek her bir oluşumun adı altında açıklanmıştır. Bu oluşumların dizileri daha önce de belirttiğimiz gibi edvârlarda Ebced nota yazısı ile verilmiştir. Urmiyeli'nin perdeleri gösterirken kullandığı Ebced sistemi, kendisinden önce de kullanılmış bir sistem olmakla birlikte, kendisi tarafından geliştirilmiş ve XV. yüzyılda da kullanılmıştır. Ebced sisteminde bir sekizli onyediyedi perdeye ayrılmış ve bunların her biri de ayrı bir harf ile gösterilmiştir. Bu sistemi aslında günümüz nota yazısı ile göstermek oldukça zordur. Günümüze ulaşan edvârlar üzerine yapılan çalışmalardan da faydalanarak,

günümüz nota yazısı ile örtüşen yönleriyle makâm dizileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dizilerin günümüz nota yazısına aktarımında kolaylık sağlamak amacı ile çalışmamızda kullanmak üzere oluşturduğumuz Ebced harf simgesi, perde adı, nota karşılığı ve günümüz nota yazısı karşılıklarını içeren tablo da verilmiştir. (Bkz: Ek-1)

Urmiyeli, Maragalı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh, edvârlarında makâmların oluşumunda dörtlü ve beşlilerin öneminden söz etmişlerdir. Kuramcılar eserlerinde dörtlü ve beşlileri bir başlık altında vermemiş, makâmlar içerisinde göstermişlerdir. Biz çalışmamızda yukarıda adını belirttiğimiz dört kuramcının makâm tanımlarından yola çıkarak, kullandıkları dörtlü ve beşlileri vermeyi uygun bulduk. Urmiyeli on adet dörtlü, onüç adet beşli, Maragalı yedi adet dörtlü, onüç adet beşli, Ladikli yedi adet dörtlü, onüç adet beşli, Bükeoğlu Alişâh ise ondokuz adet dörtlü ve yine ondokuz adet beşli tanımlamıştır. Kuramcılar tarafından, bu dörtlü ve beşliler bir sekizlinin meydana gelmesini sağlayan iki çeşit bölüm olarak tanımlanmıştır. Dörtlülerin, dizilerin oluşumunda mutlaka pest tarafta bulunmaları gerektiği de vurgulanmıştır. Beşlilerin ise “H” perdesi üzerinde dörtlülere eklenerek dizilerin meydana getirildiği belirtilmiştir. Dörtlü ve beşlilerin oluşumu konusunda ise XV. yüzyıl kuramcıları dörtlü adı verilen oluşumun dört notalı, üç notalı ve hatta beş notalı olabileceğini savunmuşlardır. Bükeoğlu Alişâh, dörtlülerin dört notalı ve üç notalı olması gerektiği halde bazılarının beş notalı olması durumuna açıklık getirmiştir. Örneğin; “C C C B” aralıklarından oluşan dörtlünün, beş notalı olmasına rağmen dörtlü sayılmasının nedeni, son iki “C” ve “B” aralıklarının toplamının “T” aralığına eşit olması ve bu aralığın, bir aralık olarak kabul edilmesidir. (Çakır, 1999: 120-129) Aynı şekilde beşlilerin altı nota ve beş aralıktan olması konusunda da XV. yüzyıl kuramcıları aynı görüşü paylaşmışlardır. Beşlilerin oluşumu konusunda da kuramcılar aynı görüşü savunarak, dörtlülere bir tanini, bir mücennep veya bir bakiye ekleyerek beşlilerin meydana geldiğini belirtmişlerdir. Urmiyeli’den sonra XV. yüzyıl kuramcıları, özellikle Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh bir perde ekleyerek oluşturdukları beşlilerin bazılarına da farklı isimler vermişlerdir. Örneğin; Urmiyeli Uşşâk dörtlüsüne bir tanini ilavesi ile Uşşâk beşlisi meydana geldiğini belirtirken, Bükeoğlu Alişâh Uşşâk dörtlüsüne bir tanini ilavesi ile meydana gelen beşliye Nişâbürek adını vermiştir. Aynı durumun diğer dörtlü ve beşliler üzerindeki

gösterimi, çalışmamızda birinci bölümde, kuramcılara göre dörtlü ve beşlileri açıkladığımız kısımda net olarak verilmiştir.

XV. yüzyılda bir diğer önemli husus da aralıkların hesaplanmasıdır. Urmiyeli-Maragalı ses sisteminde zülküll adı verilen oktav, onyediyedi eşit olmayan parçaya ayrılmıştır ve onsekiz perde içerir. Bu sistemde aralık çeşitlerinin sayısı ise altı olarak belirtilmiştir. A-B aralığına bakiye, A-C aralığına mücennep, A-D aralığına tanini, A-H aralığına zü'l-erba (dörtlü), A-YA aralığına zü'l-hams (beşli), A-YH aralığına zülküll (oktav), ikinci oktavda bulunan, A-KH aralığına zülküll bi'l-erba (onikili), A-KT aralığına zülküll bi'l-hams (onüçlü) ve A-LH zülküll-ü merreteyn (iki sekizli) adları verilmiştir. (Bardakçı, 1986: 55, 59) Bu sistemde özellikle dikkatimizi çeken, mücennep aralığının kullanımınıdır. Küçük ve büyük mücennep hiçbir şekilde ayrı ayrı ifade edilmemiştir. Her ikisi de C karşılığı olan “*cim*” harfiyle gösterilmiştir. XV. yüzyıl kuramcılarının göre belli sınırlar içerisinde büyük değişimler gösterebilir. Aralıklar içerisinde değer bakımından en fazla çeşitlilik gösteren aralık mücennep aralığıdır. Bu aralığı günümüz ses sistemi ile ifade etmeye çalışırsak, tam olarak ne beş koma, ne de sekiz koma olarak görülmektedir. Tavanının taniniye çok yakın, pestinin de bakiyeye çok yakın olması dolayısıyla kuramda olduğu gibi icra esnasında da hareketlilik gösterdiği düşüncesi benimsenmiştir. Tanini, bakiye ve mücennep aralıklarının yanı sıra C-Z, A-h, V-Y, D-H gibi aralıkları C+T veya T+B olarak göstermek yerine “Ah” simgesi kullanılmıştır. (Can, 2001: 120) Çalışmamızda günümüz nota yazısına çevirdiğimiz Ebced simgelerinin karşılıkları olan perdeleri belirtirken, XV. yüzyılda kullanılan aralıkları daha iyi anlatabilmek amacı ile Urmiyeli-Maragalı ses sistemindeki aralık simgelerini kullanmayı tercih ettik. Dikkatimizi çeken diğer bir husus da, Abdullahoğlu Hızır ile edvârlarda perde adlarının daha çok kullanılmaya başlanıldığıdır. Özellikle XV. yüzyılın son dönemlerinde Seydî ve Kadıoğlu, makâmları perde adlarıyla seyir şeklinde tanımlama yolunu tercih etmişlerdir. Perde adlarının da bu derecede önem kazanmaya başlamasının bilinci ve makâm yapılarını anlamada kolaylık sağlaması amacıyla çalışmamızda, yukarıda da belirttiğimiz gibi Ebced harf simgesi, perde adı, nota karşılığı ve günümüz nota yazısı karşılıklarını gösterdiğimiz tablodan yararlandık.

Dizilerin günümüz nota yazısına aktarımında başlangıç perdesi olarak Yegâh perdesi kullanılmıştır. Rauf Yekta “*Türk Mûsikîsi*” adlı eserinde, Türk dizisi adıyla verdiği bölümde, dizilerin gösteriminde birinci perdenin “Re” perdesi olduğunu savunmuştur. (Yekta, 1986: 57) XV. yüzyıl kuramcıları da makâm dizilerini edvârlarında başlangıç sesleri üzerinde değil, hepsini aynı perde üzerinde göstermişlerdir. Bu perde de Yegâh perdesidir. Ancak bu perdenin XV. yüzyıldan itibaren Râst perdesi olarak adlandırılmaya başlanıldığı Maragalı'nın “*Fevâid-i Aşere*” adlı eserinin ikinci bölümünde ifade edilmiştir. Bu bilgi Rauf Yekta tarafından, “*Türk Mûsikîsi*” adlı eseri ile aktarılmıştır. Çalışmamızda makâm dizilerinin Yegâh perdesi üzerinde gösterilmesi uygun görülmüştür.

Edvâr yazarları bir kereye mahsus açık isimleri ile yazılmış, sürekli tekrardan kaçınmak üzere yazarlar ve eserleri kısaltılmış, bunlar kısaltmalar başlığı altında verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. XV. YÜZYIL ÖNCESİ KURAMCILARI VE ESERLERİ

1.1. Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî

Tam adı Safiyüddîn Abdülmümin b. Yûsuf b. Fâhir el-Urmevî olan Urmiyeli, 1216 yılında, Azerbaycan sınırları içerisinde yer alan Urûmiye şehrinde doğmuştur. Daha sonra ailesi ile beraber Bağdat'a göçmüşlerdir. Bağdat'ta medresede; edebiyat, riyâziyat, Arap dili, tarih, hat, münâzara ve münâkaşa, fıkıh ilimlerini öğrenmiştir. Bu ilimleri öğrenen Urmiyeli sarayda, kütüphanede uzun yıllar görev yapmıştır. Bağdat istilâsı sırasında, kütüphanenin yıkılmasından sonra, önce Hülâgü'nün korumasına girmiş, daha sonra da Şemseddin el-Cüveynî'nin oğullarının mürebbiliği (eğitmenliği) ile görevlendirilmiştir. (Uygun, 1999: 26)

Zamanının ilimlerini bilmesinin yanısıra devlet geleneğini bilen, bürokrasi konusunda bilgili sayılabilecek Urmiyeli, iyi bir ud icracısı ve bestekârdır. Urmiyeli'nin birkaç bestesi, iki kitabında yer almaktadır. Urmiyeli'nin yüzotuzdan fazla nevbet formunda eser bestelediği ve bu bestelerin öğrencileri vasıtasıyla Bağdat dışında da seslendirildiği bilinmektedir. (Arslan, 2007: 20)

Urmiyeli yaşadığı dönemde pek çok ilim alanında başarı kaydetmiştir. Ancak özellikle mûsikî kuramı ve icrası konusunda devrin tartışmasız en üstün âlimi kabul edilmiştir. Mûsikî kuramı konusunda kendisine gerekli olan matematik ilmini de başarıyla öğrenmiştir. Kendisinden sonra gelen kuramcılara özellikle mûsikî ilmi konusunda öncülük etmiştir. Urmiyeli'nin 1294 yılında Bağdat'ta öldüğü belirtilmiştir. (Uygun, 1999: 33)

Urmiyeli "*Kitabü'l-Edvâr*" ve "*er-Risâletü's-Şerefiyye*" adlı iki önemli mûsikî kuramı kitabı yazmıştır. Ayrıca aruz hakkında yazdığı, şiir teknik ve estetiğinden bahseden bir diğer eseri "*Fi Ulûmi'l-arûz ve'l-Kavâfi ve'l-Bedi*"dir. Halen kayıp olan dördüncü eseri de "*el-Kâfi min eş-Şafi*"dir. Sözü edilen dört eser de yaşadığı dönemin ilim dili olan Arapça ile yazılmıştır. Urmiyeli ayrıca Nüzhe ve Muğni ismini verdiği iki müzik aleti de icat etmiştir. (Özalp, 2000: 315)

1.1.1. Kitâbü'l-Edvâr

Urmiyeli'nin henüz yirmi yaşlarında iken yazdığı “*Kitâbü'l-Edvâr*” adlı eser, kendinden sonra gelen birçok kuramcının eserine kaynak olmuştur. Eserin tam ismi “*Kitâbü'l-Edvâr fî Ma'rifeti'n-negami ve'l-Evtâr*”dır. Ayrıca “*El Edvâr fî'l-Mûsikî*”, “*El Edvâr fî Ma'rifeti'n-negami ve'n-nisebi ebâdihâ*” ve “*El Edvâr ve'l-ikâ*” isimleri ile de anılmıştır. Urmiyeli, Kitâbü'l-Edvâr'ı, matematik ve fen bilimleri âlimi Nasıruddîn Muhammed bin Hasan et-Tûsi'nin önerisi ile yazmıştır. (Uygun, 1999: 34)

1.1.2. Kitâbü'l-Edvâr'ın Nüshaları

Baron Rodolph D'erlanger, “*La Musique Arabe*” adlı eserinde, British Museum'da, Oxford University'de, Paris Bibliotheque Nationale'de, Avusturya Viyana Österreichische National Bibliothek bölümü yazmalarında, ABD Yale University Beineke Library'de, İrlanda Dublin Chester Beatty Library'de, İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde ve Kahire Dârü-l-Kütüb'da, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde, nüshalarının bulunduğu belirtilmiştir. Şerh nüsha olarak da British Museum'da iki yazma belirtilmiştir. (Uygun, 1999: 49; Demir, 1985: 10)

1.1.3. Kitâbü'l-Edvâr'ın İçeriği

Eserde; sesin ve ses aralıklarının özellikleri, tizlik ve pestliğin açıklanması, aralıkların oranları, kulağa hoş gelen ve gelmeyen seslerin sebepleri, devirler ve oranlar, iki telin hükmü, ud tellerinin düzeni ve seslerin çıkarılması, devirler, devir nağmelerinin ortak sesleri, devirlerin tabakaları, Ud'da alışılmamış akordlar, İka'nın devirleri, nağmelerin insanlar üzerindeki etkileri yer almıştır.

Urmiyeli makâm dizilerini gösterirken hepsi için “A” noktasını başlangıç olarak kullanmış fakat karar perdesini belirtmemiştir. Daire adını verdiği dizileri seksendört ayrı şekilde bir araya getirmiştir. Bu dizilerden bazılarına özel isimler vermiş ve bunları farklı adlar altında sınıflandırmıştır. Bunlar; oniki makâm, altı âvâze ve dizi kenarlarına adını kaydettiği diğer terkîblerdir. Fakat bunları terkîbler adı altında sınıflandırmamış, makâm ve âvâzeler dışında devirler olarak belirtmiştir. Urmiyeli, devirleri sözel seyir tanımları ile değil de, perdeler üzerinde açıklamıştır.

Eserde yer alan oniki makâm ve altı âvâze aşağıdaki gibi verilmiştir. (Uygun, 1999: 171- 213)

Makâmlar

1. Uşşâk	5. Irâk	9. Zengüle
2. Nevâ	6. Isfahân	10. Râhevî
3. Bûselik	7. Zîrefkend	11. Hüseyinî
4. Râst	8. Büzürg	12. Hicâzî

Âvâzeler

1. Geveşt	4. Selmek
2. Gerdâniye	5. Mâye
3. Nevrûz	6. Şehnâz

1.1.4. Şerefiyye

Eserin tam adı “*er-Risâletü’ş-Şerefiyye fi’nisebi’t-Te’lifîyye*”dir. 1252 tarihinde Şemseddîn Cüveynî’nin oğlu Şerefeddîn Hârûn adına yazılmıştır.

1.1.4.1. Şerefiyye’nin Nüshaları

1. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Saib Sencer Yazmaları No: I.4810
2. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III: Ahmed Yazmaları, No: 3460
3. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi III: Ahmed Yazmaları, No: 2130
4. Bibliotheque Nationale, Departement Des Manuscrits, No: 2479
5. Âtîf Efendi Kütüphanesi, No: 1598
6. Bâyezid Kütüphanesi, Veliyyüdü’n Yazmaları, No: 2167
7. Bayezit Kütüphanesi, No: 4524
8. İstanbul belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Belediye Koleksiyonu, No: B6
9. Kahire, Dârul-Kutub, Fünûn Cemile, No: 8
10. Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 3647
11. Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 3648
12. Wien, Österreichische Nationalbibliothek

13. Berlin, Staatsbibliothek, Stiftung Preussischer Kulturbesitz
14. Paris, Bibliotheque Nationale
15. Oxford, Bodleian Library
16. US. Yale Universitesi Beineke Library

1.1.4.2. Şerefiyye'nin İçeriği

Urmiyeli bu eserinde birçok edvârda olduğu gibi efsânelerle dolu astrolojik tanımlara, düzensiz tasniflere, mûsikî-tıp, mûsikî-gök cisimleri ilişkisine, sayıların kutsallığı ya da makâmların insan üzerindeki etkileri gibi konulara yer vermemiştir. İlk ve son bölüm dışında eser aralıklar üzerine kurulmuştur. Eserde; sesin oluşumu, akustik, tizlik pestlik sebepleri, sesin çalgılarda oluşumu ve nitelikleri, sayıların birbirine oranları, uyumlu ve uyumsuz aralıklar, uyumlu aralıkların büyük, orta ve küçük olarak sınıflandırılmaları, aralıkların tek bir tel üzerinde birbirlerine oranları, aralıkların birbirleriyle toplanması ve çıkarılması, orta aralıklardan cinslerin tertîb edilmesi, büyük aralıklar içerisinde cinslerin tertîbi, cinslerin oranları, ud'un akordu, ud'da perdelerin yeri ve oranları, tertîb edilen dörtlü ve beşli cinslerle makâmların oluşumu, makâm isimlerinin ve perdelerinin cetvelle gösterimi, farklı akortlara göre melodi oluşumu ve notalar arasında geçiş konuları, İkâ ve devirlerinin oranları ve beste yapım konularına yer verilmiştir.

1.1.4.3. Urmiyeli ve Sistemci Okul (Urmiyeli-Maragalı Sistemi)

Mûsikîmizi nazariyat alanında ilk defa sistematik bir incelemeye alan okul bu okuldur. Urmiyeli'nin başlatıp kurduğu bu sistemin ikinci büyük mimarı, kendisinden yetmiş sene sonra dünyaya gelen Maragalı'dır. Urmiyeli ve Maragalı kendisinden önce yaşamış Fârâbî, İbn-i Sînâ, Ali Hüseyin El Kindî gibi kuramcılarının bilgilerinden de faydalanarak sistemin kuruluşunda sağlam temeller atmışlardır. Sistemci okulu kuran Urmiyeli'de, küçük aralıklar Bakiye, mücennep ve tanini olmak üzere üçe ayrılmıştır. Urmiyeli'nin mücennep aralığı için iki orantı vermesi, Mevlana Mübârek Şâh'ın Şerhü'l-Edvâr'ında ele alınmış, kendisinden sonra gelen Abdülkadir'in görüşüne de temel teşkil eden mücennep aralığı, iki mücennep aralığı imiş gibi yorumlanmış, 13/11 ile gösterilen oran büyük mücennep, 13/12 ile gösterilen oran küçük mücennep olarak adlandırılmıştır. Bakiye'den büyük

tanini'den küçük bir bölgenin adı olan mücennep, ne beş koma ne de sekiz koma olarak görülmektedir. Bu aralığın sistemci okulda işareti "C" olarak tesbit edilmiştir. Sistemci okulda kabul edilip kullanılan büyük aralıkların asılları, Antik Yunan mûsikîsinden gelmektedir. Sistemci okulda dörtlü, aynı zamanda cins adı ile tanınmıştır. Fârâbî, Urmiyeli ve Maragalı, cinslere çeşitli adlar vererek ayrımlarda bulunmuşlardır. Urmiyeli iki eserinde de cinsleri yumuşak cins ve kuvvetli cins olarak incelemiş ve bunları da kendi aralarında ayrı isimlerle göstermiştir. (Kutluğ, 2000: 31-34)

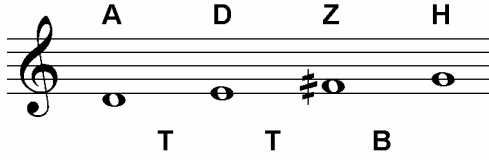
1.1.4.4.Urmiyeli'ye Göre Dörtlü ve Beşliler

Urmiyeli, dörtlüleri I. Tabaka, beşlileri ise II. Tabaka olarak isimlendirmiştir. Dörtlünün tanini, mücennep ve Bakiye aralıklarının çeşitli birleşimleri ile meydana geldiğini ele alıp, (T) aralığının birinci olarak alınması dörtlüye tamamlanmasının (T) ve (B) veya (C) ve (C) aralıkları ile mümkün olduğunu açıklamıştır. (C) aralığı birinci aralık olursa, onun dörtlüye tamamlanması için (C) ve (T) veya (C) ve (C) veya (C), (C) ve (B) aralıklarının eklenmesi gerektiğini, (B) aralığının birinci olarak alınmasında da iki (T) aralığının gerektiği (C) ve (T) ile tamamlanırsa tenâfür (kulağa hoş gelmeme) meydana geleceğini belirtmiştir. (Uygun, 1999: 157)

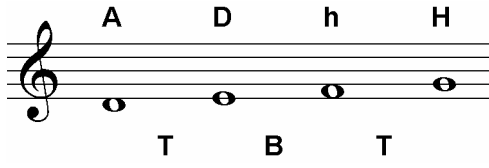
Urmiyeli'nin yukarıda belirttiği, uygun dörtlü ve beşlilerle devirleri oluşturma görüşleri her iki eserinin de temel konusunu oluşturmuştur. Eserlerinde tam dörtlü değerine sahip olduğunu belirttiği yedi adet dörtlü ve daha sonra bunlara eklediği üç adet daha dörtlü tanımlamıştır. Urmiyeli ve Maragalı'ya göre dörtlülerin pest sesinin altına veya tiz sesinin üstüne bir tanini ilave edilerek beşliler bulunmuştur. Ancak, hiçbir ilave tanini yapılmadan, kendiliklerinden oluşan bağımsız beşlilerin de bulunduğu belirtilmiştir. Bu beşlilerin bazılarına özel adlar verilirken bazıları ise isimlendirilmemiştir. Urmiyeli'nin tanımladığı on adet dörtlü ve onüç adet beşli aşağıdaki gibi verilmiştir: (Arslan, 2007: 83; Bardakçı, 1986: 62)

Dörtlüler

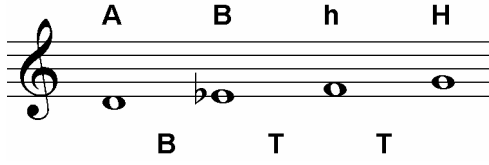
1. Uşşâk Dörtlü

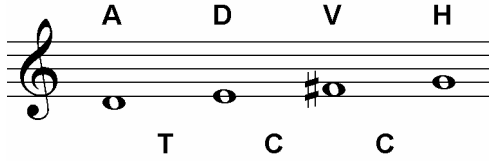
2. Nevâ Dörtlü

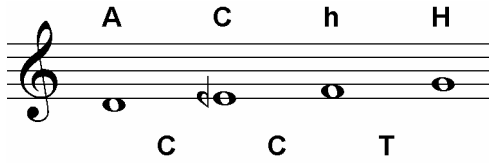
3. Bûselik (Ebûselik) Dörtlü

4. Râst Dörtlü

5. Nevrûz Dörtlü

6. Irâk Dörtlü

A C V H
C T C

The musical notation for Irâk Dörtlü consists of a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), and H (quarter note). Below the staff, the letters C, T, and C are aligned under the first, second, and fourth notes respectively.

7. Isfahân Dörtlü

A C h Z H
C C C B

The musical notation for Isfahân Dörtlü consists of a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), Z (quarter note with a sharp sign), and H (quarter note). Below the staff, the letters C, C, C, and B are aligned under the first, second, third, and fifth notes respectively.

8. Büzürg Dörtlü

A C V H Y
C T C C

The musical notation for Büzürg Dörtlü consists of a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and Y (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters C, T, C, and C are aligned under the first, second, third, and fifth notes respectively.

9. Zîrefkend Dörtlü

A C h V T
C C B T

The musical notation for Zîrefkend Dörtlü consists of a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), and T (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters C, C, B, and T are aligned under the first, second, third, and fifth notes respectively.

10. Râhevî Dörtlü

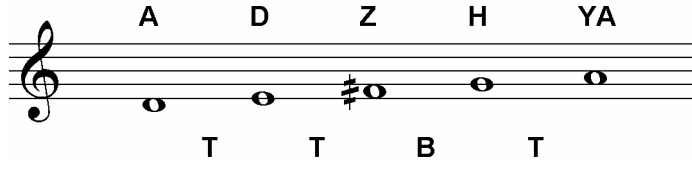
A C h Z
C C C

The musical notation for Râhevî Dörtlü consists of a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), and Z (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters C, C, and C are aligned under the first, second, and third notes respectively.

Beşliler

1. Uşşâk Beşli

A D Z H YA

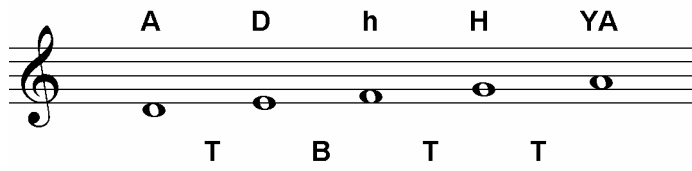

T T B T

The musical notation for Uşşâk Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), D (quarter note), Z (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters T, T, B, and T are aligned under the notes A, D, Z, and H respectively.

2. Nevâ Beşli

A D h H YA

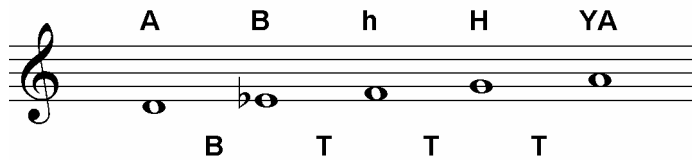

T B T T

The musical notation for Nevâ Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), D (quarter note), h (quarter note), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters T, B, T, and T are aligned under the notes A, D, h, and H respectively.

3. Bûselik (Ebûselik) Beşli

A B h H YA

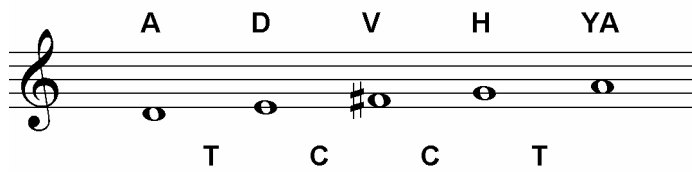

B T T T

The musical notation for Bûselik (Ebûselik) Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), B (quarter note with a flat sign), h (quarter note), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters B, T, T, and T are aligned under the notes A, B, h, and H respectively.

4. Râst Beşli

A D V H YA

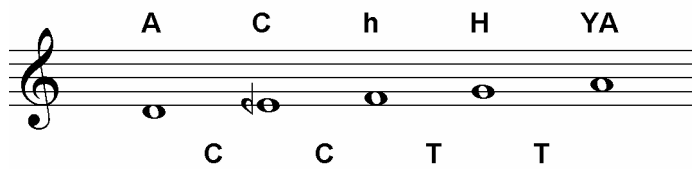

T C C T

The musical notation for Râst Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), D (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters T, C, C, and T are aligned under the notes A, D, V, and H respectively.

5. Nevrûz Beşli

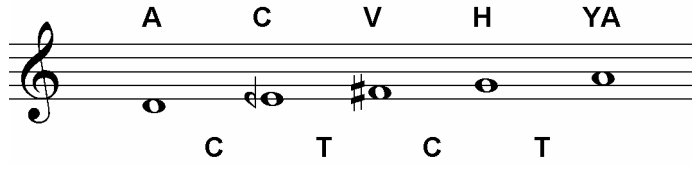
A C h H YA

C C T T

The musical notation for Nevrûz Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), C (quarter note with a flat sign), h (quarter note), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters C, C, T, and T are aligned under the notes A, C, h, and H respectively.

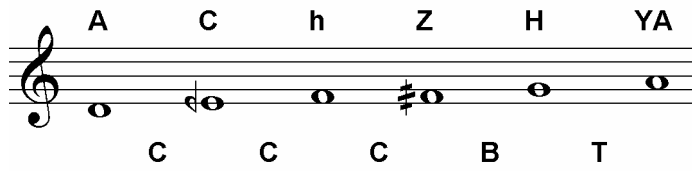
6. Irâk Beşli

A C V H YA
C T C T

The musical notation for Irâk Beşli is written on a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), V (quarter, sharp), H (quarter), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, T, C, T are aligned with the notes.

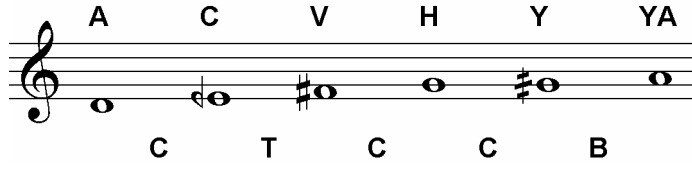
7. Isfahân Beşli

A C h Z H YA
C C C B T

The musical notation for Isfahân Beşli is written on a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter, sharp), H (quarter), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, C, C, B, T are aligned with the notes.

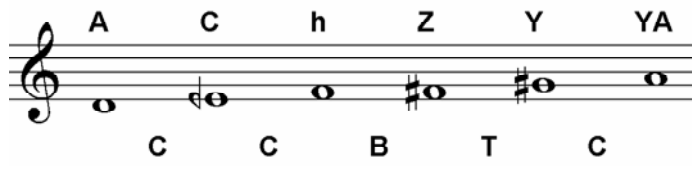
8. Büzürg Beşli

A C V H Y YA
C T C C B

The musical notation for Büzürg Beşli is written on a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), V (quarter, sharp), H (quarter), Y (quarter, sharp), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, T, C, C, B are aligned with the notes.

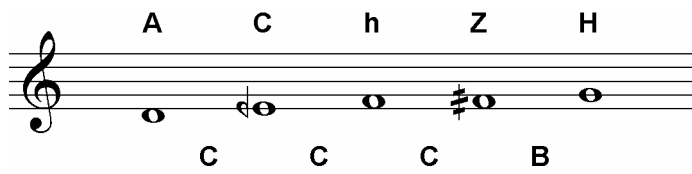
9. Zîrefkend Beşli

A C h Z Y YA
C C B T C

The musical notation for Zîrefkend Beşli is written on a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter, sharp), Y (quarter, sharp), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, C, B, T, C are aligned with the notes.

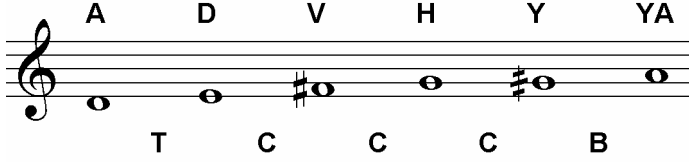
10. Râhevî Beşli

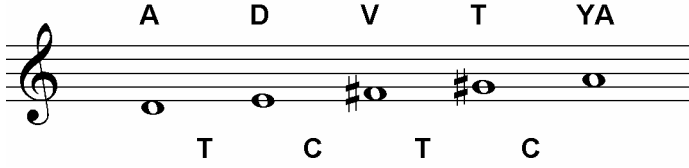
A C h Z H
C C C B

The musical notation for Râhevî Beşli is written on a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter, sharp), and H (quarter). Below the staff, the letters C, C, C, B are aligned with the notes.

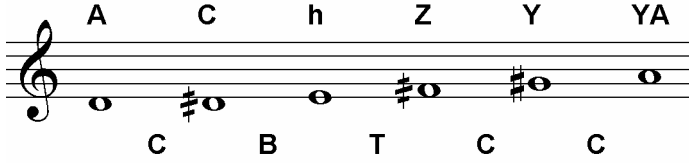
11. Adlandırılmamış Beşli

12. Adlandırılmamış Beşli

13. Adlandırılmamış Beşli

1.2. Kutbuddîn Mahmûd Şîrâzî

1236 yılında Şîraz'da doğmuştur. Tam adı Mahmûd bin Mesûd bin Muslih el-Fârisî eş-Şîrâzî olup, lakabı Kutbuddîndir. Tıp çalışmalarıyla ünlü bir ailenin çocuğudur. Tıp, astronomi, felsefe ve islâmî ilimlerde geniş bilgiye sahiptir. Bir süre İlhanlı devletinin hizmetine girmiş ve elçi olarak Mısır'a gönderilmiştir. Mısır'da bulunduğu yıllarda, yazacağı eserler için kaynak toplamıştır. Yaygın ünü sebebiyle "İranlıların Âlimi" olarak anılmış, büyük saygı görmüştür. İlgilendiği konular hakkında çeşitli eserler yazan Şîrazlı'nın mûsikî tarihimiz açısından önemli olan yönü Farsça olarak yazdığı "Dürretü't Tâc" isimli ansiklopedik eseridir. Bu eserin bir bölümü mûsikîye ayrılmıştır. (Özalp, 2000: 318)

1.2.1. Dürretü't Tâc'ın İçeriği

XIV. yüzyıl yazarlarından Şîrazlı'ya ait olan bu eser matematik, astronomi ve mûsikî üzerine yazılmıştır. Dördüncü bölümü mûsikîye ayrılmıştır. Urmiyeli'nin "Şerefiyye" adlı eserinden etkilenerek yazdığı düşünülen bu eserde Şîrazlı'nın bazı

konuları daha kapsamlı olarak işlediği düşünülmektedir. Mûsikî ile ilgili bölümün dördüncü kısmında, makâm dizilerinin yapıları, cinslerin çeşitleri ele alınarak, bütün makâm dizileri bir tabloda gösterilmiştir. (Özalp, 2000: 318)

Şirazlı'da makâm sınıflandırmaları makâm, âvâze ve şûbe olarak verilmiştir. Şirazlı'nın tanımladığı; onyedî makâm, beş âvâze ve dokuz şûbe isimleri aşağıdaki gibidir: (Levendoğlu, 2002: 10)

Makâmlar

1. Bûselik	7. Hüseyinî	13. Nühüft-ü Kâmil
2. Büzürg	8. Irâk	14. Rehâvî-yi Tamâm
3. Büzürg-ü Kâmil	9. Isfahân	15. Rakbi
4. Gerdâniye Nîrîzî	10. Kûçek-i Tamâm	16. Selmek
5. Hicâz	11. Muhayyer Zirkeş	17. Zengüle
6. Hisâr	12. Nühüft-ü Hicâzî	

Âvâzeler

1. Gerdâniye	4. Muhayyer Hüseyinî
2. Isfahânek	5. Nevrûz
3. Muhayyer	

Şûbeler

1. Dügâh	6. Rûyi Irâk
2. Segâh	7. Müberkâ
3. Çargâh	8. Mâye
4. Pençgâh	9. Şehnâz
5. Zavlı	

1.3. Maragalı Abdülkadir

XIV. yüzyılın ortalarında, günümüzde İran'ın sınırları içerisinde bulunan Güney Azerbaycan'ın Maraga şehrinde doğdu. Doğum tarihi ile ilgili bilgiler kesinlik göstermemektedir. Rauf Yekta Bey'in, "*Esâtiz-i Elhan*" adlı eserinde, "VIII.

kurun-ı hicri evâsatında...” 1318 tarihi verilirken, Mehmet Ali Terbîyet, 17 Aralık 1353 gibi net bir tarihten söz etmektedir. Henry George Farmer, Maragalı'nın doğumunun, XIV. yüzyılın ortalarında olduğunu belirtmektedir. Kesin bir bilgi olmamasına rağmen, ülkemizdeki özellikle son dönemlerdeki yayınlarda, Maragalı'nın doğum tarihi 1360 olarak belirtilmektedir. (Bardakçı, 1986: 20)

Babası Gıyâsüddîn Gaybî, Maraga şehrinin tanınmış bilginlerindedir. Gıyâsüddîn Gaybî, Maraga şehrinin ünlü müzisyeni ve Maragalı'nın da ilk mûsikî hocasıdır. Maragalı sadece mûsikî alanında kendini geliştirmemiş, çeşitli ilimlerde eğitim alarak devrinin önemli ilim adamlarından birisi olmuştur. İlm-i kırâat, şiir, edebiyat, celî hat, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Sadece din dışı mûsikîde değil, dini mûsikîde ve Kur'an okumakta da eşsiz olduğu söylenmektedir. Mûsikî şöhreti bestekâr, hânende, udî ve mûsikî bilgini olarak Azerbaycan ve diğer ülkelerde yayılmıştır.

Maraga şehrinden Bağdat'a giden Maragalı, orada tahtta bulunan Hüseyin Han Celâyir'in nedimi olur. Hatta Sultan Hüseyin için Darb-ı Rebî usûlünü oluşturur. Hüseyin Han'dan sonra yerine, bestekâr ve şair olan kardeşi Ahmet Han geçer. Maragalı'nın şan ve şöhretini arttırdığı bu dönemde, büyük bestekârlardan Rızâu'd-Din Rıdvân Şâh'ın idaresindeki bir saray mûsikî yarışmasından, yüz bin dinar kazandığı belirtilir. Bu dönemde Bağdat'ı ele geçiren Timur diğer sanatkârlarla beraber Maragalı'yı da Semerkant'a götürür. Maragalı Türkistan'da Doğu Türklerinin mûsikî, üslûp ve geleneklerini inceler. Ahmet Celayir'in Bağdat'ı geri almasıyla Maragalı tekrar Celayir'in sarayında yaşamaya başlar. Timur'un Bağdat'ı ikinci kez alması ile Maragalı tekrar Timur'un eline düşer. Timur kendisine ihanet edenlere idam cezası verir. Ancak Maragalı güzel sesiyle Kur'an'dan bir bölüm okur ve Timur da çok etkilenerek Maragalı'yı affeder. 1421 yılında Bursa'ya gelen Maragalı, tahta henüz çıkmış olan II. Murad'a, “*Makâsidu'l-Elhân*” (nağmelerin amaçları) adlı eserini sunar. Daha sonra Herat'a döner ve yetmişbeş yaşında vebâ hastalığından ölür. (Can, 2001: 6)

Maragalı aynı zamanda, Safiyüddîn Abdülmü'min Urmevi'nin başlatıp kurduğu “sistemci okul” adlı sistemin de ikinci büyük mimarıdır. Gerek Urmiyeli gerekse Maragalı, kendilerinden önce gelen ve mûsikîmiz alanında yetişmiş kuramcılarının bilgilerinden yararlanarak, sistemin kuruluşunda sağlam temeller

atabilmişlerdir. Fârâbî ve İbn-i Sînâ'nın mûsikîye ilişkin verileri, Urmiyeli ve Maragalı tarafından süzgeçten geçirilmiş, sentez edildikten sonra Urmevî-Merâgî sistemi olarak sunulmuştur. (Kutluğ, 2000: 26)

Maragalı içerik açısından genelde birbirine benzeyen, mûsikî üzerine hemen her konuda açıklamalar getirdiği altı adet eser yazmıştır. Bunların tam anlamıyla müstakil eserler olmadığı, birinin diğerinin kısmen değişik şekli olduğu ve birbirlerini tamamladığı belirtilmiştir. (Bardakçı, 1986: 139)

1.3.1. Maragalı'nın Eserleri

Kenzü'l Elhân: Başında bir kuram bölümü olan bu nota kitabı, Maragalı'nın bestelediği birçok Kâr, Nakış ve başka eserlerle, diğer bestekârların seçme eserlerinin Ebced ile yazılmış notalarını içerir. Bu eserin bugüne kadar hiçbir yerde nüshasının bulunmadığı bilinmekteydi. Ancak Murat Bardakçı adı geçen kitabında bu eserin bir nüshasının Tahran'da Melik Kitaplığı'nda gördüğünü, fakat incelemek imkanını bulamadığını belirtmiştir. Bu sebeple yazmanın gerçekten Kenzü'l Elhân mı olduğu yoksa başka bir kitaba bu adın mı verildiği konusunda kesin bir bilgi aktaramadığını belirtmiştir. (Bardakçı, 1986: 148) Rauf Yekta'ya göre de Kenzü'l-Elhân, Maragalı'nın en önemli eseridir. Hatta Maragalı'nın diğer eserlerinde zaman zaman mûsikî konularının anlaşılması güç olan bölümleri için bu eserine başvurulmasını önerdiğini belirtmiştir. (Özalp, 2000: 330)

Câmiü'l-Elhân: 1405 yılında yazılmıştır. Beş nüshası olduğu bilinmektedir ve bunlar farklı kişilere ithaf edilmiştir. Maragalı bu eseri iki oğluna mûsikî öğretmek amacıyla yazmıştır. Eserde; mûsikînin tanımı, mûsikî sanatının ortaya çıkışı, mûsikînin mevzuu, bu bilimin prensipleri, Savt'ın tanımı, nağme hakkında bilgiler, on sekiz sesin elde edilmesi, aralıkların oranları, aralıkların birleştirilmesi, aralıkların ayrılması, tabakalardan devirleri elde etme metotları, uyumsuzluk sebepleri, cinsler, dörtlü ve beşlilerin uyumlu şekilleri, tabakalardan diğer devirleri elde etme metotları, iki ve üç telin pozisyonları, "Ud-ı Kâdim" ve "Ud-ı Kâmil" adlı sazlar ve tel pozisyonları, altı âvâze, cinslerin tertibi, meşhur devirlerin bir arada gösterilmesi, âvâze ve şübelerle perdelerin ilişkileri, taksim yöntemleri, ud ile icra kuralları, çalgıların tasnifi, ikâ devirleri, nağmelerdeki duygu unsurları, altı parmağı

kullanarak usûl icrası, mûsikî formları, mûsikî meclisleri adâbı, eser güfteleri, ünlü mûsikîciler ve şed konuları yer almaktadır. (Bardakçı, 1986: 140-142)

Makâsidü'l-Elhân: Eser Farsça yazılmış olup 1422 yılında Sultan Murad'a sunulmuştur. Rauf Yekta Bey, Topkapı Sarayı, Nuruosmaniye, Oxford ve İran kütüphanelerinde nüshaları vardır. Bazı bölümleri Câmîü'l Elhan ile aynıdır. Eser güzel sesin sıfatları hakkında Peygamberin buyurduğu rivayet edilen hadisler içeren mukaddimeden, oniki bâb ve çalgıların anlatımı, adları ve sıralanmaları, mûsikî biliminde önde gelen kişilerin adları, usûllere ne şekilde riayet ettikleri, bestecilik üzerine beyitler ve şiirler içeren hatimeden meydana gelmiştir. İçerikte; Savt, nağme, buud ve cem'in tanımı, mûsikî sözü ve mûsikînin konusu, tizlik-pestlik kavramları, perdelerin tel üzerinde taksim edilmesi, dörtlü beşli çeşitleri ve bunların birbirine eklenmesi yoluyla devirler elde edilmesi, oniki makâm veya meşhûr devirler tabakaları, telli çalgılarda akort biçimleri, altı âvâzenin meydana getirilmesi, Şirazlı ve Urmiyeli'nin bu konudaki fikirlerine itirazı, âvâzelerin telli sazlardan elde edilmeleri, yirmidört şûbenin meydana getirilmesi usûlleri, buudların birbirinden çıkarılması, makâm, âvâze ve şûbelerde uyum, ikâ devirleri, nağmelerdeki duygu unsuru, mûsikî ile ilgilenenlerin uyması gerekli meclis âdâbı, alt parmak metodu, nağmelerin Arapça ve Yunanca adlarının karşılaştırılması, çalgıların anlatımı, mûsikî biliminde önde gelen kişilerin anlatımı, usûllere ne şekilde uydukları, bestecilik üzerine şiirler ve beyitler yer almaktadır. (Bardakçı, 1986: 143, 144)

Serhü'l Kitabü'l-Edvâr: Bu eser Safiyüddin el Urmevi'nin Kitabü'l-Edvâr adlı eserinin açıklamasıdır. Farsça yazılmıştır. Bir mukaddime, bir makale ve bir de hatimeden oluşmuştur. İçerikte; mûsikînin anlamı, mûsikînin konusu, mûsikînin prensipleri, Urmiyeli'nin on beş fasıldan meydana gelen eseri ve nota örnekleri yer almaktadır. Topkapı Sarayı, Nuruosmaniye, İstanbul Belediye Kütüphaneleri, İran, Şiraz, Dr Visal Kütüphanesi ve Tahran, Melik Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır. (Bardakçı, 1986: 145; Özalp, 2000: 331)

Fevâid-i Aşere: Müzikte on faydalı şey anlamındadır. Farsça olup, on faide adıyla yirmi fasıl olarak yazılmıştır. İçerikte; mûsikî üzerine hadisler, oniki makâm, yedi âvâze, yirmidört şûbe, oniki makâmın geniş biçimde analizi, dört tabakanın tetkiki, dörtlü çeşitleri, altı parmağın kullanılması metodu, târika yapma yolları, udla icranın kuralları, mûsikî formları, intikal yolları, ikâ devirleri, usûllerin icrası ile ilgili

kurallar, “Hanendegi”, terkîb, âvâze ve şûbelerin ilişkileri, “takrir” ve “mergule” çeşitleri, çalgıların tasnifi, adları ve özellikleri, eskiden yaşamış ünlü müzikçiler, Farâbî ve Urmiyeli’nin bazı görüşlerine itirazlar yer almaktadır. Bu eserin birer nüshası Nuruosmaniye ve İstanbul Belediye kütüphanelerinde bulunmaktadır. (Bardakçı, 1986: 146; Akdoğan, 1996: 45)

Zübdetü’l-Edvâr: Rauf Yekta Bey, Makasîd’ul-Elhân’ın “1” numaralı nüshası gibi, Zübdetü’l Edvâr’ın bu nüshasının da şu anda nerede olduğunun bilinmediğini belirtmektedir. İranlı araştırmacılara göre bu müstakil bir eser değil, Şerh’ul-Kitab’ul-Edvâr’dır. (Bardakçı, 1986: 147)

Maragalı, eserlerinde oniki makâm, altı âvâze ve yirmidört şûbe tanımlamıştır. İsimleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 64-77)

Makâmlar

1. Uşşâk	5. Hüseyinî	9. Irâk
2. Nevâ	6. Hicâzî	10. Isfahân
3. Bûselik	7. Rehâvî	11. Zîrefkend
4. Râst	8. Zengüle	12. Büzürg

Âvâzeler

1. Nevrûz	4. Geveşt
2. Selmek	5. Mâye
3. Gerdâniye	6. Şehnâz

Sûbeler

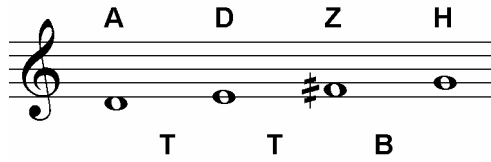
1. Dügâh	9. Bayâtî	17. Sabâ
2. Segâh	10. Hîsar	18. Hümâyûn
3. Çargâh	11. Nühüft	19. Zâvilî
4. Pençgâh	12. Uzzâl	20. Isfahânek
5. Aşîrân	13. Evc	21. Hûzî
6. Nevrûz-i Arâb	14. Niyrîz	22. Nihâvend
7. Mâhûr	15. Müberkâ	23. Muhayyer
8. Nevrûz-i Hârâ	16. Rekb	24. Bestenigâr

1.3.2. Maragalı'ya Göre Dörtlü ve Beşliler

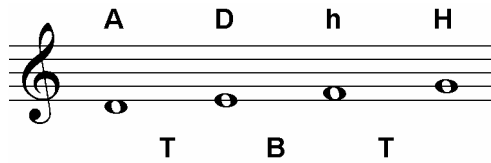
Maragalı, Farâbî ve Urmiyeli gibi dörtlü ve beşlilerin oluşumu üzerinde durmuş, bu dörtlü ve beşlilerin makâmaların oluşumundaki rollerinin büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Tıpkı Urmiyeli'nin eserinde belirttiği gibi, dörtlülerin pest sesinin altına veya tiz sesinin üstüne bir tanini ilave edilerek beşlilerin meydana geldiğini, ancak hiçbir ilave tanini yapılmadan, kendiliklerinden oluşan beşlilerin de bulunduğunu belirtmiştir. Maragalı Urmiyeli'nin verdiği on adet dörtlüden üçü olan Büzürg, Zîrefkend, Rehâvî'yi dörtlülerden saymamış, geriye kalan yedi dörtlüyü vermiştir. Onüç adet de beşli tanımlamıştır. Bu beşlilerden bazıları bir tanini eklenmesiyle meydana getirilmiştir. Bazıları ise ilk dört sesi diğer dörtlülerle ilgisi olmayan bağımsız beşlilerdir. "Beşli" deyimini, bunların beş adet sestem oluştukları anlamına gelmez. Bu dörtlü ve beşliler aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 61, 62; Kutluğ, 2000: 35)

Dörtlüler

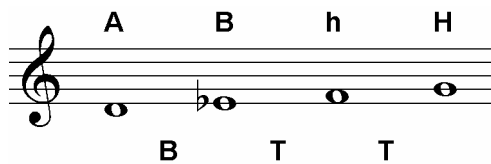
1.Uşşâk Dörtlü

2.Nevâ Dörtlü

3.Bûselik (Ebûselik) Dörtlü

4.Râst Dörtlü

A D V H
T C C

The musical notation for Râst Dörtlü is a single staff in treble clef. It contains four quarter notes: A (4th line), D (5th line), V (4th space, with a sharp sign), and H (4th line). Below the staff, the letters T, C, and C are aligned under the first three notes respectively.

5.Nevrûz Dörtlü

A C h H
C C T

The musical notation for Nevrûz Dörtlü is a single staff in treble clef. It contains four quarter notes: A (4th line), C (3rd space), h (4th space), and H (4th line). Below the staff, the letters C, C, and T are aligned under the first three notes respectively.

6.Irâk Dörtlü

A C V H
C T C

The musical notation for Irâk Dörtlü is a single staff in treble clef. It contains four quarter notes: A (4th line), C (3rd space), V (4th space, with a sharp sign), and H (4th line). Below the staff, the letters C, T, and C are aligned under the first three notes respectively.

7.Isfahân Dörtlü

A C h Z H
C C C B

The musical notation for Isfahân Dörtlü is a single staff in treble clef. It contains five quarter notes: A (4th line), C (3rd space), h (4th space), Z (4th space, with a sharp sign), and H (4th line). Below the staff, the letters C, C, C, and B are aligned under the first four notes respectively.

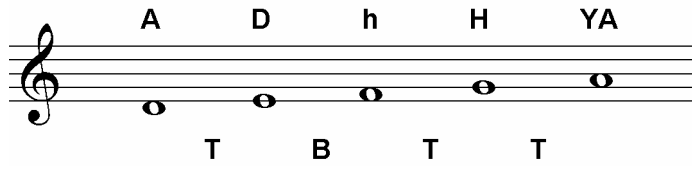
Beşliler

1.Uşşâk Beşli

A D Z H YA
T T B T

The musical notation for Uşşâk Beşli is a single staff in treble clef. It contains five quarter notes: A (4th line), D (5th line), Z (4th space, with a sharp sign), H (4th line), and YA (4th space). Below the staff, the letters T, T, B, and T are aligned under the first four notes respectively.

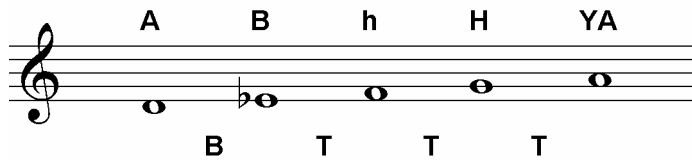
2. Nevâ Beşli

A D h H YA
T B T T

The musical notation for Nevâ Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A, D, h, H, and YA. Below the staff, the letters T, B, T, and T are aligned under the notes D, h, H, and YA respectively. The note A is not aligned with any letter below it.

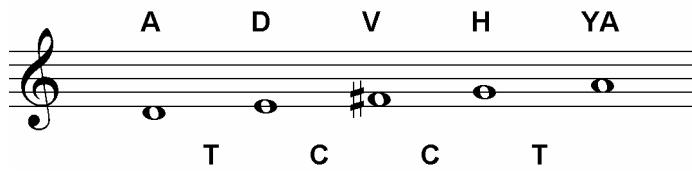
3. Bûselik Beşli

A B h H YA
B T T T

The musical notation for Bûselik Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A, B, h, H, and YA. Below the staff, the letters B, T, T, and T are aligned under the notes B, h, H, and YA respectively. The note A is not aligned with any letter below it.

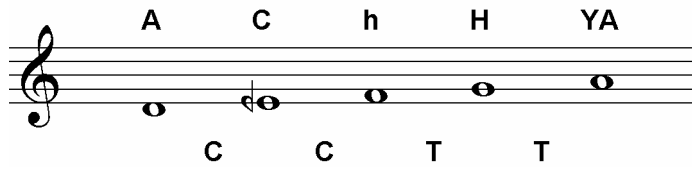
4. Râst Beşli

A D V H YA
T C C T

The musical notation for Râst Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A, D, V, H, and YA. Below the staff, the letters T, C, C, and T are aligned under the notes D, V, H, and YA respectively. The note A is not aligned with any letter below it.

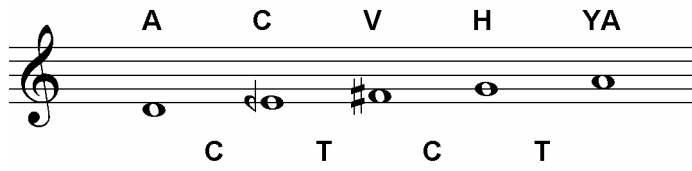
5. Nevrûz Beşli

A C h H YA
C C T T

The musical notation for Nevrûz Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A, C, h, H, and YA. Below the staff, the letters C, C, T, and T are aligned under the notes C, h, H, and YA respectively. The note A is not aligned with any letter below it.

6. Hicâz Beşli

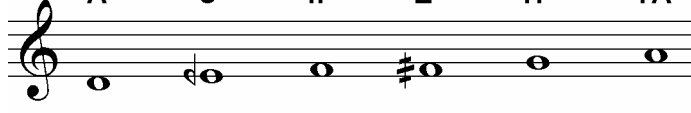

A C V H YA
C T C T

The musical notation for Hicâz Beşli is written on a single staff with a treble clef. It consists of five notes: A, C, V, H, and YA. Below the staff, the letters C, T, C, and T are aligned under the notes C, V, H, and YA respectively. The note A is not aligned with any letter below it.

7. Isfahân Beşli

A C h Z H YA

C C C B T

The musical notation for Isfahân Beşli consists of a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, Z on the second space with a sharp sign, H on the third line, and YA on the third space. Below the staff, the letters C, C, C, B, and T are aligned under the notes A, C, h, Z, and H respectively.

8. Hüseyinî Beşli

A C h H YA

C C T T

The musical notation for Hüseyinî Beşli consists of a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, H on the second space, and YA on the third space. Below the staff, the letters C, C, T, and T are aligned under the notes A, C, h, and H respectively.

9. Pençgâh Beşli

A D Z T YA

T T C C

The musical notation for Pençgâh Beşli consists of a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), D (quarter), Z (quarter), T (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, D on the second line, Z on the second space with a sharp sign, T on the third line with a sharp sign, and YA on the third space. Below the staff, the letters T, T, C, and C are aligned under the notes A, D, Z, and T respectively.

10. Adlandırılmamış Beşli

A C V H Y YA

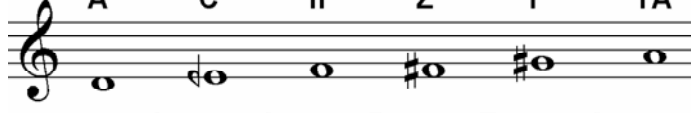

C T C C B

The musical notation for Adlandırılmamış Beşli consists of a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), V (quarter), H (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, V on the second space with a sharp sign, H on the second space, Y on the third space with a sharp sign, and YA on the third space. Below the staff, the letters C, T, C, C, and B are aligned under the notes A, C, V, H, and Y respectively.

11. Adlandırılmamış Beşli

A C h Z Y YA

C C B T C

The musical notation for Adlandırılmamış Beşli consists of a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, Z on the second space with a sharp sign, Y on the third space with a sharp sign, and YA on the third space. Below the staff, the letters C, C, B, T, and C are aligned under the notes A, C, h, Z, and Y respectively.

12. Adlandırılmamış Beşli

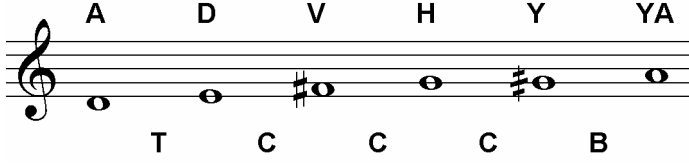
A C h Z H

C C C B

The musical notation for Adlandırılmamış Beşli consists of a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), and H (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, Z on the second space with a sharp sign, and H on the second space. Below the staff, the letters C, C, C, and B are aligned under the notes A, C, h, and Z respectively.

13. Adlandırılmamış Beşli

1.4. Ahmedoğlu Şükrullah

Şükrullah'ın doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hüseyin Nihal Atsız'ın araştırmalarına göre Şükrullah, 1388 yılında doğmuştur. Şükrullah'ın nereli olduğuna dair de kesin bir bilgi olmamakla beraber, kaynakların çoğunda Amasya'lı olduğu belirtilmiştir. Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin "*Amasya Tarihi*" adlı eserinde, Şükrullah'ın tam adı Şükrullah Çelebi Amasyalı olarak geçer. İkinci Murat ve Fatih Sultan Mehmed'in yakınında bulunan ve önemli görevler üstlenen Şükrullah'ın iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Arap edebiyatı, Fars edebiyatı, Usûl-i Şeriyeye, Kelâm eğitimi almıştır. Öğreniminden sonra Bursa'da medresede göreve başlamış ve Edirne'de darûl-hadîs müderrisi olmuştur. Ardından II. Murat'ın isteğiyle Edirne kadılığına atanmıştır. Daha sonra da elçi olarak görevlendirilmiştir. Siyâsî görevlerinin yanı sıra, bir süre Bursa kadısı olarak da görev yapmıştır. (Kamiloğlu, 2007: 2)

II. Murat'ın emriyle, Türk Mûsikîsinin temel kitaplarından birisi olan, Urmiyeli'nin Kitabü'l-Edvâr adlı eserini Arapçadan Türkçeye çevirmiştir. Edvâr-ı Mûsikî adını verdiği bu eserde, sadece Kitabü'l-Edvâr'ın birebir tercümesini yapmamış, geniş açıklamalarda ve ilavelerde de bulunmuştur. Şükrullah'ın nerede ve ne zaman öldüğü konusunda kesin bir bilgi yoktur. Hoca Sâdeddin Efendi'ye ve Bursalı Mehmet Tahir Efendi'ye göre 1489 yılında öldüğü sanılmaktadır. Dr. M. Nazmi Özalp ve M. Cihat Can araştırmalarına göre de kesin olmamakla birlikte 1470 yılında öldüğü belirtilmiştir. Şükrullah'ın mûsikî kişiliği ya da bestekârlığı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlamamakla beraber, güçlü bir ilim adamı olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Bütün eserlerinde şiire yer vermesinden dolayı iyi bir şâir olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda çalgı yapımıyla ilgili derin bilgisine bakarak iyi bir çalgı yapımcı olduğu düşünülebilir. (Özalp, 2000: 319; Can, 2001: 2; Kamiloğlu, 2007: 7)

1.4.1. Eserleri

1. Behçetü't-Tevârih
2. Mencehü'r-Reşâd Fî Sulûki'l-ibâd
3. Câmiu'd-Duavâd
4. Enîsü'l-Ârifin
5. Kasîde-i İmâli Şerhi
6. Fütûhât fi'l-Cifr
7. Edvâr-ı Mûsikî

1.4.2. Ahmedoğlu Şükrullah'ın Mûsikî İle İlgili Eseri Edvâr-ı Mûsikî

II. Murat'ın emriyle Urmiyeli'nin Kitabı'ı Edvâr'ının geniş ilavelerle Türkçeye tercümesidir. Urmiyeli'nin onbeş fasıl olan eserinin tercümesine yirmi fasıl daha eklenmiştir. Eserde, diğer edvârların aksine, bazı çalgıların yapımı ile ilgili geniş bilgiler verilirken, sesi bozan ve sese iyi gelen durumlar hakkında bilgiler yine ilk defa yer almıştır. Çalgı yapımı ile ilgili Türkçe yazılmış ilk eser özelliğindedir. (Can, 2001: 3)

1.4.2.1. Edvâr-ı Mûsikî'nin Nüshaları

Tek nüshası bulunduğu, onun da Rauf Yekta'nın torunu Yavuz Yekta Bey'in kütüphanesinde olduğu belirtilmiştir. (Kamiloğlu, 2007: 12)

1.4.2.2. Edvâr-ı Mûsikî'nin İçeriği

Eserde nağmenin tarifi, tizlik pestlik terimleri, telli sazların perdelerinin anlatımı, aralıkların birbirlerine oranları, uyumlu ve uyumsuz aralıklar, dörtlüler ve beşliler, devirler ve oranları, makâmlar, iki telli sazların çalınma kuralları, Ud ve tellerinin bağlanması, âvâzeler, makâmların aldıkları ortak sesler, tabakalar, usûl ve usûl devirleri, makâmların etkileri, mûsikî ilminin uygulanması, çalgı yapımı ile ilgili bilgiler, tel yapımı ile ilgili bilgiler, mûsikî ile ilgilenenlere nasihâtler, sesi açan otlar, sesi bozan nesnelere, terkîbler, makâmsal seyirler, makâm-duygu ilişkileri konuları yer almaktadır. (Kamiloğlu, 2007: 15; Can, 2001: 3)

Eserde yer alan oniki makâm, altı âvâze, dört şûbe ve ellidokuz terkîb aşağıdaki gibi verilmiştir. (Kamiloğlu, 2007: 91, 96, 126, 166)

Makâmlar

1. Uşşâk	5. Irâk	9. Râhevî
2. Nevâ	6. Isfahân	10. Hüseyinî
3. Bûselik	7. Zîrefkend	11. Hicâz
4. Râst	8. Zengüle	12. Büzürk

Âvâzeler

1. Geveşt	4. Nevrûz
2. Gerdâniye	5. Mâye
3. Selmek	6. Şehnâz

Sûbeler

1. Yıkgâh	3. Sigâh
2. Dügâh	4. Çahargâh

Terkîbler

1. Beste Nigâr	22. Hisâr	43. Hisâr-ı Evc
2. Tiz Nevâ	23. Nihâvend	44. Râst Mâye
3. Pençgâh	24. Humâyûn	45. Nevrûz-i Acem
4. Best-i İsfahân	25. Bahr-i Nâzuk	46. Acem
5. İsfahâne	26. Hisârek	47. Çehârgâh Acem
6. Zilkeşi haverân	27. Hicâz-ı Türkî	48. Sigâh Acem
7. Zirkeşide	28. Hicâz-ı Büzürk	49. Dügâh-ı Acem
8. Aşîrân	29. Muhâlif	50. Râst Acem
9. Nigâr	30. Hicâz-ı Muhâlif	51. Sebz Ender Sebz
10. Gerdâniyede Nigâr	31. Râhatü'l Ervâh	52. Nişâvûrek
11. Gerdâniyede Bûselik	32. Nevâyı Aşîrân	53. Irâk Acem
12. Muhayyer	33. Irâk Mâye	54. Hicâz-ı Acem
13. Vechi Hüseyinî	34. Zavûlî	55. Sigâh Mâye
14. Karcıgâr	35. Müberkâ	56. Uşşâk Mâye
15. Rûy-i Irâk	36. Zemzem	57. Nigâr-ı Nek

16. Müsteâr	37. Nevrûz-i Rûmî	58. Uzzâl-ı Acem
17. Nühüft	38. Rekb	59. Mâhûrî
18. Siphir	39. Rekb-i Nevrûz	
19. Hüseyinî Acem	40. Zîrefkend	
20. Uzzâl	41. Sâzkâr	
21. Uzzâl Acem	42. Nihâvend-i Rûmî	

1.5. Yusuf bin Nizâmeddîn Kırşehirî

XV. yüzyıl kuramcılarında Yusuf bin Nizâmeddîn Kırşehirî'nin hayatı hakkında fazla bilgi günümüze ulaşmamıştır. Yazdığı *Mûsikî Risâlesi*'nden anlaşıldığına göre Kırşehirli Mevlevî'dir. Kırşehirli olmasına rağmen Moğol istilası yüzünden batıya göç ettiği ve daha çok Bursa'da yaşadığı sanılmaktadır. (Can, 2001: 3)

Kırşehirli "*Risâle-i Mûsikî*" adlı eserini 1410-1411 yılında Farsça olarak yazmıştır. Bu edvâr XV. yüzyıla ışık tutan önemli bir kuram kitabıdır. Selçukluların ve onlara bağlı emirliklerin Anadolu'da istikrârından sonra Farsça bu toprakların resmî dili haline gelmeye başlamıştır. Fatih'in İstanbul'u fethi sırasında Fars dili resmi dil, yazışma dili, şiir ve edebiyat dili haline gelmiştir. Eser bu dönemde Farsça yazılmış ancak halkın anlaması için daha sonra Türkçeye çevrilmiştir. Ancak eserin Türkçeye çevrildiği tarih ve çeviren kişi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. (Sekizli, 2000: 30)

1.5.1. Eserin Nüshaları

1. Ankara Milli Kütüphanede 131 numaralı kayıt
2. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesinde 2263 numaralı kayıt
3. Paris Bibliotheque National'de France suppl. Turc 1424 numaralı kayıt

1.5.2. Risâle-i Mûsikî'nin İçeriği

Eserde oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellialtı terkîbden söz edilmiştir. Makâm, âvâze ve şûbeler daireler üzerinde anlatılmıştır. Kırşehirli bazı makâm ve terkîblerin günün belli saatlerinde söylenmesi gerekliliğinden söz etmiş, ayrıca insanların ten renklerine göre hoşlanacakları makâmlar olduğunu da belirtmiştir.

Eserde burç-makâm ilişkileri hakkındaki bilgilerin yanı sıra; çeng, ud, ney, şeşa çalgıları ve çalım teknikleri hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Nevbet-i müretteb konusunda açıklamalar da yer alırken usûl ve usûl vuruşları hakkında bilgilerin yanısıra eserin sonunda hangi makâmdan hangi makâmların çıkarılabileceği konusu da işlenmiştir. (Sekizli, 2000: 33, 34)

KYRM’de oniki makâm, yedi âvâze, dört şube, ellialtı terkîb aşağıdaki gibi verilmiştir: (Demir, 1985: 81; Sekizli, 2000: 23-27)

Makâmlar

1. Râst	7. Rehâvî
2. Irâk	8. Hüseynî
3. Isfahân	9. Hicâz
4. Zîrefkend-i Kûçek	10. Bûselik
5. Büzürg	11. Nevâ
6. Zirgüle	12. Uşşâk

Âvâzeler

1. Geveşt	5. Mâye
2. Nevrûz	6. Gerdâniye
3. Selmek	7. Hisâr
4. Şehnâz	

Sûbeler

1. Yegâh	3. Segâh
2. Dügâh	4. Çargâh

Terkîbler

1. Bestenigâr	20. Zenzeme	39. Muhâlif
2. Nikrîz	21. Nevrûz-i Rûmî	40. Hisâr-Evc
3. Pençgâh	22. Terkîb Nevrûz	41. Nühüft
4. Beste-Isfahân	23. Zîrefkend-i Büzürg	42. Râst Mâye
5. Isfahâne	24. Sâzkâr	43. Irak Mâye

6. Zilkeşhâverân (Dilkeş)	25. Nihâvend-i Rûmî	44. Uşşâk Mâye
7. Zîrkeşîde	26. Nişâverek	45. Segâh Mâye
8. Aşîrân	27. Vech-i Hüseyînî	46. Terkîb-i Sabâ
9. Uzzâl	28. Karcıgâr	47. Acem Zirkeşîde
10. Nihâvend	29. Ruy-i Irak	48. Nevrûz-i Acem
11. Humâyûn	30. Müsteâr	49. Segâh-ı Acem
12. Bahr-ı Nâzik	31. Nigâr	50. Çargâh-ı Acem
13. Hisârek	32. Gerdâniye Nigâr	51. Dügâh-ı Acem
14. Türkî Hicâz	33. Gerdâniye Bûselik	52. Hicâz-ı Acem
15. Hicâz-ı Muhâlif	34. Nigâr-ı Nîk	53. Uzzâl-ı Acem
16. Rahatü'l-Ervâh	35. Muhayyer	54. Acem Râst
17. Nevâ Aşîrân	36. Sipih	55. Sebz-Ender-Sebz
18. Zâvîl	37. Hüseyînî Acem	56. Âgâze-i Zenbûr
19. Müberkâ	38. Hicâz-ı Büzürg	

1.6. Bedri Dilşad

XV. yüzyılın meşhur hekim ve şâirlerinden olup, adının Mahmud ibn Muhammed Dilşad Şîrvânî olduğu söylenmektedir. Tahminen 1400 tarihlerinde doğduğu belirtilmektedir. Sultan II. Murat döneminde yaşadığı ve 1437 yılında kaleme aldığı “*Kemâlnâme*” isimli eserden yaşadığı devir ortaya çıkmakta ve Bedri Dilşad olarak tanınmaktadır. Sâdettin Nüzget Ergun, araştırmalarına göre Bedri Dilşad isminin takma bir isim olduğunu kabul etmektedir. Çünkü Bedri Dilşad adıyla yazım hakkı verildiği belirtilen “*Muradnâme*” adlı eserde, devrin edep ve ahlâkına aykırı yazılar bulunduğu ve yazarın bundan ötürü asıl ismini gizlediği ve Bedri Dilşad isminin takma olduğunu düşünmektedir. (Akdoğan, 1996: 41)

Eserde tıpla ilgili bilgilerin yanı sıra, satranç ve makamlar konusunda bölümler bulunmaktadır. Bu şahsın, mûsikî kuramcısı olan II. Murat’ın emriyle Muradnâme’yi kaleme alan kişi olduğu kuvvetli bir olasılık gibi görünmektedir. (Ceyhan, 1997: 24)

“*Muradnâme’nin bütünüyle te’lifî bir eser olmadığı, “Kâbusnâme” ismiyle meşhur Farsça mensur bir eserden manzum bir tercüme olduğu düşünülmektedir. Bedri Dilşad Muradnâme’nin, Kâbusnâme’den tercüme veya nakil olduğunu*

belirtmemiştir. Ayrıca Kâbusnâme ile Muradnâme arasında bazı farklar vardır. Kâbusnâme kırkdört bâb iken, Muradnâme ellibir bâbtir. Kâbusnâme’de kırksekiz hikâye, Muradnâme’de seksenaltı hikâye bulunur. Muradnâme’nin, Kâbusnâme’nin bazı ilaveleri içeren serbest bir tercümesi olmayıp, aynı zamanda onun manzum bir şerhi olduğu düşünülmektedir.” (Çelebioğlu, 1966: 4)

Süleymaniye Kütüphanesi katalog fişlerinde Bedri Dilşad’ın 1476 yılında öldüğü kayıtlıdır. Fakat “Hediyyetü’l-Ârifin” ve “Mu’cemü’l-Müellifin” gibi bazı kaynaklara göre ise Bedri Dilşad 1506 yılında vefat etmiştir. (Ceyhan, 1997: 31)

Eserde yer alan oniki makam, yedi âvâze, dört şûbe ve ellidört terkîb aşağıdaki gibi verilmiştir: (Ceyhan, 1997: 726-741)

Makâmlar

1. Râst	7. Rehâvî
2. Irâk	8. Hüseyinî
3. Zengüle	9. Hicâz
4. Zîr-i Kûçek	10. Nevâ
5. Büzürg	11. Uşşâk
6. Isfahân	12. Bûselik

Âvâzeler

1. Geveşt	5. Mâye
2. Nevrûz	6. Gerdâniye
3. Selmek	7. Hisâr
4. Şehnâz	

Sûbeler

1. Yegâh	3. Segâh
2. Dügâh	4. Çargâh

Terkîbler

1. Bestenigâr	19. Hüseyinî Acem	37. Rekb-i Nevrûz
2. Nîrizî	20. Uzzâl	38. Zîr-efgend

3. Pençgâh	21. Nihâvend	39. Sâzkâr
4. Beste-i Isfahân	22. Hümâyûn	40. Nihâvend-i Rûmî
5. Isfahâne	23. Bahr-i Nâzûk	41. Hisâr-ı Evc
6. Zil-keş-i Hâverân	24. Hisâr	42. Râst-ı Mâye
7. Zîr-keşîde	25. Hisârek	43. Nev-rûz-ı Acem
8. Aşîrân	26. Hicâz-ı Büzürg	44. Çâr-gâh-ı Acem
9. Nigâr	27. Muhâlifek	45. Si-gâh-ı Acem
10. Gerdâniye-i Nigâr	28. Hicâz-ı Muhâlif	46. Dü-gâh-ı Acem
11. Gerdâniye-i Bûselik	29. Râhatü'l Ervâh	47. Râst-ı Acem
12. Muhayyer	30. Nevâ-yı Aşîrân	48. Sebz-ender-sebz
13. Vech-i Hüseyinî	31. Irâk-ı Mâye	49. Nişâvûrek
14. Karcıgâr	32. Zâvlî	50. Acem-i Irâk
15. Rûy-ı Irâk	33. Müberkâ	51. Hicâz-ı Acem
16. Müstear	34. Zemzem	52. Sigâh-ı Mâye
17. Nühüft	35. Nev-rûz-ı Rûmî	53. Nigârînek
18. Sipih	36. Rekb	54. Uzzâl-i Acem

1.7. Hızır bin Abdullah

Hayatı hakkında hiçbir bilgi bulunamayan Abdullahoğlu Hızır, II. Murad Han'ın emriyle Türk Mûsikîsi kuramı üzerine eser yazan XV. yüzyılın önemli kuramcılarındandır. “*Kitabü'l Edvâr*” adını taşıyan eserinin girişinde verilen bilgilerden, II. Murad Han'ın mûsikî kuramı hakkındaki bu eseri yazması için etrafında pek çok usta kuramcılar arasından Abdullahoğlu Hızır'ı görevlendirmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Levendoglu, 2002: 14)

1.7.1. Kitabü'l Edvâr'ın Nüshaları

1. İstanbul Topkapı Revân Yazmaları Kütüphanesi No: 1728
2. Konya Mevlana Yazmalar Kütüphanesi No: 5762
3. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi No: 133
4. Türkiyat Enstitüsü, Arel kitaplığı
5. Yılmaz Öztuna'nın özel kitaplığı
6. Berlin ve Paris kütüphaneleri

1.7.2. Kitabü'l Edvâr'ın İçeriği

Abdullohoğlu Hızır'ın 1440 civarlarında yazmış olduğu bu edvârda, feleklerin meydana gelişi, burçların tanımı, makâm-burç ilişkisi, makâmların insan vücuduna olan etkisi, burç-renk ilişkisi, mûsikînin neden var olduğu, telli ve nefesli çalgılar, makâmlar, âvâzeler, şûbeler, terkîbler, usûller hakkında bilgiler yer almaktadır. (Özçimi, 1989: 38)

Abdullohoğlu Hızır yaşadığı dönemdeki diğer kuramcılar gibi, makâm, âvâze, şûbe ve terkîblerden söz etmekle beraber bir makâmı bir âvâzenin birleşmesinden meydana gelen “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği yeni oluşumlardan bahsetmiştir. “*Garîb Terkîbler*” adı altında yüzkırkdört oluşumu da tanımlamıştır.

Eserde yer alan oniki makâm yedi âvâze, dört şûbe, ellisekiz terkîb ve yüzkırkdört adet “*Garîb Terkîb*” aşağıdaki gibi verilmiştir. (Özçimi, 1989: 50, 205, 208)

Makâmlar

1. Râst	7. Rehâvî
2. Irâk	8. Hüseyinî
3. Isfahân	9. Hicâz
4. Zîrefkend-i Kûçek	10. Nevâ
5. Büzürg	11. Bûselik
6. Zengüle	12. Uşşâk

Âvâzeler

1. Geveşt	5. Gerdaniye
2. Nevrûz	6. Selmek
3. Şehnâz	7. Mâye
4. Hisâr	

Sûbeler

1. Yegâh	3. Segâh
2. Dügâh	4. Çargâh

Terkîbler

1. Bestenigâr	21. Zemzeme	41. Râst Mâye
2. Neyrîz	22. Rekb	42. Sigâh Mâye
3. Pençgâh	23. Gerdâniye Bûselik	43. Irâk Mâye
4. Beste Isfahân	24. Rekb-i Nevrûz	44. Uşşâk Mâye
5. Isfahâne	25. Müberkâ	45. Terkîb-i Sabâ
6. Zirkeşhâverân	26. Nevrûz-i Rûmî	46. Acem
7. Zirkeşîde	27. Zîrefkend-i Büzürg	47. Acem-i Zîrkeşîde
8. Aşrân	28. Sazkâr	48. Uzzâl Acem
9. Uzzâl	29. Nihâvend-i Rûmî	49. Hüseyinî Acem
10. Nihâvend	30. Nişâvûrek	50. Nevrûz-ı Acem
11. Bahr-i Nâzik	31. Vech-i Hüseyinî	51. Çargâh-ı Acem
12. Hümâyûn	32. Karcığâr	52. Sigâh Acem
13. Hisâr	33. Rûy-i Irâk	53. Dügâh-ı Acem
14. Hisâran	34. Müsteâr	54. Râst-ı Acem
15. Hisâr-ı Evç	35. Nigâr	55. Mürğak
16. Türk-î Hicâz	36. Gerdâniyye Nigâr	56. Âvâze-i Zenbûr
17. Hicâz Muhâlif	37. Nigârinün	57. Hicâz-ı Acem
18. Rahatü'l Ervâh	38. Sipihir	58. Sebzendersebzâ
19. Nevavü Aşrân	39. Hicâz Büzürg	
20. Zevâle	40. Nühüft	

Garîb Terkîbler

1. Râst-ı Geveşt	73. Geveşt Râst
2. Irâk Geveşt	74. Nevrûz-i Râst
3. Isfahân Geveşt	75. Şehnâz Râst
4. Kûçek Geveşt	76. Mâye-i Râst
5. Büzürg-i Geveşt	77. Selmek-i Râst
6. Zengüle Geveşt	78. Gerdâniye Râst
7. Rehâvî Geveşt	79. Geveşt Irâk
8. Hüseyinî Geveşt	80. Nevrûz-i Irâk

9. Hicâz Gevešt	81. Uşşâk Selmek
10. Nevâ Gevešt	82. Râst-ı Gerdâniye
11. Bûselik Gevešt	83. Selmek-i Irâk
12. Uşşâk Gevešt	84. Gerdâniye Irâk
13. Râst Nevrûz	85. Gevešt Isfahân
14. Irâk Nevrûz	86. Nevrûz-i Isfahân
15. Isfahân Nevrûz	87. Şehnâz Isfahân
16. Kûçek Nevrûz	88. Mâye-i Isfahân
17. Büzürg-i Nevrûz	89. Selmek-i Isfahân
18. Zengüle-i Nevrûz	90. Gerdâniye Isfahân
19. Rehâvî Nevrûz	91. Gevešt Kûçek
20. Hüseyinî Nevrûz	92. Nevrûz- i Kûçek
21. Hicâz Nevrûz	93. Şehnâz Kûçek
22. Nevâ Nevrûz	94. Mâye-i Kûçek
23. Bûselik Nevrûz	95. Selmek- i Kûçek
24. Uşşâk Nevrûz	96. Gerdâniye Kûçek
25. Râst Şehnâz	97. Nevrûz-i Büzürg
26. Irâk Şehnâz	98. Gevešt Büzürg
27. Isfahân Şehnâz	99. Şehnâz Büzürg
28. Kûçek Şehnâz	100. Mâye-i Büzürg
29. Büzürg-i Şehnâz	101. Selmek-i Büzürg
30. Zengüle-i Şehnâz	102. Gerdâniye Büzürg
31. Rehâvî Şehnâz	103. Gevešt Zengüle
32. Hüseyinî Şehnâz	104. Nevrûz-i Zengüle
33. Hicâz Şehnâz	105. Şehnâz Zengüle
34. Nevâ Şehnâz	106. Mâye-i Zengüle
35. Bûselik Şehnâz	107. Selmek-i Zengüle
36. Uşşâk Şehnâz	108. Gerdâniye Zengüle
37. Râst Mâye	109. Gevešt Rehâvî
38. Irâk Mâye	110. Nevrûz-i Rehâvî
39. Isfahân Mâye	111. Şehnâz Rehâvî
40. Büzürg-i Mâye	112. Mâye-i Rehâvî

41. Kûçek Mâye	113. Selmek-i Rehâvî
42. Rehâvî Mâye	114. Gerdâniye Rehâvî
43. Hüseyinî Rehâvî	115. Geveşt Hüseyinî
44. Zengüle Mâye	116. Nevrûz-i Hüseyinî
45. Hicâz Mâye	117. Şehnâz Hüseyinî
46. Nevâ Mâye	118. Mâye-i Hüseyinî
47. Bûselik Mâye	119. Selmek-i Hüseyinî
48. Uşşâk Mâye	120. Gerdâniye Hüseyinî
49. Râst Selmek	121. Geveşt Hicâz
50. Irâk Selmek	122. Nevrûz-i Hicâz
51. Isfahân Selmek	123. Şehnâz Hicâz
52. Kûçek Selmek	124. Mâye-i Hicâz
53. Büzürg-i Selmek	125. Selmek-i Hicâz
54. Zengüle-i Selmek	126. Gerdâniye Hicâz
55. Rehâvî Selmek	127. Geveşt Nevâ
56. Hüseyinî Selmek	128. Nevrûz-i Nevâ
57. Hicâz Selmek	129. Şehnâz Nevâ
58. Nevâ Selmek	130. Mâye-i Nevâ
59. Bûselik Selmek	131. Selmek-i Nevâ
60. Uşşâk Selmek	132. Gerdâniye Nevâ
61. Râst-ı Gerdâniye	133. Geveşt Bûselik
62. Irâk Gerdâniye	134. Nevrûz-i Bûselik
63. Isfahân Gerdâniye	135. Şehnâz Bûselik
64. Kûçek Gerdâniye	136. Mâye-i Bûselik
65. Büzürg-i Gerdâniye	137. Selmek-i Bûselik
66. Zengüle-i Gerdâniye	138. Gerdâniye Bûselik
67. Hüseyinî Gerdâniye	139. Geveşt Uşşâk
68. Hicâz Gerdâniye	140. Nevrûz-i Uşşâk
69. Nevâ Gerdâniye	141. Şehnâz Uşşâk
70. Bûselik Gerdâniye	142. Mâye-i Uşşâk
71. Rehâvî Gerdâniye	143. Selmek-i Uşşâk
72. Uşşâk Gerdâniye	144. Gerdâniye Uşşâk

1.8. Fethullah Şirvânî

Fethullah Şirvânî 1417 yılında bugünkü Azerbaycan'da yer alan Şirvan'da doğmuştur. Eckhard Neubauer, Şirvânî'nin "*Mecelletun fi'l-Mûsîka*" adlı eserine yazdığı mukaddimede onun İran'lı olduğunu belirtmektedir. Şirvânî'nin tam adı Fethullah b. Ebî Yezîd b. Abdil-Azîz b. İbrahim eş-Şâberânî eş-Şemâhî eş-Şirvânî'dir. Kaynaklar arasında onun ismini değişik şekilde verenler vardır. Kâtib Çelebi Keşfu'z-Zunûn adlı eserinde Şirvanlı'dan Şah Fethullah diye söz etmektedir. (Akdoğan, 1996: 4)

Şirvanlı öğrenimine önce babasının yanında başlamış, daha sonra da Serahs ve Tûs'da devam etmiştir. Semerkant'ta Uluğ Bey'in kurduğu medresede öğrenim gören Şirvanlı, burada usûl-i fıkıh, cedel, kelâm, astronomi ve geometri ile diğer riyâzi ilimler üzerinde çalışmıştır. Semerkant'ta beş yıllık öğrenimden sonra Şirvan'a dönmüştür. Buradaki medreselerde dersler vermiş ve bazı resmi görevlerde bulunmuştur. Daha sonra Anadolu'ya gelerek Kastamonu'da medreselerde ders vermiştir. Şirvanlı burada on yıl yaşadıktan sonra Bursa'ya gitmiştir. (Kamiloğlu, 2007: 18)

Mecelletun fi'l-Mûsîka adlı eserini 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'e ithaf etmiştir. 1465 yılında Hac için Mekke'ye gitmiş, orada bir süre kaldıktan sonra Kahire'ye, oradan da İstanbul'a geçmiştir. 1486 yılında Şemâhî'de vefat etmiştir. (Çakır, 1999: 12)

Şirvanlı Ali Kuşçu ile Uluğ Bey medresesinde yetiştikten sonra Anadolu'ya matematik, astronomi ve coğrafya gibi ilimleri götürüp bunların yayılmasını sağlayan iki ünlü âlimden biridir. Kelâm, tefsir, astronomi ve matematikle ilgili eserleri şunlardır: (Levendoğlu, 2002: 18)

1. El-Ferâid ve'l-Fevâid fi Tavzîhi Şerhi'l-Mûlahhas
2. Hâşiye-i Şerhi Eşkâl-i Te'sîs
3. Şerhu'l-İşârât
4. Hâşiyetu't-Telvîh
5. Kitâbu'l-Mevâkîf fi İlmi'l-Kelâm es-Sultâniye
6. Hâşiye alâ İlâhiyyâti Şerhi'l-Mevâkîf
7. Ta'likât alâ Evâili Şerhi'l-Mevâkîf
8. Şerhu Tehzîbi'l-Mantık ve'l-Kelâm

9. Şerhu't-Tezkire fi İlmi'l-Hey'e
10. Şerhu'l-Envâr li-Ameli'l-Ebrâr
11. Şerh-i Avâmil
12. Tefsîru Âyeti'l-Kürsî

Şirvanlı'nın mûsikî ile ilgili tek eseri “*Mecelletun fi'l-Mûsîka*”dır. Şirvanlı bu eseri Fatih Sultan Mehmet'e ithaf etmiştir. Eckhard Neubauer'in bu eser için yazdığı mukaddimesinde de belirttiği tam ve tek nüshâsı Topkapı Sarayında bulunmaktadır. Bu eser, tıpkıbasımla Fuat Sezgin tarafından Frankfurt'ta 1986'da neşredilmiştir. (Akdoğan, 1996: 16)

Şirvanlı önceki ve çağdaş kuramcılarının edvârlarında yer alan çalgıların hakkındaki bilgileri vermekten kaçınmıştır. Dini açıdan bu bilgileri vermenin harâm olduğuna inanmaktadır. Ancak Aristoteles'in icâd ettiği Organon adlı çalgıdan uzunca bahsetmesi, yapısını izâh etmesi bu konundaki düşüncesi ile çelişmektedir. Eserde matematik ile ilgili oranların fazlalığı dikkat çekmektedir. (Akdoğan, 1996: 64)

1.8.1. Mecelletun fi'l-Mûsîka'nın İçeriği

Eserde mûsikî terimleri, mûsîki ilminin konusu ve amacı, sayılar ve matematikle ilgili oranlar, aralıklar ve değerleri, te'lif konusu, pes ve tiz nâğmeler ve sebepleri, pes ve tiz seslerin karşılıkları, aralıkların toplanması, edvâr (makamlar), makâmaların tesirleri ve icrâ edileceği vakitler, usûller hakkında bilgiler bulunmaktadır. Şirvanlı'nın eserinde oniki makam, altı âvâze, yirmidört şûbeden söz edilmiştir. Ancak Şirvanlı, risâlesinde sadece oniki makâmın dizi ve aralıklarını Ebced nota yazısı ile vermiş, âvâze ve şûbelerin ayrıntılı olarak açıklamasına bu risâlenin sayfaları yeterli değildir diyerek onları açıklamamıştır. (Akdoğan, 1996: 50)

Makâmlar

1. Uşşâk	7. Zîrefkend
2. Nevâ	8. Büzürg
3. Ebûselik	9. Zengüle
4. Râst	10. Râhevî
5. Irâk	11. Hüseyinî
6. Isfahân	12. Hicâzî

Âvâzeler

1. Geveşt	4. Selmek
2. Gerdâniye	5. Mâye
3. Nevrûz	6. Şehnâz

Sûbeler

1. Dügâh	9. Nevrûz-u Bayâtî	17. Sabâ
2. Segâh	10. Hisâr	18. Humâyûn
3. Çargâh	11. Nühüft	19. Zâvil
4. Pençgâh	12. Uzzâl	20. İsfahâne
5. Aşirân	13. Eviç	21. Bestenigâr
6. Nevrûz-u Arâb	14. Niyrîz	22. Hûzî
7. Mâhûr	15. Müberkâ	23. Nihâvend
8. Nevrûz-u Hârâ	16. Rekb	24. Muhayyer

1.9. Ladikli Mehmed Çelebi

XV. yüzyıl kuramcılarında Ladikli Mehmed Çelebi'nin tam adı Muhammed bin Abdülhamîd el-Lâdikî'dir. Mehmed Çelebi'nin doğum yerinin, isminin künyesine ve ailesinin yaşadığı yere göre, Amasya'nın Ladik ilçesi olduğu düşünülmektedir. Ancak Yılmaz Öztuna'ya göre Ladik Samsun'un kazasıdır. Hâşim Muhammed er-Receb'e göre Ladik, Çam'ın deniz sahilinde ve Humus'un kasabalarından sayılan eski bir Anadolu şehridir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Mehmed Çelebi'nin Denizli'nin Ladik kasabasında doğduğunu kaydetmektedir. Rûhi Kalender'in doktora tezindeki bilgiye göre Ladik Amasya yakınındaki bir kasabanın adıdır. (Akdoğan, 1996: 47) Gültekin Oransay'a göre Mehmed Çelebi, Amasya ilinin Ladik ilçesinde, kentin ileri gelenlerinden İrafiloğlu Abdülmecid Çelebi'nin oğlu olarak 1450 yılında dünyaya gelmiştir. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 107)

Kaynaklarda Ladikli hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen Ladikli'nin Anadolu'da yaşayıp yetiştiği, iyi derecede Arapça bildiği, dini ilimler yanında riyâzi ilimler ve matematik eğitimi aldığı, II. Beyazıd ile birçok kez ilimler üzerine sohbeti

olduğu bilinmektedir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber yaklaşık 1500'lü yıllar olduğu savunulmaktadır.

Ladikli mûsikî kuramı ile ilgili iki önemli esere imza atmıştır. Bu eserlerin yazımının 1483-1484 yıllarına rastladığı bilinmektedir. Aslında içerik bakımından aralarında fazla fark olmayan bu eserlerden ilki “*er-Risâletü'l-Fethiyye fi'l-Mûsika*” adını taşımaktadır. (Akdoğan, 1996: 49)

1.9.1. Er-Risâletü'l-Fethiyye fi'l-Mûsika'nın Nüshâları

1. Mektebetü'l-Mamîdiyye, Halep, No: 1206
2. Mektebetü'l-Evkâfi'l-Âmme, Bağdat, No: 5504
3. Mektebetü'l-Methafi'l-İrâkî, Bağdat, No: 1125
4. Mektebetü'l-Külliyeti'l-Âdab, Bağdat.
5. Mektebetü'l-Meşhedî'r-Ravzî, İran, No: C.3
6. Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, No: FC.7
7. Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Edeb, No: M.21
8. Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, No: FC.364
9. Mektebetü'l-Methaf, London, Britanya, No: 6629
10. Mektebetü'l-Methaf, Bağdat, No: 1125
11. İstanbul Belediyesi Taksim Atatürk Kütüphanesi, No: K. 23
12. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi No: 61/1-2
13. Çorum, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesi, No: A
14. Veled Çelebi Özel Kütüphanesi
15. Yenikapı Mevlevihanesi Kütüphanesi, No: 1243
16. Tunus Zeytûne Camiî Kütüphanesi
17. Ali İbnü'l-Celîl'in yazdığı nüshanın yeri belli değildir.

1.9.2. Risâletü'l-Fethiyye'nin İçeriği

Eserde mûsikînin tanımı, mûsikîye etki eden materyaller, riyâzi ilimler, matematik, geometri, astronomi bilimi hakkında bilgiler, usûl, sesin işitilmesi, tizlik peslik ilişkisi, aralıklar, nağmelerin oluşumu, uyumlu ve uyumsuz dizilişler, cinsler, çok tanınan makâmaların nağmelerinin eski bilginlerin görüşlerine göre bölümleri, eski ve yeni kuramcılarının usûl, makâm, aralık, şûbe, âvâze anlayışlarının

karşılaştırılması, makâmların insanlar üzerindeki etkileri konuları işlenmiştir. (Tekin, 1999: 247-250)

Eser, ağırlıklı olarak Ladikli'nin deyimiyle eski ve yeni bilgilerin kuram anlayışlarını karşılaştırarak, makâm, âvâze, şûbe ve terkîbleri sınıflandırmış ve açıklamalarına yer vermiştir.

Eski bilginlere göre oniki makâm, altı âvâze ve yirmidört şûbe aşağıdaki gibi verilmiştir. Eski bilginler ayrıca terkîblere yer vermemiş, yeni bilginlerin verdiği terkîbler eski bilginlerde şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. (Tekin, 1999: 157, 161-172)

Makâmlar

1. Uşşâk	7. Zâyirefkend
2. Nevâ	8. Büzürg
3. Bûselik	9. Zengüle
4. Râst	10. Râhevî
5. Irâk	11. Hüseyinî
6. İsfahân	12. Hicâzî

Âvâzeler

1. Geveşt	4. Gerdâniye
2. Nevrûz	5. Mâye
3. Selmek	6. Şehnâz

Şûbeler

1. Yegâh	9. Nevrûz-u Bayâtî	17. Sabâ
2. Segâh	10. Hisâr	18. Hümâyûn
3. Çargâh	11. Nühüft	19. Zâvâlî
4. Pençgâh	12. Uzzâl	20. İsfahânek
5. Aşirân	13. Evç	21. Bestenigâr
6. Nevrûz-u Arâb	14. Nîrîz	22. Nihâvend
7. Mâhûr	15. Müberkâ	23. Hûzî
8. Nevrûz-u Hârâ	16. Rekb	24. Muhayyer

Yeni bilginlere göre oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve otuz terkîb aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 184, 191-203)

Makâmlar

1. Râst	5. Büzürg	9. Hicâz
2. Irâk	6. Zengûle	10. Ebûselik
3. Isfahân	7. Râhevî	11. Nevâ
4. Zîrefkend (bir grup Kûçek, bir grup
da Muhabbetü'l-Enğam demişlerdir)	8. Hüseyinî	12. Uşşâk

Âvâzeler

1. Geveşt	5. Hisâr
2. Nevrûz	6. Gerdâniye
3. Selmek	7. Mâye
4. Şehnâz	

Sûbeler

1. Yegâh	3. Segâh
2. Dügâh	4. Çargâh-ı Zi'l-Erba'a (dörtlü Çargâh)

Terkîbler

1. Pençgâh-ı Asıl	11. Nühüft	21. Zevâlî Siyehgâh
2. Pençgâh-ı Zâyid	12. Sünbüle	22. Zevâlî Isfahân
3. Muhayyer	13. Nîrîz-i Sağîr	23. Nigâr
4. Evç	14. Nîrîz-i Kebîr	24. Nişâbürek
5. Mâhûr-ı Kebîr	15. Nihâvend-i Kebîr	25. Hûzî
6. Mâhûr-ı Sağîr	16. Nihâvend-i Sağîr	26. Haccet
7. Bestenigâr	17. Karcıgâr	27. Zemzem
8. Müberkâ	18. Acem	28. Humâyûn
9. Aşîrân	19. Isfahânek	29. Müsteâr
10. Uzzâl	20. Râhatü'l-Ervâh	30. Nigâr-ı Nîk

Ladikli'nin mûsikî kuramı ile ilgili ikinci önemli eseri de “Zeynü'l Elhân”dır. Tam adı Gültekin Oransay tarafından şöyle verilmiştir: “Zeyn-ü l- elhân fî 'ilm-i t-te'lif ve l-evzân” Aslı Arapça olmakla birlikte Türkçe nüshaları da vardır. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 108)

1.9.3. Zeynü'l Elhân'ın Nüshaları

1. Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2192. yazma (Türkçe)
2. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe yazmaları
3. Ankara Milli Kütüphane 1267. Yazma (Türkçe)
4. İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi 3655 (Arapça)
5. Rauf Yekta özel kitaplığı (Arapça)
6. Kahire Dâr-ü l-Kütüb'de 350 (Arapça)

1.9.4. Zeynü'l Elhân'ın İçeriği

Fethiyye'nin içeriğini açıklarken belirttiğimiz gibi Ladikli'nin iki eseri arasında pek fazla fark bulunmamaktadır. Ladikli Zeynü'l Elhân'da da mûsikî üzerine genel bilgilerden sonra makâm, âvâze, şûbe ve terkîbleri sınıflandırmış ve açıklamalarına yer vermiştir. Oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve otuzüç terkîb tanımlamıştır. (Dalkıran, 1983: 13)

Makâmlar

1. Râst	7. Rehâvî
2. Irâk	8. Hüseyinî
3. Isfahân	9. Hicâzî
4. Zîrefkend	10. Bûselik
5. Büzürg	11. Nevâ
6. Zengûle	12. Uşşâk

Âvâzeler

1. Geveşt	5. Hisâr
2. Nevrûz	6. Gerdâniye

3. Selmek
4. Şehnâz

7. Mâye

Sûbeler

1. Yegâh
2. Dügâh

3. Segâh
4. Çargâh

Terkîbler

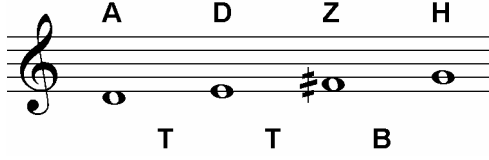
1. Pençgâh-ı Asıl	12. Nîrîz-i Kebîr	23. Nigâr
2. Pençgâh-ı Zâid	13. Nîrîz-i Sağîr	24. Nişâbürek
3. Isfahân	14. Nihâvend-i Kebîr	25. Hûzî
4. Muhayyer	15. Nihâvend-i Sağîr	26. Hucest
5. Sünbüle	16. Karcıgâr	27. Müberkâ
6. Uzzâl	17. Acem	28. Zemzem
7. Dügâh	18. Bestenigâr	29. Hümâyûn
8. Nühüft	19. Isfahâne	30. Aşîrân
9. Evc	20. Râhatü'l-Ervâh	31. Müsteâr
10. Mâhûr-ı Sağîr	21. Zavilî Segâh	32. Türk-i Hicâz
11. Mâhûr-ı Kebîr	22. Zavilî Isfahân	33. Nigâr-ı Nîk

1.9.5. Ladikli'ye göre Dörtlü ve Beşliler

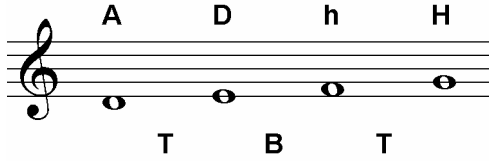
Ladikli de diğer XV. yüzyıl kuramcıları gibi dörtlü ve beşlileri, bir sekizlinin meydana gelmesini sağlayan iki önemli bölüm olarak tanımlamıştır. Dizilerin oluşumunda mutlaka pest tarafta bulunmaları gerektiğini de vurgulayarak, yedi adet dörtlü, daha sonra da onüç adet beşli tanımlamıştır. Bu dörtlü ve beşlilerin eski ve yeni bilginlere göre adları da belirtilerek aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 120-129)

Dörtlüler

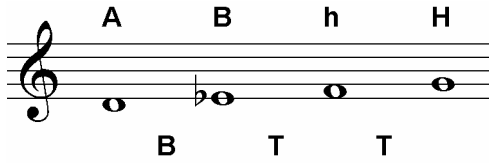
1. Uşşâk Dörtlü (Eski ve yeni bilginlere göre)

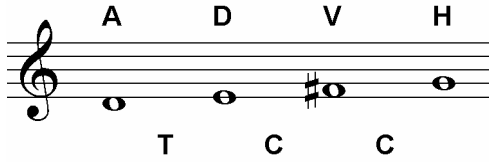
2. Nevâ Dörtlü (Eski bilginlere göre)

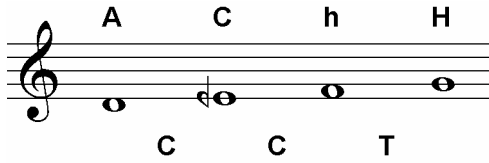
3. Bûselik Dörtlü (Eski bilginlere göre Ebûselik)

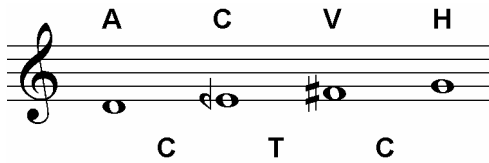
4. Râst Dörtlü (Eski ve yeni bilginlere göre)

5. Nevrûz Dörtlü (Eski ve yeni bilginlere göre)

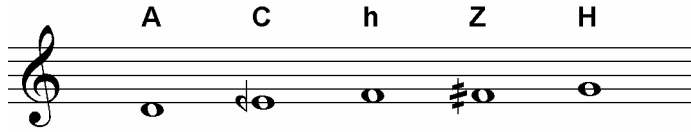

6. Irâk Dörtlü (Eski bilginlere göre Hicâzî)

7. İsfahân Dörtlü (Eski ve yeni bilginlere göre)

A C h Z H

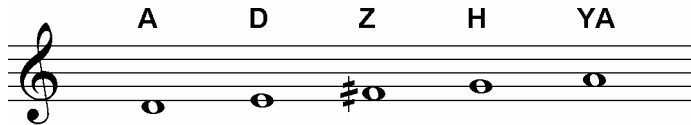
C C C B

The musical notation for İsfahân Dörtlü is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), Z (quarter note with a sharp sign), and H (quarter note). Below the staff, the letters C, C, C, and B are aligned under the first four notes respectively.

Beşliler

1. Uşşâk Beşli (Eski ve yeni bilginlere göre)

A D Z H YA

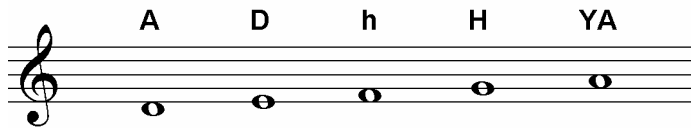

T T B T

The musical notation for Uşşâk Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), D (quarter note), Z (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters T, T, B, and T are aligned under the first four notes respectively.

2. Bûselik Beşli (Yeni bilginlere göre)

A D h H YA

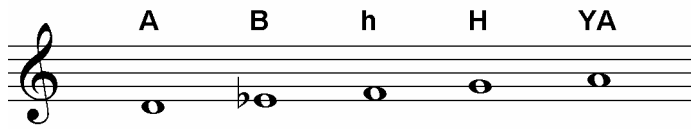

T B T T

The musical notation for Bûselik Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), D (quarter note), h (quarter note), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters T, B, T, and T are aligned under the first four notes respectively.

3. Bûselik (Ebûselik) Beşli (Eski bilginlere göre)

A B h H YA

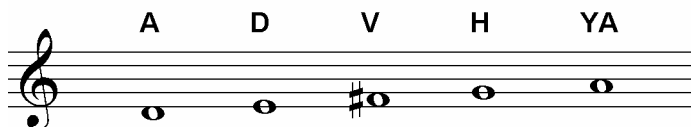

B T T T

The musical notation for Bûselik (Ebûselik) Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), B (quarter note with a flat sign), h (quarter note), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters B, T, T, and T are aligned under the first four notes respectively.

4. Pençgâh-ı Asl Beşli (Yeni ve eski bilginlere göre)

A D V H YA

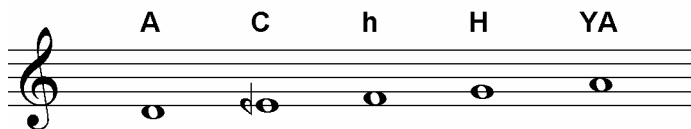

T C C T

The musical notation for Pençgâh-ı Asl Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), D (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters T, C, C, and T are aligned under the first four notes respectively.

5. Hüseyinî Beşli (Yeni bilginlere göre)

A C h H YA

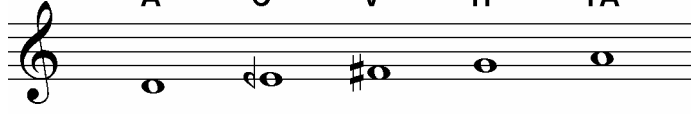

C C T T

The musical notation for Hüseyinî Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), H (quarter note), and YA (quarter note). Below the staff, the letters C, C, T, and T are aligned under the first four notes respectively.

6. Uzzâl Beşli (Yeni bilginlere göre Hicâzî)

A C V H YA

C T C T

The musical notation for Uzzâl Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter), V (quarter, marked with a sharp sign), H (quarter), and YA (quarter). Below the staff, the letters C and T are placed under the notes C and V respectively, and C and T are placed under the notes H and YA respectively.

7. Isfahân Beşli (Eski ve yeni bilginlere göre)

A C h Z H YA

C C C B T

The musical notation for Isfahân Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter), h (quarter, marked with a flat sign), Z (quarter, marked with a sharp sign), H (quarter), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, C, C, B, and T are placed under the notes C, h, Z, H, and YA respectively.

8. Pençgâh-ı Zâid Beşli (Eski ve yeni bilginlere göre)

A D V H Y YA

T C C C B

The musical notation for Pençgâh-ı Zâid Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), D (quarter, marked with a sharp sign), V (quarter, marked with a sharp sign), H (quarter), Y (quarter, marked with a sharp sign), and YA (quarter). Below the staff, the letters T, C, C, C, and B are placed under the notes D, V, H, Y, and YA respectively.

9. Büzürg Beşli (Eski ve yeni bilginlere göre)

A C V H Y YA

C T C C B

The musical notation for Büzürg Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter), V (quarter, marked with a sharp sign), H (quarter), Y (quarter, marked with a sharp sign), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, T, C, C, and B are placed under the notes C, V, H, Y, and YA respectively.

10. Adlandırılmamış Beşli

A C h Z Y YA

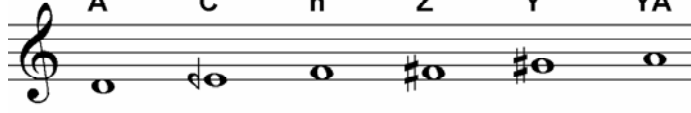

C B T C C

The musical notation for Adlandırılmamış Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter, marked with a sharp sign), h (quarter, marked with a flat sign), Z (quarter, marked with a sharp sign), Y (quarter, marked with a sharp sign), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, B, T, C, and C are placed under the notes C, h, Z, Y, and YA respectively.

11. Adlandırılmamış Beşli

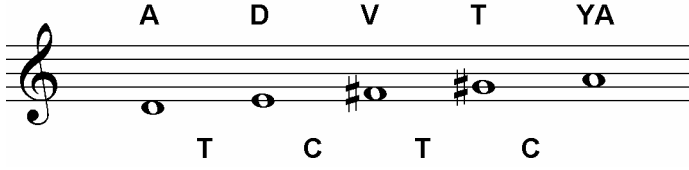
A C h Z Y YA

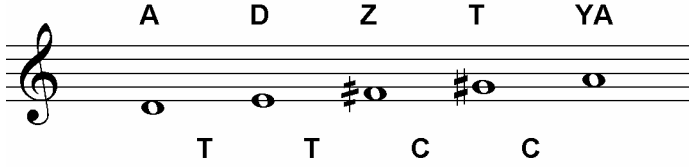
C C B T C

The musical notation for Adlandırılmamış Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter), h (quarter, marked with a flat sign), Z (quarter, marked with a sharp sign), Y (quarter, marked with a sharp sign), and YA (quarter). Below the staff, the letters C, C, B, T, and C are placed under the notes C, h, Z, Y, and YA respectively.

12. Nîrez Beşli (Eski ve yeni bilginlere göre)

13. Mâhûr-ı Sağîr Beşli (Eski ve yeni bilginlere göre)

1.10. Alişâh bin Hacı Bûke

Bûkeoğlu Alişâh'ın, Herat'ta Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevâî'nin himayesinde yetişmiş ve ün kazanmış bir mûsikî bilgini olduğu belirtilmiştir. Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız Bûkeoğlu Alişâh, daha çok Mûsikî kuramı üzerine yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*” adlı eseriyle tanınmaktadır. Söz konusu eserini Ali Şir Nevâî'ye takdim ettiği bilinmektedir. Bûkeoğlu Alişâh'ın bu eserden başka “*Aslû'l-Vüsûl*” adlı bir başka eserinin varlığından da söz edilmektedir. Ancak bu eser günümüze ulaşamamıştır. (Çakır, 1999: 6)

1.10.1. Mukaddimetü'l Usûl'ün Nûshâları

1. İstanbul Üniversitesi, Eski Eserler Kütüphanesi, No: 1097
2. Süleymaniye Kütüphanesi No: 2463

1.10.2. Mukaddimetü'l Usûl'ün İçeriği

Her ne kadar eserin adına bakarak sanki sadece usûllerden bahsettiği düşünülse de, çağdaşı benzer edvârlardan farklı bir içeriği yoktur. Eserde müzikal seslerin tanımı, aralık ve çeşitleri, dörtlüler beşliler ve bunların elde edilmesi, oktavin meydana getirilmesi, mûsikîde uyum ve uyumsuzluk, makâmîler âvâzeler, şûbeler, diziler arasındaki ortak sesler, daireler, dairelerde tabakaların tanınması dizilerin meydana getirilişi, dizilerin seyirleri, yüzotuzüç devir ve aralıklar, sesler arasında geçiş, ud'un perdeleri ve akordlanması, çalgılar, ikâ'nın tanımı, usûlleri oluşturan unsurlar, usûllerin yapılışı, mûsikî formları, günün değişik saatlerinde mûsikî icrası gibi konular işlenmiştir. (Çakır, 1999: 8)

Eserde oniki makâm, altı âvâze, yirmidört şûbe, ilk defa “mürekkebât” adı ile üç terkîb ve yüzotuzüç devir verilmiştir. Bûkeoğlu Alişâh makâm, âvâze, şûbe ve üç terkîbin perdelerini ve aralıklarını vererek açıkladıktan sonra, yüzotuzüç deviri de perdelerini ve aralıklarını vererek açıklamıştır. Ancak bu devirlerin kimilerini adlandırmış kimilerini ise adlandırmadan sadece dizilerini vermekle yetinmiştir. Biz bu devirleri verirken yine Bûkeoğlu Alişâh’ın eserinde tanımladığı dörtlü ve beşlilerin adlarıyla veriyoruz.

Makâmlar

1. Uşşâk	7. Hüseyinî
2. Nevâ	8. Hicâzî
3. Bûselik	9. Zîrefkend
4. Râst	10. Râhevî
5. Zengüle	11. Irâk
6. Isfahân	12. Büzürg

Âvâzeler

1. Selmek	4. Gevâşt
2. Gerdâniye	5. Şehnâz
3. Nevrûz-1 Asl	6. Mâye

Sûbeler

1. Dügâh	9. Nevrûz-1 Hârâ	17. Rekb
2. Segâh	10. Hisâr	18. Rûy-i Irâk
3. Çargâh	11. Nevrûz-1 Bayâti	19. Bestenigâr
4. Pençgâh	12. Nîrez	20. Zâvilî
5. Mâhûr	13. Uzzâl	21. Nişâbürek (Hûzî)
6. Aşîrân	14. Nühüft	22. Nihâvend
7. Müberkâ	15. Eviç	23. Hümâyûn
8. Nevrûz-1 Arâb	16. Sabâ	24. Muhayyer

Terkîbler

1. Selmek-i Kebîr
2. Aşîrân (Nigâr-Nigârek)
3. Nihâvend

Devirler

1. Uşşâk
2. Uşşâk dörtlü + Nevâ beşli
3. Uşşâk dörtlü + Bûselik beşli
4. Buhârî
5. Uşşâk dörtlü + Büzürg beşli
6. Uşşâk dörtlü + Uzzâl beşli
7. Uşşâk dörtlü + Isfahân
(Zinderûd) beşli
8. Uzrâ
9. Uşşâk dörtlü + Asl-1 Büzürk
beşli
10. Uşşâk dörtlü + Gerdâniye beşli
11. Uşşâk dörtlü + Zîrefkend-i
Büzürg beşli
12. Dostkâmi
13. Ma'şûk
14. Nevâ
15. Nevâ dörtlü + Bûselik beşli
16. Hoşsârây
17. Nevâ dörtlü + Hüseyinî beşli
18. Nevâ dörtlü + Uzzâl (Hicâzî)
beşli
19. Nevâ dörtlü + Isfahân
(Zinderûd) beşli
20. Hazân
68. Nühüft (Bakiyeli)
69. Irâk
70. Büzürg
71. Gevâşt
72. Eviç
73. Vâmık
74. Isfahân dörtlü + Nevâ beşli
75. Isfahân dörtlü + Bûselik beşli
76. Hisâr
77. Isfahân dörtlü + Hüseyinî beşli
78. Isfahân dörtlü + Uzzâl (Hicâzî) beşli
79. Isfahân dörtlü + Isfahân (Zinderûd) beşli
80. Hisâr-1 Asl (Bakiyeli)
81. Isfahân dörtlü + Asl-1 Büzürg beşli
82. Isfahân dörtlü + Asl-1 Gerdâniye beşli
83. Isfahân dörtlü + Zîrefkend-i Büzürg beşli
84. Isfahân dörtlü + Nîrez beşli
85. Uşşâk dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
86. Nevâ dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
87. Bûselik dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
88. Râst dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
89. Nevrûz dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
90. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
91. Isfahân dörtlü + Asl-1 Şehnâz beşli
92. Mâhûr-1 Kebîr

21. Nevâ dörtlü + Asl-ı Büzürk beşli
22. Nevâ dörtlü + Asl-ı Gerdâniye beşli
23. Nevâ dörtlü + Zîrefkend-i Büzürk
24. Nevâ ve Nîrez
25. Nevbahâr
26. Visâl
27. Bûselik
28. Gülistân
29. Gamzedâ
30. Bûselik dörtlü + Uzzâl (Hicâzî) beşli
31. Mihricân
32. Bahâr
33. Bûselik dörtlü + Asl-ı Büzürk beşli
34. Bûselik dörtlü + Asl-ı Gerdâniye beşli
35. Bûselik dörtlü + Zîrefkend-i Büzürk beşli
36. Bûselik dörtlü + Nîrez beşli
37. Dilküşâ ve Nihâvend
38. Bostân
39. Râst dörtlü + Bûselik beşli
40. Râst dörtlü + Râst (Pençgâh) beşli
41. Hümâyûn
42. Zengüle
43. Râst dörtlü + Isfahân (Zinderûd) beşli
93. Nevâ dörtlü + Mâhûr-ı Sağır beşli
94. Bûselik dörtlü + Mâhûr-ı Sağır beşli
95. Beyzâ
96. Nevrûz dörtlü + Mâhûr-ı Sağır beşli
97. Büzürk
98. Isfahân dörtlü + Mâhûr-ı Sağır beşli
99. Devr-i Mâhûrî
100. Nevâ dörtlü + Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik beşli
101. Bûselik dörtlü + Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik beşli
102. Râst dörtlü + Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik beşli
103. Nevrûz dörtlü + Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik beşli
104. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik beşli
105. Isfahân dörtlü + Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik beşli
106. Uşşâk dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
107. Nevâ dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
108. Bûselik dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
109. Râst dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
110. Nevrûz dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
111. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
112. Isfahân dörtlü + Bûselik-i Maklûb beşli
113. Uşşâk dörtlü + Muhâlifek beşli
114. Nevâ dörtlü + Muhâlifek beşli
115. Bûselik dörtlü + Muhâlifek beşli
116. Râst dörtlü + Muhâlifek beşli
117. Hazrâ

44. Isfahân	118. Geveşt (Bakiyesiz)
45. Zengüle (Bakiyeli)	119. Isfahân dörtlü + Muhâlifek beşli
46. Gerdâniye	120. Uşşâk dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1 Arâb
beşli
47. Râst + Zîrefkend-i Büzürk	121. Nevâ dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1 Arâb
beşli
48. Meclîs-i Efrûz	122. Bûselik dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1 Arâb
beşli
49. Nesîm	123. Râst dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1 Arâb
beşli
50. Canfezâ	124. Nevrûz dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1 Arâb
beşli
51. Nevrûz dörtlü + Bûselik beşli	125. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1
Arâb beşli
52. Muhayyer	126. Isfahân dörtlü + Maklûb-1 Nevrûz-1 Arâb
beşli
53. Hüseyinî	127. Uşşâk dörtlü + Sabâ beşli
54. Hicâzî	128. Nevâ dörtlü + Sabâ beşli
55. Zinderûd	129. Bûselik dörtlü + Sabâ beşli
56. Muheyyer (Bakiyeli)	130. Râst dörtlü + Sabâ beşli
57. Irâk	131. Nevrûz dörtlü + Sabâ beşli
58. Nevrûz dörtlü + Asl-1
Gerdâniye	132. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Sabâ beşli
59. Kûçek ve Zîrefkend	133. Isfahân dörtlü + Sabâ beşli
60. Hicâzî ve Hüseyinî	
61. Müjdegânî	
62. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Nevâ
beşli	
63. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Bûselik
beşli	
64. Nühüft	
65. Râhevî	
66. Hicâzî	
67. Irâk (Hicâzî) dörtlü + Isfahân
(Zinderûd)	

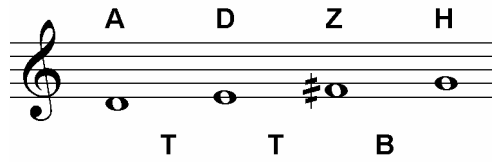
1.10.3. Bûkeoğlu Alişâh'a Göre Dörtlü ve Beşliler

Bûkeoğlu Alişâh dörtlü ve beşlileri, bir sekizlinin meydana gelmesini sağlayan iki çeşit bölüm olarak tanımlamıştır. Dörtlülerin dizilerde olan şekline

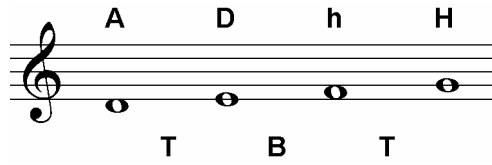
“*buhûr*” adını vermiştir. Dizilerin oluşumunda mutlaka pest tarafta bulunmaları gerektiğini de vurgulayarak ondokuz adet dörtlü tanımlamıştır. Daha sonra ondokuz adet dörtlüye, bir tanini, bir mücennep veya bir bakiye ekleyerek ondokuz adet de beşli tanımlamış ve hepsini isimlendirmiştir. Bu dörtlü ve beşliler BAMU’de aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 120-129)

Dörtlüler

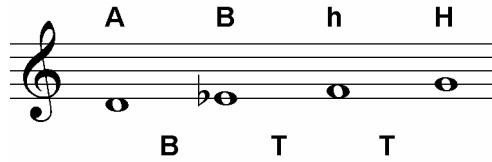
1. Uşşak Dörtlü

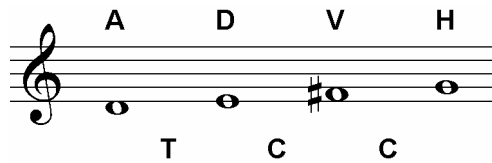
2. Nevâ Dörtlü

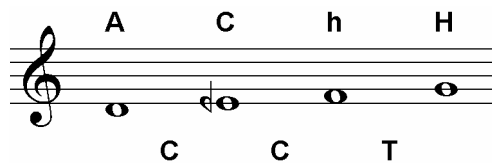
3. Bûselik Dörtlü

4. Râst Dörtlü

5. Nevrûz Dörtlü

6. Irâk (Hicâzî) Dörtlü

A C V H
C T C

The musical notation for Irâk (Hicâzî) Dörtlü is shown on a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), and H (quarter note). Below the staff, the letters C, T, and C are aligned under the first three notes respectively.

7. Isfahân Dörtlü

A C h Z H
C C C B

The musical notation for Isfahân Dörtlü is shown on a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), Z (quarter note with a sharp sign), and H (quarter note). Below the staff, the letters C, C, C, and B are aligned under the first four notes respectively.

8. Zengüle Dörtlü

A D V H Y
T C C C

The musical notation for Zengüle Dörtlü is shown on a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), D (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and Y (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters T, C, C, and C are aligned under the first four notes respectively.

9. Büzürg Dörtlü

A C V H Y
C T C C

The musical notation for Büzürg Dörtlü is shown on a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), H (quarter note), and Y (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters C, T, C, and C are aligned under the first four notes respectively.

10. Gerdâniye Dörtlü

A C D Z T
C B T C

The musical notation for Gerdâniye Dörtlü is shown on a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note with a sharp sign), D (quarter note), Z (quarter note with a sharp sign), and T (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters C, B, T, and C are aligned under the first four notes respectively.

11. Zîrefkend-i Büzürg Dörtlü

A C h V T
C C B T

The musical notation for Zîrefkend-i Büzürg Dörtlü is shown on a single staff with a treble clef. The notes are: A (quarter note), C (quarter note), h (quarter note), V (quarter note with a sharp sign), and T (quarter note with a sharp sign). Below the staff, the letters C, C, B, and T are aligned under the first four notes respectively.

12. Nîrez-i Saġîr Dörtlü

A D V T
T C T

The musical notation for Nîrez-i Saġîr Dörtlü consists of a single staff in treble clef. The notes are A (quarter), D (quarter), V (quarter, sharp), and T (quarter, sharp). Below the staff, the letters A, D, V, and T are aligned with the notes. Underneath these letters, the letters T, C, and T are aligned with the notes, indicating a specific rhythmic or melodic pattern.

13. Şehnâz Dörtlü

A C h H Y
C C T C

The musical notation for Şehnâz Dörtlü consists of a single staff in treble clef. The notes are A (quarter), C (quarter), h (quarter, flat), H (quarter), and Y (quarter, sharp). Below the staff, the letters A, C, h, H, and Y are aligned with the notes. Underneath these letters, the letters C, C, T, and C are aligned with the notes, indicating a specific rhythmic or melodic pattern.

14. Mâhûr-ı Saġîr Dörtlü

A D Z T
T T C

The musical notation for Mâhûr-ı Saġîr Dörtlü consists of a single staff in treble clef. The notes are A (quarter), D (quarter), Z (quarter, sharp), and T (quarter, sharp). Below the staff, the letters A, D, Z, and T are aligned with the notes. Underneath these letters, the letters T, T, and C are aligned with the notes, indicating a specific rhythmic or melodic pattern.

15. Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik Dörtlü

A D Z Y
T T T

The musical notation for Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik Dörtlü consists of a single staff in treble clef. The notes are A (quarter), D (quarter), Z (quarter, sharp), and Y (quarter, sharp). Below the staff, the letters A, D, Z, and Y are aligned with the notes. Underneath these letters, the letters T, T, and T are aligned with the notes, indicating a specific rhythmic or melodic pattern.

16. Bûselik-i Maklûb Dörtlü

A B h H Y
B T T C

The musical notation for Bûselik-i Maklûb Dörtlü consists of a single staff in treble clef. The notes are A (quarter), B (quarter, flat), h (quarter, flat), H (quarter), and Y (quarter, sharp). Below the staff, the letters A, B, h, H, and Y are aligned with the notes. Underneath these letters, the letters B, T, T, and C are aligned with the notes, indicating a specific rhythmic or melodic pattern.

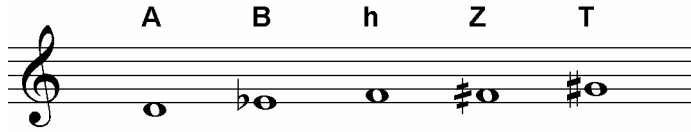
17. Muhâlifek Dörtlü

A C V T
C T T

The musical notation for Muhâlifek Dörtlü consists of a single staff in treble clef. The notes are A (quarter), C (quarter), V (quarter, sharp), and T (quarter, sharp). Below the staff, the letters A, C, V, and T are aligned with the notes. Underneath these letters, the letters C, T, and T are aligned with the notes, indicating a specific rhythmic or melodic pattern.

18. Maklûb-i Nevrûz-i Arâb Dörtlü

A B h Z T

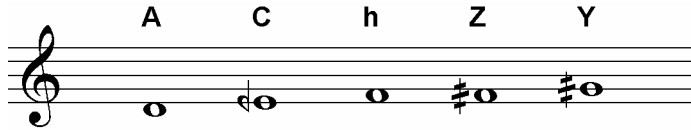

B T C C

Detailed description: A musical staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notes are A (quarter), B (quarter), h (quarter), Z (quarter), and T (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, B on the first space, h on the second line, Z on the second space, and T on the third line. The notes are connected by a horizontal line.

19. Sabâ Dörtlü

A C h Z Y

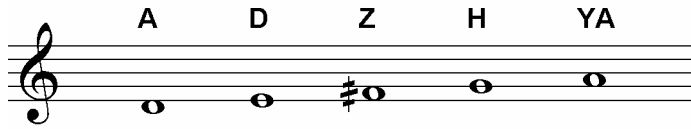
C C C T

Detailed description: A musical staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notes are A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), and Y (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, Z on the second space, and Y on the third line. The notes are connected by a horizontal line.

Beşliler

1. Nişâbürek Beşli

A D Z H YA

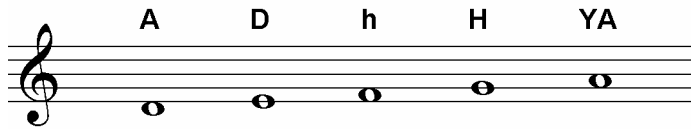

T T B T

Detailed description: A musical staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notes are A (quarter), D (quarter), Z (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, D on the first space, Z on the second line, H on the second space, and YA on the third line. The notes are connected by a horizontal line.

2. Nevâ Beşli

A D h H YA

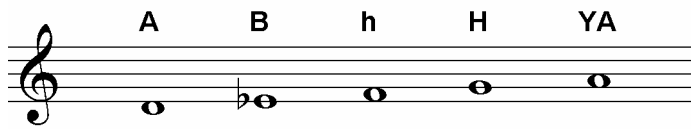

T B T T

Detailed description: A musical staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notes are A (quarter), D (quarter), h (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, D on the first space, h on the second line, H on the second space, and YA on the third line. The notes are connected by a horizontal line.

3. Bûselik Beşli

A B h H YA

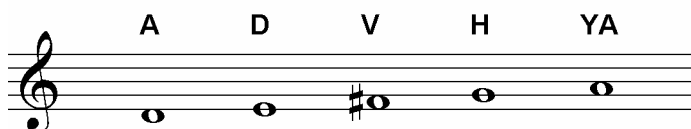

B T T T

Detailed description: A musical staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notes are A (quarter), B (quarter), h (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, B on the first space, h on the second line, H on the second space, and YA on the third line. The notes are connected by a horizontal line.

4. Pençgâh (Rast) Beşli

A D V H YA

T C C T

Detailed description: A musical staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notes are A (quarter), D (quarter), V (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, D on the first space, V on the second line, H on the second space, and YA on the third line. The notes are connected by a horizontal line.

5. Hüseyinî Beşli

A C h H YA

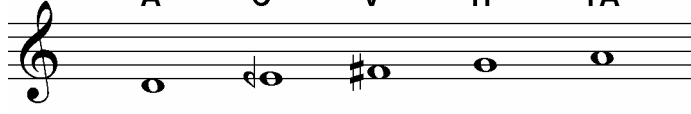

C C T T

The musical notation for Hüseyinî Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter), C (quarter), h (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, H on the second space, and YA on the third line. Below the staff, the letters C, C, T, and T are aligned under the notes C, h, H, and YA respectively.

6. Uzzal (Hicâzî) Beşli

A C V H YA

C T C T

The musical notation for Uzzal (Hicâzî) Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter), C (quarter), V (quarter), H (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, V on the second line with a sharp sign, H on the second space, and YA on the third line. Below the staff, the letters C, T, C, and T are aligned under the notes C, V, H, and YA respectively.

7. Zinderûd (Isfahân) Beşli

A C h Z H YA

C C C B T

The musical notation for Zinderûd (Isfahân) Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of five notes: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), and H (quarter), followed by YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, h on the second line, Z on the second line with a sharp sign, H on the second space, and YA on the third line. Below the staff, the letters C, C, C, B, and T are aligned under the notes A, C, h, Z, and H respectively.

8. Pençgâh-ı Zâid Beşli

A D V H Y YA

T C C C B

The musical notation for Pençgâh-ı Zâid Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), D (quarter), V (quarter), H (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, D on the first space, V on the second line with a sharp sign, H on the second space, Y on the second space with a sharp sign, and YA on the third line. Below the staff, the letters T, C, C, C, and B are aligned under the notes D, V, H, Y, and YA respectively.

9. Asl-ı Büzürg (Büzürg) Beşli

A C V H Y YA

C T C C B

The musical notation for Asl-ı Büzürg (Büzürg) Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter), V (quarter), H (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space, V on the second line with a sharp sign, H on the second space, Y on the second space with a sharp sign, and YA on the third line. Below the staff, the letters C, T, C, C, and B are aligned under the notes C, V, H, Y, and YA respectively.

10. Asl-ı Gerdâniye (Gerdâniye) Beşli

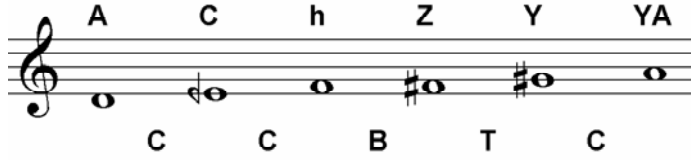
A C h Z Y YA

C B T C C

The musical notation for Asl-ı Gerdâniye (Gerdâniye) Beşli is written on a single staff in treble clef. It consists of six notes: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are positioned on the staff as follows: A on the first line, C on the first space with a sharp sign, h on the second line, Z on the second line with a sharp sign, Y on the second space with a sharp sign, and YA on the third line. Below the staff, the letters C, B, T, C, and C are aligned under the notes C, h, Z, Y, and YA respectively.

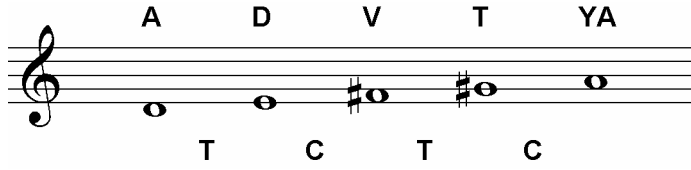
11. Zîrefkend-i Büzürg Beşli

A C h Z Y YA
C C B T C

The musical notation for Zîrefkend-i Büzürg Beşli is a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), Z (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are: C (quarter), C (quarter), B (quarter), T (quarter), and C (quarter).

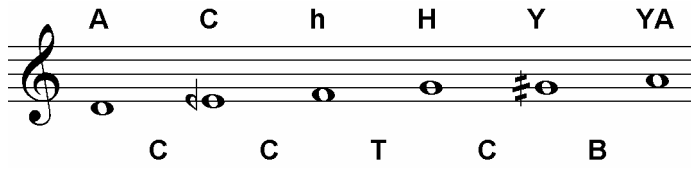
12. Nîrez-i Saġîr Beşli

A D V T YA
T C T C

The musical notation for Nîrez-i Saġîr Beşli is a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), D (quarter), V (quarter), T (quarter), and YA (quarter). The notes are: T (quarter), C (quarter), T (quarter), and C (quarter).

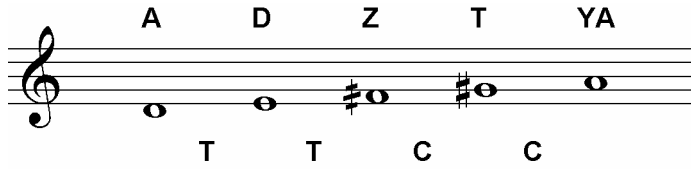
13. Asl-ı Şehnâz (Şehnâz) Beşli

A C h H Y YA
C C T C B

The musical notation for Asl-ı Şehnâz (Şehnâz) Beşli is a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), C (quarter), h (quarter), H (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are: C (quarter), C (quarter), T (quarter), C (quarter), and B (quarter).

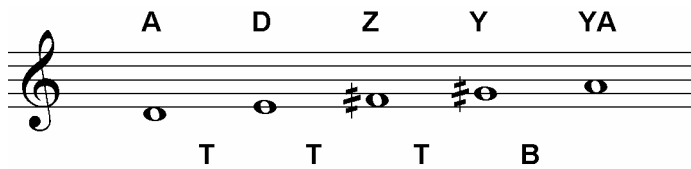
14. Mâhûr-ı Saġîr Beşli

A D Z T YA
T T C C

The musical notation for Mâhûr-ı Saġîr Beşli is a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), D (quarter), Z (quarter), T (quarter), and YA (quarter). The notes are: T (quarter), T (quarter), C (quarter), and C (quarter).

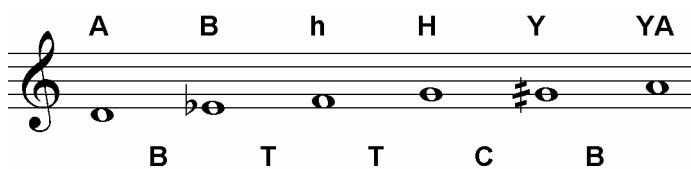
15. Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik Beşli

A D Z Y YA
T T T B

The musical notation for Asl-ı Zü'l-hams-i Bûselik Beşli is a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), D (quarter), Z (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are: T (quarter), T (quarter), T (quarter), and B (quarter).

16. Bûselik-i Maklûb Beşli

A B h H Y YA
B T T C B

The musical notation for Bûselik-i Maklûb Beşli is a single staff in treble clef. The notes are: A (quarter), B (quarter), h (quarter), H (quarter), Y (quarter), and YA (quarter). The notes are: B (quarter), T (quarter), T (quarter), C (quarter), and B (quarter).

17. Muhâlifek Beşli

A musical staff in treble clef showing a sequence of six notes: A, C, V, T, YA. Below the staff, the corresponding letters are: C, T, T, C.

18. Maklûb-i Nevrûz-i Arâb Beşli

A musical staff in treble clef showing a sequence of six notes: A, B, h, Z, T, YA. Below the staff, the corresponding letters are: B, T, C, C, C.

19. Sabâ Beşli

A musical staff in treble clef showing a sequence of six notes: A, C, h, Z, Y, YA. Below the staff, the corresponding letters are: C, C, C, T, B.

1.11. Seydî

II. Beyazıd devrinde yaşamış olan kuramcılardan Seydî'nin kimliği ve hayatı hakkında fazla bilgi günümüze ulaşamamıştır. 1504'te yazıldığı bilinen “*El-Matlâ*” isimli çalışması dönemin önemli eserlerindedir. Seydî, kitabının “*Nesr İnest*” başlıklı bölümünde Fârâbî'den ikinci öğretmen olarak bahsetmiş ve ona dayanarak müziğin ortaya çıkışını anlatmıştır. *El-Matlâ* (Levendoğlu, 2002: 23)

Eserin nüshâları Topkapı sarayında, Paris ve Berlin'de bulunmaktadır. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 16)

1.11.1. El-Matlâ'nın İçeriği

Eser müzikle alakalı çeşitli konularda birbiri peşi sıra devam eden nazım ve nesirler şeklinde yazılmıştır. Aynı dönemde yapılan diğer çalışmalarda olduğu gibi belli bir bölümlenme mevcut değildir. Eserde makâm, âvâze, şûbe, terkîb tanımları, usûller, düzenler, saz çalmayı öğrenme konusu, yıldızların ve ana öğelerin doğası hakkında bilgilerin yer aldığı belirtilmiştir. (Arısoy, 1988: 4)

Eserde oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellisekiz terkîb aşağıdaki gibi verilmiştir. (Arısoy, 1988: 100-164)

Makâmlar

1. Râst	6. Zengüle	11. Nuvâ
2. Irâk	7. Rehâvî	12. Uşşâk
3. Isfahân	8. Hüseyinî	
4. Zîrefkend-i Kûçek	9. Bûselik	
5. Büzürg	10. Hicâz	

Âvâzeler

1. Geveşt	4. Şehnâz	7. Hisâr
2. Nevrûz	5. Mâyê	
3. Selmek	6. Gerdâniyye	

Sûbeler

1. Yekgâh	3. Sigâh
2. Dügâh	4. Çargâh

Terkîbler

1. Bestenigâr	21. Müberkâ	41. Hisârek
2. Nigâr ve Nigârnîk	22. Sabâ	42. Hisârnîk
3. Gerdaniyede Nigâr	23. Zemzem	43. Hisâr-ı Evç
4. Beste-i Isfahân	24. Nevrûz-i Rûmî ve
Rıdvân	44. Hicâz-ı Türkî
5. Isfahânek	25. Rekb	45. Hicâz-ı Büzürg
6. Nîrîzî	26. Rekb-i Nevrûz	46. Acem ba-Zirkeşîde
7. Pençgâh	27. Zirekfehd	47. Çargâh-ı Acem
8. Zilkeş ve
Zirkeşhâveran	28. Nişâvûrek	48. Sigâh-ı Acem
9. Zirkeşîde	29. Sâzkâr	49. Dügâh-ı Acem
10. Aşîrân	30. Nihâvend	50. Hicâz-ı Acem
11. Gerdâniyede Bûselik	31. Nihâvend-i Rûmî	51. Uzzâl-ı Acem
		52. Hüseyinî Acem

12. Nuvâ ve Aşîrân	32. Muhayyer	53. Nevrûz-i Acem
13. Muhâlifek	33. Se-bahr	54. Irâk-ı Acem
14. Hicâz-ı Muhâlif	34. Karcığâr	55. Acem-i Râst ve
15. Rahâtü'l-Ervâh	35. Vech-i Hüseyinî	Mürğak
16. Sigâh Mâye	36. Rûy-i Irâk	56. Hümâyûn
17. Râst Mâye	37. Müsteâr	57. Hicâz-ı Irâk
18. Irâk Mâye	38. Nühüft	58. Sebz-Ender-Sebz
19. Uşşâk Mâye	39. Uzzâl	
20. Zâvili	40. Bahr-i Nâzûk	

1.12. Kadızâde Tirevî

Kadıoğlu'nun, Risâle-i Mûsikî adlı eserinin “*Bu fakir ve hakîr Kadızâde-i Tirevî dahi anların tarîkinden çıkmayub*” cümlesinden Tireli olabileceği düşünülse de, Tire’de böyle bir kişinin yaşadığına dair hiçbir bilgi bulunamamıştır. Gültekin Oransay’ın araştırmalarına göre Kadıoğlu, Serez’de şeyh olarak yaşamış, Farsça bilen ve tam adı Kadıoğlu Serezli Mehmed olan bir kişidir. (Durmaz, Dalıoğlu, 1990: 9-10)

Nuri Uygun’un “*Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi*” adlı çalışmasında, Kadızâde Tirevî’nin Tire medresesine müderris olarak tayin edildiği, Tire’deki müderrisliği sırasında üne kavuştuğu ve Tirevî ismiyle anıldığı belirtilmektedir. (Tezel, 1996: 12) Kadıoğlu’nun yazdığı eserin Köprülü nüshâsında Tirevî’nin Sirozî olarak okunabileceği belirtilmiştir. Bu durumda Kadızâde Tirevî’nin, Tirevî mi yoksa Sirozî mi olduğu kesinlik kazanmamıştır. Ayrıca bu nüshanın yazı türünden dolayı XVII. yüzyıl’a ait olabileceği bile düşünülmüştür. Bunun yanı sıra Bursalı Tahir’in Osmanlı müellifleri için Ahmed Remzi Akyürek’in yayımladığı bildiride iki adet Kadızâde Mehmet’ten söz edilmiştir. Ayrıca Mehmet Süreyya Bey’in Sicilli Osmanisi’nde XV-XVII. yüzyıllarda yaşamış olan Kadızâde Mehmetler’den de söz edilmiştir. Ancak bunların hangisinin Kadıoğlu olduğu belli değildir. Nuri Uygun ise yüksek lisans çalışmasında Kadıoğlu’nun XV. yüzyılda yaşamış olduğunu, 7 Haziran 1494 tarihinde vefat ettiğini belirtmiştir. Biz de çalışmalarımız sonucunda, Kadıoğlu’nun makâm tasnifleri ve tanımlarının XV. yüzyıl kuramcılarının verdikleri ile eşleştğini görmekteyiz. Bizim bu çalışmalarımızın yanısıra, Şebnem Tezel’in

yaptığı “*Tirevî Kadızâde’nin Mûsikî Edvârı ve Seydî’nin El-Matlâ’ı ile Karşılaştırılması*” adlı çalışmasında, sadece Kadıoğlu’nda Seydî’den farklı olarak yirmialtı terkîbin eksik verildiği görülmüştür. Diğer makâm, âvâze, şûbe ve terkîb tasnifleri ve tanımlarında birbirine yakın görüşler de bize, Kadıoğlu’nun XV. yüzyılda yaşamış olduğunu düşündürmektedir.

Kadıoğlu’nun yazdığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eser, XV. yüzyılın önemli eserlerindedir. Kadıoğlu kendisinden önceki kuramcıların, sadece dizilerini ya da başlangıç ve karar perdelerini vererek yetindikleri makâmların, seyirlerine de değinerek geniş açıklamalar getirmiştir.

1.12.1. Risâle-i Mûsikî’nin Tesbit Edilebilen Nüshâları

Kadıoğlu’nun Risale-i Mûsikî adlı eserinin altı nüshâsının olduğu bilinmektedir.

1. Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmet Paşa bölümü, No: 275
2. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Kitapları bölümü, No: 442
3. Beyazıt Devlet Kitaplığı, Veliyüddin Efendi Bölümü, No: 3181
4. Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, No: 1503
5. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşit Efendi Bölümü, No: 1509/5
6. Süleyman Erguner özel kitaplığı.

1.12.2. Risâle-i Mûsikî’nin İçeriği

Eserde makâm isimleri, Nasr Fârâbî, Kemaleddin ve Ebu Ali İbn-i Sînâ’nın terkîbleri kırksekiz göstermeleri ve ezanın Mısır’da, halife huzurunda makâmı okunması konusu işlenmiştir. Eserde ayrıca ezgisel ağırlıkların adlandırılması, terkîblerin sayısı ve çizelgesi, perdeler, makâmın şerhi, çâr şû’be şerhi, terkîbatın şerhi belirtilmektedir. Kadıoğlu’na göre oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve kırksekiz terkîb bulunmaktadır.

Makâmlar

1. Râst	7. Rehâvî
2. Irâk	8. Hüseyinî

3. Isfahân
4. Zîrefkend Kûçek
5. Büzürg
6. Zengüle

9. Hicâz
10. Bûselik
11. Nevâ
12. Uşşâk

Âvâzeler

1. Gevâşt
2. Nevrûz
3. Selmek
4. Şehnâz

5. Hisâr
6. Gerdâniyye
7. Mâye

Sûbeler

1. Yekgâh
2. Dügâh

3. Segâh
4. Çargâh

Terkîbler

1. Pençgâh	17. Zemzem	33. Bahr-ı Nâzik
2. Aşîrân	18. Humayûn	34. Vech-i Hüseyinî
3. Nîrîz	19. Muhayyer	35. Nevâ-yı Acem
4. Mâhûr	20. Sünbüle	36. Hicâz-ı Muhâlif
5. Sâzkâr	21. Sipih	37. Isfahânek
6. Türkî Hicâz	22. Rekb	38. Çargâh-ı Acem
7. Karcıgâr	23. Uzzâl	39. Hûzî
8. Nevâ Aşîrân	24. Nihâvend-i Kebîr	40. Gülizâr
9. Beste Hisâr	25. Nihâvend-i Sağîr	41. Rehatü'l-Ervâh
10. Acem	26. Nihâvend-i Rûmî	42. Zirkeşhâverân
11. Acem Aşîrân	27. Nühüft	43. Rûy-i Irâk
12. Nevrûz Acem	28. Muhâlifek	44. Beste Isfahân
13. Hisârek	29. Gerdâniyye Bûselik	45. Müsteâr
14. Nevrûz-ı Rûmî	30. Nevâ-i Uşşâk	46. Evc
15. Nigâr	31. Zâvilî	47. Müberkâ
16. Zirkeşîde	32. Nişâbürek	48. Bestenigâr

1.13.Yazarı Bilinmeyen Edvârlar

1.13.1. Kitâb-ı Edvâr

XV. yüzyıla ait önemli bir edvâr, “*Kitâb-ı Edvâr*”dır. Yazarı bilinmeyen eserin tercüme edenine ait de herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı belirtilmiştir. XV. yüzyıl. Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır. Eser, İngiltere, Londra, “British Library”, Oriental Manuscripts Bölümü’nde bulunmaktadır. (Cevher, 2004a: 1)

1.13.1.1. Kitâb-ı Edvâr’ın İçeriği

Eserde Hz. Muhammed’i öven Dualar, müziğin oluşumu, müziğin temelleri, makâm, âvâze, şûbe ve terkîb sayıları ve daireleri, terkîblerin açıklanması, usûllerin açıklanması, usûl daireleri, âvâzelerin yedi değil altı olduğu, usûl bilmenin önemi ve güçlüğü, bir eserin özümsemesinin yolları, makâm, âvâze, şûbe ve terkîblerin ne zaman çalınacağı, doğası ve hangi insan tipine uygun olduğu, Çeng, Ud ve Ney’in tanıtımı, Çeng, Kanûn ve Muğnî’de düzenler, Şehsâz’ın tanıtımı konuları işlenmiştir. Ayrıca terkîb tablosu, çalgı çizimleri ve deve hikayesine de yer verilmiştir. (Cevher, 2004a: 3, 4)

Kitâb-ı Edvâr’da oniki makâm, yedi âvâze, dört şûbe ve ellisekiz terkîbe yer verilmiştir. Bunların isimleri aşağıdaki gibidir: (Cevher, 2004a: 10-15)

Makâmlar

7. Râst	13.Rehâvî
8. Irâk	14.Hüseynî
9. Isfehân	15.Hicâz
10. Zîrefkend-i Kûçek	16.Bûselik
11. Büzürg	17.Nevâ
12. Zengûle	18.Uşşâk

Âvâzeler

1. Güvâşet	5. Mâye
2. Nevrûz	6. Gerdânide
3. Selmek	7. Hisâr
4. Şehnâz	

Sûbeler

1. Yekgâh	3. Segâh
2. Dügâh	4. Çargâh

Terkîbler

1. Bestenigâr	21. Zemzem	41. Muhâlifek
2. Nîrizî	22. Nevrûz-i Rûmî	42. Hisâr Evc
3. Pençgâh	23. Rekb	43. Nühüft
4. Beste Isfehân	24. Rekb-i Nevrûz	44. Râst Mâye
5. Isfehâne	25. Zîrefkend	45. Irâk Mâye
6. Zirkeşhâverân	26. Sâzkâr	46. Uşşâk Mâye
7. Zirkeşîde	27. Nihâvend-i Rûmî	47. Segâh Mâye
8. Aşîrân	28. Nişâvûrek	48. Terkîb-i Sabâ
9. Uzzâl	29. Vech-i Hüseyinî	49. Acem Zirkeşîde
10. Nihâvend	30. Karcıgâr	50. Nevrûz-ı Acem
11. Hümâyûn	31. Rûy-i Irâk	51. Çargâh Acem
12. Bahr-i Nâzik	32. Müsteâr	52. Segâh Acem
13. Hisâr	33. Nigâr	53. Dügâh-ı Acem
14. Hisârek	34. Gerdânîde Nigâr	54. Hicâz Acem
15. Türk-î Hicâz	35. Nigârnik	55. Uzzâl Acem
16. Hicâz Muhâlif	36. Gerdânîde Bûselik	56. Irâk Acem
17. Rahatü'l Ervâh	37. Muhayyer	57. Acem Râst
18. Nevâ Aşîrân	38. Sebahr	58. Sebzendersebz
19. Zavûlî	39. Hüseyinî Acem	
20. Müberkâ	40. Hicâz Büzürg	

1.13.2. Rûh-Perver

Gerek dil özellikleri gerekse içerik bakımından XV. yüzyıl'a ait yazmalara benzerlik göstermesi açısından bu yüzyıla ait bir eser olduğu düşüncesi desteklenmiştir. Bu eserin de yazarı veya tercüme edenine ait herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı belirtilmiştir. XV. yüzyıl. Anadolu Türkçesi ile yazılan eser, Hollanda, Leyden Üniversitesi kitaplığında bulunmaktadır. (Cevher, 2004b: 1,2)

1.13.2.1. Rûh-Perver'in İçeriği

Eserde, kitabın ismi ve içeriği, mûsikînin sekiz harf üzerine oluşturulduğu, mûsikîde çalışmanın önemi, makâmlar, âvâzeler, şûbeler, terkîbler, vakitler, hangi kişiye hangi makâmın uygun olduğu, darplar, sazlar (Çeng ve Ud), hangi vakit ne çalınmalıdır, bahirler konuları işlenmiştir. Ayrıca dua, Hz. Adem hikâyesi, Kaknüs kuşu hikayesi, âlim-cahil hikayesi, Rüstem bin Cihangir, Ebû Ali Sînâ Bâyezîd Bestâmî hikayeleri, Arapça ve Farsça beyitler ve çalgı çizimlerine de yer verilmiştir. (Cevher, 2004b: 2,3)

Rûh-Perver'de oniki makâm, yedi âvâze, yirmidört şûbe ve elli terkîbe yer verilmiştir. Bunların isimleri aşağıdaki gibidir: (Cevher, 2004b: 10-19)

Makâmlar

1. Râst	7. Nevâ
2. Irâk	8. Hicâz
3. Isfahân	9. Zengüle
4. Zîrefkend	10. Hüseyinî
5. Uşşâk	11. Bûselik
6. Büzürg	12. Rehâvî

Âvâzeler

1. Güvâşt	5. Mâye
2. Nevrûz	6. Gerdâniye
3. Selmek	7. Hisâr
4. Şehnâz	

Sûbeler

1. Nühüft	9. Evc	17. Beynelbahreyn
2. Hisârek	10. Muhayyer	18. Nişâvûrek
3. Nevrûz-ı Acem	11. Mâhûr	19. Sabâ
4. Nevrûz-ı Arap	12. Muhâlif	20. Vech-i Hüseyinî
5. Türk-i Hicâz	13. Nîzez	21. Zîrkeşîde
6. Hümâyûn	14. Mürgak	22. Irâk Acem
7. Müberkâ	15. Zevâlî	23. Dügâh Acem
8. Aşîrân	16. Rekb	24. Uzzâl

Terkîbler

1. Sebz-ender-sebz	18. Müberkâ	35. Nühüft
2. Bestenigâr	19. Zemez	36. Hüseyinî Acem
3. Nîrizî	20. Nevrûz-i Rûmî	37. Sipihr
4. Beste Isfahân	21. Rekb	38. Bahr-i Nâzik
5. Isfahânek	22. Zîrefkend	39. Uzzâl
6. Dilkeşhâverân	23. Nişâbûrek	40. Hümâyûn
7. Zîr-keşîde	24. Sâzkâr	41. Hisâr
8. Uzzâl Acem	25. Nihâvend-i Rûmî	42. Hisârek
9. Muhâlefek	26. Acem	43. Evc
10. Nigâr	27. Nevrûz-i Acem	44. Büzürg
11. Râhatü'l Ervâh	28. Nigârnîk	45. Dü-gâh-ı Acem
12. Irâk-ı Mâye	29. Bûselik	46. Râst-ı Acem
13. Nev-aşîrân	30. Muhayyer	47. Hicâz-ı Acem
14. Râst Mâye	31. Vech-i Hüseyinî	48. Mâhûr
15. Segâh Mâye	32. Karcığar	49. Matlûbek
16. Uşşâk Mâye	33. Rûy-i Irâk	50. Hûzî
17. Zevâlî	34. Müsteâr	

1.13.3. Kitâbü'l Edvâr

XV. yüzyıla ait bir diğer önemli kaynak da “*Kitâbü'l Edvâr*” adlı eserdir. Eserin ulaşılabildiğimiz çevirisinde net bir bilgi olmamakla birlikte, eserin Sadaka

Teyreviyyoğlu Seyyid Muhammed tarafından yazıldığı bilgisi bulunmaktadır. Makâm, âvâze, Şûbe ve terkîblerin sayısı, sınıflandırmaları ve özellikle terkîb açıklamalarına yer veren eser, dili ve ifadeleri açısından XV. yüzyılda yazılan diğer yazmalarla oldukça yakınlık göstermektedir. Bu sebeple XV. yüzyıl. dışında başka bir yüzyıla ait olma kuŐkusunu barındırmamaktadır.

Eserde, oniki makâm, yedi âvâze, dört Şûbe ve ellidört terkîbe yer verilmiştir. Bunların isimleri aşağıdaki gibidir: (Cevher, 2009: 2-26)

Makâmlar

1. Râst	7. Rehâvî
2. Irâk	8. Hüseyinî
3. Zengûle	9. Hicâz
4. Zîrefkend-i Kûçek	10. Nevâ
5. Büzürg	11. UŞŞâk
6. Isfehân	12. Bûselik

Âvâzeler

1. Güvâşt	5. Mâye
2. Nevrûz	6. Gerdâniye
3. Selmek	7. Hisâr
4. Şehnâz	

Şûbeler

1. Yikgâh	3. Segâh
2. Dügâh	4. ârıgâh

Terkîbler

1. Bestenigâr	20. Zemzem	39. Hicâz-ı Büzürg
2. Nîruzî	21. Nevrûz-i Rûmî	40. Muhâlifek
3. Pençgâh	22. Rekb	41. Hicâz Muhâlif
4. Beste Isfehân	23. Rekb-i Nevrûz	42. Rahatü'l Ervâh

5. Isfehânek	24. Zîrefkend Rübâi	43. Nevâ-yı Aşîrân
6. Dilkeşhâverân	25. Sâzkâr	44. Irâk Mâye
7. Zirkeşîde	26. Sipihîr	45. Segâh Acem
8. Aşîrân	27. Hüseyînî Acem	46. Dügâh-ı Acem
9. Nigâr	28. Uzzâl	47. Râst Acem
10. Gerdânide Nigâr	29. Nihâvend	48. Sebzendersebz
11. Gerdânîde Bûselik	30. Hümâyûn	49. Nişâvûrek
12. Muhayyer	31. Nihâvend-i Rûmî	50. Irâk Acem
13. Vech-i Hüseyînî	32. Hisâr Evc	51. Hicâz Acem
14. Karcıġâr	33. Râst Mâye	52. Segâh Mâye
15. Rûy-i Irâk	34. Nevrûz-ı Acem	53. Nigârnîk
16. Müsteâr	35. Çargâh Acem	54. Uzzâl Acem
17. Nühüft	36. Bahr-i Nâzik	
18. Zavûlî	37. Hisâr	
19. Müberkâ	38. Hisârek	

İKİNCİ BÖLÜM

B. XV. YÜZYILDA MAKAMLAR

2.1. Acem

XIII. yüzyılda USKE’da Acem makâmına yer verilmemiştir. Ebced nota yazısında “Yh” simgesiyle gösterilen perde, Arel-Ezgi kuramında Acem adını alan, Hüseyinî ile Evç arasındaki (fa) perdesidir.

XIV. yüzyılda ŞDT’da Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Acem makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Acem, ellidokuz terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Acem oldur ki Irâk tamâm göstere ve ine Dügâh karâr ide*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Acem makâmına yer verilmemiştir. Ancak Kırşehirli, Acem terkîblerine yer vermiş ve açıklamıştır. Hatta bu terkîbler arasında Acem Râst terkîbinin, Abdullohoğlu Hızır’ın verdiği Acem tanımı ile aynı olduğu dikkati çekmektedir.

KE’da Acem makâmına yer verilmemiştir.

RP’de Acem, elli terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Acem oldur kim Irâk göstere Dügâh karâr eyleye*” (Cevher, 2004b: 17, 39)

BDM’de Acem makâmına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Ancak Kırşehirli Edvârî’nda olduğu gibi Acem terkîblerine yer verilmiştir.

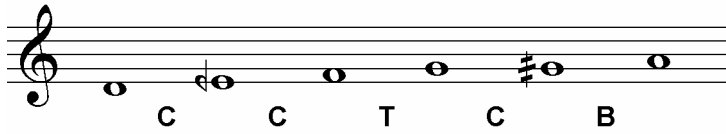
AHKE’de Acem, ellisekiz terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Acem oldur ki Irâk temâm göstere ine Dügâh karâr ide...*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da ve K’da Acem makâmına yer verilmemiştir.

LF’de eski bilginlere göre Acem makâmına yer verilmezken, yeni bilginlere göre otuz terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “ ...beş aralığı içine alan altı nağmeden oluşur.” Ladikli’nin tanımladığı beş perde Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 198)

Son $\frac{A \quad C \quad h \quad H \quad Y \quad YA}{C \quad C \quad T \quad C \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Acem Terkîbi Perdeleri

LZE’da Acem, otuzüç terkîb arasında onyedinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin bu eserinde Acem makâmı için tanımladığı perdeler LF’de tanımladıkları ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 61)

Ladikli’nin Acem makâmı dizisi olarak açıkladığı altı perde, görüldüğü gibi “C C T C B” aralıklarını oluşturmaktadır. Bükeoğlu Alişâh, eserinde dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde, bu aralıkları oluşturan beşliye Asl-ı Şehnâz beşlisi adını vermiştir.

BAMU’de ve SEM’da Acem makâmına yer verilmemiştir.

KRM’de Acem, kırksekiz terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Acem oldur ki Hüseyinî hânesi üstündeki Segâh hânesin Hüseyinî hânesine karîb idüib ol hânedan ağaz idüib inüib aşağı Dügâh hânesinde karâr ider...” (Tezel, 1996: 37)

XV. yüzyılda ilk kez Şükrullah Edvârî’nda açıklanmaya başlanılan Acem, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Yüzyıl boyunca her kuram kitabında adına rastlayamadığımız Acem terkîbi için, tanımlandığı edvârlardan da yeterli bilgiye sahip olamıyoruz. Sözel seyir tanımlarıyla açıklanan terkîb, sadece Ladikli’nin eserlerinde perdeleri verilerek açıklanmıştır. Ladikli tarafından verilen bu altı perde

ile, XV. yüzyıldaki Acem terkîbini anlamak ve ortaya koymak mümkün değildir. Ancak yapılan açıklamalar ışığında kısaca, karar perdesinin Dügâh perdesi olduğu, Irâk makâmı perdelerinde gezindiği ve inici özellik gösterdiğinden bahsetmek mümkündür. Bunların dışında Acem makâmı, XV. yüzyılda yalnız kullanılmasından çok, diğer makâmlarla birleştirilerek terkîbler şeklinde karşımıza çıkmıştır. Özellikle Ahmedoğlu Şükrullah, Abdullahoğlu Hızır, Kırşehirli, Bedri Dilşad ve Seydî, edvârlarında bu terkîblere yer vermişlerdir. İsimleri aşağıdaki gibidir:

1. Çargâh Acem	6. Nevâ Acem
2. Dügâh Acem	7. Nevrûz Acem
3. Hicâz Acem	8. Râst Acem
4. Hüseyinî Acem	9. Segâh Acem
5. Irâk Acem	10. Uzzâl Acem

XV. yüzyıl kuramcılarının, terkîblerin oluşumunda önem verdiği bir konu da terkîbi oluşturan makâmların sırasındır. Seyirde ilk seslendirilecek olan, terkîbin adında ilk sırada yer alandır. Bu görüşe göre oluşturulan terkîblerde, ilk olarak Acem'in seslendirildiği ve aslında Acem terkîbleri adı ile verilen terkîbler üç adettir ve isimleri aşağıdaki gibidir:

1. Acem Irâk
2. Acem Râst
3. Acem Zîrkeşîde

2.2. Acem- Aşîrân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Acem Aşîrân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda MACE, AŞEM, KYRM, KE, RP ve BDM'de de Acem Aşîrân makâmına ilişkin herhangi bir metne rastlamıyoruz. XIII. yüzyıldan XV. yüzyıl ortalarına kadar bu durum bize, II. Sultan Murad Han döneminde dahi Acem Aşîrân makâmının henüz bilinmediğini göstermektedir. Ladikli'nin, terkîb adı altında pek çok makâm olduğu, bunların hepsinin isimlerini dahi kitabına almadığı düşüncesi "*Fethiyye*" adlı eserinde belirtilmiştir. (Tekin, 1999: 194) Bu makâmlar arasında Acem Aşîrân'ın bulunup bulunmadığı konusunda elimizde açıklayıcı bilgi

de bulunmamaktadır. Yine dönemin önemli kuram kitaplarından AHKE, ŞFMM, BAMU, SEM’da da bu makâmın adı geçmemektedir.

XV. yüzyıl sonunda Acem Aşîrân makamına, sadece KRM’de kırksekiz terkîb arasında onbirinci olarak yer verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “ ...*Acem temâm âğâz idüb Uşşâk karâr idersin.* ” (Tezel, 1996: 47)

Anlaşılabacağı üzere, XV. yüzyılda Kadioğlu dışında Acem Aşîrân makâmının adından dahi bahsedilmemiştir. Makâm, ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısında kuram kitaplarında yerini almaya başlamıştır. Kuramcıların, Acem Aşîrân makâmının Gazi Giray Han ile altın çağını yaşadığı görüşünü, günümüze kadar gelen peşrevini incelediğimizde rahatlıkla anlayabiliriz. Bu yüzyıldan sonra da hemen her dönemde kuram kitaplarında karşımıza çıkan makâm için, XV. yüzyıl sonunda oluşmaya başladığı ancak bu yüzyılda kullanılmadığı düşüncesindeyiz.

2.3. Acem Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Acem Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Acem Irâk sadece BDM’de tanımlanmıştır. Bedri Dilşad ellidört terkîb arasında ellinci olarak verdiği Acem Irâk terkîbini şöyle açıklamıştır:

“Şu ki göstere Irâk’ı inüben Dü-gâh otura

Acem-i Irâk’ı isterdi virgöl ad-y-ile” (Ceyhan, 1997: 740)

Bedri Dilşad’ın yukarıdaki açıklamasında, Acem Irâk terkîbi seyrinde Irâk seslendirildikten sonra, Dügâh perdesinde karar verildiği belirtilmiştir.

2.4. Acem Râst

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Acem Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Acem Râst terkîbine yer verilmemiştir.

Acem Râst ilk olarak KYRM’de elli altı terkîb arasında ellidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Acem-Râst oldur kim Dügâh evinden Irâk göstere ve Dügâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 62; Doğrusöz, 1997: 29)

KE’da Acem Râst, ellisekiz terkîb arasında elliyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Acem Râst oldur ki Dügâh evinden Irâk göstere ine Dügâh yüzinden Râst evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

Seydî’ye kadar kuramcılarının edvârlarında yer vermediği Acem Râst terkîbi SEM’da ellisekiz terkîb arasında ellibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Irâk göster temâm inüb Dügâhun
Yüzinden Râst evinde eyle râhun”
Bilesin tâ Acem Râstı iy gûzek
Dimişle bazılar işbuna Mürğak”* (Arısoy, 1988: 161)

XV. yüzyılda Kırşehirli Edvârı ile tanımlanmaya başlanılan Acem Râst terkîbinin, Dügâh perdesinde Irâk gösterdikten sonra Dügâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir. Seydî de aynı tanımlı yaparken, bu terkîbe bazı kuramcılarının Mürğak adını verdiğini de açıklamalarına eklemiştir. KE’da ise seyre başlangıç aynı verilirken, kararın Râst perdesinde olması gerektiği belirtilmiştir.

2.5. Acem Zîrkeşîde

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da adına rastlamadığımız Acem Zîrkeşîde terkîbi, XV. yüzyılın ilk dönemlerinde Maragalı ve Ahmedoğlu Şükrullah edvârlarında da tanımlanmamıştır.

Acem Zîrkeşîde ilk kez karşımıza KYRM’de çıkmıştır. Ellialtı terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Çârgâh-ı Acem âğâz ide Rehâvî yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 62; Doğrusöz, 1997: 29)

KE’da Acem Zîrkeşîde ellisekiz terkîb arasında kırkdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Acem-i Zîrkeşîde oldur ki Terkîb-i Acem dahi dirler Çârgâh âğâz ide ine Rehâvî temâm göstere yine ine Hicâz temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP ve BDM’de Acem Zîrkeşîde terkîbine yer verilmemiştir.

AHKE’da Acem Zîrkeşîde ellidokuz terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Çârgâh Acem âğâz ide Rehâvî yüzünden Hicâz karâr ide.*” (Özçimi 1989: 207)

ŞFMM, K, LF, LZE ve BAMU’de Acem Zîrkeşîde terkîbi ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

SEM’da Acem Zîrkeşîde, ellisekiz terkîb arasında kırksekizinci olarak Acem Bâ-Zîrkeşîde adıyla şöyle açıklanmıştır:

“Ser-âgâz eyle Çârgâh-ı Acemden
Rehâvi göster inüben keremden

Döniben yine tamam eyle Hicâzı
Bu terkîbin bilesin noldı râz” (Arısoy, 1988: 157)

KRM’de de Acem Zîrkeşîde terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda terkîbler arasında yerini alan Acem Zîrkeşîde, edvarlarda sadece sözel seyir tanımlarıyla açıklanmıştır. Bu yüzyılın başından sonuna kadar hiçbir değişikliğe uğramayan Acem Zîrkeşîde terkîbi, öncelikle Çârgâh-ı Acem ile seyrine başlar, Rehâvî gösterir ve daha sonra da Hicâz makâmı sesleri ile Dügâh perdesinde karar verir. Acem Zîrkeşîde KE’da belirtildiği gibi, Terkîb-i Acem adıyla da anılmıştır. XV. yüzyıldan sonra unutulmuş olan Acem Zîrkeşîde için bu bakımdan, XV. yüzyıl’a ait terkîblerdendir demek doğru bir tespit olacaktır.

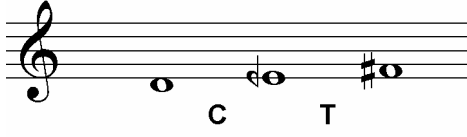
2.6. Arabân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ve ŞDT’da Arabân makâmına yer verilmemiştir. Urmiyeli ve Şirazlı’nın, eserlerinde adından hiç bahsetmediği Arabân makâmı, ancak XV. yüzyıl sonlarında edvârlarda açıklanmaya başlanmıştır. Maragalı, Ahmedoğlu Şükrullah, Kırşehirli, Bedri Dilşâd, Abdullahoğlu Hızır ve Şirvanlı, edvârlarında bu makâma yer vermemişlerdir. Bu durumdan da anlaşılıyor ki, II. Sultan Murad zamanında Arabân makâmı henüz bilinmemektedir.

Arabân adı ilk kez BAMU’de karşımıza çıkmıştır. Bükeoğlu Alişâh, eserinde sözel bir tanıma yer vermemiştir. Herhangi bir sınıflandırmaya da tabi tutmadığı Arabân için üç perde tanımlamıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 90)

Son $\frac{A \quad C \quad V}{C \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Arabân Perdeleri

Anlaşılabacağı gibi Arabân, XV. yüzyıl sonunda üç perdeden oluşan iki aralığa verilen addır. Başka herhangi bir açıklamaya yer verilmediği için bu oluşumla ilgili fikir yürütmek yanlış olacaktır. XV. yüzyılda Bükeoğlu Alişâh'dan sonra gelen kuramcılar da bu oluşuma yer vermemişlerdir. XVII. yüzyıldan itibaren kuram kitaplarında açıklanmaya başlanılan Arabân makâmının temellerinin XV. yüzyıl sonunda atılmaya başlanıldığı, ancak XVII. yüzyılda tamamen oluştuğu ve kullanılmaya başlanıldığı kanaatindeyiz.

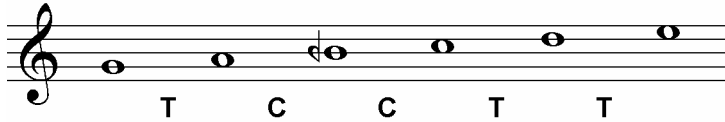
2.7. Aşîrân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ve ŞDT'da Aşîrân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Aşîrân, yirmidört şûbe arasında beşinci olarak verilmiştir. Maragalı'ya göre Aşîrân iki çeşittir. Birincisi, MACE'a göre altı perdeden oluşmuştur. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir:

Son $\frac{H \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YH \quad KA}{T \quad C \quad C \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre I. Aşîrân Şûbesi Perdeleri

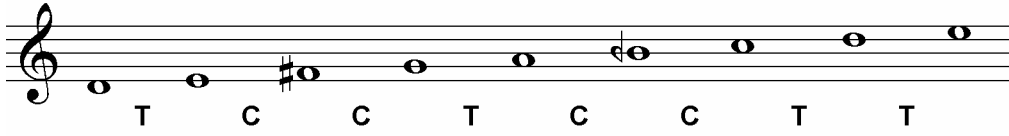
Maragalı'ya göre ikinci çeşit Aşîrân şûbesi, on perdeden meydana gelmiştir. Üç ayrı eserinde farklı perdelerle tanımladığı II. Aşîrân şûbesi için MACE'da dokuz perde vermiştir. Bu perdeler aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 71)

MACE'da; A D V H YA YC Yh YH KA

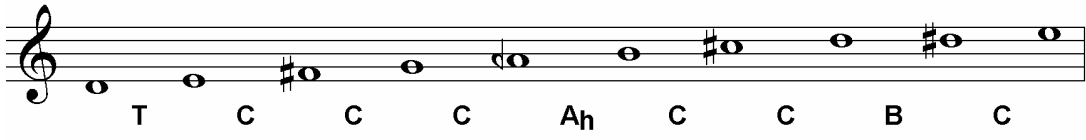
MAFA'de ; A D V H Y YD YV YH K KA

MAME'da; A D V H Y YA YC Yh YZ YH

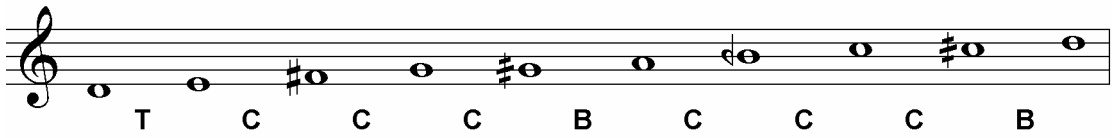
Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

MACE'a göre II. Aşîrân Şûbesi Perdeleri

MAFA'ye göre II. Aşîrân Şûbesi Perdeleri

MAME'a göre II. Aşîrân Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Aşîrân, ellidokuz terkîb arasında sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Aşîrân oldur ki Hüseyîni başlana Râst karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM'de Aşîrân, ellialtı terkîb arasında sekinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Âşîrân oldur kim Hüseyîni âgâze ede, ine Râst karâr ede.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Aşîrân, ellisekiz terkîb arasında sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Aşîrân oldur ki Hüseyînî âgâz ide ine Râst evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Aşîrân, yirmidört şûbe arasında sekizinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004b: 11)

BDM’de Aşîrân, ellidört terkîb arasında sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hüseyînî’den âgâz idiüb Râst’ı
Karâr eylese eydiyim Râstı
Aşîrân didiler onun adına
Dönüben bana sormagıl adı ne”* (Ceyhan, 1997: 731)

AHKE’da Aşîrân, ellisekiz terkîb arasında Aşîrân adıyla sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Aşîrân oldur kim Hüseyînî âgâz ide ine Râst evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’de Aşîrân, yirmidört şûbe arasında beşinci olarak verilmiştir. Sözel bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Aşîrân, ellidört terkîb arasında sekizinci olarak verilmiştir. Aşîrân terkîbi için yapılan açıklama BDM’deki ile aynıdır. (Cevher, 2009: 9)

LF’de Aşîrân, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında beşinci, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Eski bilginlere göre Aşîrân şûbesi, beş aralığı kapsayan altı perdeden oluşmuştur. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 163)

Son $\frac{H \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YH \quad KA}{T \quad C \quad C \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdelerin Maragalı’nın verdiği Aşîrân şûbesi perdeleri ile aynı olduğu dikkati çekmektedir. Ladikli ayrıca, Aşîrân şûbesinin başlangıç ve bitiş perdelerini de vurgulamıştır. Başlangıç perdesi Hüseyînî, bitiş perdesi ise Yegâh perdesidir. (Tekin, 1999: 163)

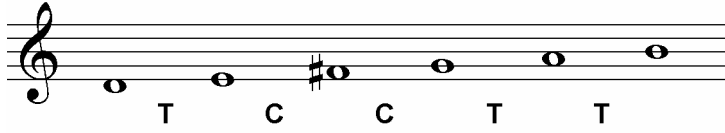
LF’de yeni bilginlere göre terkîbler arasında yerini alan Aşîrân için ayrı bir dizi tanımlanmamıştır. Ladikli yeni bilginlerin, eski bilginlerin tanımladığı diziyi

kabul ettiğini belirtmiştir. Sadece sınıflandırmada terkîbler arasında saydıklarını vurgulamıştır. (Tekin, 1999: 194)

LZE’da Aşîrân, otuzüç terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiştir. Yine altı perdeden oluşan dizi Ebced nota yazısı simgeleriyle şöyle gösterilmiştir: (Dalkıran, 1983: 65)

Son $\frac{A \quad D \quad V \quad H \quad YA \quad YD}{T \quad C \quad C \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

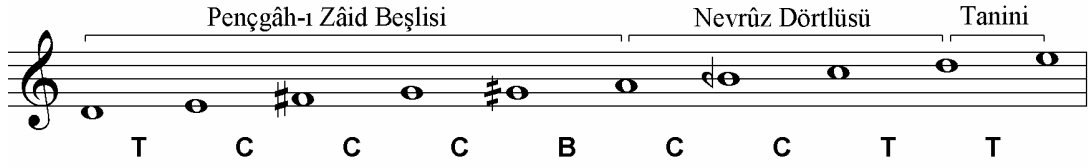
LZE’ya göre Aşîrân Terkîbi Perdeleri

Ladikli’nin iki eserinde de Aşîrân’ın aynı şekilde açıklandığı dikkati çekmektedir. Perdeler arasındaki aralıklar aynıdır. Perdelerin farklı olarak gözükmeleri sadece dizinin başka perde üzerine aktarılardan kaynaklanmaktadır. Başlangıç ve karar perdeleri de her iki eserde Hüseyinî ve Yegâh perdeleri olarak verilmiştir. Tek ayrıldığı konu, LF’de şûbe, LZE’da terkîb olarak sınıflandırılmış olmasıdır.

BAMU’de Aşîrân, üç terkîb arasında ikinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın, Aşîrân kaydı yanına Nigâr ve Nigârek isimlerini de eklediği belirtilmiştir. Dizisi bir oktavı aşan birleşik bir dizidir. Pençgâh-ı Zâid beşlisine Nevrûz dörtlüsü ve bir “T” eklenmesiyle oluşmuştur. Bu dizi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999:190)

$\frac{A \quad D \quad V \quad H \quad Y \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YH \quad KA}{T \quad C \quad C \quad C \quad B \quad C \quad C \quad T \quad T}$

Bu diziyi günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Aşîrân Terkîbi Perdeleri

Nevrûz dörtlüsü ve bir tanini aralığının, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh'a göre Hüseyinî beşlisini oluşturduğunu daha önce belirtmiştik. Bükeoğlu Alişâh'ın verdiği bu beşli ile sözel seyir tanımı yapan kuramcıların terkîbin seyrine Hüseyinî ile başlar görüşü örtüşmektedir.

SEM'da Aşîrân, ellisekiz terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Hüseyinîden çıkuben eylesen ün

İnüb Râstun evinde itsen temekkün” (Arısoy;1988: 131)

KRM'de Aşîrân, kırksekiz terkîb arasında ikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hüseyinî temâm âgâz idüb Râst hânesinde karâr ider.”* (Tezel, 1996: 35)

XV. yüzyılda Aşîrân makâmı, ilk olarak Maragalı eserlerinde açıklanmaya başlanılmıştır. Maragalı, şûbeler arasında sınıflandırdığı Aşîrân için iki çeşit diziden söz etmiştir. İkinci çeşit Aşîrân şûbesi için de üç ayrı eserinde farklı diziler tanımlamıştır. MACE'da verdiği dizi, birinci çeşit diziye üç perde eklenmesiyle elde edilmiştir. Diğer iki eserinde ise sözel tanımında belirttiği on perdeden oluşan iki dizi daha tanımlamıştır. Maragalı'dan sonra Ladikli, her iki eserinde de Aşîrân terkîbini aynı şekilde tanımlamıştır. Bu dizi, Pençgâh-ı Asl beşlisine bir “T” eklenmesi ile oluşmuştur. Bükeoğlu Alişâh da Aşîrân terkîbi dizisini daha da genişleterek, Pençgâh-ı Zâid beşlisine Nevrûz dörtlüsü ve bir “T” ilavesiyle oluştuğunu belirtmiştir. Bu üç kuramcı dışında XV.yüzyılda Aşîrân için yapılan açıklamalar, sözel tanımlardır. Kuramcıların hemfikir olduğu düşünce, Aşîrân terkîbinin, seyrine Hüseyinî ile başlayıp Râst perdesinde karar verdiğidir.

2.8. Âvâze-i Zenbûr

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ve ŞDT'da Âvâze-i Zenbûr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl başında Maragalı eserlerinde ve AŞEM’de de Âvâze-i Zenbûr makâmına yer verilmiştir.

XV. yüzyılda ilk olarak KYRM’de karşımıza çıkan Âvâze-i Zenbûr, elli altı terkîb arasında sonuncu olarak verilmiştir. Ancak başka hiçbir açıklama yapılmamıştır. (Demir,1985: 82)

KE, RP ve BDM’de Âvâze-i Zenbûr makâmına yer verilmemiştir.

AHKE’da Âvâze-i Zenbûr ellisekiz terkîb arasında elli altıncı olarak verilmiş ve şöyle tanımlamıştır: “Âvâze-i Zenbûr oldur kim Zengüle âğâz ide ine Sigâh karâr ide.” (Özçimi, 1989:208)

ŞFMM, K, LF, LZE, BAMU, SEM ve KRM’de Âvâze-i Zenbûr makâmına yer verilmemiştir.

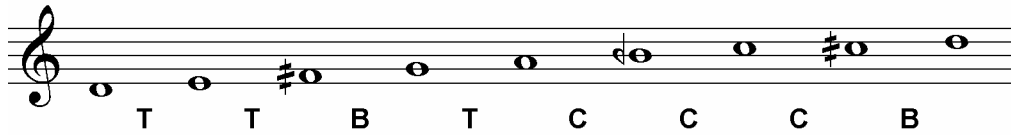
Dönemin önemli kuram kitaplarından sadece ikisinde adı geçen Âvâze-i Zenbûr terkîbi hakkında yeterli bilgiye sahip olamıyoruz. Kırşehirli ve Abdullahoğlu Hızır edvârlarında terkîbler arasında sınıflandırılan Âvâze-i Zenbûr hakkında sadece, seyrine Zengüle ile başlanıp, Segâh perdesinde karar verdiği bilgisini edinebiliyoruz.

2.9. Azrâ

XIII. yüzyılda USKE’da seksendört devir arasında sekizinci olarak verilen dizinin adının Azrâ olduğu belirtilmiştir. Dokuz perdeden oluşan bu dizinin perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 175)

A	D	Z	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
T	T	B	T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Urmiyeli’ye göre Azra Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT’da Azrâ makâmına yer verilmemiştir

XV. yüzyılda Bükeoğlu Alişâh'a kadar, Azrâ adına edvârlarda rastlamak mümkün olmamıştır. Hatta Azrâ'nın Bükeoğlu Alişâh Edvârı'nda Uzrâ olarak verildiği, daha sonra günümüz kaynaklarında Azrâ olarak kayda geçtiği belirtilmiştir. BAMU'de yüzotuzüç devir arasında sekinci olarak verilmiştir. BAMU'de verilen Uzrâ makâmı dizisi, Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. (Çakır, 1999: 70, 145)

Urmiyeli ve Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı bu dizi Uşşâk dörtlüsüne Pençgâh-ı Zâid beşlisinin eklenmesi ile oluşmuştur. Başlangıç ve karar perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. XV. yüzyıl başında olduğu gibi Bükeoğlu Alişâh'dan sonra da edvârlarda Azrâ makâmı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır.

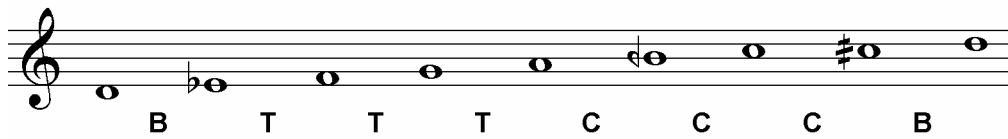
2.10. Bahâr

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Bahâr makâmı adı altında bir açıklamaya rastlamıyoruz.

XV. yüzyılda sadece BAMU'da tanımlanmış olan Bahâr makâmı, yüzotuzüç devir arasında otuzikinci sırada yer almıştır. Bükeoğlu Alişâh Bahâr adıyla tanımladığı dokuz perdeden oluşan diziyi, Ebced nota yazısı simgeleriyle şöyle vermiştir: (Çakır, 1999: 37)

A	B	h	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
B	T	T	T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Bahâr Makâmı Dizisi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Bahâr makamı XV. yüzyılda sadece BAMU'de adı geçen bir makâmıdır. Dokuz perdeden oluşan Bahâr makâmı dizisi, Bûselik dörtlüsüne Pençgâh-ı Zâid beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir.

2.11. Bahr-i Nâzik

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Bahr-i Nâzik makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Bahr-i Nâzik makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Bahr-i Nâzik, ellidokuz terkîb arasında yirmi beşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bahr-i Nâzik oldur ki Hicâz yüzünden Sigâh göstere ve Dügâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Bahr-i Nâzik, elli altı terkîb arasında onikinci olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “*Bahr-i Nâzik oldur kim Hicâz yüzünden Sigâh göstere, ine Dügâh evinde karâr ide.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Bahr-i Nâzik, ellisekiz terkîb arasında onikinci olarak verilmiştir. Bahr-i Nâzik terkîbi için yapılan açıklama, AŞEM ve KYRM’deki açıklamalarla aynıdır. (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Bahr-i Nâzik, elli terkîb arasında otuzsekizinci olarak verilmiştir. İki çeşit dizisi olduğu belirtilerek, şöyle tanımlanmıştır: “*Bahr-i Nâzik oldur kim Dügâh yüzünden Sigâh karâr eyleye bir dürlü dahi Bahr-i Nâzik oldur kim Hicâz yüzünden Sigâh karâr eyleye*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Bahr-i Nâzik, ellidört terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

*“Hicâz’un yüzün dutsa itse Si-gâh
Karâr itmege inse kılsa Dü-gâh
Ana Bahr-i Nâzik dimişledürür
Yüzen kimse çâbük dimişledürür.”* (Ceyhan, 1997: 734)

AHKE’da Bahr-i Nâzik, ellidokuz terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bahr-i Nâzik oldur kim Hicâz yüzünden Sigâh göstere ine Dügâhda karâr ide*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’de Bahr-i Nâzik terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Bahr-i Nâzik, ellidört terkîb arasında otuz altıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hicâziin yüzün tutsa itse Segâh
Karâr itmege inse kılsa Dügâh
Ana Bahr_i Nâ-zük komışlardır âd
Bilinür ki dâim bulasın murâd”* (Cevher, 2009: 15)

LF, LZE ve BAMU’da Bahr-i Nâzik terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Bahr-i Nâzik, ellisekiz terkîb arasında kırkinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Sigâh göster Hicâz yüzünden iy yâr
Dügâhun hânesinde otur yüri var”* (Arısoy, 1988: 153)

KRM’de kırkseki terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“...Tiz Dügâh hânesinde Hicâz gösterüb Segâh yüzünden aşğa Nerm Dügâh
hânesinde karâr idersin...”* (Tezel, 1996: 48)

XV. yüzyılda Bahr-i Nâzik makâmı, Maragalı’dan sonra edvârlarda yerini almaya başlamıştır. Terkîbler arasında sınıflandırılan Bahr-i Nâzik, ilk olarak Ahmedoğlu Şükrullah Edvârı’nda karşımıza çıkmıştır. Yüzyıl sonuna kadar Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh Edvârları dışında, hemen her edvârda yerini almış ve açıklanmıştır. Tamamıyla sözel seyir tanımlarıyla açıklanan Bahr-i Nâzik terkîbinin, Hicâz üzerinden Segâh gösterdikten sonra, Dügâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir. Ancak RP’de Bahr-i Nâzik terkîbinin iki çeşit seyri olduğu belirtilmiştir. İlkinde Dügâh üzerinden Segâh karar verdiği, ikincisinde ise Hicâz üzerinden Segâh karar verdiği vurgulanmıştır.

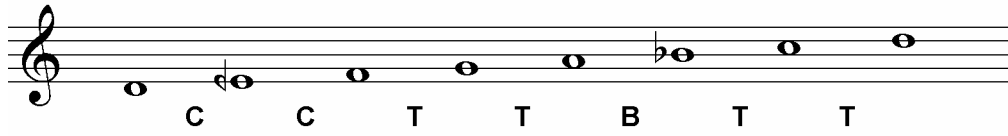
2.12. Bayâtî

XIII. yüzyılda USKE’da Bayâtî perde adı olarak verilmiştir. Urmiyeli, çalgılar üzerinde perdeleri ve frekanslarını açıkladığı bölümde, “YB” Ebced nota yazısı simgesiyle gösterdiği perdeye Bayâtî adını vermiştir. Ayrıca USS’de Uşşâk dörtlüsü ile Bûselik beşlisinin birleşmesinden meydana gelen, Arel-Ezgi kuramına göre Uşşâk ve Bayâtî olarak kullanılan makâmı tanımlamıştır. Ancak bu dizi de

USŞ'de Hüseyinî adı ile kaydedilmiştir. Urmiyeli, Bayâtî adıyla perde dışında bir makâm dizisi vermemiştir. Hüseyinî kaydıyla verdiği ve Arel-Ezgi kuramına göre Uşşâk ve Bayâtî makâmı dizileriyle yakınlığından bahsettiğimiz dizinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleriyle de şöyle gösterilmiştir: (Uygun, 1999: 62, 196)

A	C	h	H	YA	YB	Yh	YH
C	C	C	C	C	C	C	C

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

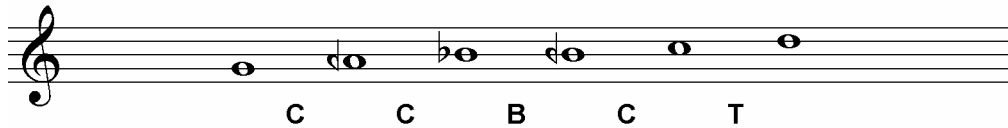
Urmiyeli'ye göre Hüseyinî Makâmı Dizisi

Urmiyeli'den sonra XIV. yüzyılda ŞDT'da da Bayâtî makâmına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşamıyoruz.

XV. yüzyılda Bayâtî, Maragalı eserlerinde yirmidört şûbe arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bayâtî beş sestten oluşmuştur ancak üçüncü ve dördüncü sesler arasına bir başka tâli ses yerleştirildiğinden, altı ses olarak görünür.*” Maragalı, Bayâtî şûbesinin perdelerini de Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi vermiştir: (Bardakçı,1986: 73)

H	Y	YB	YC	Yh	YH
C	C	B	C	T	

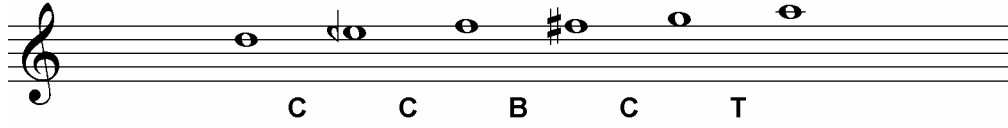
Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Bayâtî Makâmı Dizisi

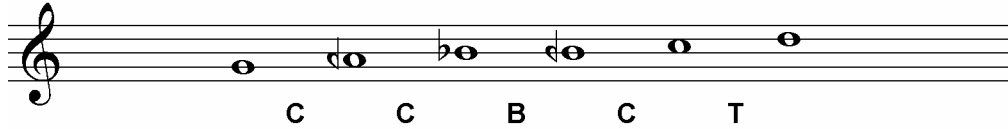
Maragalı'nın Bayâtî adı ile verdiği bu dizi Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Bayâtî makâmı dizisinden çok da uzak değildir. Bu diziyi Nevâ perdesine

göçürdüğümüzde düşüncemizi doğrulayan aşağıdaki diziyi elde ettiğimizi görmekteyiz.

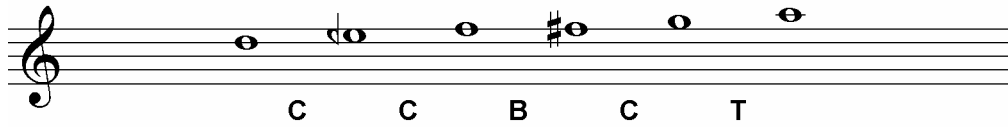

Maragalı'ya göre Nevâ Perdesinde Bayâti Makâmı Dizisi

Maragalı'da, bugün Dik Hisâr adını verdiğimiz perde ve Urmiyeli'de Bayâti adı verilen perdenin, ufak değişiklik göstererek XV. yüzyıldan günümüze Hisâr perdesi olarak gelmiş olma olasılığı mümkündür. Ayrıca Maragalı'nın Hicâzî beşli olarak edvârında verdiği beşlinin üçüncü ve dördüncü sesleri arasına bir perde yerleştirdiğimizde yukarıda belirttiği altıyı verdiğini görmekteyiz. Bu da XV. yüzyıldaki Hicâzî dizi ile yakınlığını ispatlamaktadır.

Maragalı'ya göre Hicâzî Beşlisi

Maragalı'ya göre Nevâ Perdesinde Hicâzî Beşlisi

Şûbe olarak tanımlanan bu altı perdenin, Arel-Ezgi kuramına göre Bayâti makâmının Nevâ perdesindeki Hicâz çeşnisi ile yakınlığı gözden kaçmamalıdır. Urmiyeli'nin de açıkça USS'de Hüseyinî kaydı ile verdiği, Arel-Ezgi kuramına göre günümüzde kullanılan Uşşâk makâmı dizisini tanımlamış olması, XV. yüzyılda Bayâti makâmı dizisinin temellerinin Urmiyeli ve Maragalı tarafından atıldığı görüşümüzü desteklemektedir.

2.13. Beste Hisâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Beste Hisâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Beste Hisâr makâmı sadece yüzyıl sonunda, KRM’de tanımlanmıştır. Kırksekiz terkîb arasında Beste Hisâr, dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “...Hüseynî hânesinin üstündeki Segâh hânesinden âğâz idüb Hisâr yüzünden inüb aşağı Râst hânesinde karâr idersin...” (Tezel, 1996: 37)

XV. yüzyıl boyunca edvârlarda adı geçmeyen Beste Hisâr terkîbinin, yüzyıl sonunda Kadioğlu Edvârı’nda açıklanmış olması, bu terkîbin XV. yüzyılda kullanılmadığının göstergesidir. Bu sebeple Beste Hisâr terkîbinin oluşumunun ancak bu yüzyıl sonunda gerçekleştiği kanaatindeyiz. Kadioğlu Beste Hisâr terkîbinin, Hüseynî perdesi üzerindeki Segâh perdesinden seyre başladığını belirterek, seyrine tizden başlanması gerektiğini vurgulamıştır. Hisâr perdesini de gösterip aşağı inerek Râst perdesinde karar verdiğini belirtmiştir.

2.14. Beste Isfahân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Beste Isfahân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Beste Isfahân makâmına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşamıyoruz.

AŞEM’de Beste Isfahân, ellidokuz terkîb arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Beste-i İsfahân oldur ki İsfahân başlana ve Sigâh karâr ide.” (Kamiloğlu, 2007: 167)

KYRM’de Beste Isfahân, elli altı terkîb arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Beste Isfahân oldur kim Isfahân âğâze ide, ine tamam Segâh evinde karâr ede.” (Demir, 1985: 58)

KE’da Beste Isfahân, ellisekiz terkîb arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Beste Isfahân oldur ki Isfahân âğâz ide ine Râst evinde karâr ide.” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Beste Isfahân, elli terkîb arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Beste Isfehân oldur ki Isfehân âğâz ide Sigâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 16, 38)

BDM’de Beste Isfahân, ellidört terkîb arasında dördüncü olarak verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

*“Sipâhân’dan âğâz idüben Se-gâh
Karâr itse bilgil i hüsn ile şâh
Ana Beste-i Isfahân didiler
Anun âşıkını cehân didiler”* (Ceyhan, 1997: 730)

AHKE’da Beste Isfahân, ellidokuz terkîb arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Beste Isfahân oldur kim Isfahân âğâz ide ine Nerm Hüseyinî evinde karâr ide.*” Bu ifadeye Nerm Hüseyinî olarak verilen perde Kitâbü’l Edvâr’ın Konya nüshasında Segâh perdesi olarak geçtiği belirtilmiştir. (Özçimi, 1989: 205)

ŞFMM’da Beste Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Beste Isfahân, ellidört terkîb arasında dördüncü olarak verilmiştir. Beste Isfahân için verilen tanım BDM ile aynıdır. (Cevher, 2009: 8)

LF, LZE ve BAMU’de Beste Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Beste Isfahân, ellisekiz terkîb arasında yine dördüncü terkîb olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Ger âğâz eylesen sen Isfahândan
Karâr itsen Sigâh evinde andan”* (Arısoy, 1988: 126)

KRM’de Beste Isfahân, kırksekiz terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*... Beste Isfahân tamâm âğâz idüben Irâk karâr idersin...*” (Tezel, 1996: 49)

XV. yüzyılda ilk olarak Ahmedoğlu Şükrullah Edvârı’nda açıklanmaya başlanılan Beste Isfahân makâmı, yüzyıl sonuna kadar Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh dışında tüm kuramcılarının eserlerinde yerini almış ve tanımlanmıştır. Terkîbler arasında sınıflandırılan Beste Isfahân, seyrine Isfahân dizisi ile başlar ve Segâh perdesinde karar verir. XV. yüzyılın tüm kuramcılarının aynı görüşü paylaştığı

dikkati çekmektedir. Sadece KE’da karar perdesinin Râst perdesi olduğu belirtilmiştir.

2.15. Bestenigâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Bestenigâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bestenigâr, Maragalı’da yirmidört şûbeden biri olarak verilmiştir. Bestenigâr şûbesini incelemeden evvel, XIII. yüzyılda Urmiyeli’den XV. yüzyıl sonlarına kadar süregelen şûbe tanımını hatırlamak gerekir. Urmiyeli ve bu konuda aynı görüşü paylaşan Maragalı, dört perde üzerinde karar veren makâmları göz önünde tutarak, dört ana perdeye şûbe adını vermişlerdir.

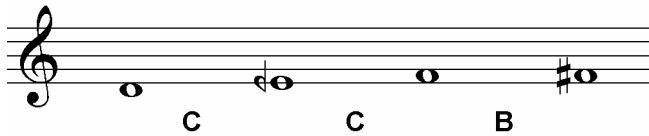
1. Yegâh
2. Dügâh
3. Segâh
4. Çargâh

Şûbeler, ana makâm, âvâze ve terkîblerin dışında kalan ufak ses dizileridir. Bu nedenle bir tamlık göstermezler. Âvâzelere göre daha noksan bir yapıya sahiptirler. Makâmlara eklenerek onların zenginleşmesini sağlarlar veya bir başka makâm oluşturmalarına yardımcı olurlar. Makâmların seyirlerine göre başlangıç ve karar seslerine uyularak düzenlenmişlerdir. (Kutluğ, 2000: 43)

Maragalı yukarıda belirttiğimiz dört ana unsurdan sonra yirmidört şûbe tanımlamıştır. Bu yirmidört şûbe arasında yirmidördüncü olarak adı geçen Bestenigâr şûbesini, dört perdeden oluşan bir üçlü aralık olarak tanımlamıştır. Ebced nota yazısı simgeleriyle de perdelerini aşağıdaki gibi vermiştir: (Bardakçı, 1986: 77)

A	C	h	V
<hr/>			
C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

Maragalı’ya göre Bestenigâr Şûbesi Perdeleri

XV. yüzyıl başında üçlü aralıktan oluşan bir şûbe olarak tanımlanan Bestenigâr, daha sonraki kuramcılar tarafından terkîbler arasında sınıflandırılmıştır.

AŞEM’de ellidokuz terkîb arasında Bestenigâr birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bestenigâr oldur ki Râst başlana, Çehargâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 167)

KYRM’de Bestenigâr, elli altı terkîb arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “*Gerdâniye âğâze ede, Çargâh yüzünden Segâh karâr ede.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Bestenigâr, ellisekiz terkîb arasında yine birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdânide âğâz ide Çargâh yüzünden Segâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Bestenigâr, elli terkîb arasında ikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bestenigâr oldur ki Çargâh âğâz ide Zengüle göstere Segâh karâr ide bir dürlü dahi Bestenigâr oldur ki Râst âğâz ide Çargâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 16,38)

KE’da Bestenigâr, terkîbinin seyrine Gerdâniye perdesi ile başlanıldığı ve Çargâh perdesi üzerinden Segâh karar verildiğini belirtmiştir. RP ise iki türlü seyirden söz etmiştir. Birincisinde Çargâh perdesi ile başlayıp Zengüle gösterdikten sonra Segâh perdesinde karar verildiğini, ikinci türünde ise Râst perdesi ile başlayıp Çargâh perdesinde karar verildiğini belirtmiştir.

BDM’de ellidört terkîb arasında Bestenigâr birinci olarak verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

“ *Ki Beste-nigâr ol ki âğâz ide
Dutup Râst’ı çoğ eger az ide
İne Çâr-gâh’a karâr eyleye
İşidenleri zâr zâr eyleye*” (Ceyhan, 1997: 730)

AHKE’da Bestenigâr, ellidokuz terkîb arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahân âğâze ide, ine Çargâh yüzünden Sigâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 205)

ŞFMM’da Bestenigâr, yirmidört şûbe arasında yirmibirinci olarak verilmiştir. Ancak başka bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K'da ellidört terkîb arasında Bestenigâr birinci olarak verilmiştir. Bu terkîb için yapılan açıklama, BDM ile aynıdır. (Cevher, 2009: 7)

LF'de Bestenigâr, yirmidört şûbe arasında yirmibirinci olarak verilmiştir. Üç aralığı kapsayan dört perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Ladikli'nin verdiği bu perdeler Maragalı'nın verdiği perdelerle aynıdır. Ladikli ayrıca, eski bilginlerin şûbe olarak sınıflandırdığı Bestenigâr'ı, yeni bilginlerin terkîbler arasında sınıflandırdıklarını da bildirmiştir. (Tekin, 1999: 171, 194)

LZE'da Bestenigâr, otuzüç terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiştir. Ladikli'nin bu eserinde Bestenigâr terkîbi için verilen perdeler, LF'de verilen perdelerle aynıdır. (Dalkıran, 1983: 61)

BAMU'de Bestenigâr, yirmidört şûbe içinde ondokuzuncu olarak verilmiştir. Bestenigâr için tanımladığı perdeler Maragalı ve Ladikli ile aynıdır. (Çakır, 1999: 140)

SEM'da ellisekiz terkîb içinde birinci sırada yer verilen Bestenigâr terkibi şu beyitle açıklanmıştır:

*“Ser âgâz eyle Gerdânide evinden
Hâzer it bang-i mablûbun rivirden
Heman tagyir-i bu'd it aşâğa inde
Karâr eyle Sigâh Çargâh evinde”* (Arısoy, 1988: 124)

KRM'de Bestenigâr, kırksekiz terkîb içinde sonuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Tiz Râst hânesinde âgâz idüb Çargâh hânesinde karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 43)

XIII. yüzyıl ve XIV. yüzyıl eserlerinde adına rastlamadığımız Bestenigâr makâmı, XV. yüzyılda Maragalı ile adından söz ettirmeye başlamıştır. Maragalı'nın şûbeler arasında sınıflandırdığı Bestenigâr, Ahmedoğlu Şükrullah ile terkîbler arasında yerini almaya başlamıştır. Maragalı'nın verdiği dört perde XV. yüzyıl sonuna kadar aynı görüşle devam etmiş, sözel seyir tanımlarının bir kısmında makâmın, seyrine Râst perdesi ile başladığı ve Çargâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir. Ladikli'nin verdiği dört perde üzerinde makâmın başlangıcının tizden olması gerektiğini belirtmesi, Kırşehirli'nin sözel tanımında *“Gerdaniye âgâz ide.”* düşüncesiyle de örtüşmektedir. Bu görüş KE ve SEM 'da da desteklenmiştir. XV.

yüzyıl kuramcılarında farklı bir görüş de, seyre başlangıç konusunda Abdullahoğlu Hızır'a aittir. Ancak Seyre Isfahân ile başlanması düşüncesi, kendisinden sonra benimsenmemiştir. XV. yüzyıl sonuna kadar seyre başlangıç, Gerdâniye perdesinin yanı sıra bazı kuramcılar tarafından Çargâh perdesi olarak da kabul edilmiştir. Kararın ise yine kimi kuramcılar tarafından Çargâh, kimi kuramcılar tarafından da Segâh perdesi olduğu belirtilmiştir.

2.16. Beyn-el Bahreyn

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Beyn-el Bahreyn makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Beyn-el Bahreyn adını sadece RP'de bulabiliyoruz. Beyn-el Bahreyn şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Yirmidört şûbe arasında onyedinci olarak verilmiştir. RP'de yirmidört şûbenin her ikisi, bir makâm ile ilişkilendirilmiştir. Beyn-el Bahreyn de Zengüle ile birlikte, Nişâvûrek makâmı ile ilişkilendirilmiştir. *"Bunların tabiatları da birbirine benzerdir."* ifadesi, bize dizilerinin benzerliği konusunda ipucu vermektedir. (Cevher, 2004b: 12, 33)

XV. yüzyılda RP dışında başka bir edvârda adı geçmeyen Beyn-el Bahreyn hakkında, XV. yüzyıldaki Nişâvûrek makâmına yakınlığından başka, herhangi bir bilgiye sahip olamıyoruz.

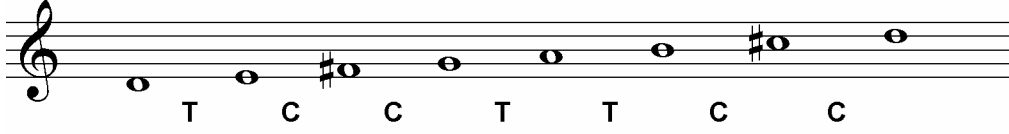
2.17. Beyzâ

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Beyzâ makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Beyzâ adına sadece Bûkeoğlu Alişâh Edvârî'nda rastlıyoruz. BAMU'de yüzotuzüç devir arasında, doksanbeşinci olarak verilmiş ve Ebced nota yazısı simgeleriyle şöyle gösterilmiştir: (Çakır, 1999: 40)

A	D	V	H	YA	YD	YV	YH
<hr/>							
T	C	C	T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Beyzâ Makâmı Dizisi

Diziyi incelediğimizde, XV. yüzyılda tanımlanan Râst dörtlüsü ve Mâhûr-ı Sağîr beşlisinden oluştuğunu görmekteyiz. Bu dizi Arel-Ezgi kuramına göre, kullanılmayan bir dizidir. Ancak bu dizi Râst beşlisi ve Râst dörtlüsü olarak düşünüldüğünde, Arel-Ezgi kuramına göre kullanılan Râst makâmı dizisinin meydana geldiği dikkati çekmektedir. (Çakır,1999: 175)

Bükeoğlu Alişâh sözel seyir tanımına yer vermediği için, Beyzâ makâmı ile ilgili başka bilgiye sahip olamıyoruz. Ancak dizi perdelerinden hareketle, Beyzâ makâmının günümüze kadar, adının değişerek Râst makâmı olarak gelebildiği kanaatindeyiz.

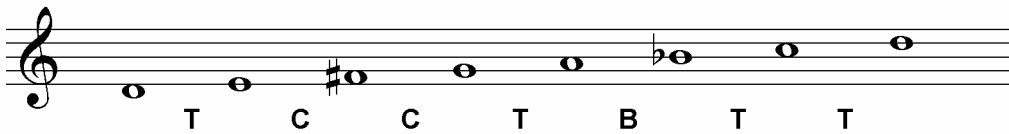
2.18. Bostân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Bostân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bostân makâmının adı sadece BAMU'de geçmektedir. Bükeoğlu Alişâh Bostân makâmını, yüzotuzüç devir arasında otuzsekizinci olarak vermiştir. Sekiz perdeden oluşan bir dizi tanımlamıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 71, 155)

A	D	V	H	YA	YB	Yh	YH
T	C	C	T	B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Bostân Makâmı Dizisi

Yukarıdaki diziyi incelediğimizde, Bukeoğlu Alişâh'ın, Edvarı'nda dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde verdiği Râst dörtlüsü ve Nevâ beşlisinin bu diziyi oluşturduğunu görmekteyiz. Bukeoğlu Alişâh'ın Nevâ beşlisi olarak adlandırdığı beşli, Ladikli'de Bûselik beşlisi olarak adlandırılmıştır. Arel-Ezgi kuramında ise yine Bûselik beşlisi olarak anılmıştır. Bu kurama göre, Râst dörtlüsü ve Bûselik beşlisinden oluşan dizi kullanılmamaktadır. Günümüzde kullanılan kuram kitaplarında Bostân makâmının Acemli Râst makâmı ile yakınlığından söz edilmiştir. Ancak Arel-Ezgi kuramına göre Acemli Râst makâmı dizisi pestte Râst dörtlüsü değil, Râst beşlisini gerektirir ki bu da Bostân makâmı dizisiyle örtüşmez. Çünkü yukarıdaki dizide, pestte Râst beşlisi olduğu düşünüldüğünde, üzerinde Kürdî dörtlüsü oluşacaktır. Bu dizi de Acemli Râst dizisi ile aynı perdeleri vermez. Bu durum da Bostân makâmı dizisinin, günümüze Acemli Râst makâmı dizisi olarak gelebileceği düşüncesini çürütmektedir.

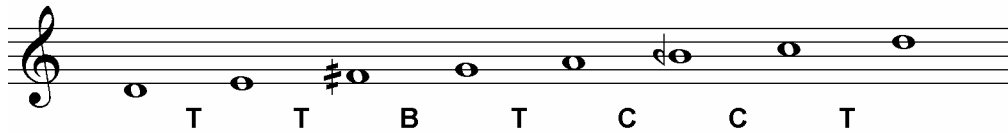
2.19. Buhârî

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Buhârî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Buhârî makâmının adı sadece BAMU'de geçmektedir. Bukeoğlu Alişâh Buhârî makâmını, yüzotuzüç devir arasında dördüncü olarak vermiştir. Sekiz perdeden oluşan bir dizi tanımlamıştır. Bu perdeler, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 71, 155)

A	D	Z	H	YA	YC	Yh	YH
T	T	B	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bukeoğlu Alişâh'a göre Buhârî Makâmı Dizisi

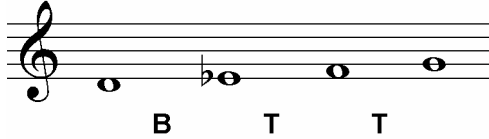
Yukarıdaki diziyi incelediğimizde Bükeoğlu Alişâh'ın, Edvarı'nda dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde verdiği, Uşşâk dörtlüsü ve Pençgâh beşlisinin bu diziyi oluşturduğunu görmekteyiz. Uşşâk dörtlüsü Arel-Ezgi kuramında Çargâh dörtlüsü olarak, Pençgâh beşlisi ise Râst beşlisi olarak adlandırılmıştır. Çargâh dörtlüsü ve Râst beşlisinden oluşan bu dizi Arel-Ezgi kuramına göre, kullanılmayan bir dizidir.

2.20. Bûselik

XIII. yüzyılda USS ve USKE'da Bûselik, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. Urmiyeli, eserlerinde Bûselik makâmını tanımlamadan önce, "Bûselik cinsi" üzerinde durmuştur. Yine üçüncü sırada tanımladığı "Bûselik cinsi" için dört perde tanımlamıştır. USS'de de Ebûselik adıyla verdiği perdeler Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Uygun, 1999: 158; Arslan, 2007: 83)

A	B	h	H
B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

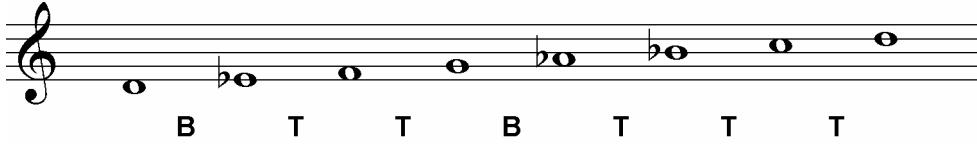

Urmiyeli'ye göre Bûselik Dörtlüsü

Urmiyeli Bûselik dörtlüsünü açıkladıktan sonra, her iki eserinde de üçüncü makam olarak sekiz perdeden oluşan Bûselik makâmı dizisini tanımlamıştır. Yirmiyedinci devir olarak verilen dizi, Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir. (Uygun, 1999: 184; Arslan, 2007: 86)

A	B	h	H	T	YB	Yh	YH
B	T	T	B	T	T	T	

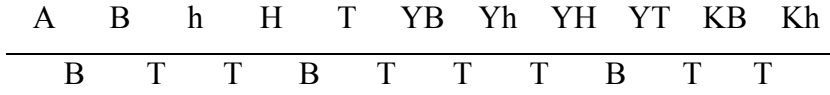
Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

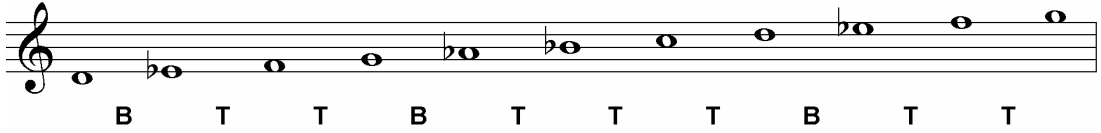
Urmiyeli'ye göre Bûselik Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen diziyi incelediğimizde, Urmiyeli'ye göre Bûselik dörtlüsü ve yine bir Bûselik dörtlüsünün bir tanini ilavesiyle ardı ardına sıralanmasından meydana geldiğini görmekteyiz. Arel-Ezgi kuramına göre Kürdi dörtlü ve beşlisinden oluşan bu dizi kullanılmamaktadır.

XIV. yüzyılda ŞDT'da Bûselik makâmı yine oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiş ve dizisi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Levendoğlu, 2002: 63)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Şirazlı'ya göre Bûselik Makâmı Dizisi

Şirazlı'nın tanımladığı bu dizi, Urmiyeli'nin tanımladığı Bûselik makâmı dizisi ile aynıdır. Sadece ses alanı bir dörtlü daha genişlemiştir. Bu dörtlü de yine Bûselik dörtlüsüdür.

XV. yüzyılda Maragalı, eserlerinde Urmiyeli gibi öncelikle Bûselik dörtlüsünü açıklamıştır. Sonra bir tanini ilavesiyle meydana gelen beşliyi ve daha sonra da oniki makâm arasında üçüncü sırada yer verdiği Bûselik makâmı dizisini vermiştir. Maragalı'nın Bûselik makâmı ile ilgili görüşleri, tamamıyla Urmiyeli'nin görüşleri ile aynıdır.

AŞEM’de Bûselik, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah’ın tanımladığı sekiz perdeden oluşan Bûselik makâmı dizisi, Urmiyeli’nin tanımladığı dizi ile aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 127)

KYRM ve KE’da Bûselik, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Her iki eserde de dizisi ile ilgili yeterli açıklamaya yer verilmemiştir. (Demir, 1985: 81; Cevher, 2004a: 10)

RP’de Bûselik, hem oniki makâm arasında onbirinci olarak, hem de elli terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiştir. Bûselik makâmı ile ilgili yeterli açıklamaya yer verilmezken, Bûselik terkîbi şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik oldur kim Gerdâniye âğâz idüp Râst karâr eyleye.*” Gerdâniye Bûselik Kırşehirli’nin belirttiği gibi Nigârnik ile Muhayyer arasındadır. Bûselik adı ile anılmıştır ancak yapılan tanım bu yüzyılın edvârlarındaki Gerdâniye Bûselik tanımı ile aynıdır ve muhtemelen terkîbler arasında yanlışlıkla Bûselik adıyla yazılmıştır. (Cevher, 2004b: 10, 19, 39)

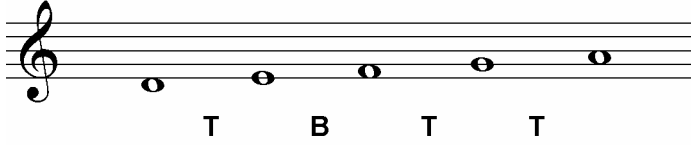
BDM ve K’da Bûselik, oniki makâm arasında onikinci, AHKE’da da onbirinci olarak verilmiştir. Ancak bu eserlerde de makâm ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Ceyhan, 1997: 727; Cevher, 2009: 4; Özçimi, 1989: 141)

ŞFMM’da Bûselik, oniki makâm arasında üçüncü olarak ve Ebûselik adıyla verilmiştir. Şirvanlı’nın Bûselik dördü, beşli ve makâm dizisi için yaptığı açıklamaların tümü Urmiyeli ile aynıdır. (Akdoğan, 1996: 219, 220, 222)

LF’de Bûselik oniki makâm arasında eski bilginlere göre üçüncü, yeni bilginlere göre ise Ebûselik adıyla onuncu olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre tanımladığı Bûselik makâmı dizisi, Urmiyeli’den itibaren kabul edilen dizidir. Ladikli yeni bilginlerin ise Ebûselik adını verdikleri makâmın seyrine, tiz bölgeden başlanması gerektiğini vurgulayarak, şu diziyi verdiklerini belirtmiştir: (Tekin, 1999: 146, 131, 190)

Son $\frac{A \quad D \quad h \quad H \quad YA}{T \quad B \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

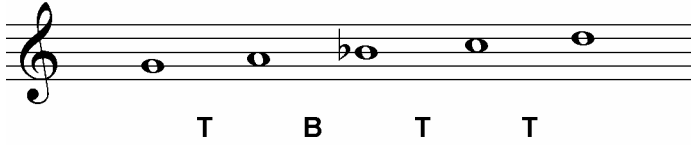

LF'de Yeni Bilginlere göre Ebûselik Makâmı Dizisi

Ladikli bu perdeleri “H” perdesi üzerine de aktararak aşağıdaki gibi göstermiştir:

Son $\frac{H \quad YA \quad YB \quad Yh \quad YH}{T \quad B \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri de günümüz nota yazısına aktardığımızda, Arel-Ezgi kuramına göre Râst perdesinde bir Bûselik beşli oluştuğunu görmekteyiz. Bu beşli Arel-Ezgi kuramına göre Nihâvend Makâmı dizisinin beşlisidir.

LF'de Yeni Bilginlere göre “H” Perdesi Üzerinde Ebûselik Makâmı Dizisi

LZE’da Bûselik, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Ladikli bu eserinde, Bûselik makâmını, sadece dörtlüsünü vererek açıklamıştır. Bu dörtlü de Urmiyeli’den itibaren kabul edilen, “B T T” aralıklarını veren dörtlüdür. (Dalkıran, 1983: 13, 37)

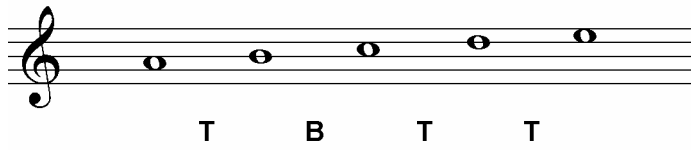
BAMU’de Bûselik, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’da öncelikle Bûselik dörtlü ve beşlisini açıklamıştır. Daha sonra verdiği dizi de yine Urmiyeli’den itibaren kabul gören dizidir. (Çakır, 1999: 123, 152)

SEM’da Bûselik, oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Eserde makâmın karar perdesinin Dügâh perdesi olduğundan başka bir bilgi mevcut değildir. (Arısoy, 1988: 108)

KRM’de Bûselik, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik oldur ki Segâh hânesin Çargâh hânesine karîb idüb Hüseyinî hânesindenâğâz idüb aşığa gidüb Pençgâha ve Çargâha karîb olan Segâh hânelerin*

seyridüb inüb Dügâh hânesinde karâr idesin. Seyride karârgâhıda heman Hüseyinî gibidir ancak fark Segâh hânesi böylece olduğudur.” (Tezel, 1996: 29, 45)

Kadıoğlu'na göre Bûselik makâmının seyri ve kararı yukarıdaki ifadesinden de anlaşılacağı gibi Hüseyinî gibidir. Ancak Bûselik makâmının kullandığı Segâh perdesi, Çargâh perdesine yakın olan bir perde olarak ifade edilmiştir. Hüseyinî makâmı ile aralarındaki tek farkın da bu olduğu belirtilmiştir. Kadıoğlu'na göre Bûselik makâmı seyrine, Hüseyinî perdesinden başlanılarak Pençgâh, Çargâh ve Segâh perdeleri seslendirildikten sonra Dügâh perdesinde karar verilir. Kadıoğlu'nun bu tanımını dizek üzerinde şöyle göstermek mümkündür:

Kadıoğlu'na göre Bûselik Makâmı Perdeleri

Kadıoğlu'nun bu tanımına göre oluşan aralıkların, Ladikli'nin yeni bilginlere göre tanımladığı Bûselik makâmı dizisinin aralıkları ile aynı olduğu da dikkati çekmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı gibi Bûselik makâmı, XIII. yüzyıldan itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdürmüş ve hemen her edvârda yerini almıştır. Urmiyeli'nin tanımladığı “B T T” aralıklarını veren Bûselik dörtlüsü, bir tanini ilavesi ile oluşan Bûselik beşlisi ve bu dörtlü ve beşlinin birbirine eklenmesi ile oluşan Bûselik makâmı dizisi XV. yüzyıl sonuna kadar benimsenmiştir. Ancak Ladikli, yeni bilginler adımı verdiği kuramcıların bu görüşten ayrılarak, tanini aralığını dörtlünün başına ekleyerek “T B T T” aralıklarını veren beşlinin Bûselik beşlisi olduğunu, savunduklarını belirtmiştir. Daha sonra Kadıoğlu da yaptığı sözel açıklamasında, aynı görüşü destekler nitelikte, “T B T T” aralıklarını veren Bûselik beşlisini açıklamıştır. Bu beşlinin Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Bûselik beşlisi ile aynı olduğu dikkati çekmektedir. Hüseyinî perdesinin bu makâm için önemli bir perde olduğunun da vurgulandığı dikkat çekicidir. Yine Kadıoğlu'nun vurguladığı, Bûselik makâmının kullandığı Segâh perdesinin, Çargâh perdesine yakın olan bir perde olduğu ifadesi de XV. yüzyıldan günümüze Bûselik makâmının

pek de fazla bir değişime uğramadığının kanıtıdır. Hatta temellerinin XV. yüzyılda atıldığı kanaatimizce doğru bir düşüncedir.

Hatırlanacağı gibi, XV. yüzyılda kuramcıların, makâmlarla âvâzeleri birleştirecek, yeni terkîbler meydana getirdiklerinden sözetmiştik. Özellikle Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler, döneme damgasını vuracak çokluktadır. Gerek Abdullahoğlu Hızır, gerekse diğer kuramcıların edvârlarında yer verdiği bu terkîbler arasında, Bûselik makâmı da kullanılarak oluşturulan terkîbler vardır. Bunlar altı adettir ve adları aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Bûselik Gerdâniye
2. Bûselik Geveşt
3. Bûselik Mâye
4. Bûselik Nevrûz
5. Bûselik Selmek
6. Bûselik Şehnâz

2.21. Bûselik Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Bûselik Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bûselik Gerdâniye terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Bûselik Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik Gerdâniyye oldur kim Hüseyinîde Bûselik âğâz ide ine Pençgâhdan nermine Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Bûselik Gerdâniye terkîbi de Bûselik makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.22. Bûselik Geveşt

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Bûselik Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bûselik Geveşt terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Bûselik Geveşt, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler

arasında onbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik Gûvâşt’ı oldur kim Hüseyînde Bûselik âğâz ide ine Isfahândan aşâğa Sigâhda Gûvâşt karâr ide.*” (Özçimi 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Bûselik Geveşt terkîbi de Bûselik makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.23. Bûselik Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Bûselik Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bûselik Mâye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Bûselik Mâye, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırkyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik Mâye oldur kim Dügâhda Bûselik âğâz ide Nerm Hüseyînde Mâye karâr ide.*” (Özçimi, 1989:211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Bûselik Mâye terkîbi de Bûselik makâmına Mâye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.24. Bûselik Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Bûselik Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bûselik Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Bûselik Nevrûz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmiüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik Nevrûz oldur kim Dügâhda Bûselik göstere temâm Sigâhdan Nerm Hüseyînye ine Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Bûselik Nevrûz terkîbi de Bûselik makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.25. Bûselik Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Bûselik Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bûselik Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Bûselik Selmek, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellidokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik Selmek oldur kim Pençgâh yerinden Bûselik göstere Pençgâhdan Râst’a Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Bûselik Selmek terkîbi de Bûselik makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.26. Bûselik Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Bûselik Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Bûselik Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Bûselik Şehnâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Bûselik Şehnâz oldur kim gerekse Bûselik Hüseynde âğâz ide Dügâhe Şehnâz karâr ide gerekse Bûselik Dügâhda âğâz ide Nerm Isfahâne Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 210)

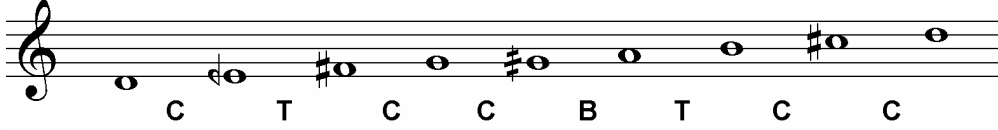
Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Bûselik Şehnâz terkîbi de Bûselik makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.27. Büzürg

XIII. yüzyılda USKE ve USS’de Büzürg makâmı oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiştir. Urmiyeli yetmişinci daireye karşılık gelen Büzürg dairesinin, (Segâh veya Hicâz dörtlüsü) ile (tanini ve Râst dörtlüsünün) birleşmesiyle meydana geldiğini belirtmiştir. Dokuz perdeden oluşan bu dizinin Ebcad nota yazısı ile simgeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 206; Arslan, 2007: 86)

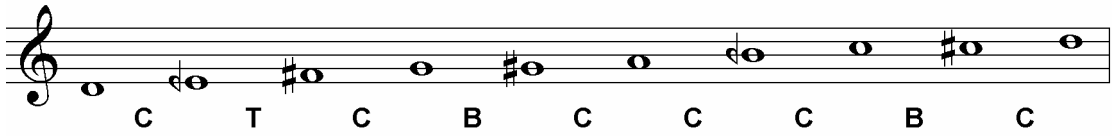
A	C	V	H	Y	YA	YD	YV	YH
C	T	C	C	B	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarmak mümkündür;

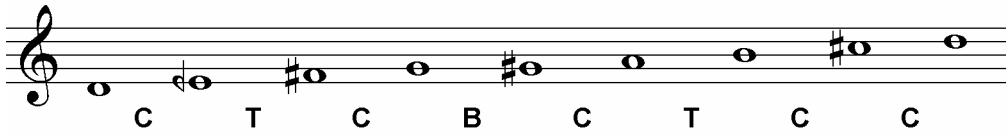

Urmiyeli'ye göre Buzürg Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT'da Buzürg Makâmı için iki ayrı dizi verilmiştir. (Levendoğlu, 2002: 70)

Şirazlı'ya göre I. Buzürg Makâmı Dizisi

Şirazlı'ya göre II. Buzürg Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Buzürg makâmı, oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiştir. Dizisi Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. (Bardakçı, 1986: 67)

AŞEM'de Buzürg, oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiştir. Yetmişbeşinci daire olarak verilen dizisinin perdeleri Urmiyeli'nin verdiği perdelerle aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 92, 137)

KYRM'de oniki makâm arasında beşinci makâm olarak sınıflandırılan Buzürg makâmı için ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. (Demir, 1985: 81; Levendoğlu, 2002: 71)

Kırşehirli, çok açıklayıcı bir bilgi olmamakla birlikte, “*Acem perdesinden Çargâhı yarım perde ve Râstı yarım perde çekersen Büzürg olur.*” bilgisini de eklemiştir. (Sekizli, 2000: 37)

KE’da Büzürg, oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. (Cevher, 2004a: 10)

RP’de Büzürg, hem oniki makâm arasında altıncı olarak, hem de elli terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiştir. Büzürg terkîbi şöyle açıklanmıştır: “*Büzürg oldur kim Hicâz gösterüb Çargâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 9, 19, 40)

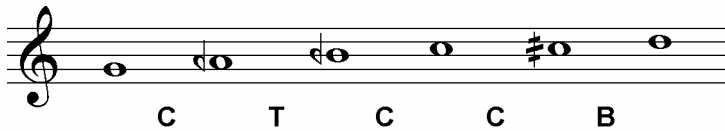
BDM’de Büzürg, oniki makâm arasında beşinci olarak sınıflandırılmıştır. Ancak ayrıntılı bilgi verilmemiştir. (Ceyhan, 1997: 726)

AHKE’da oniki makâm arasında yedinci olarak verilen Büzürg makâmı için ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Ancak Abdullahoğlu Hızır, Edvârî’nda sazların düzeninden bahsettiği bölümde, şöyle bir açıklama yapmıştır: “*...ol heman Kûçek makâm olur ve dahi Kûçek hazırıken Sigâhından aşığısına serağaz iderler. Irâk perdesinde karar ideler. Ol heman Büzürg makâm olur...*” (Özçimi, 1989: 147)

ŞFMM ve LF’de oniki makâm arasında beşinci olarak verilen Büzürg makâmı dizisi, Urmiyeli’nin verdiği dizi ile aynıdır. LF’de verilen bu dizi Ladikli’nin eski bilginlere göre verdiği dizidir. Sadece sıralamada, eski bilginler Büzürg makâmını sekizinci sırada vermişlerdir. Ladikli ayrıca altı perdeden oluşan bir dizi daha tanımlamıştır. Bu dizi de yeni bilginlere göre verilen dizidir ki bu dizinin aralıkları da Büzürg beşlisini vermektedir. Tek farkı “H” perdesi üzerinde gösterilmiş olmasıdır. (Tekin, 1999: 148, 187; Levendoğlu, 2002: 70)

Son $\frac{H \quad Y \quad YC \quad Yh \quad YZ \quad YH}{C \quad T \quad C \quad C \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

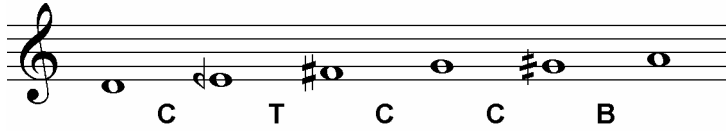

LF’de Yeni Bilginlere göre Büzürg Makâmı Dizisi

LZE’da da Urmiyeli’nin verdiği dizinin bir kısmı alınarak aşağıdaki altı perde verilmiş ve makâmın seyrine de “YA” perdesinden başlandığı belirtilmiştir. Ladikli’nin yeni bilginlere göre tanımladığı bu dizinin Ebced nota yazısı ile simgeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Levendoğlu, 2002: 71)

A	C	V	H	Y	YA
C	T	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LZE’ya göre Büzürg Makâmı Dizisi

Anlaşılabileceği gibi LZE’da verilen beşli LF’de verilen beşlinin “A” perdesi üzerine aktarılmış şeklidir.

K’da Büzürg makâmı, oniki makâm arasında yine beşinci olarak verilmiştir. Ancak başka bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2009: 4)

BAMU’de dörtlü ve beşlilerin açıklandığı bölümde, Urmiyeli ve Ladikli ile aynı görüş paylaşılarak, “C T C C” aralıklarını oluşturan dörtlüye Büzürg dörtlüsü “C T C C B” aralıklarını oluşturan beşliye de Asl-1 Büzürg beşlisi adı verilmiştir. Bu dörtlü ve beşliler aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 125)

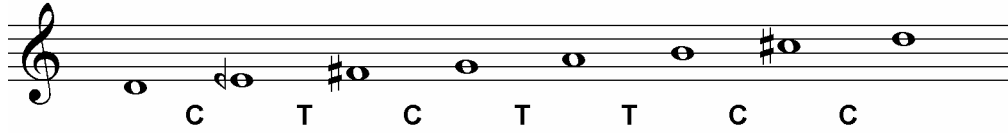
Bükeoğlu Alişâh’a göre Büzürg Dörtlüsü ve Asl-1 Büzürg Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh’ın Büzürg Makâmı için verdiği dizi ise Urmiyeli’nin verdiği dizi ile aynıdır. Ancak Bükeoğlu Alişâh, Büzürg (Bakiyesiz) isimli, “Y” perdesinin diziden atılmasıyla oluşan bir dizi daha tanımlamıştır. Bu dizide adına uygun olarak

hiç bakiye aralığı bulunmamaktadır. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 167, 176)

A	C	V	H	YA	YD	YV	YH
C	T	C	T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Büzürg (Bakiyesiz) Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı bu dizi, Irâk dörtlüsü ile Mahûr-ı Sağîr beşlisinden oluşan bir dizidir.

SEM'da Büzürg oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Kûçek ve Büzürg arasındaki yakınlıktan söz edilerek makâmın karar perdesinin Irâk perdesi olduğu belirtilmiştir. (Arısoy, 1988: 104)

KRM'de ise Büzürg makâmı yine oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Büzürg oldur ki Çârgâh hânesinden agâz idüb aşağı gidüb Irâk karâr ider yanî Çârgâh hânesinden agâz idüb aşağı gidüb Segâh ve Dügâh ve Râst hânelerin seyridüb inüb aşağı Nerm Segâh hânesinde karâr ider ammâ ki seyr iderken gâh gâh Segâh hânesini aşırdaşın işde Büzürğün seyri böyledir.” (Tezel, 1996: 25)

Kadıoğlu Büzürg makâmının seyrine, Çârgâh perdesinden başlayıp Segâh, Dügâh ve Râst perdelerini kullanarak Nerm Segâh perdesinde karar verdiğini söylemiştir. Buradaki Nerm Segâh perdesi ile Irâk perdesi kastedilmektedir.

XIII. yüzyılda Urmiyeli'den itibaren varlığını sürdüren Büzürg makâmı, XV. yüzyıl sonuna kadar hemen her edvârda yerini almış ve açıklanmıştır. Urmiyeli Büzürg makâmı dizisinin, Hicâz dörtlüsü bir tanini ve Râst dörtlüsünden oluştuğunu belirtmiştir. Bu görüş kendisinden sonra gelen birçok kuramcı tarafından da kabul görmüştür. XIV. yüzyılda Şirazlı ise Büzürg makâmı için iki ayrı dizi tanımlamıştır. İlki seyir niteliği taşıyan bir dizidir. İkinci dizi ise Hicâz dörtlüsüne bir Bakiye aralığı ve Büzürg dörtlüsünün eklenmesi ile meydana gelmiştir. Aslında bu dizi,

Urmiyeli'nin tanımladığı dizi ile çok da farklı değildir. Urmiyeli'nin verdiği dizide, tanini aralığı “C+B” aralıklarından oluşmaktadır. Şirazlı'da ise “B+C” aralıklarından oluşmaktadır. Şirazlı'nın dizisinde bu durum, devamında Râst dörtlüsü değil “C T C C” aralıklarını veren Büzürg dörtlüsünü oluşturmuştur.

XV. yüzyıl'a gelindiğinde neredeyse oluşumunu tamamlamış bir makâmı karşı karşıya kalındığı düşüncesindeyiz. Çünkü daha yüzyıl başında, Maragalı ve Ahmedoğlu Şükrullah, Urmiyeli'nin tanımladığı Büzürg makâmı dizisini hiçbir ilave olmaksızın kabul etmiş ve edvârlarında yer vermişlerdir. Şirvanlı ve Ladikli de Büzürg makâmı için Büzürg beşlisini tanımlamakla yetinmişlerdir. Bükeoğlu Alishâh ise Büzürg beşlisinin yanı sıra Urmiyeli'nin verdiği diziyi kabul etmiştir. Ancak Bakiye aralığını çıkararak “*Büzürg (Bakiyesiz)*” adıyla bu diziyi kullanmıştır. Bu kuramcılar dışında, Büzürg makâmı diğer kuramcılarının eserlerinde sözel seyir tanımlarıyla açıklanmıştır. Bu tanımlardan da elde ettiğimiz bilgi, makâmın seyrine Çargâh perdesinden başlanıldığı ve üzerinde Hicâz seslendirildiği, daha sonra aşağı inilerek Segâh, Dügâh ve Râst perdelerini gösterdikten sonra Irâk perdesinde karar verildiği şeklindedir.

Hatırlanacağı gibi XV. yüzyılda kuramcılarının, makâmlarla âvâzeleri birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirdiklerinden söz etmiştik. Özellikle Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler, döneme damgasını vuracak çokluktur. Gerek Abdullahoğlu Hızır, gerekse diğer kuramcılarının edvârlarında yer verdiği bu terkîbler arasında, Büzürg makâmı da kullanılarak oluşturulan terkîbler vardır. Bunlar altı adettir ve adları aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Büzürg-i Gerdâniye
2. Büzürg-i Geveşt
3. Büzürg-i Mâye
4. Büzürg-i Nevrûz
5. Büzürg-i Selmek
6. Büzürg-i Şehnâz

2.28. Büzürğ-i Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Büzürğ-i Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Büzürğ-i Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Büzürğ-i Gerdâniye, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürğ-i Gerdâniyye oldur kim Muhayyerden Isfahâne Büzürğ âğâz ide. Isfahânden Nerm Isfahâne Gerdâniyye ide.*” (Özçimi, 1989:212)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Büzürğ-i Gerdâniye terkîbi de Büzürğ makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.29. Büzürğ-i Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Büzürğ-i Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Büzürğ-i Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Büzürğ-i Geveşt, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında beşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürğ-i Gûvâşt oldur kim Hüseyñiden Büzürğ âğâz ide ine Dügâh üzerinden Gûvâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989:208)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Büzürğ-i Geveşt terkîbi de Büzürğ makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.30. Büzürğ-i Mâyê

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Büzürğ-i Mâyê terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Büzürğ-i Mâyê terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Büzürğ-i Mâyê, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırkıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürğ-i Mâyê oldur kim*

Kûçekden Irâk evine Zengüle âğâz ide ine Nerm Hüseyinî evinde Mâye karâr ide.”
(Özçimi, 1989:211)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzededen oluştuklarını belirtmiştir. Büzürg-i Mâye terkîbi de Büzürg makâmına Mâye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.31. Büzürg-i Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda şDT’da Büzürg-i Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Büzürg-i Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Büzürg-i Nevrûz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında onyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürg-i Nevrûz oldur kim Hüseyinîden Büzürg âğâz ide ine Nerm Hüseyinîye Nevrûz karâr ide.”* (Özçimi, 1989:209)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzededen oluştuklarını belirtmiştir. Büzürg-i Nevrûz terkîbi de Büzürg makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.32. Büzürg-i Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda şDT’da Büzürg-i Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Büzürg-i Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Büzürg-i Selmek, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında elliüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürg-i Selmek oldur kim Hüseyinîden Büzürg âğâz ide ine Dügâhdan Nerm ısfahâne Selmek karâr ide.”* (Özçimi, 1989:211)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzededen oluştuklarını belirtmiştir. Büzürg-i Selmek terkîbi de Büzürg makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.33. Büzürğ-i Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Büzürğ-i Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Büzürğ-i Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Büzürğ-i Şehnâz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmidokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürğ-i Şehnâz oldur kim Hüseyinîden Dügâhe Büzürğ âğâz ide Dügâhdan Nerm Isfahâne Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:210)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzedan oluştuğunu belirtmiştir. Büzürğ-i Şehnâz terkîbi de Büzürğ makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

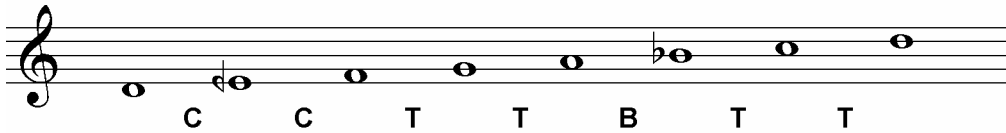
2.34. Cânfezâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Cânfezâ makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda sadece BAMU’de Cânfezâ makâmına yer verilmiştir. Yüzotuzüç devir arasında ellinci devir olarak açıklanmış ve Ebced notası simgeleriyle dizisi aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38)

A	C	h	H	YA	YB	Yh	YH
C	C	T	T	B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Cânfezâ Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh’ın Cânfezâ makâmı dizisi olarak verdiği dizi, Muhayyer makâmı dizisi ile altıncı perde haricinde aynıdır. Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı Nevrûz dörtlüsü ile Nevâ beşlisinin (bu beşliye Ladikli yeni bilginlere göre Bûselik

beşlisi adını vermiştir) birleşmesiyle oluşmuştur. Cânfezâ makâmı dizisinin perdelerinin oluşturduğu aralıkları incelediğimizde, Arel-Ezgi kuramına göre günümüzde kullanılan, Uşşâk makâmı dizisinin aralıklarını verdiğini görmekteyiz. XV. yüzyılda Cânfezâ makâmının sadece Bükeoğlu Alişâh Edvârı'nda açıklanması ve bu edvârda yine sadece dizisine yer verilmesi, sözel bir açıklama yapılmaması, bizim makâm hakkında kesin yargıda bulunmamızı engellemektedir. Sözel bir seyir tanımına da yer verilmediği için makâmın seyri, başlangıç ve karar perdeleri hakkında da bilgi sahibi olamıyoruz. Ancak sadece makâmın dizisini inceleyerek, XV. yüzyıldaki Cânfezâ makâmının Arel-Ezgi kuramına göre Uşşâk makâmının temelini oluşturmuş olabileceği kanaatindeyiz.

2.35. Çargâh

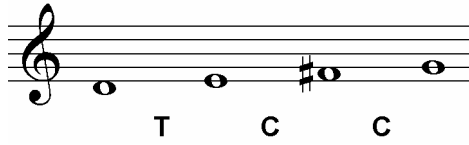
XIII. yüzyılda Urmiyeli eserlerinde Çargâh makâmına yer verilmemiştir.

XIV. yüzyılda ŞDT'da Çargâh, dokuz şûbe arasında üçüncü olarak yer aldığı belirtilmiştir. Ancak başka herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. (Levendoğlu, 2002: 10)

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde ise Çargâh, yirmidört şûbe arasında üçüncü olarak verilmiş ve perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 70)

A	D	V	H
T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Çargâh Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Çargâh, dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 166)

KYRM’de Çargâh, dört şûbe arasında yine dördüncü olarak verilmiştir. Perdeleriyle ilgili yeterli açıklamaya yer verilmemiştir. (Demir, 1985: 81)

KE’da Çargâh, dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. (Cevher, 2004a: 10)

RP’de ise öncelikle yirmidört şûbe tanımlanmıştır. Bunların arasında Çargâh adı geçmemektedir. Ancak eserde daha sonra, “*aslında dört şûbe vardır*” diyerek üçüncü sırada da Çargâh verilmiştir. (Cevher, 2004b: 12)

BDM’de Çargâh, dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. (Ceyhan, 1997: 727)

AHKE’da Çargâh, yine dört şûbe arasında dördüncü olarak yerini almıştır. (Özçimi, 1989: 145)

ŞFMM’da Çargâh, yirmidört şûbe arasında üçüncü olarak verilmiştir. (Akdoğan, 1996:226)

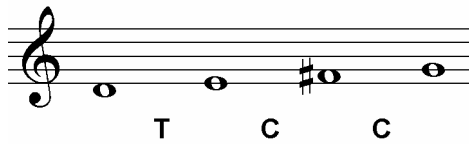
K’da Çargâh, dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. (Cevher, 2009: 4)

LF’de Çargâh, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında üçüncü, yeni bilginlere göre ise dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir.

Ladikli eski bilginlerin üçüncü sırada verdiği Çargâh şûbesi perdelerini Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi göstermiştir: (Tekin, 1999: 162)

A	D	V	H
T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF’de Eski Bilginlere göre Çargâh Şûbesi Perdeleri

Ladikli yeni bilginlerin dördüncü olarak tanımladıkları şûbeye “*Çargâh-ı Zi’l- Erba’a*” adını verdiklerini belirtmiştir. Yeni bilginlerin bu şûbe için tanımladığı

perdelerin, eski bilginlerin tanımladığı Çargâh şûbesi perdeleriyle aynı olduğunu vurgulamıştır.

Ladikli ayrıca bu dört perdenin tizden seslendirilmesi durumunda Çargâh şûbesi adını alacağını, pest taraftan seslendirmeye başlanıldığında ise Râst adını alacağını önemle belirtmiştir. (Tekin, 1999: 162)

LZE’de da Çargâh dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Perdeleri LF’de tanımlanan dört perde ile aynıdır. Ladikli bu eserinde de yukarıda belirttiğimiz, Çargâh şûbesinin Râst ile olan farkını vurgulamıştır. (Dalkıran, 1983: 13, 54)

BAMU’de Çargâh, yirmidört şûbe arasında üçüncü olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh da Çargâh şûbesi için dört perde tanımlamıştır. Bu perdeler de Maragalı’nın tanımladığı Çargâh şûbesi perdeleriyle aynıdır. (Çakır, 1999: 134)

SEM’de Çargâh, dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Girü Çargâh evinde ibtidâ it

Var otur Râst evinde hoş sadâ it” (Arısoy, 1988: 123)

KRM’de Çargâh, yine dört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Çargâh oldur ki kendü hânesinden âğâz idüb aşğa gidüb Segâh ve Dügâh ve Râst hânelerin seyridüb gene kendü hânesine çıkar kendi hânesinden yukaru Zengüle için Pençgâh hânesi Çargâh hânesine karîb olmuşdı ol perdeye uğrayub yukaru Hüseyinî hânelerin seyridüb gelüb gene kendü hânesinde karâr ider. Çargâhın âğâzı ve karârgâhı gene kendü hânesidir.” (Tezel, 1996: 35, 46)

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Çargâh şûbesi XIV. yüzyıldan itibaren edvârlarda yerini almaya başlamıştır. XV. yüzyılın önemli kuram kitaplarının hemen hepsinde şûbeler arasında sınıflandırılmış ve aynı ifadelerle açıklanmıştır. XV. yüzyılda Maragalı’nın tanımladığı “T C C” aralıklarını oluşturan dört perde, Maragalı’dan sonra gelen kuramcılar tarafından da benimsenmiş ve eserlerinde yerini almıştır. Başlangıçta Çargâh şûbesinin, XV. yüzyılda tanımlanan Râst dörtlüsü ile aynı dört perde ile açıklanması kaygımıza, Ladikli açıklık getirerek son vermiştir. Bu dört perdenin tizden seslendirilmesi durumunda Çargâh şûbesi

adını alacağını, pest taraftan seslendirmeye başlanıldığında ise Râst adını alacağını önemle vurgulamıştır. Eserlerinde Çargâh şûbesini sözel seyir tanımı ile açıklayan kuramcılardan Kadioğlu da, öncelikle seyre başlangıcın ve karar sesinin kendi perdesi olan Çargâh perdesi olduğunu belirtmiştir. Daha sonra ise Segâh, Dügâh, Râst perdelerinin seslendirildiğini ve Zengüle makâmından da hatırlanacağı gibi “...Pençgâh hânesi Çargâh hânesine karîb olub...” şeklinde ifade ettiği, günümüzde Hicâz perdesine karşılık gelebilecek olan perdeyi kullanarak Hüseyinî perdesinin de seslendirilip, Çargâh perdesinde karar verildiğini belirtmiştir.

2.36. Çargâh-ı Acem

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Çargâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Çargâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Çargâh-ı Acem, ellidokuz terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır. “Çehargâh-ı Acem oldur ki Çehargâh baslana ve Acem karâr ide.” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Çargâh-ı Acem, ellialtı terkîb arasında ellinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Çargâh-ı Acem oldur kim Çargâh göstere Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.” (Demir, 1985: 62, 82)

KE’da Çargâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında ellibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Çargâh Acem oldur kim Çargâh göstere dahi Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP’de Çargâh-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Çargâh-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Eğer gösterüp Çargâh-ı Acem
Karâr eylese iy şeh-i muhterem
Ana Çar-gâh-ı Acem didiler
İşidenlerün gözi nem didiler” (Ceyhan, 1997: 739)

AHKE’da Çargâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında ellibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Çargâh-ı Acem oldur kim Çargâh âğâz ide dahi Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Çargâh-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Çargâh-ı Acem, ellidört terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Eğer gösterüb Çârigâh-ı Acem
Karâr eylese iy şeh-i muhterem
Ana Çâri-gâh-ı Acem didiler
İşiden gişiniün yüragin deler.” (Cevher, 2009: 15)

LF, LZE ve BAMU’de Çargâh-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Çargâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“İden Çargâh evinden bang âğâz
İne Rûy-i Irâkdan eyleye sâz

Dügâhun hânesinde eyleye âram
Ki gide tâ ki âram-ı dilâram.” (Arısoy, 1988: 157)

KRM’de Çargâh-ı Acem, kırsekiz terkîb arasında otuzsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Çargâh-ı Acem oldur ki Çargâh temâm âğâz idüb Acem karâr idersin.” (Tezel, 1996: 43, 49)

Mûsikî edvârlarında XV. yüzyılda yerini almaya başlayan Çargâh-ı Acem, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. İlk olarak Ahmedoğlu Şükrullah Edvârî’nda açıklanmaya başlanılan Çargâh-ı Acem terkîbi, yüzyıl sonuna kadar adı geçen edvârlarda aynı görüşlerle tanımlanmıştır. Çargâh-ı Acem, XV. yüzyılda önem verilen terkîb anlayışına uygun olarak, iki oluşumun birbirine eklenmesiyle meydana gelmiştir. Seyri ise kuramcılarının eserlerinde belirttiği gibi, isimdeki sıraya uygun olarak, Çargâh ile başlar ve Acem karar verir. Bazı kuramcılarının, Irâk üzerinden Dügâh karar verir ifadeleri Acem terkîbinin gereğidir. Karar perdesi de Dügâh perdesi olarak belirtilmiştir.

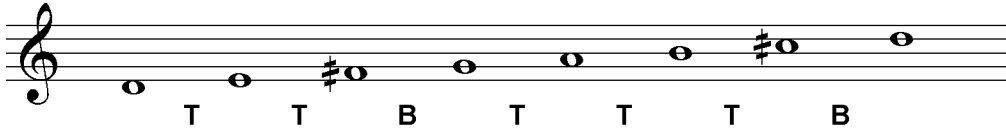
2.37. Devr-i Mâhûrî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Devr-i Mâhûrî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Devr-i Mâhûrî makâmı, sadece BAMU’da tanımlanmıştır. Bükeoğlu Alişâh doksandokuzuncu devir olarak Devr-i Mâhûrî dizisini Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi vermiştir: (Çakır, 1999: 177)

A	D	Z	H	YA	YD	YZ	YH
T	T	B	T	T	T	T	B

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Devr-i Mâhûrî Makâmı Dizisi

Yukarıdaki diziyi incelediğimizde Uşşâk dörtlüsüne Asl-ı zü’l-hams-i Bûselik beşlisinin eklenmesiyle meydana geldiğini görmekteyiz. Arel-Ezgi kuramına göre ise Çargâh dörtlü ve Çargâh beşlisinden oluşan bu dizi bugünkü Çargâh makâmı dizisinin şeddi olan Mahûr makâmı dizisi ile aynıdır. Dolayısıyla bu dizinin günümüze Mâhûr makâmı adı ile gelmiş olabileceği kanaatindeyiz.

2.38. Dilkeşhâverân

XIII. yüzyılda USKE’de ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Dilkeşhâverân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı’nın eserlerinde de adı geçmeyen makâm ilk kez AŞEM’de karşımıza çıkmıştır. Ahmedoğlu Şükrullah’ın bu eserinde Zilkeşiheverân olarak adı geçen makâm ellidokuz terkîb arasında altıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zilkeşi heverân oldur ki Hüseyinî başlana Irâk karâr ide.” (Kamiloğlu, 2007:168)

KYRM’de Dilkeşhâverân, elli altı terkîb arasında altıncı olarak verilmiş Zilkeşhâverân ya da Dilkeş adıyla anılabileceği belirtilmiştir. Kırşehirli bu terkîbi şöyle açıklamıştır: “*Hüseyinî âgâze ide, ine Acem evinde karâr ide.*” (Demir, 1985: 58; Sekizli, 2000: 64)

KE’da Dilkeşhâverân, Zîrkeşhâverân adıyla ellisekiz terkîb arasında altıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zîrkeşhâverân oldur ki Hüseyinî âğâz ide ine Irâk evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a, 12, 47)

RP’de ise elli terkîb arasında yine altıncı olarak verilen terkîbin adı Dilkeşhâverân olarak geçmektedir. RP’de bu terkîb için yapılan tanım, KE’da verilen Hüseyinî ile başlayan ve Irâk perdesinde karar verdiği belirtilen tanımla aynıdır. (Cevher, 2004b: 18, 38)

BDM’de ellidört terkîb arasında altıncı olarak verilen terkîb, Zilkeş-i Hâverân adıyla verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

*“Hüseyinî’den âgâz-ı idüben Irâk
Karâr eyler olursa yokdur nifâk
Adı Zil-keş-i Hâverân’dur anun
İşitmekligi kût-ı cândur anun”* (Ceyhan, 1997: 731)

AHKE’da ellidokuz terkîb arasında altıncı olarak Zirkeşihâverân adıyla ve yine kendinden önceki kuramcılarının verdiği tanımla açıklanmıştır. (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM, LF, LZE ve BAMU’de Dilkeşhâverân terkîbine yer verilmemiştir.

K’da ellidört terkîb arasında yine altıncı sırada verilen Dilkeşhâverân terkîbi şöyle açıklanmıştır:

*“Hüseyinî’den âgâz idüben Irâk
İdiyüzse gendü ünine turâk
Adı Dilkeşihâverândür anun
İşitmegligi kötü cândur anun”* (Cevher, 2009: 8)

SEM’da Zilkeş ve Zirkeşhâverân adlarıyla, ellisekiz terkîb arasında sekizinci sırada yer verilen terkîb şöyle açıklanmıştır:

“ ...

Hüseyînden çıkuban çeksen âgâz

Irâk evinde otursan eylesen sâz” (Arısoy, 1988: 130)

KRM’de Dilkeşhâverân, kırksekiz terkîb arasında kırkikinci olarak Zirkeşhâverân adıyla verilmiştir. Kadioğlu’nun Zirkeşhâveran terkîbi için yaptığı tanım, kendisinden önceki kuramcılarının tanımlarıyla aynıdır. (Tezel, 1996: 43, 49)

XIII. ve XIV. yüzyıl’larda, edvârlarda adına rastlamadığımız makâm, XV. yüzyılda hemen hemen tüm kuramcılarının eserlerinde açıklanmıştır. Dilkeş, Zirkeşhâverân, Zilkeşhâverân adları ile açıklanmıştır ancak hepsinde de aynı tanım yapılmıştır. Günümüze kadar ulaşabilen Dilkeşhâverân makâmı, XV. yüzyıldan sonra da özellikle XVIII. ve XIX. yy’larda kuram kitaplarında yerini almış ve bu makâmda eserler de günümüze gelebilmiştir. Farklı adlarla da olsa bu makâmın oluşumunun, XV. yüzyılda gerçekleştiği ve ana dizisinin XV. yüzyılda tanımlanan diziden oluştuğu anlaşılmaktadır. Günümüze daha da genişleyerek ve gelişimini tamamlayarak gelen terkîbin XV. yüzyılda seyri, Hüseyî makâmı dizisi ile başlar ve Irâk perdesinde karar verir. XV. yüzyılda birçok edvârda bulunması ve açıklanması, bu makâmın günümüze ulaşabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

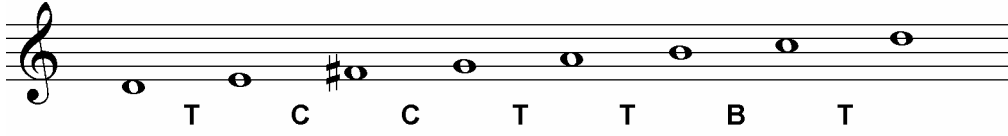
2.39. Dilküşâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Dilküşâ makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Dilküşâ makâmı sadece BAMU’de tanımlanmıştır. Yüzotuzüç devir arasında otuzyedinci devir olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Dilküşâ makâmı dizisini tanımlarken, dizi yanına Nihâvend kaydını da eklemiştir. BAMU’de “*Dilküşâ ve Nihâvend*” adıyla verilen dizi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 71, 155)

A	D	V	H	YA	YD	Yh	YH
T	C	C	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Dilküşâ ve Nihâvend Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen Dilküşâ makâmı dizisini incelediğimizde, Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı dörtlü ve beşliler arasından, Râst dörtlüsü ve Nişâbürek (Uşşâk) beşlisinin bu diziyi oluşturduğunu görmekteyiz. Arel-Ezgi kuramına göre günümüzde Râst dörtlüsü ve Çargâh beşlisinden oluşan yukarıdaki dizi, bu şekliyle günümüzde kullanılmamaktadır. Ancak dizi, Râst beşlisi ve Bûselik dörtlüsünden oluşan bir dizi olarak kabul edilirse, Acemli Râst adı verilen dizinin ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla Acemli Râst makâmı adı verilen dizinin temellerinin Dilküşâ ve Nihâvend adıyla XV. yüzyılda atıldığı kanaatindeyiz.

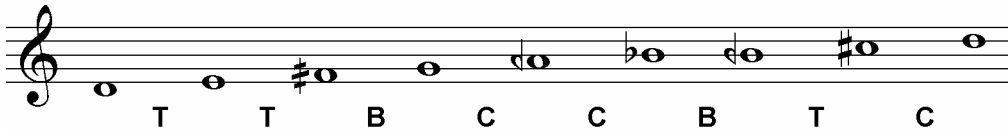
2.40. Dostkâmi

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Dostkâmi makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Dostkâmi makâmına sadece BAMU'de yer verilmiştir. Yüzotuzüç devir arasında onikinci devir olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh dokuz perdeden oluşan Dostkâmi makâmı dizisini, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi vermiştir: (Çakır, 1999: 70)

A	D	Z	H	Y	YB	YC	YV	YH
T	T	B	C	C	B	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Dostkâmi Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen diziyi incelediğimizde, Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı dörtlü ve beşliler arasından, Uşşâk dörtlüsü ve Zîrefkend-i Büzürg beşlisinin Dostkâmi makâmı dizisini oluşturduğunu görmekteyiz. Arel-Ezgi kuramına göre Çargâh dörtlüsüne yine bu kuramda yer almayan altı perdenin eklenmesiyle oluşan bu dizi, Arel-Ezgi kuramında kullanılmamaktadır.

2.41. Dügâh

XIII. yüzyılda USKE'da Dügâh, makâmlar arasında sınıflandırılmamıştır. Dügâh adı USKE'da bir başka konumda karşımıza çıkmıştır. Urmiyeli devirlerin perdeleri arasında “D” simgesiyle gösterdiği perdeye Dügâh adını vermiştir. (Uygun, 1999: 98)

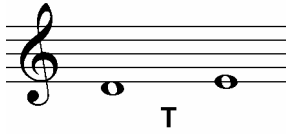
XIV. yüzyılda ŞDT'da Dügâh adının geçtiği belirtilmiştir. Ancak başka bilgiye yer verilmemiştir. (Levendoğlu, 2002: 223)

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Dügâh, yirmidört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. “*Bir tanini aralığı değerinde iki sestem ibarettir.*” ifadesiyle açıklanmıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 70)

A D

T

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz.

Maragalı'ya göre Dügâh Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Dügâh, dört şûbe arasında ikinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 166)

KYRM'de Dügâh, dört şûbe arasında ikinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili başka bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Demir, 1985: 81)

KE'da Dügâh, dört şûbe arasında yine ikinci olarak verilmiş ve perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004a: 10)

RP’de öncelikle yirmidört şûbe adı sıralanmıştır. Daha sonraki bir ifadede de “*aslında dört şûbe vardır*” açıklaması yapılmıştır. Dügâh da bunların ilki olarak verilmiştir. Ancak yine perdeleriyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. (Cevher, 2004b: 12)

BDM ve AHKE’da Dügâh, dört şûbe arasında yine ikinci olarak sınıflandırılmış ve başka açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226; Ceyhan, 1997: 727)

ŞFMM’da Dügâh, yirmidört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Şirvanlı ayrıca, bazı makâmın bazı memleketlere göre adlarının değiştiğini vurgulamıştır. Dügâh da bunların arasındadır. Horasan’da Dügâh makâmına “*Mihri*” adı verildiğini belirtmiştir. (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Dügâh, dört şûbe arasında ikinci olarak verilmiştir. (Cevher, 2009: 4)

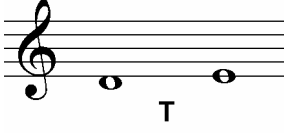
LF’de bilindiği gibi makâmın “eski ve yeni bilginlere göre” ifadesiyle sınıflandırılmış ve açıklanmıştır. Şûbeler eski bilginlere göre yirmidört adettir. Bu yirmidört şûbe, “*nağme toplulukları*” olarak adlandırılmıştır. Dügâh ise sadece bir aralığı olan şûbedir ve eski bilginlerin bu tasnifi içinde yer almamıştır. Yeni bilginlerin verdiği dört şûbe arasında ikinci olarak yerini almıştır. Hatta Ladikli, eski bilginlerin kitaplarında Dügâh şûbesi yer almadığından dolayı, bir grup az bilgili kişilerin bu dört şûbenin varlığını benimsemediklerini de belirtmiştir. (Tekin, 1999: 172, 193)

LZE’da Dügâh, dört şûbe arasında ikinci olarak verilmiştir. İki perdenin oluşturduğu bir tanini aralığından meydana geldiği belirtilmiştir. (Dalkıran, 1983: 13, 53)

BAMU’de Dügâh, yirmidört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Dügâh şûbesinin bir tanini aralığını meydana getiren iki perdeden oluştuğu belirterek, Ebced nota yazısı simgeleriyle perdelerini aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 133)

$$\frac{A \quad D}{T}$$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Dügâh Şûbesi Perdeleri

SEM'da Dügâh, dört şûbe arasında ikinci olarak verilmiş ve şu beyitle açıklanmıştır:

“Dügâhun perdesinden girû çık git

Birez seyr eyle girû anda nüzûl it” (Arısoy, 1988: 121)

KRM'de Dügâh yine dört şûbe arasında ikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Dügâh oldur ki cüzî Kûçek ola nevi ahir kendü hânesin had demiş idik Râst hânesi üstünde olur âğâzı ve karârgâhı gene kendü perdesidir. Kendü hânesinden aşğa Râst hânesin seyrider işde Dügâhın seyri bu kadardır.”* (Tezel, 1996: 35)

XIII. yüzyılda sadece perde adı olarak kullanılmaya başlanılan Dügâh, XV. yüzyılda hemen her edvârda şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Bir tanini aralığını meydana getiren iki perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Maragalı'dan itibaren süregelen bu düşünce, XV. yüzyılın kuramcılarının hemen hepsinde aynı olarak devam etmiştir. Ebced nota yazısı simgeleriyle “A-D” perdeleri ile gösterilen Dügâh şûbesinin, XV. yüzyıl sonunda Kadioğlu'nun sözel seyir tanımından da anlaşılacağı gibi, alanı genişlemiştir. Karar perdesi yine Dügâh olarak verilmiş ancak seyre Râst perdesinden başlanması gerektiği, Segâh ve Çargâh perdelerini de göstererek yine Dügâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir.

Hatırlanacağı gibi, XV. yüzyılda kuramcıların, şûbeler için tam ve bağımsız diziler olmadıkları, makâmlara eklenilerek onların zenginleşmesini sağladıkları görüşü hakim idi. İşte Dügâh şûbesi için de bazı kuramcılar, birbirini izleyen ve tanini aralığını oluşturan tam iki perdeyi makâm dizileri ile birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirmişlerdir. Bu bakımdan Dügâh şûbesinin önemi edvârlarda vurgulanmıştır.

2.42. Dügâh-ı Acem

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Dügâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de adına rastlamadığımız Dügâh-ı Acem makâmı, ilk olarak karşımıza AŞEM’de çıkmıştır. Ellidokuz terkîb arasında kırkdokuzuncu olarak verilen Dügâh-ı Acem şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh-ı Acem oldur ki Dügâh başlana ve Acem karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Dügâh-ı Acem, elli altı terkîb arasında ellibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh-ı Acem oldur kim Dügâh göstere, Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da Dügâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında elliüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh Acem oldur ki Dügâhı temâm göstere döne Irâk yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP’de Dügâh-ı Acem elli terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh-Acem oldur kim Dügâh gösterüp Acem karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 40)

BDM’de Dügâh-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

*“Dü-gâh’a ser-âğâz idüben gine
Acem’de karâr eylese adına
Dü-gâh-ı Acem dirler ana azîz
Dürüşen kişi olur ehl-i temîz”* (Ceyhan, 1997: 739)

AHKE’da Dügâh-ı Acem, ellidokuz terkîb arasında elliüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh-ı Acem oldur ki Dügâh âğâz ide ine Irâk yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 208)

ŞFMM’da Dügâh-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Dügâh-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiştir. Dügâh-ı Acem için yapılan açıklama BDM’deki ile aynıdır. (Cevher, 2009: 17)

LF, LZE ve BAMU’de Dügâh-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Dügâh-ı Acem ellisekiz terkîb arasında kırkdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Dügâh göster dönüb Rûy-i Irâkdan

Dügâh otur girü kaç iftirâkdan” (Arısoy, 1988: 158)

KRM’de de Dügâh-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda edvârlarda Ahmedoğlu Şükrullah ile yerini almaya başlayan Dügâh-ı Acem terkîbi, Ahmedoğlu Şükrullah’dan Kadioğlu’na kadar aynı ifadelerle açıklanmıştır. Dügâh şûbesi ile Acem terkîbinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu doğrultuda, seyrine Dügâh şûbesi ile başlar ve Irâk perdesini de gösterdikten sonra yine Dügâh perdesinde karar verir.

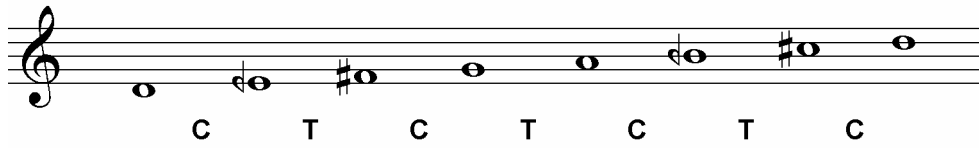
2.43. Evc

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Evc makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Evc, yirmidört şûbe arasında onüçüncü olarak verilmiştir. MACE ve MAFA’de Evc şûbesi perdeleri Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 74)

A	C	V	H	YA	YC	YV	YH
C	T	C	T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

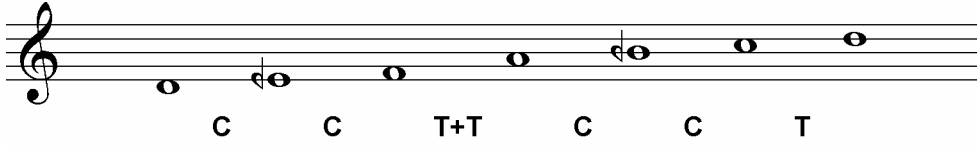

MACE ve MAFA’ye göre Evc Şûbesi Perdeleri

MAME’a göre ise Evc şûbesi perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

A	C	h	YA	YC	Yh	YH
C	C	T+T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

MAME'a göre Evc Şübesi Perdeleri

AŞEM, KYRM ve KE'da Evc makâmına yer verilmemiştir.

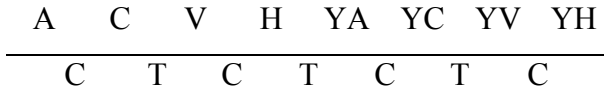
RP'de ise Evc, elli terkîb arasında kırküçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Evc oldur kim Hisâr gösterüp Uzzâl yüzinden Hicâz karâr ide.” (Cevher, 2004b: 19, 40)

BDM, AHKE'da Evc makâmına yer verilmemiştir.

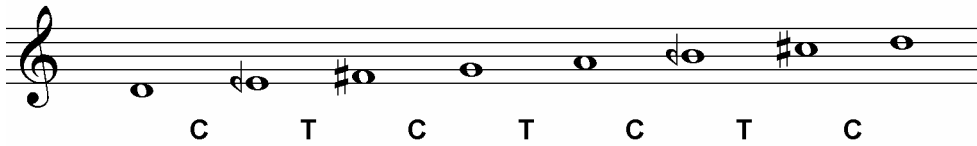
ŞFMM'da Evc, yirmidört şübe arasında onüçüncü olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 240)

K'da Evc makâmına yer verilmemiştir.

LF'de Evc, eski bilginlere göre yirmidört şübe arasında onüçüncü, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında dördüncü olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlerin tanımladığı Evc şübesi perdelerini aşağıdaki gibi vermiştir: (Tekin, 1999: 166)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF'de Eski Bilginlere göre Evc Şübesi Perdeleri

Yukarıda verilen perdelerin MACE ve MAFA'de tanımlanan perdelerle aynı olduğu dikkati çekmektedir.

Ladikli yeni bilginlere göre verilen Evc terkîbinin perdelerinin değişmediğini, eski bilginlerin tanımladığı Evc şübesi perdelerini kabul ettiklerini belirtmiştir.

Başlangıcının Hicâzî ve karar perdesinin Uzzâl olduğu bilgisini de eklemiştir. (Tekin, 1999: 166)

LZE’de Evc, otuzüç terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Ladikli’nin bu eserinde verdiği Evc terkîbi perdeleri de LF’de tanımladığı Evc şûbesi perdeleri ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13,57)

BAMU’de Evc, yirmidört şûbe arasında onbeşinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın da tanımladığı sekiz perdeden oluşan Evc şûbesi perdeleri, Maragalı’dan itibaren kabul gören Evc şûbesi perdeleri ile aynıdır. (Çakır, 1999: 138)

SEM’de Evc makâmına yer verilmemiştir.

KRM’de Evc, kırksekiz terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Evc oldur ki Tiz Segâh âğâz idüb Nerm Segâh karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43, 49)

XV. yüzyılda Maragalı ile edvârlarda yerini almaya başlayan Evc, kimi kuramcılarda şûbeler arasında kimilerinde ise terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Maragalı’nın iki eserinde verdiği Evc şûbesi perdeleri, XV. yüzyıl sonuna kadar kuramcılar tarafından benimsenmiştir. Maragalı’nın bir diğer eserinde Evc şûbesi adı ile verdiği perdeler, XV. yüzyılda makâm dizilerinde kullanılmayan “T+T” aralığını içermektedir. Bu dizi diğer kuramcılar tarafından da benimsenmemiş unutulmuştur. XV. yüzyıl sonunda sözel seyir tanımına yer veren Kadioğlu da başlangıç ve karar perdelerini vermekle yetinmiştir.

Maragalı’nın verdiği ilk diziyi incelediğimizde, XV. yüzyılda tanımlanan Hicâzî (Irâk) dörtlüsüne Nirez beşlisinin eklenmesinden meydana geldiğini görmekteyiz. Bu diziyi Hicâz beşlisi ve Hicâz dörtlüsünden oluşan bir dizi olarak düşünürsek, Arel-Ezgi kuramına göre Zirgüleli Hicâz makâmı dizisinin oluştuğu dikkati çekmektedir. Bu sebeple, Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan ve günümüzde Zirgüleli Hicâz adıyla kullanılan makâmın temellerinin Evc adıyla XV. yüzyılda atıldığı kanaatindeyiz.

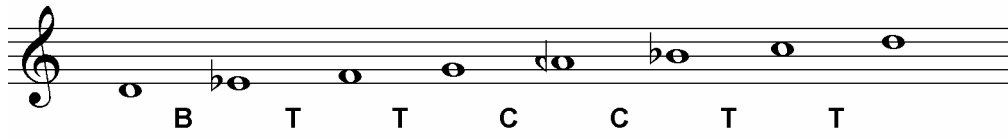
2.44. Gamzedâ

XIII. yüzyılda USKE ‘da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gamzedâ makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gamzedâ makâmı sadece BAMU'de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh yüzotuzüç devir arasında yirmidokuzuncu olarak Gamzedâ makâmının dizisini vermiştir. Sekiz perdeden oluşan Gamzedâ makâmı dizisi, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 71, 153)

A	B	h	H	Y	YB	Yh	YH
B	T	T	C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Gamzedâ Makâmı Dizisi

Yukarıdaki diziyi incelediğimizde, yine Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı Bûselik dörtlüsüne Hüseyinî beşlisinin eklenmesi ile meydana geldiğini görmekteyiz.

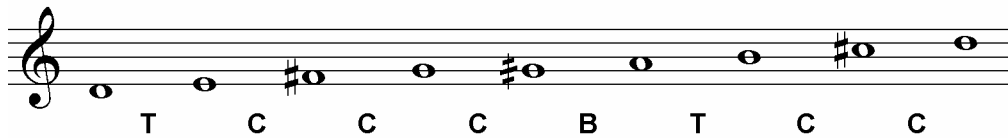
2.45. Gerdâniye

XIII. yüzyıldan itibaren varlığını sürdüren Gerdâniye, Urmiyeli'de altı âvâze arasında ikinci olarak yerini almıştır. Sadece USKE'da değil, USS'de de kayıtlı olan Gerdâniye âvâzesini Urmiyeli dokuz perdeden oluşan bir dizi olarak vermiştir. (Uygun, 1999: 194; Arslan, 2007: 87)

Urmiyeli'nin Edced nota yazısı simgeleriyle verdiği dizi şöyledir:

A	D	V	H	Y	YA	YD	YV	YH
T	C	C	C	B	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Gerdâniye Âvâzesi Perdeleri

Urmiyeli'den sonra Şirazlı ve Maragalı, eserlerinde Urmiyeli'nin tanımladığı diziye vermişlerdir. (Levendoğlu, 2002: 76; Bardakçı, 1986: 68)

AŞEM'de Gerdâniye altı âvâzeden ikinci olarak verilmiştir. Ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 95)

KYRM'de Gerdâniye, yedi âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. Kırşehirli bu âvâzenin Râst ile Hüseyinîden doğduğu bilgisinden başka, perdeleriyle ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. (Demir, 1985: 81; Levendoğlu, 2002: 77)

KE ve RP'de Gerdâniye yedi âvâze arasında altıncı olarak yerini almıştır. Ancak her iki edvâr'da da tanıma yer verilmemiştir. (Cevher, 2004a: 10; Cevher, 2004b: 11)

BDM, AHKE ve ŞFMM'da Gerdâniye, yine yedi âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. Ancak başka bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Özçimi, 1989: 54; Akdoğan, 1996: 51; Ceyhan, 1997: 727) Bu edvârlar dışında günümüz kaynaklarında, Abdullahoğlu Hızır ve Bedri Dilşad'da Gerdâniye dizisinin değişikliğe uğradığı, Zirgüle perdesinin kaldırılıp, dizinin Râst perdesine aktarılarak, kitaplarına Râst dizisi olarak kaydedildiği belirtilmiştir. (Kutluğ, 2000: 351)

K'da Gerdâniye yine yedi âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. (Cevher, 2009: 4)

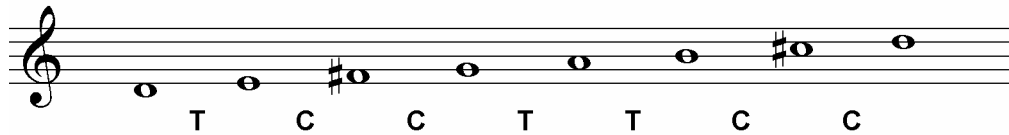
LF'de Gerdâniye, altı âvâze arasında dördüncü olarak verilmiştir. Yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999:159)

Son

A	D	V	H	YA	YD	YV	YH
T	C	C	T	T	C	C	

 Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF'ye göre Gerdâniye Âvâzesi Perdeleri

LF’de elliikinci daireye karşılık gelen bu dizi, Urmiyeli’nin verdiği diziden bir perde ile farklılık gösterir. Ladikli diziden “Y” perdesini çıkartarak, “H, Y ve YA” perdeleri arasındaki C+B aralığını “H ve YA” arasında oluşan tanini aralığına dönüştürmüştür.

LZE’da ise Gerdâniye âvâzesi perdeleri LF’de verilen perdelerle aynıdır. Yine yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Sadece sınıflandırmada farklılık göze çarpmaktadır. LZE’da Gerdâniye, yedi âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. (Dalkıran, 1983: 51)

BAMU’de Gerdâniye, altı âvâzedeki ikinci olarak verilmiştir. Perdeleri Urmiyeli’nin verdiği perdelerle aynıdır. Bükeoğlu Alişâh ayrıca dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde Gerdâniye dörtlüsü ve beşlisini de açıklamıştır. Gerdâniye beşlisine “*Asl-ı Gerdâniye*” adını vermiştir. Bu dörtlü ve beşli günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 46, 68, 72, 126)

Bükeoğlu Alişâh’a göre Gerdâniye Dörtlüsü ve Gerdâniye Beşlisi

BAMU’de ayrıca “*Gerdâniye Dizisi*” adıyla bir dizi tanımlanmıştır. Bu dizinin perdeleri Urmiyeli’nin verdiği dizi ile aynıdır. (Çakır, 1999: 131)

Bükeoğlu Alişâh eserinde, mûsikî bilginlerinin iki dizi arasındaki ortak perdelerle önem verdiğini de belirtmiştir. İki dizi arasında ortak perdelerin, bu diziler arasında geçişi sağlayan ana öge olarak önem taşıdığını vurgulamıştır. Bu ortaklığın da bazı dizilerde daha fazla, bazılarında ise daha az olduğunu söylemiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın isimlendirdiği “*iştirâk-i mütefâzıla*” (fazla ortaklık) bir dizinin tiz tarafında yer alan beşlilerin tiz ya da pes tarafındaki T aralığının C ve B’ye bölünmesiyle meydana geldiğini açıklamıştır. (Çakır, 1999: 193)

Bu açıklamalara göre, Urmiyeli’nin tanımladığı Râst dörtlüsü ve Gerdâniye beşlisinden oluşan dizideki Gerdâniye beşlisinin ilk iki aralığı olan C ve B aralığı T’ye dönüştürülür ise Arel-Ezgi kuramına göre de Râst beşlisi ve Râst dörtlüsünün birbirine eklenmesi ile Râst makâmı dizisi oluşur. Yine bu düşünceden hareketle

Beyzâ beşlisinin pes tarafındaki T'nin C ve B'ye bölünmesiyle Gerdâniye dizisi elde edilebileceği görülmüştür. Daha sonra Beyza dizisinin de Râst olarak günümüze geldiği kanaatindeyiz.

BAMU'de dizilerin seyirleri hakkında bilgi verilen bölümde, Gerdâniye âvâzesini seslendirmeye her zaman tiz taraftan başlanması gerektiği de ilk olarak vurgulanılmıştır. (Çakır, 1999: 192)

SEM'da yedi âvâze arasında altıncı olarak verilen Gerdâniye şöyle açıklanmıştır:

“ *Girü Gerdâniye evinden it âğâz*

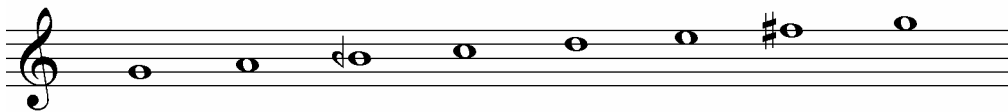
İN otur Râst evinde şöyle kim bâz” (Arısoy, 1988: 117)

Anlaşılacağı gibi Seydi, Gerdâniye âvâzesinin Gerdâniye perdesinden başladığı ve Râst perdesinde karar verdiği şeklinde kısa bir açıklama getirmiştir.

KRM'de Gerdâniye, yedi âvâze arasında altıncı olarak ve Gerdânîde adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “... *Hüseyinî ile Râstdan Gerdânîde olur tiz Râst hânesinden âğâz idüb Isfahân yüzünden inüb aşığa Râst hânesinde karâr ider. Yâni tiz Râst hânesinde âğâz idüb aşığa gidüb Segâh, Hüseyinî, Pençgâh, Çargâh, Segâh ve Dügâh hânelerin seyridüb inüb aşığa Râst hânesinde karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 33)

Kadioğlu'nun verdiği bilgiler Seydî'yi destekler niteliktedir. Aynı zamanda Kadioğlu Gerdâniye âvâzesinin Hüseyinî ile Râstdan oluştuğunu belirterek, Kırşehirli ile de aynı görüşü paylaşmıştır. Seyrine tiz Râsttan başlayıp Segâh, Hüseyinî, Pençgâh, Çargâh, Segâh ve Dügâh perdelerini kullanarak Râst perdesinde karar verdiğini belirtmiştir. Kadioğlu'nun Segâh adını verdiği perde, Arel-Ezgi kuramına göre Evç adı verilen perdedir. Pençgâh ise Arel-Ezgi kuramına göre Dügâh adı verilen perdedir. Eski kullanım Dügâh, yeni kullanım Nevâ perdesidir.

Kadioğlu tarafından verilen bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Kadioğlu'na göre Gerdâniye Âvâzesi Perdeleri

Anlaşılabacağı üzere, XIII. yüzyılda Urmiyeli'den itibaren Gerdâniye, edvârlarda yerini almış ve âvâzeler arasında sınıflandırılmıştır. Urmiyeli'nin Gerdâniye âvâzesi için verdiği dizi, Râst dörtlüsüne, Asl-ı Gerdâniye beşlisinin eklenmesiyle oluşmuştur. Urmiyeli'den sonra Şirazlı ve Maragalı da eserlerinde Gerdâniye âvâzesi için, Urmiyeli'nin tanımladığı diziyi vermişlerdir. Yüzyıl sonuna kadar Gerdâniye âvâzesini, dizisini vererek açıklayan kuramcıların Ladikli dışında, aynı görüşte oldukları dikkati çekmektedir. Ladikli ise dörtlüde Urmiyeli'nin görüşüne sadık kalırken, yukarıda da belirttiğimiz gibi beşli üzerinde değişiklik yapmıştır.

XV. yüzyılda sözel seyir tanımlarıyla Gerdâniye âvâzesini açıklayan kuramcılar ise, daha yüzyıl başında bu âvâzenin Râst ile Hüseyinî'den doğduğu bilgisini vermişlerdir. Daha sonra aynı görüş devam etmiş ve yüzyıl sonunda açıklamalar daha da genişletilerek âvâzenin seyrine, Gerdâniye perdesinden başlanması ve Segâh, Hüseyinî, Pençgâh, Çargâh, Segâh, Dügâh perdelerini kullanarak Râst perdesinde karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Gerdâniye makâmının gelişim süreci izlendiğinde görülüyor ki Arel-Ezgi kuramına göre günümüzde tanımlandığı gibi Râst ve Hüseyinî makâmlarından oluştuğu bilgisi Kırşehirli'ye kadar uzanmaktadır. Urmiyeli'den itibaren Râst makâmı ile olan yakınlığı da gözden kaçmamaktadır. Kadıoğlu'nun yüzyıl sonunda yaptığı sözel açıklama da makâmın ses sahasını ortaya koyacak niteliktedir. Günümüze ulaşan Gerdâniye makâmından farklı olarak XV. yüzyılın sözel tanımlarında, makâmın karar perdesi Râst perdesi olarak verilmiştir.

XV. yüzyıl kuramcıları Gerdâniye âvâzesini de makâm dizileriyle birleştirerek, yeni terkîbler oluşturmuşlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle Abdullahoğlu Hızır bu terkîblere çok önem vermiş, ellisekiz terkîb dışında yüz kırkdört terkîb daha tanımlamıştır. Bu terkîbler arasında, Gerdâniye âvâzesi için de onüç terkîb tanımlanmıştır. İsimleri aşağıdaki gibidir:

1. Gerdâniye Bûselik
2. Gerdâniye Büzürg
3. Gerdâniye Hicâz
4. Gerdâniye Hüseyinî
5. Gerdâniye Irâk

6. Gerdâniye Isfahân
7. Gerdâniye Kûçek
8. Gerdâniye Nevâ
9. Gerdâniye Nigâr
10. Gerdâniye Râst
11. Gerdâniye Rehâvî
12. Gerdâniye Uşşâk
13. Gerdâniye Zengüle

2.46. Gerdâniye Bûselik

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Bûselik terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı edvârlarında da adı geçmeyen terkîbe, AŞEM’de yer verilmiştir. AŞEM’de ellidokuz terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyede Bûselik oldur ki Gerdâniyede başlana Bûselik yüzünden Râst karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Gerdâniye Bûselik, ellialtı terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiştir. Sıralamada Nigârnîk ile Muhayyer arasında gösterilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniye Bûselik oldur kim Gerdâniye âğâz ide Bûselik yüzünden Râst evinde karâr ide.*” (Demir, 1985: 61; Doğrusöz, 1997: 28; Sekizli, 2000: 66)

KE’da Gerdâniye Bûselik, ellisekiz terkîb arasında otuzaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdânide Bûselik oldur ki Gerdânide âğâz ide Bûselik yüzünden Râst evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de elli terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilen Gerdâniye Bûselik Kırşehirli’nin belirttiği gibi Nigârnîk ile Muhayyer arasındadır. Fakat Bûselik adı ile anılmıştır. Ancak yapılan tanım bu yüzyılın edvârlarındaki Gerdâniye Bûselik tanımı ile aynıdır. Şöyle ki; “*Gerdâniye âğâz idüp Râst karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 17, 39)

BDM’de Gerdâniye Bûselik, ellidört terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

“ *Çünkü Gerdânide’den âğâz ide
Bûselik yüzünden hoş-âvâz ide*

Râst'a inüb karâr ide eyi

Bûselik aldı o Gerdâniye'(y)i'' (Ceyhan, 1997: 732)

AHKE'da Gerdâniye Bûselik, "Garîb Terkîbler" adının verildiği yüz kırk dört terkîb arasında yüz otuz sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Gerdâniye Bûselik oldur kim Gerdâniye âğâz ede çıka Segâh ziyadeliği ile Bûselik karâr ede.*" (Özçimi, 1989: 216)

ŞFMM, LF, LZE, BAMU ve K'da Gerdâniye Bûselik terkîbine yer verilmemiştir.

SEM'da Gerdâniye Bûselik, ellisekiz terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

"İdersen bang-i Gerdâniye özinden

Sülûk it Bûselikin sen yüzünden

İnüb Râstun evinden idin mekânı

Karâr eyle müdâm ol şâdumarı'' (Arısoy, 1988: 132)

KRM'de kırksekiz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilen Gerdâniye Bûselik terkîbi için şu açıklama yapılmıştır: "*Gerdâniyye gibi Tiz Râst hânesinden âğâz idüb inüb aşâğa Bûselikte karâr idersin.*" (Tezel, 1996: 41)

Gerdâniye Bûselik, XV. yüzyılda bir makamla bir âvâzenin birleşiminden meydana gelen terkîb oluşumuna önemli örneklerdendir. Önemli olduğunu düşündürten sebep, bu yüzyılda Abdullahoğlu Hızır dışında yedi edvârda da yer verilmiş ve açıklanmış olmasıdır. Ancak XV. yüzyıl kuramcıları bu terkîbin seyrinde Abdullahoğlu Hızır ile aynı görüşü paylaşmamışlardır. Hatırlanacağı gibi Abdullahoğlu Hızır bir terkîbin seslendirilmesine, adlandırıldığı gibi, ilk oluşum ile başlanılıp ikinci ile karar verilmesi gerektiği düşüncesindedir. Bu terkîb için de seyre Gerdâniye ile başlanılıp, Bûselik karar verilmesi gerektiğini savunmuştur. Kadioğlu da aynı tanımları yapmıştır. Ancak XV. yüzyıl kuramcıları seyre başlangıç konusunda aynı fikri paylaşırken, kararı konusunda ayrılmışlardır. Karar perdesinin Bûselik makâmının karar perdesi olan Dügâh perdesi değil de Râst perdesi olduğunu savunmuşlardır. Bu görüş farklılığı, terkîb hakkında kesin bir yargıya varmamızı zorlaştırmıştır.

2.47. Gerdâniye Büzürg

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Büzürg terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Büzürg, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniye-i Büzürg oldur kim Gerdâniye âğâz ide temâm çıka Çargâhdan Irâka Büzürg karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Büzürg terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Büzürg makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.48 Gerdâniye Hicâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Hicâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Hicâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Hicâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzüymialtıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Hicaz oldur kim Gerdâniyye-i temâm âğâz ide çıka Hicâz göstere Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Hicâz terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Hicâz makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.49. Gerdâniye Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Hüseyinî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Hüseyinî terkîbi, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Hüseyinî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında, yüzüymüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Hüseyinî*

oldur kim Gerdâniyye âğâz ide çıkâ Hüseyinî göstere Dügâh karâr ide.” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Hüseyinî terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Hüseyinî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.50. Gerdâniye Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Irâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Irâk, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîpler arasında seksendördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Irâk oldur ki Isfahândan Nerm Isfahâne Gerdâniyye âğâz ide. Sigâhda Irâk karâr ide.”* (Özçimi, 1989: 213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Irâk terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Irâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.51. Gerdâniye Isfahân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Isfahân terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Isfahân, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında doksanıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Isfahân oldur kim yerinde Gerdâniyye âğâz ide temâm çıkâ Isfahân göstere Dügâh karâr ide.”* (Özçimi, 1989: 213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Isfahân terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Isfahân makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.52. Gerdâniye Kûçek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Kûçek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Kûçek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Kûçek, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında doksantıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Kûçek oldur kim Gerdâniyye âğâz ide ine Nerm Hüseyînde Kûçek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Kûçek terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Kûçek makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.53. Gerdâniye Nevâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Nevâ terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Nevâ, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Nevâ oldur kim Gerdâniyye temâm âğâz ide çika Dügâhdan nerm Hüseyînye Nevâ karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Nevâ terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Nevâ makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.54. Gerdâniye Nigâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Nigâr terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Nigâr terkîbi, ilk olarak AŞEM’de karşımıza çıkmıştır. Ahmedoğlu Şükrullah ellidokuz terkîb arasında Gerdâniye Nigâr terkîbini onuncu olarak vermiş ve şöyle açıklamıştır: “*Gerdâniyede Nigâr oldur ki Gerdâniyede göstere amma Çargâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de elli altı terkîb arasında Gerdâniye Nigâr terkîbi, otuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye Nigâr oldur kim Gerdâniyye ede ine Çargâh onda karâr ede.*” (Demir, 1985: 60)

KE’da Gerdâniye Nigâr, ellisekiz terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdânide Nigâr oldur ki Gerdânide âğâz ide Çargâh evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de Gerdâniye Nigâr terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Gerdâniye Nigâr, ellidört terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

“*Çünkü Gerdânide âğâz eyleye
Çâr-gâh’a vara âvâz eyleye
Mâyeye irincegez dutsa karâr
Anı Gerdânide idindi Nigâr*” (Ceyhan, 1997: 732)

AHKE’da da Gerdâniye Nigâr terkîbine yer verilmiştir. Abdullahoğlu Hızır, eserinde ilk tanımladığı ellidokuz terkîb arasında, otuzaltıncı olarak Gerdâniye Nigâr terkîbini vermiş ve şöyle açıklamıştır: “*Gerdâniyye Nigâr oldur kim Gerdâniyye âğâz ide ine Çargâh evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

K’da Gerdâniye Nigâr, ellidört terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve BDM ile aynı açıklama yapılmıştır. (Cevher, 2009: 9)

ŞFMM, LF, LZE VE BAMU’de Gerdâniye Nigâr terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’de Gerdâniye Nigâr, ellisekiz terkîb arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*İdersen bang-i gerdâniyeden it
İnüb Çargâh evine uğrayub git*

*Varub mâye evine it karârı
Bilesin neydi terkîb-i nigârı*” (Arsoy, 1988: 126)

KRM’de Gerdâniye Nigâr terkîbine yer verilmemiştir.

Gerdâniye Nigâr terkîbi, Gerdâniye terkîpleri arasında XV. yüzyıl edvârlarında, Gerdâniye Bûselik gibi diğer terkîblere nazaran daha fazla yer verilen

bir terkîbdir. Kuramcıların hemfikir olduğu bir görüş, Gerdâniye ile seyre başladığı ve Çargâh perdesinde karar verdiği yönündedir. Ancak BDM, K ve SEM’da savunulan bir görüş de Gerdâniye Nigâr terkibinin seyrine, Gerdâniye ile başlanması daha sonra Çargâh perdesini seslendirildikten sonra inip Mâye evinde karar verilmesi gerektiği şeklindedir. Mâye evi adı ile vurgulanılan, Dügâh perdesidir ki bu perde zaten Nigâr terkibinin karar perdesidir. Bu durum da Gerdâniye Nigâr oluşumunu desteklemektedir.

2.55. Gerdâniye Râst

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Râst terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Râst, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişsekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Râst oldur kim Gerdâniyye âğâz ide Râst karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Râst terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Râst makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.56. Gerdâniye Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Rehâvî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Rehâvî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Rehâvî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzondördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Rehâvî oldur kim Gerdâniyye âğâz ide temâm çıkâ Rehâvî karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Rehâvî terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Rehâvî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.57. Gerdâniye Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Uşşâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Uşşâk, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüz kırkdördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Uşşâk oldur kim Gerdâniyye âğâz ide çikâ Dügâhdan aşığa Uşşâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Uşşâk terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Uşşâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.58. Gerdâniye Zengüle

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gerdâniye Zengüle terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gerdâniye Zengüle terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Gerdâniye Zengüle, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzsekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniyye-i Zengüle oldur kim Gerdâniyye âğâz ide temâm çikâ Zengüle göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

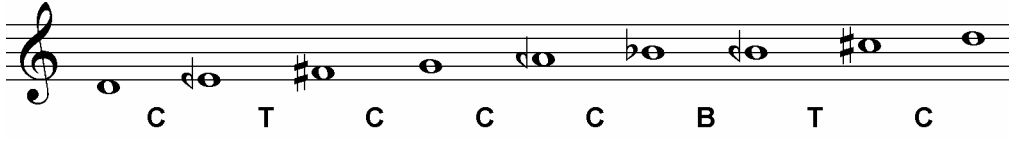
Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Gerdâniye Zengüle terkîbi de Gerdâniye âvâzesine Zengüle makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.59. Geveşt

XIII. yüzyılda USKE ve USS’de Geveşt, altı âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Uygun, 1999: 221 Arslan, 2007: 87)

A	C	V	H	Y	YB	YC	YV	YH
C	T	C	C	C	B	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Geveşt Âvâzesi Perdeleri

XIV. yüzyılda ŞDT'da Geveşt âvâzesine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı, eserlerinde altı âvâze arasında Geveşt âvâzesini dördüncü olarak vermiştir. Perdeleri Urmiyeli'nin verdiği perdelerle aynıdır. (Bardakçı, 1986: 69)

AŞEM'de Geveşt, altı âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Ancak başka açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 178)

KYRM'de Geveşt, yedi âvâze arasında birinci sırada verilmiştir. Ancak bu edvârda da başka bir açıklama yapılmamıştır. (Demir, 1985: 46; Doğrusöz, 1997: 20)

KE'da Geveşt, yedi âvâze arasında birinci olarak ve "Güvâşet" adıyla verilmiştir. Perdeleri hakkında yeterli açıklama yapılmazken, Isfahân ve Rehâvî makâmlarının Güvâşet âvâzesi ile alakalı olduğu belirtilerek, dizilerinin yakınlığı hakkında bilgi vermiştir. (Cevher, 2004a: 10, 34)

RP'de Geveşt, altı âvâze arasında birinci sırada "Güvâşt" adıyla verilmiştir. Ancak yine başka bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004b: 11)

BDM'de Geveşt, yedi âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Yine sözel bir açıklama yapılmamıştır. (Ceyhan, 1997: 727)

AHKE'da Geveşt, yedi âvâze arasında birinci olarak ve "Güvâşt" adıyla verilmiştir. Abdullahoğlu Hızır da Geveşt âvâzesini tek başına tanımlamamıştır. "Garîb Terkîbler" arasında makâmlarla birleştirerek oniki terkîb tanımlamıştır. (Özçimi, 1989: 54)

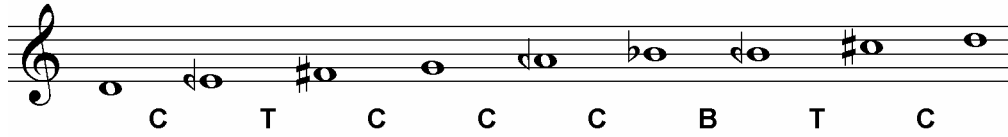
ŞFMM'da Geveşt, altı âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Şirvanlı, eserinde makâmların etkileri ve icra edileceği vakitler bölümünde, Geveşt âvâzesine de geniş yer vermiş ancak perdeleri hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. (Akdoğan, 1996: 225)

K'da Geveşt, yine yedi âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Güvâşt adıyla verilen âvâze için herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2009: 4)

LF’de Geveşt, hem eski hem de yeni bilginlere göre birinci olarak verilmiştir. Ladikli, Geveşt âvâzesi için dokuz perde tanımlamıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir:

A	C	V	H	Y	YB	YC	YV	YH
C	T	C	C	C	B	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF’ye göre Geveşt Âvâzesi Perdeleri

Ladikli’nin verdiği bu dizinin Urmiyeli’nin verdiği dizi ile aynı olduğu dikkati çekmektedir. Ladikli bu bilgilerine, Geveşt âvâzesinin seyrine pest taraftan ‘‘H’’ perdesinden başlanılması gerektiğini de eklemiştir. (Tekin, 1999: 157, 160)

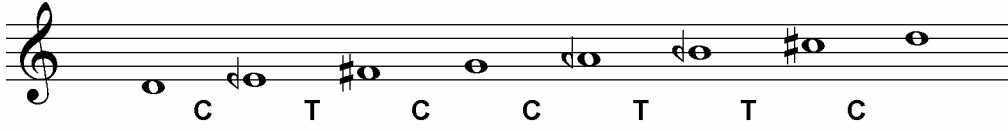
LZE’da da Geveşt, yedi âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Tanımlanan Geveşt âvâzesi dizisi ise LF’de tanımlanan dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 49)

BAMU’de Geveşt, altı âvâze arasında dördüncü olarak Gevâşt adıyla verilmiştir. Dokuz perdeden oluşan bir dizi tanımlanmıştır. Bu dizinin perdeleri Urmiyeli ve Ladikli’nin verdiği Geveşt âvâzesi perdeleri ile aynıdır. Bu dizi, Bkeoğlu Alişâh’a göre Irâk dörtlüsü ve Zırefkend-i Büzürg beşlisinin birleşiminden meydana gelmiştir. (akır, 1999: 39, 132, 167)

Bkeoğlu Alişâh ayrıca Gevâşt âvâzesi adıyla Bakiyesiz bir dizi daha tanımlamıştır. Bu dizinin perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (akır, 1999: 184)

A	C	V	H	Y	YC	YV	YH
C	T	C	C	T	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Gevâşt Âvâzesi Perdeleri

Bu dizi de Irâk dörtlüsü ve Muhâlifek beşlisinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

SEM'da Geveşt, yedi âvâze arasında birinci olarak ve "Güvâşt" adıyla verilmiştir. Seydi Güvâşt âvâzesini şöyle açıklamıştır:

"Mehattu mahreci Sigâh evidur

Var ara okı sâz içre bunı gör

Sigâh âğâz idüib otursa Sigâh

Fehm it kim Güvâşt'e budurur râh" (Arısoy, 1988: 112, 113)

KRM'de Geveşt, yedi âvâze arasında birinci olarak Gevâşt adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "...pest Hüseyinî ile ile Rehâvîyi cem idüib adı Gevâşt komuştur." Kadioğlu bu tanımının yanı sıra, sazlar üzerinde makâmları anlattığı bölümde, Gevâşt âvâzesinin Hüseyinî gibi seyredip, Dügâh perdesinde karar verdiğini belirtmiştir. (Tezel, 1996: 31)

XIII. yüzyıldan itibaren edvârlarda yerini alan Geveşt âvâzesi, Güvâşet, Güvâşt, Gevâşt adlarıyla verilmiştir. Urmiyeli'den sonra XV. yüzyılda Maragalı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh da Urmiyeli ile aynı görüşü paylaşarak, dokuz perdeden oluşan aynı diziyi vermişlerdir. Bu dizi Irâk dörtlüsü (Ladikli'ye göre Hicâzî dörtlüsü) ve Zîrefkend-i Büzürg beşlisinden meydana gelmiştir. Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı bir diğer dizi de "C+B" aralığının bir perde çıkarılarak tanini aralığına dönüştürülmesiyle bakiyesiz olarak tanımlanan, Irâk dörtlüsü ve Muhâlifek beşlisinden meydana gelen dizidir. Diğer kuramcılar âvâzeler arasında sınıflandırdıkları Geveşt'in perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer vermedikleri için bu konuda yorum yapamıyoruz. XV. yüzyıl sonunda ise Kadioğlu, sözel bir tanımla Geveşt âvâzesi seyrine Hüseyinî başlanılıp, Dügâh perdesinde karar

verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Geveşt âvâzesinin karar perdesiyle ilgili kuramcılar farklı görüşte olduğu da dikkati çekmektedir. Kimi kuramcılar karar perdesini Dügâh, kimileri ise Segâh perdesi olarak belirtmişlerdir.

Hatırlanacağı gibi, XV. yüzyılda kuramcılar, âvâzeleri makamlarla birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirmişlerdir. Özellikle Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında Geveşt terkîbleri de bulunmaktadır. Bu terkîbler oniki adettir ve adları aşağıdaki gibidir:

1. Geveşt Bûselik
2. Geveşt Büzürg
3. Geveşt Hicâz
4. Geveşt Hüseyinî
5. Geveşt Irâk
6. Geveşt Isfahân
7. Geveşt Kûçek
8. Geveşt Nevâ
9. Geveşt Râst
10. Geveşt Rehâvî
11. Geveşt Uşşâk
12. Geveşt Zengüle

2.60. Geveşt Bûselik

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Bûselik terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Bûselik terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Bûselik, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Bûselik oldur kim Sigâhde Güvâşt âğâz ide ine Nerm Hüseyinîde Bûselik karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Geveşt Bûselik terkîbi de Geveşt âvâzesine Bûselik makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.61. Geveşt Büzürg

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Büzürg terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Büzürg, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında doksansekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Büzürg oldur kim Hisârda Güvâşt âğâz ide ine Hüseyiniden Düğâh-ı Büzürg karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Büzürg terkîbi de Geveşt âvâzesine Büzürg makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.62. Geveşt Hicâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Hicâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Hicâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Hicâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzüymibirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Hicâz oldur kim Hicâz üzerinden Güvâşt âğâz ide ine Hicâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Hicâz terkîbi de Geveşt âvâzesine Hicâz makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.63. Geveşt Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Hüseyinî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Hüseyinî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Hüseyinî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzonbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Hüseyinî oldur kim Hisârda Güvâşt âğâz ide ine Hüseyiniden Düğâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Hüseyinî terkîbi de Geveşt âvâzesine Hüseyinî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.64. Geveşt Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Irâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Irâk, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişdokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Irâk oldur kim Sigâhda Güvâşt âğâz ide ine Irâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Irâk terkîbi de Geveşt âvâzesine Irâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.65. Geveşt Isfahân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Isfahân terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Isfahân Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında seksenbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Isfahân oldur kim Hisâr perdesinden Güvâşt âğâz ide ine Isfahân yerinden Dügâh karâr ide gerekse Sigâhda Güvâşt âğâz ide ine Nerm Hüseyinîde Isfahân karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Isfahân terkîbi de Geveşt âvâzesine Isfahân makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.66. Geveşt Kûçek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Kûçek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Kûçek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Kûçek Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında doksanbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Kûçek oldur kim Hisârda Güvâşt âğâz ide ine Hüseyinîden Dügâha Kûçek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Geveşt Kûçek terkîbi de Geveşt âvâzesine Kûçek makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.67. Geveşt Nevâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Nevâ terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Nevâ, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzirmiyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Nevâ oldur kim Güvâşt âğâz ide ine Nerm Hüseyinîde Nevâ karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Geveşt Nevâ terkîbi de Geveşt âvâzesine Nevâ makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.68. Geveşt Râst

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Râst terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Râst, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Râst oldur kim yerinde Güvâşt âğâz ide ine Râst göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Geveşt Râst terkîbi de Geveşt âvâzesine Râst makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.69. Geveşt Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Rehâvî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Rehâvî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Rehâvî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzdokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Rehâvî oldur kim Sigâhdan Güvâşt âğâz ide ine Rehâvî karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Rehâvî terkîbi de Geveşt âvâzesine Rehâvî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.70. Geveşt Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Uşşâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Uşşâk, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzdokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt Uşşâk oldur kim Hisârdan Güvâşt âğâz ide ine Çargâhda Uşşâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Geveşt Uşşâk terkîbi de Geveşt âvâzesine Uşşâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.71. Geveşt Zengüle

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Geveşt Zengüle terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Geveşt Zengüle terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Geveşt Zengüle, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Güvâşt-ı Zengüle oldur kim Sigâhda Güvâşt âğâz ide ine Zengüle göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Geveşt Zengüle terkîbi de Geveşt âvâzesine Zengüle makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

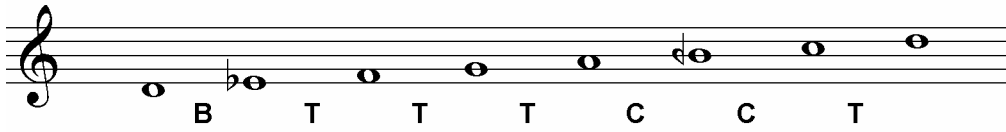
2.72. Gülistân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gülistân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gülistân makâmına sadece BAMU’de yer verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın yirmisekizinci devir olarak açıkladığı Gülistân makâmı perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 37, 44, 71,152)

A	B	h	H	YA	YC	Yh	YH
B	T	T	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Gülistân Makâmı Dizisi

Bu dizi, XV. yüzyılda Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı Bûselik dörtlüsüne Pençgâh beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir.

2.73. Gülizâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Gülizâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Gülizâr, sadece KRM’de verilmiş ve terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Kırksekiz terkîb arasında kırkinci olarak yerini almıştır. Kadıoğlu bu terkîbi, sözel seyir tanımı ile şöyle açıklamıştır: “*Gül’ızâr oldur ki Hûzi temâm âğâz idüb çıkub gene Dügâh hânesinde karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43)

Kadıoğlu'na göre, Bûselik başlayıp Acem karar veren Hûzî terkîbi ile Gülizâr terkîbi seyrine başlanılır. Hûzî tamamlandıktan sonra yine Dügâh perdesine gelinerek, bu perdede karar verilir.

2.74. Hazân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Hazân makâmına yer verilmemiştir.

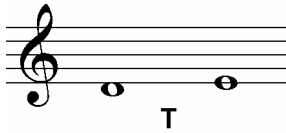
XV. yüzyıl başında da edvârlarda Hazân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl ortalarında ilk olarak Ladikli Edvârı'nda Hazân makâmı tanımlanmaya başlanılmıştır. LF'de Hazân, şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Hatırlanacağı gibi, Ladikli makâmları eski ve yeni bilginlere göre sınıflandırmıştır. LF'de eski bilginlere göre yirmidört şûbe tanımlanmıştır. Bunlardan ilkinde eski bilginlerin Yegâh, yeni bilginlerin ise Hazân veya “*Vasf-ı Yegâh*” adını verdikleri belirtilmiştir. Bir tanini aralığını meydana getiren iki perdeden oluşmuştur. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 161)

A D

T

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

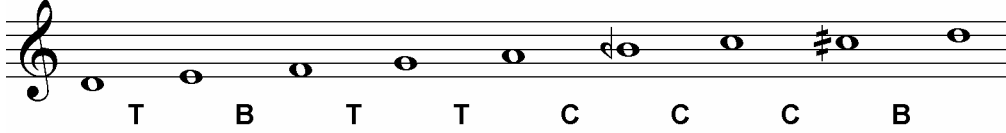
Ladikli'ye göre Hazân Şûbesi Perdeleri

LF'de Hazân Şûbesi yukarıdaki gibi tanımlanırken, LZE'da Hazân adına, hiçbir oluşum içinde yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Ladikli'den sonra Bükeoğlu Alişâh da, Edvârı'nda Hazân oluşumuna yer vermiştir. Ancak şûbeler arasında sınıflandırmamış, yüzotuzüç devir arasında yirminci olarak vermiştir. BAMU'de Hazân makâmının perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 45, 70, 149)

A	D	h	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
T	B	T	T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Hazân Makâmı Perdeleri

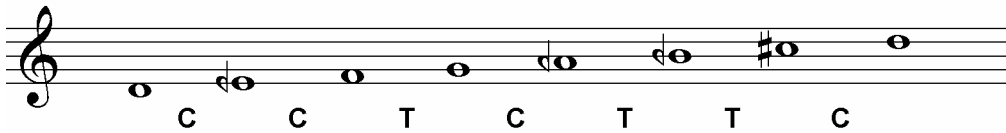
Yukarıda verilen Hazân makâmı dizisini incelediğimizde, BAMU'de tanımlanan Nevâ dörtlüsüne, Pençgâh-ı Zâid beşlisinin eklenmesiyle meydana geldiğini görmekteyiz.

2.75. Hazrâ

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da adından söz edilmediği belirtilen Hazrâ makâmı, XV. yüzyılda sadece BAMU'de karşımıza çıkmıştır. Bükeoğlu Alişâh, eserinde yüzonyedinci devir olarak açıkladığı Hazrâ için, sözel bir tanıma yer vermemiş, Ebced nota yazısı ile Hazrâ Makâmı perdelerini aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 42, 75)

A	C	h	H	Y	YC	YV	YH
C	C	T	C	T	T	C	

Bu diziyi günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Hazrâ Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda sadece BAMU'de tanımlanan Hazrâ makâmı dizisi, Nevrûz dörtlüsüne Muhâlifek beşlisinin eklenmesi ile meydana gelmiştir.

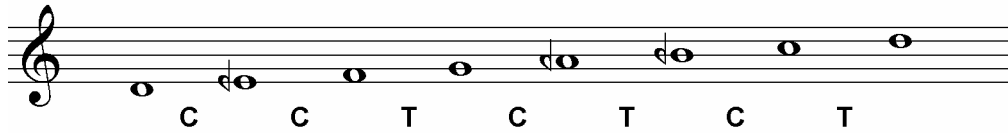
2.76. Hicâz

XIII. yüzyılda USKE’da Hicâz makâmı, oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiştir. Urmiyeli’ye göre Hicâz makâmı dizisini oluşturan dörtlü ve beşli, yine Urmiyeli’nin tanımladığı, Nevruz dörtlüsü ve Irâk dörtlüsüne bir tanini ilavesiyle meydana gelen beşlidir. Bu dörtlü daha sonra XV. yüzyılda Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh’a göre yine Nevruz dörtlüsü olarak anılmıştır. Bu dörtlüye eklenen beşli, Ladikli’ye göre Hicâzî, Bükeoğlu Alişâh’a göre Uzzâl beşlisi olarak adlandırılmıştır. Arel-Ezgi kuramına göre ise Uşşâk dörtlüsü ile Hicâz beşlisidir. Bu dörtlü ve beşli Arel-Ezgi kuramına göre, Karcıgar makâmı dizisini oluşturmaktadır. USKE’da bu dizinin kenarına “Hicâzî” ismi eklenmiştir. (Uygun, 1999: 198)

USKE’da ellidördüncü devir olarak açıklanan Hicâzî makâmı dizisi, USS’de de aynı perdelerle verilmiş ve Ebcad nota yazısı simgeleriyle şöyle gösterilmiştir: (Arslan, 2007: 86)

A	C	h	H	Y	YC	Yh	YH
C	C	T	C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

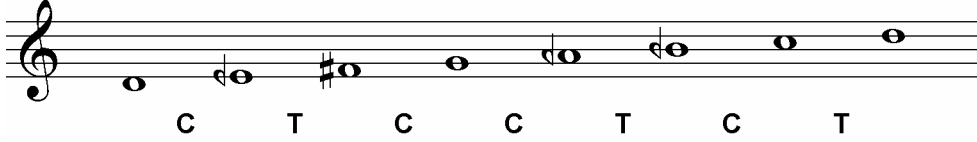
Urmiyeli’ye göre Hicâz Makâmı Dizisi

Urmiyeli ayrıca her iki eserinde de Irâk dörtlüsü ile Irâk dörtlüsüne bir tanini ilavesiyle meydana gelen beşlinin birleştirilmesinden meydana gelen, eskilerce Hicâzî olarak adlandırılan bir diziden daha bahsetmektedir. Bu dizi, Urmiyeli’nin verdiği Irâk devri ile benzerlik göstermektedir. (Uygun, 1999: 204; Arslan, 2007: 83, 86)

Bu dizinin Ebcad nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile gösterimi şöyledir:

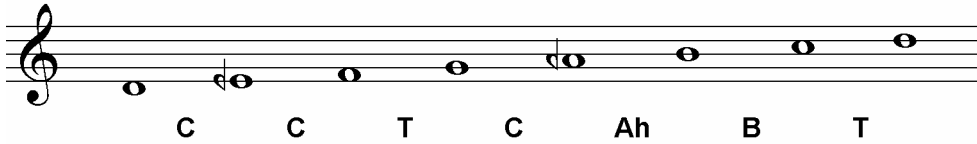
A	C	V	H	Y	YC	Yh	YH
C	T	C	C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

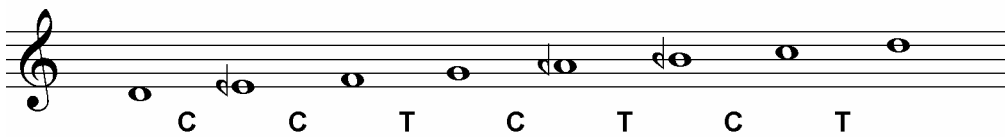
Urmiyeli'ye göre Hicâz Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT'da, Hicâz makâmı dizisi için "A C h H Y YD Yh YH" perdeleri verilmiştir. Şirazlı'nın Hicâz makâmı için verdiği bu dizi, Urmiyeli'nin verdiği Hicâz makâmı dizisinden bir tek perde ile ayrılmaktadır. (Levendoğlu, 2002: 82) Şirazlı'nın dizisindeki altıncı derece Urmiyeli'nin verdiği dizinin altıncı derecesinden daha tizdir. Şirazlı bu iki perde arasındaki aralık için de Edvârî'nde hiçbir açıklamaya yer vermemiştir. Bu sebeple "Y" ve "YD" perdelerinin oluşturduğu aralıkla ilgili herhangi bir yorum yapamıyoruz. Bu perdelerin günümüz nota yazısına aktarımı ise aşağıdaki gibidir:

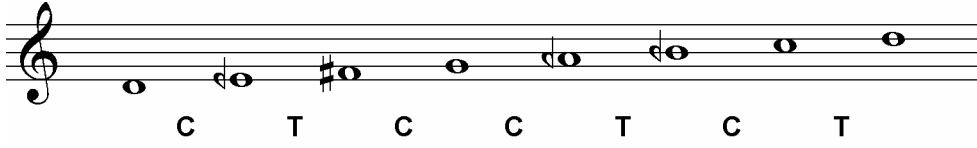

Şirazlı'ya göre Hicâz Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda Maragalı'nın, eserlerinde oniki makâm arasında altıncı sırada "Hicâzî" adı ile verdiği dizi Urmiyeli'nin verdiği ilk dizi ile aynıdır. Ayrıca MACE'da "*Irâk Hicâzî Makâmı*" adı ile bir dizi daha tanımlanmıştır ki o da yine Urmiyeli'nin verdiği ikinci dizi ile aynıdır.

Maragalı'ya göre Hicâzî Makâmı Dizisi (Bardakçı, 1986: 66)

Maragalı'ya göre Irâk Hicâzî Makâmı Dizisi (Kutluğ, 2000: 176)

AŞEM''de Hicâz makâmına oniki makâm arasında onikinci olarak yer verilmiştir. Ellidördüncü daire olarak açıklanmış ve perdeleri Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Kamiloğlu, 2007: 91, 92, 131)

A	C	h	H	Y	YC	Yh	YH
C	C	T	C	T	C	T	

Bu dizi Urmiyeli ve Maragalı'nın verdiği dizi ile aynıdır.

KYRM'de dokuzuncu sırada verilen Hicâz makâmı daire üzerinde gösterilmiş, ayrıca sözel bir tanıma yer verilmemiştir. (Doğrusöz, 1997: 18)

Kırşehirli ayrıca sazların düzenlerinden söz ettiği bölümde, Çargâh perdesini yarım perde tizleştirerek, Hicâz dizisinin elde edileceğini belirtmiştir. (Levendoğlu, 2002: 84)

KE'da tıpkı Kırşehirli'de olduğu gibi Hicâz makâmı, yine dokuzuncu sırada verilmiş ve daire üzerinde gösterilmiştir. Perdeleriyle ilgili herhangi bir sözel açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004a: 39)

RP'de ise Hicâz makâmı sekizinci sırada verilmiş ancak başka herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Cevher, 2004b: 9)

BDM, AHKE ve K'da oniki makâm arasında dokuzuncu makâm olarak yerini alan Hicâz makâmı için açıklayıcı bilgi verilmemiştir. (Özçimi, 1989: 141; Ceyhan, 1997: 726; Cevher, 2009: 4)

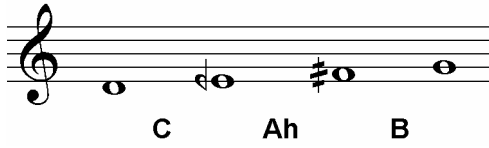
ŞFMM ve LZE'da Hicâz makâmı oniki makâm arasında dokuzuncu, LF'de ise eski bilginlere göre onikinci sırada Hicâzî adı ile verilmiştir. Bu dizi Urmiyeli'nin verdiği birinci dizi ile aynıdır. (Akdoğan, 1996: 223; (Tekin, 1999: 149)

Ladikli ayrıca Edvârî'nda Hicâz makâmı için “üç aralığı kapsayan dört nağmeden oluşur ve seyrine tiz taraftan başlar” diyerek şu ana kadar verilen

tanımlardan farklı bir tanım sunmuştur. “Yeni bilginlere göre Hicâzî” ifadesiyle tanımladığı perdeler aşağıdaki gibidir: (Dalkıran, 1983: 38)

Son $\frac{A \quad C \quad Z \quad H}{C \quad Ah \quad B}$ Başlangıç

Bu dörtlüyü günümüz nota yazısına şöyle aktarmak mümkündür:

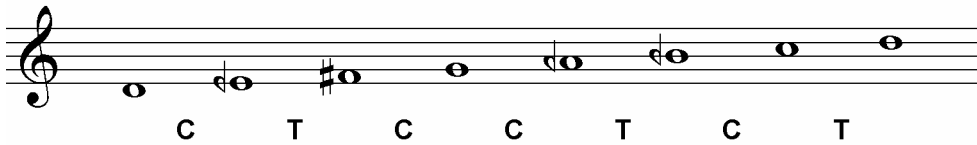

Ladikli’ye göre Hicâz Dörtlüsü

BAMU’de Hicâz makâmı, oniki makâm arasında sekizinci ve yine Hicâzî adıyla verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Hicâzî makâmı için kendinden önceki kuramcılardan farklı bir açıklama getirmemiştir. Urmiyeli’den itibaren verilen ilk dizinin yanı sıra, ikinci diziye de yer vermiş ve bu diziyi “eskilerin Hicâzı” olarak anmıştır. Dizilerin seyirlerini anlattığı bölümde de “Hicâzî orta taraftan seyre başlar” diyerek, Hicâz makâmının seyrine nereden başlanılacağı konusuna da açıklık getirmiştir. (Çakır, 1999: 161, 166, 192)

$\frac{A \quad C \quad V \quad H \quad Y \quad YC \quad Yh \quad YH}{C \quad T \quad C \quad C \quad T \quad C \quad T}$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

Bükeoğlu Alişâh’a göre Eski Bilginlerin Hicâz Makâmı Dizisi

SEM’da oniki makâm arasında onuncu makâm olarak verilen Hicâz makâmı, şöyle açıklanmıştır:

“Hurûc it perde-i Pençgâh’dan iy yâr

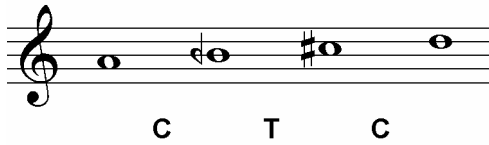
Dügâhun hânesinde şeş otur yâr.” (Arısoy, 1988: 109)

Bu açıklamasıyla Seydî, Hicâz makâmının başlangıç perdesinin Pençgâh, karar perdesinin de Dügâh olduğu bilgisini vermiştir.

KRM’de Hicâz, oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hicâz oldur ki ağaz hânesi Pençgâh hânesidir ve karârgâhı Dügâh hânesidir ve târik budur ki Çargâh hânesine karîb idüb Pençgâh hânesinden ağaz idüb aşğa gidüb ol perdeye uğrayub andan Segâh hânesinden inüb Dügâh hânesinde karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 29,45)

Yukarıdaki açıklamasından anlaşılacağı gibi Kadioğlu’na göre Hicâz makâmının başlangıç ve karar perdeleri SEM’deki ile aynıdır. Pençgâh perdesinden başlayan seyir Dügâh perdesine inerken farklı bir perde tanımlamıştır; *“Çargâh hânesin Pençgâh hânesine karîb idüb”* ifadesiyle belirttiği perde ki bu perde, Kırşehirli’nin bahsettiği Çargâh perdesini yarım perde tizleştirerek elde edilen perdedir. Bu perdeden sonra da Segâh perdesine de uğrayıp daha sonra Dügâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir. (Tezel, 1996: 29)

Kadioğlu’nun yukarıda sözel seyir tanımıyla verdiği perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Kadioğlu’na göre Hicâz Makâmı Perdeleri

Daha önce ki açıklamalarımızda belirttiğimiz gibi mücennep aralığı XV. yüzyılda “C” simgesi ile gösterilmiştir. Ezginin seyrine göre bu perdenin seslendirilmesinde değişiklikler yapıldığı edvârlarda belirtilmiştir. XIII. yüzyıldan XV. yüzyıl sonlarına kadar geçen süre içinde yetişen mûsikîciler “C” aralığını farklı olarak uygulamışlardır. Çünkü Urmiyeli ve Maragalı’nın ve hatta onları izleyen kuramcıların kabul ettiği ve icrada uyguladığı mücennep aralığı, tanini aralığı içinde, tıpkı bakiye aralığı gibi ve fakat ondan daha geniş bir bölgeyi kapsıyordu. Bu sebeple kuramcılar uygulamalarında kimi zaman bakiye, kimi zaman tanini aralığına

yaklaşarak, aynı perdeyi icabına göre biraz pest ya da biraz tiz bastıkları ve makâmın istediği sesi bulup icraya devam ettikleri belirtilmiştir. (Kutluğ, 2000: 178)

İşte bu sebeptendir ki, Hicâz makâmı içinde kullanılan Segâh perdesi de değişiklikler göstererek, bazen Segâh, bazen Dik Kürdi şeklinde icra olunmuştur.

Görülüyor ki, XIII. yüzyıldan itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar tanımlanan Hicâz makâmı dizilerinde farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak kabul edilen görüş, günümüze kadar gelen Hicâz makâmı dizisinden çok da farklı değildir. XV. yüzyıl sonunda verilen sözel seyir tanımlarında da makâmın seyrine Pençgâh perdesinden başlanıldığı ve Dügâh perdesinde karar verildiği vurgulanmıştır.

Hatırlanacağı gibi XV. yüzyılda kuramcılarının, makâmlarla âvâzeleri birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirdiklerinden söz etmiştik. Özellikle Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler, döneme damgasını vuracak çokluktur. Bu terkîblerin yanı sıra, XV. yüzyıl kuramcıları bir makâmı bir terkîbi ya da iki makâmı birleştirerek de yeni terkîbler oluşturmuşlardır. Gerek Abdullahoğlu Hızır, gerekse diğer kuramcılarının edvârlarında yer verdiği bu terkîbler arasında, Hicâz makâmı da kullanılarak oluşturulan terkîbler vardır. Bunlar dokuz adettir ve adları aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Hicâz Acem
2. Hicâz Büzürg
3. Hicâz Gerdâniye
4. Hicâz Geveşt
5. Hicâz Irâk
6. Hicâz Mâye
7. Hicâz Nevrûz
8. Hicâz Selmek
9. Hicâz Şehnâz

2.77. Hicâz Acem

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Hicâz Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda adını Maragalı'nın eserlerinde de bulamadığımız Hicâz Acem terkîbi, ilk olarak karşımıza AŞEM'de çıkmıştır. Ahmedoğlu Şükrullah, Edvârı'nda

ellidokuz terkîb arasında ellidördüncü olarak vermiş ve şöyle açıklamıştır: “*Hicâz Acem oldur ki Hicâz başlana Acem karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Hicâz Acem, elli altı terkîb arasında elli ikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Acem oldur kim Hicâz âğâz ide Irâk yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da ellisekiz terkîb arasında ellidördüncü olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “*Hicâz-ı Acem oldur kim Hicâz âğâz ide döne Irâk yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP’de ise elli terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “*Hicâz-Acem oldur ki Hicâz idüp Mâyeye karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 18, 40)

BDM’de Hicâz Acem, ellidört terkîb arasında elli birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hicâz itse âğâz otursa Acem
Diyemem adını ki bile ecem
Hicâz-ı Acem bilsün adın anun
Ki bozmayalar itikâdın anun”* (Ceyhan, 1997: 740)

AHKE’de Hicâz Acem, ellisekiz terkîb arasında elli yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Acem oldur ki Hicâz âğâz ide döne Irâk yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 208)

ŞFMM’da Hicâz Acem terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Hicâz Acem, ellidört terkîb arasında elli birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“ Hicâz itse âğâz öttürse Acem
Anınçün direm kim bilesin hâcem...”* (Cevher, 2009: 18)

LF ve LZE ve BAMU’da Hicâz Acem terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Hicâz Acem ellisekiz terkîb arasında elliinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“ Hicâz âğâz it in Rûy-i Irâkdan
Dügâhda it karârı bakma Irâkdan*

*Hicâz bâ Acem dirler buna bil
Şular kim işbu fende oldu kâmil.”* (Arısoy, 1988: 159)

KRM’de ise Hicâz Acem terkîbine yer verilmemiştir.

Hicâz Acem terkîbi, XV. yüzyılda AŞEM ile kuram kitaplarında yerini almaya başlamıştır. Terkîb, Maragalı, Şirvanlı, Ladikli, Bükeoğlu Alişâh ve Kadioğlu Edvârları dışındaki edvârlarda, aynı görüşlerle açıklanmıştır. XV. yüzyılın terkîb anlayışına uygun olarak, seyrine Hicâz makâmı ile başlanması ve Acem terkîbi ile karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah’dan sonra gelen kuramcılar, terkîbin karar perdesini de Dügâh perdesi olarak vurgulamışlardır ki bu perde zaten Acem makâmının da karar perdesidir.

2.78. Hicâz Büzürg

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda adını Maragalı’nın eserlerinde de bulamadığımız Hicâz Büzürg terkîbi ilk olarak AŞEM’de karşımıza çıkmıştır. Hicâz Büzürg terkîbi ellidokuz terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“ Hicâz-ı Büzürg oldur ki Hicâz göstere tamâm ve Büzürg karâr ide.* (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Hicâz Büzürg elli altı terkip içinde otuzsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hicâz-ı Büzürg oldur kim tizden Hicâz göstere, ine Büzürg evinde karâr ide.”* (Demir, 1985: 62)

KE’da Hicâz Büzürg ellisekiz terkîb arasında kırkinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır *“Hicâz Büzürg oldur ki tizden Hicâz göstere ine Büzürg makâmın tamam karâr ide.”* (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP’de Hicâz Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Hicâz Büzürg ellidört terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hicâz’un yüzün gösterüben tamâm
Karârına Büzürg olursa makâm
Hicâz-i Büzürg ad olupdur ana
Unutmaya anı işiden ana”* (Ceyhan, 1997: 735)

AHKE’da Hicâz Büzürg, ellisekiz terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hicâz Büzürg oldur kim tîzî yîr-den Sigâh âğâz ide ine Uzzâl yüzünden Sigâh karâr ide.”* (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Hicâz Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Hicâz Büzürg ellidört terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hicâzun yüzün gösterüben temâm
Karârına büzrük olursa makâm
Hicâzü Büzürg âd olupdur ana
Hemişe nazar it andan yana”* (Cevher, 2009: 16)

LF, LZE, BAMU ve KRM’de Hicâz Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Hicâz Büzürg ellisekiz terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Teziden gösterür olsa hicâzı
İnüb Büzürg makâmında itse sâzı

Karâr idüb tamâm eylerse evtâr
Hicâz-ı Büzürg eydürler an iy yâr.”* (Arısoy, 1988: 156)

Hicâz Büzürg terkîbi, XV. yüzyılda AŞEM ile kuram kitaplarında yerini almaya başlamıştır. Kuramcılar Hicâz Büzürg terkîbini açıklarken, XV. yüzyılın terkîb anlayışına uygun olarak, seyrine Hicâz makâmı ile başlanması ve Büzürg makâmı ile karar verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Abdullahoğlu Hızır Hicâz Büzürg terkîbinin seyrine, tiz taraftan başlanması ve Uzzâl perdesi de vurgulanarak Segâh perdesinde karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Büzürg makâmının karar perdesi, hatırlanacağı gibi Kadioğlu’nun XV. yüzyıl sonunda Nerm Segâh adı ile

verdiği Irâk perdesi olarak belirtilmişti. Kuramcıların, Hicâz Büzürg terkîbinin Büzürg makâmı ile karar verdiği ifadeleri bu perdeyi işaret etmektedir.

2.79. Hicâz Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hicâz Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışsekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz Gerdâniyye oldur kim Gerdâniyyeden Isfahâne Hicâz göstere Isfahândan Nerm Isfahâne Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Hicâz Gerdâniye terkîbi de Hicâz makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.80. Hicâz Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hicâz Geveşt, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında dokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz Güvâşt oldur kim hemân yirinden Hicâz âğâz ide ine Irâk’da Güvâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Hicâz Geveşt terkîbi de Hicâz makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.81. Hicâz Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Irâk terkîbi sadece SEM’da tanımlanmıştır. Seydî, Hicâz Irâk terkîbini ellisekiz terkîb arasında elliyedinci olarak vermiş ve şöyle açıklamıştır:

“Hicâz göster temâm dönüb Irâkı

Temâm göster temâm it ittifâkı” (Arısoy, 1988: 162)

XV. yüzyılda SEM dışında başka kuram kitabında adına rastlamadığımız Hicâz Irâk terkîbi, anlaşılacağı üzere Hicâz makâmı dizisine Irâk makâmı dizisi eklenilerek elde edilen bir terkîbdir. XV. yüzyılda özellikle Abdullahoğlu Hızır Edvârî’nda alışlagelmiş, bir âvâze bir makâm birleşiminden farklı olarak, Seydî iki makâmı birleştirerek de terkîbler meydana getirilebileceğini belirtmiştir. İşte bunlardan biri de Hicâz Irâk terkîbidir. Seydî, terkîbi tanımlarken de seyrine Hicâz makâmı ile başlayıp, Irâk makâmı ile karar verdiğini vurgulamıştır.

2.82. Hicâz Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Mâye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hicâz Mâye, Abdullahoğlu Hızır’ın *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbler arasında kırkbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: *“Hicâz Mâye oldur kim Isfahân evinden Hicâz âğâz ide ine Dügâhdan aşağı Mâye karâr ide.”* (Özçimi, 1989: 211)

Abdullahoğlu Hızır *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Hicâz Mâye terkîbi de Hicâz makâmına Mâye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.83. Hicâz Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hicâz Nevrûz, Abdullahoğlu Hızır’ın *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbler arasında yirmibirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: *“Hicâz-ı Nevrûz oldur kim Hicâz âğâz ide ine Dügâhdan Nerm Isfahâne Nevrûz karâr ide.”* (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Hicâz Nevrûz terkîbi de Hicâz makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.84. Hicâz Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hicâz Selmek, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında elliyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Selmek oldur kim Gerdâniyyeden Hicâz âğâz ide ine Isfahândan Râste Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Hicâz Selmek terkîbi de Hicâz makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur

2.85. Hicâz Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hicâz Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hicâz Şehnâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Şehnâz oldur kim gerek Muhayyerden Hicâz âğâz ide Hüseyîden Dügâhe Şehnâz karâr ide gerek yerinden Hicâz ağâz ide ine Dügâhdan Nerm Isfahâne Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 210)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Hicâz Şehnâz terkîbi de Hicâz makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.86. Hicâz-ı Muhâlif

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz-ı Muhâlif terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl başında Marağalı eserlerinde de Hicâz-ı Muhâlif terkîbinden söz edilmezken, AŞEM’de Hicâz-ı Muhâlif, ellidokuz terkîb arasında otuzuncu olarak

verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur ki Hicâz-ı baslana ve Karçığâr tamâm karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Hicâz-ı Muhâlif, elli altı terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur kim Hicâz-ı göstere, ine temâm Karçığâr karâr ide.*” (Demir, 1985: 58; Sekizli, 2000: 65)

KE’da Hicâz-ı Muhâlif, ellisekiz terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur ki Hicâz göstere ine Karçığâr evinde temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Hicâz-ı Muhâlif terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Hicâz-ı Muhâlif, ellidört terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiştir ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

*“Hicâz-ı ile âğâz idüp Karçığâr
Evin dutar ise ki kıla karâr
Hicâz-ı Muhâlif bil adın anun
Ki zabt eylesin murâdın anun”* (Ceyhan, 1997: 736)

AHKE’da Hicâz-ı Muhâlif, ellisekiz terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz Muhâlif oldur kim Hicâz âğâz ide ine Karçığâr temâm karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’de Hicâz-ı Muhâlif terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Hicâz-ı Muhâlif, ellidört terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve BDM ile aynı dörtlükle tanımlanmıştır. (Cevher, 2009: 16)

LF, LZE ve BAMU’de Hicâz-ı Muhâlif terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’de Hicâz-ı Muhâlif, ellisekiz terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“...
*Temâm göster Hicâz in Karçığârı
Dahî göster temâm eyle karârı”* (Arısoy, 1988: 134)

KRM’de Hicâz-1 Muhâlif, kırksekiz terkîb arasında otuzaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “...*Hicâz temâm âğâz idüüb Acem karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 49)

XIII. yüzyılda Urmiyeli ve XIV. yüzyılda Şirazlı edvârlarında adından söz edilmeyen Hicâz-1 Muhâlif terkîbinin, XV. yüzyılda oluşturulduğu kanaatindeyiz. AŞEM ile açıklanmaya başlanılan terkîbin, yüzyıl sonuna kadar hiçbir değişim göstermeden geldiği anlaşılmaktadır. Hicâz-1 Muhâlif için kuramcılar, perdelerini vermek yerine sözel seyir tanımı ile terkîbi açıklama yoluna gitmişlerdir. Hicâz-1 Muhâlif seyrine, Hicâz ile başlanılıp daha sonra Karcığâr karar verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

2.87. Hicâz-1 Türkî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hicâz-1 Türkî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl başında Maragalı eserlerinde de Hicâz-1 Türkî terkîbinden söz edilmezken, AŞEM’de Hicâz-1 Türkî ellidokuz terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Türkî oldur ki Hisâr göstere ve Uzzâl yüzünden ine Hicâz karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Hicâz-1 Türkî elli altı terkîb arasında ondördüncü olarak Türkî Hicâz adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Türki Hicâz oldur kim Hisâr göstere, Uzzâl yüzünden ine, yine Hicâz karâr ide.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Hicâz-1 Türkî, ellisekiz terkîb arasında onbeşinci olarak yine Türkî Hicâz adıyla verilmiştir. Yapılan açıklama KYRM ile aynıdır. (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de yirmidört şûbe arasında beşinci olarak Türkî Hicâz adıyla verilmiş ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004b: 11)

BDM’de Hicâz-1 Türkî terkîbine yer verilmemiştir.

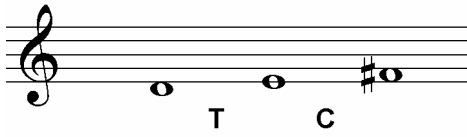
AHKE’da Hicâz-1 Türkî ellisekiz terkîb arasında onaltıncı olarak ve Türkî Hicâz adıyla verilmiş ve yine KYRM ile aynı tanımla açıklanmıştır. (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM ve K’da Hicâz-1 Türkî terkîbine yer verilmemiştir.

LF’de de Hicâz-ı Türkî terkîbine yer verilmezken, LZE’da otuzüç terkîb arasında otuzikinci olarak Türk-î Hicâz adıyla verilmiştir. Ladikli, “*Türkî Hicâz Segah gibidür*” demiş ve perdelerini aşağıdaki gibi göstermiştir: (Dalkıran, 1983: 13, 66)

$$\begin{array}{ccc} A & D & V \\ \hline T & C & \end{array}$$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

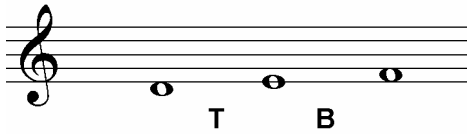

Ladikli’ye göre Türkî Hicâz Terkîbi Perdeleri

BAMU’de de Hicâz-ı Türkî adıyla üç perde verilmiştir. Ladikli’nin verdiği perdelerden tek farkı “V” perdesi yerine “h” perdesinin kullanılmış olmasıdır ki bu da Bakiye aralığını oluşturur. Bu perdeler aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 90)

$$\begin{array}{ccc} A & D & H \\ \hline T & B & \end{array}$$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Hicâz-ı Türkî Perdeleri

SEM’da Hicâz-ı Türkî ellisekiz terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Hicâz-ı Türkî oldur kim Hisârun

Yüzinden ide banki görmeye bunun” (Arısoy, 1988: 155)

KRM’de Hicâz-ı Türkî kırksekiz terkîb arasında altıncı olarak ve Türki Hicâz adıyla verilmiş şöyle açıklanmıştır: “*Türk-i Hicâz oldur ki Hicâz yüzünden Segâh gösterüb inüb Râst hânesinde karâr ider.*” (Tezel, 1996: 37)

XIII. yüzyılda Urmiyeli, XIV. yüzyılda Şirazlı ve hatta XV. yüzyıl başında Maragalı’da da adına rastlamadığımız Hicâz-ı Türkî terkîbi ilk olarak karşımıza AŞEM’de çıkmıştır. Terkîbler arasında sınıflandırmada hemfikir olan XV. yüzyıl kuramcıları terkîbin adıyla ilgili farklı görüşlere sahiptirler. Terkîbin adındaki bu küçük farklılığın, içeriğini de etkileyebileceği düşüncesiyle yaptığımız araştırmada gördük ki; LZE ve KRM hariç, XV. yüzyılda adı geçen tüm edvârlarda bu terkîb aynı görüşlerle açıklanmıştır. Hicâz-ı Türkî ya da Türk-î Hicâz adıyla verilen terkîb öncelikle Hisâr gösterir. Daha sonra Uzzâl perdesini de göstererek Hicâz karar verir. Ladikli bir eserinde bu terkîbe yer vermezken diğer eserinde ise bu terkîb için üç perde tanımlamıştır. tanini ve mücennep aralığını oluşturan bu perdeleri verirken, sözel ifadeyle yaptığı açıklamada da “*Türki Hicâz Segâh gibidür*” demiştir. Kadıoğlu da Ladikli ile aynı görüşü paylaşarak, Segâh gösterip Râst perdesinde karar verdiğini belirtmiştir. Bükeoğlu Alişâh da Ladikli gibi üç perde tanımlamıştır. Ancak ondan farklı olarak bu perdeler tanini ve bakiye aralıklarını oluşturan perdelerdir.

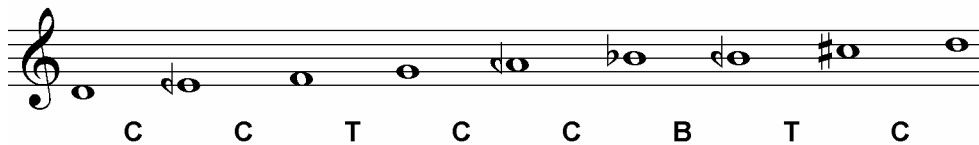
2.88. Hisâr

XIII. yüzyılda USKE’da Hisâr makâmına yer verilmemiştir.

XIV. yüzyılda ŞDT’da Hisâr, altıncı devir olarak verilmiştir. Dokuz perdeden oluşan Hisâr makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Levendoğlu, 2002: 88)

A	C	h	H	Y	YB	YC	YV	YH
C	C	T	C	C	B	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

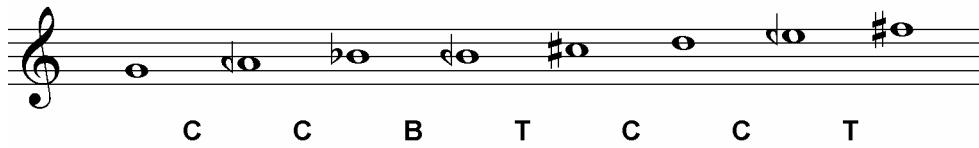

Şirazlı’ya göre Hisâr Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Hisâr yirmidört şûbe arasında onuncu olarak verilmiştir. Maragalı sekiz perdeden oluşan Hisâr şûbesi perdelerini “H” perdesi üzerinde aşağıdaki gibi vermiştir: (Bardakçı, 1986: 73)

H	Y	YB	YC	YV	YH	K	KC
C	C	B	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Hisâr Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Hisâr, ellidokuz terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr oldur ki Muaalif üzerine bir nağme ziyade ideler.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM'de Hisâr, yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiştir. Kırşehirli, eserinde sözel bir seyir tanımına yer vermemiştir. Ancak verdiği dairede “*Büzürg ve Zîrefkend-i Kûçek'den Şehnâz ve Hisâr doğar*” bilgisi mevcuttur. (Levendoğlu, 2002: 92)

KE'da Hisâr, hem âvâzeler arasında hem de terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiş ancak herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ellisekiz terkîb arasında ise onüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr oldur ki Hüseyinî evinden Segâh göstere ine Gerdânide evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 48)

RP'de ise Hisâr yine hem yedinci âvâze olarak, hem de elli terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiştir. Hisâr terkîbi şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr oldur kim Hüseyinî âğâz idüp Segâh göstere Kûçek karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 11, 19, 40)

BDM'de Hisâr, yine yedinci âvâze olarak verilmiş ve yirmidördüncü terkîb olarak da şöyle açıklanmıştır:

“Hüseynî evinde Si-gâh eylese
Muallimlere iştibâh eylese

Sonun Kûçek eylese kılâ karâr
Bu terkîbün adı olupdur Hisâr” (Ceyhan, 1997: 735)

AHKE’da Hisâr, yedi âvâze arasında dördüncü ve ellisekiz terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiştir. Abdullahoğlu Hızır Hisâr terkîbini şöyle açıklamıştır: “Hisâr oldur kim Hüseynî evinden Sigâh göstere ine Kûçek karâr ide.” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Hisâr, yirmidört şûbe arasında onuncu olarak verilmiştir. Şirvanlı’nın “Âvâzların ve şûbelerin tafsilatlı bir şekilde anlatılmasında, bu risâlenin sayfaları yeterli değildir” ifadesinden de anlaşılacağı gibi, Hisâr şûbesi için de herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Hisâr, yedinci âvâze ve otuzyedinci terkîb olarak verilmiştir. Hisâr terkîbi için yapılan açıklama BDM’deki açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 15)

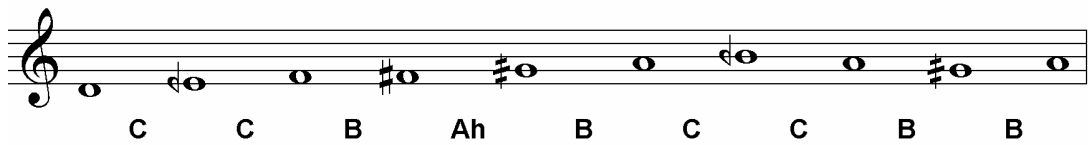
LF’de Hisâr, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında onuncu, yeni bilginlere göre ise yedi âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre tanımladığı Hisâr şûbesi dizisi, Maragalı’nın tanımladığı dizi ile aynıdır. Yeni bilginlere göre tanımladığı Hisâr âvâzesi dizisi ise daha çok bir seyir niteliği taşımakla birlikte, içerdiği aralıklar bakımından da farklıdır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 165, 192)

Son

A	C	h	V	Y	YA	YC	YA	Y	YA
C	C	B	Ah	B	C	C	B	B	

 Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

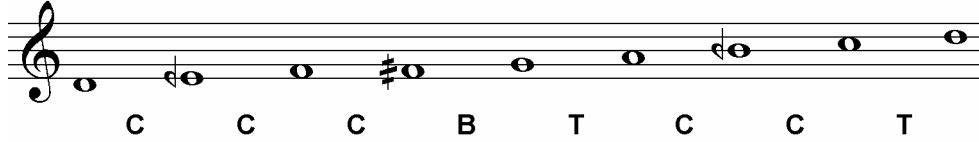
LF’de Yeni Bilginlere göre Hisâr Âvâzesi Perdeleri

LZE’da Hisâr, beşinci âvâze olarak verilmiş ve LF’deki aynı ifadelerle tanımlanmıştır. (Dalkıran, 1983: 13, 50)

BAMU’de Hisâr, yirmidört şûbe arasında onuncu olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Hisâr şûbesinin iki çeşit olduğundan söz etmiştir. Yetmişaltıncı devir olarak verdiği birinci Hisâr şûbesine “*Hisâr (pes C’siz)*” adını vermiş ve perdelerini aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 73, 136)

A	C	h	Z	H	YA	YC	Yh	YH
C	C	C	B	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

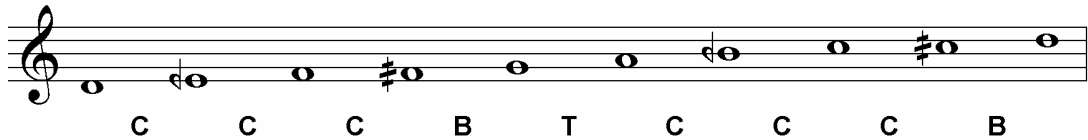
Bükeoğlu Alişâh’a göre I. Hisâr Şûbesi Perdeleri

Bu dizi Urmiyeli’nin yetmişaltıncı devri ile Ladikli’nin seksenikinci devrine karşılık gelen ama isimlendirilmeyen bir dizidir.

Bükeoğlu Alişâh “*Hisâr-ı Asl*” adını verdiği ikinci çeşit Hisâr şûbesi perdelerini ise sekseninci devir olarak aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 73, 136)

A	C	h	Z	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
C	C	C	B	T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

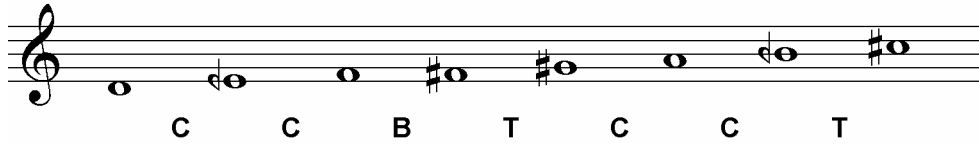
Bükeoğlu Alişâh’a göre II. Hisâr Şûbesi Perdeleri

Yukarıdaki dizi de Urmiyeli'nin sekseninci devri ile Ladikli'nin seksenaltıncı devrine karşılık gelen, yine onlar tarafından isimlendirilmeyen dizilerdendir. Bu dizinin “Hisâr (pes C'siz)” dizisinden tek farkı, Yh-YH perdeleri arasındaki tanini aralığını, ismindeki anlama uygun olarak C+B şeklinde ikiye bölmesidir. Böylece “YZ” perdesi ile bakiye aralığını içeren bir dizi oluşmuştur.

BAMU'de ayrıca âvâze ve şübelerin perdelerinin ve isimlerinin açıklandığı tabloda verilen bir Hisâr dizisi daha vardır ki, bu iki diziden de farklıdır. Perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 136)

A	C	h	V	T	YA	YC	YV
C	C	B	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Hisâr Şübesi Perdeleri

Bu dizinin aralıklarına dikkat edilirse, Maragalı ve Ladikli'de verilen “H” perdesi üzerindeki Hisâr dizisinin, “A” perdesi üzerine aktarılmış şekli olduğu görülmektedir.

SEM'da Hisâr, yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

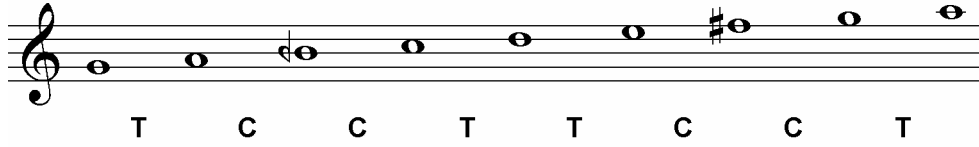
Hüseyni perdesinden baş götürür

Dügâhun perdesine iner oturur.” (Arısoy, 1988: 118)

KRM'de Hisâr, yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Hisâr oldur ki Râstla Büzürğden hâsıl olur Hüseyinî hânesi üstündeki Segâh hânesinden âğâz idüb aşığa gidüb Hüseyinî Pençgâh ve Çargâh hânelerin seyridüb inüb Segâh hânelerinde karâr idersin amma âğâz itdüği hânedan yukaru Tiz

Râst Tiz Dügâh hanelerin seyrider ve karârgâhından aşığa Dügâh ve Râst hanelerin seyrider işde Hisârın seyri böylecedir.” (Tezel, 1996: 33)

Kadioğlu yukarıdaki açıklamasında Hisârın âvâzesinin Râst ve Büzürg makâmılarından oluştığu bilgisini vermiştir. Seyrine Hüseyinî perdesi üstündeki Segâh perdesinden başladığı Hüseyinî, Pençgâh ve Çargâh perdelerini kullanarak, Segâh perdesinde karar verdiğini, tiz bölgelere çıkmak istediğinde Tiz Râst ve Tiz Dügâh perdelerini, pest bölgelere inmek istediğinde ise Dügâh ve Râst perdelerini kullandığını belirtmiştir. Bu tanıma göre, Hisâr âvâzesinin kullandığı perdeleri aşığıdaki gibi göstermek mümkündür:

Kadioğlu'na göre Hisâr Âvâzesi Perdeleri

XIV. yüzyıldan itibaren varlığını sürdüren Hisâr makâmının XV. yüzyıl sonuna kadar izlediği seyirde büyük farklılıklar olduğu dikkati çekmektedir. Bu sebeple XV. yüzyılda Hisâr makâmı ile ilgili kesin bir yargıya varmak mümkün olmamaktadır.

2.89. Hisâr Evc

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Hisâr Evc makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Hisâr Evc makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM'de Hisâr Evc, ellidokuz terkîb arasında kırküçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hisar-ı Evc oldur ki Hisâr tamâm ide ine Büzürg karâr ide.”* (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM'de Hisâr Evc, elli altı terkîb arasında kırkıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hisâr Evc oldur kim Hisâr temâm göstere ine Büzürg makâmından anda karar ide.”* (Demir, 1985: 62; Sekizli, 2000: 67)

KE’da Hisâr Evc, ellisekiz terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr Evc oldur ki Hisâr temâm göstere ine Büzürg makâmın temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP’de Hisâr Evc terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Hisâr Evc, ellidört terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Kimesne gösterür ise Hisâr’ı bâri tamâm
Karâr için inüp eyler ise Büzürg’i makâm
Hisâr-ı Evc’i bulur sûz u sûz artursun
Ki bu melâm evi bir dem görine dâr-ı selâm”* (Ceyhan, 1997: 738)

AHKE’da Hisâr Evc, ellisekiz terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr-ı Evc oldur kim Hisâr göstere temâm ine Büzürg karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Hisâr Evc terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Hisâr Evc, ellidört terkîb arasında otuzikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Şu kim gösterürse Hisârı temâm
Karâr için eylerse Büzüerk makâm
Hisâr-ı Evc nakl olur sözi sâzı kosun
Taleb idene gösterüb okusun”* (Cevher, 2009: 14)

LF, LZE ve BAMU’de Hisâr Evc terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Hisâr Evc, ellisekiz terkîb arasında kırküçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hisârı gösterüb Uzzâl yüzinden
Karâr eyle Hicâz evinden andan

Hisârı gösterüben ide itmâma
İne Büzürg makâmında ide âram”* (Arısoy, 1988: 155)

KRM’de Hisâr Evc terkîbine yer verilmemiştir.

AŞEM ile edvârlarda açıklanmaya başlanılan Hisâr Evc, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Kuramcılarının açıklamalarında hemfikir olduğu, Hisâr Evc terkîbinin seyrine Hisâr makâmı ile başlanıldığı ve daha sonra, Büzürg makâmı sesleri ile karar verildiğidir.

2.90. Hisârek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hisârek makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Hisârek makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Hisârek, ellidokuz terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır. “*Hisârek oldur ki Hüseyinî evinden Sigâh göstere ine Kûçek karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Hisârek, ellialtı terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur kim Hüseyinî altından bir perde-i Segâh göstere Isfahân yüzünden Segâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Hisârek, ellisekiz terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur kim Hüseyinî üstünden bir yerde Segâh göstere ine Isfahân yüzünden Segâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Hisârek, elli terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur ki Hüseyinî üstünden Sigâh âğâz idüp Isfahân gösterüp döne Sigâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 40)

BDM’de Hisârek, ellidört terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Hüseyinî’nün üstinde bir perdeden
Seg-âh iden ağaz dime neden
Sipâhân yüzini birez seyr ide
Dönüp yine andan Si-gâh’a gide
Karâr ide anda Hisârek olur
Bu fenni bilenler mübârek olur”* (Ceyhan, 1997: 735)

AHKE’da Hisârek, ellisekiz terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiş ve Hisâran adıyla şöyle açıklanmıştır: “*Hisâran oldur kim Gerdâniye ile Hüseyinî ortasında Sigâh göstere Isfahân yüzünden yine Sigâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Hisârek terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Hisârek, ellidört terkîb arasında otuzsekizinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Hüseyinînin üstünde bir perdeden
Buluban Segâhı ser ağaz iden
Sipahan yüzini biraz seyriden
Yine dönüb andan Segâha giden
Karâr ide anda Hisârek olur”* (Cevher, 2009: 15)

LF, LZE ve BAMU’de Hisârek terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Hisârek, ellisekiz terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Sigâh göster Hisârun hânesinden
...
Safâhan yüzünden eyle râhı
Karârgahun idin dâr-ı Sigâhı”* (Arısoy, 1988: 153)

KRM’de Hisârek, kırksekiz terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur ki Tiz Dügâh hânesinden âğâz idüb aşğa gidüb Tiz Râst hânesinden âğâz Segâh hânesine geldiği gibi Hüseyinî ve Pençgâh hânelerin aşrıdıb Çargâh ve Segâh hânelerin seyridüb aşğa Dügâh hânesinden karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 37)

2.91. Hisârnîk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hisârnîk makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hisârnîk adının sadece SEM’da geçtiği belirtilmiştir. Ellisekiz terkîb arasında Hisârnîk, kırkikinci terkîb olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Sigâh göster Hüseyînün evinden

İnüb Kûçek karâr it geç gâmından” (Arısoy, 1988: 154)

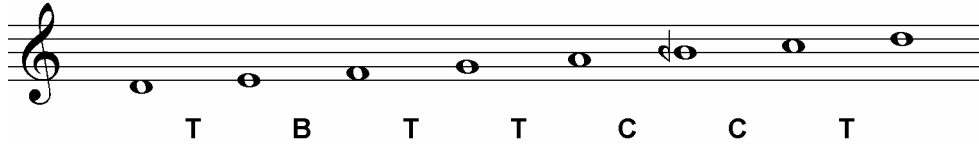
2.92. Hoşsârây

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hoşsârây makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hoşsârây adını sadece BAMU’de bulabiliyoruz. Bükeoğlu Alişâh yüzotuzüç devir arasında onaltıncı olarak Hoşsârây makâmı dizisini vermiştir. Ebced nota yazısı simgeleri ile Bükeoğlu Alişâh’ın verdiği perdeler aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 37)

A	D	h	H	YA	YC	Yh	YH
T	B	T	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Hoşsârây Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen Hoşsârây makâmı dizisi, Nevâ dörtlüsü ile Pençgâh beşlisinin birbirine eklenmesiyle meydana gelmiştir.

BAMU’de ayrıca, devirlerin ortaklığının anlatıldığı bölümde de Hoşsârây, Buhârî ve Hazân makâmı arasındaki ortaklıklardan söz edilmiştir. Hoşsârây ile Buhârî arasında, üçüncü perde hariç bütün perdeler aynıdır. Bükeoğlu Alişâh Hoşsârây ile Hazân makâmı dizisine sekizinci perde olarak “YZ” perdesini eklemiştir ve perde sayısını dokuz çıkarmıştır. Hoşsârây makâmı dizisinin sonundaki “T” aralığının “B” ve “C”ye bölünerek Hazân makâmı perdelerinin oluşturulduğunu belirtmiştir. (Çakır, 1999: 45, 194)

2.93. Hucest

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hucest makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hucest makâmı sadece Ladikli’nin eserlerinde tanımlanmıştır.

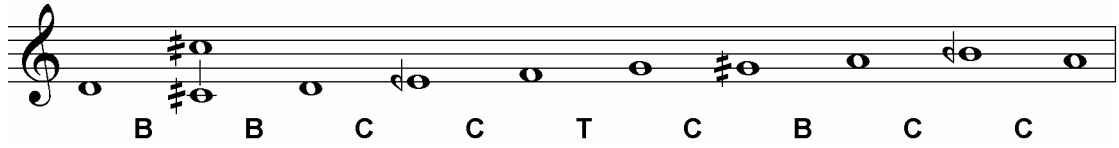
LF’de eski bilginlere göre Hucest adından söz edilmezken, yeni bilginlere göre otuz terkîb arasında yirmialtıncı olarak Hcest adıyla bir terkîb tanımlanmıştır. Dokuz aralığı içine alan on perdeden meydana geldiği belirtilmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 201)

Son

A	YZ	A	C	h	H	Y	YA	YC	YA
B	B	C	C	T	C	B	C	C	C

 Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

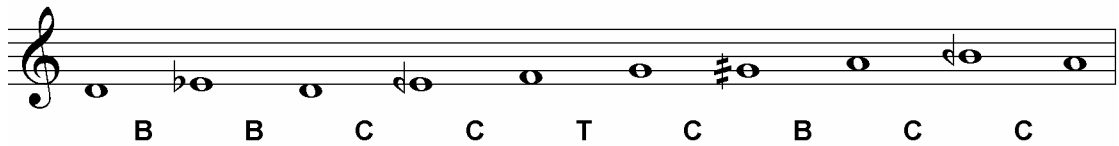
LF’ye göre Hcest Terkîbi Perdeleri

Ladikli Hcest terkîbinin seyrine, tiz taraftan başlanılması gerektiğini vurgulamış, başlangıcının Zengüle, ortasının Acem ve bitişinin ise Rehâvî olduğu bilgisini de eklemiştir. (Tekin, 1999: 202)

LZE’da Hucest, otuzüç terkib arasında yirmialtıncı olarak verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Dalkıran, 1983: 13, 64)

A	B	A	C	h	H	Y	YA	YC	YA
B	B	C	C	T	C	B	C	C	C

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LZE’ye göre Hucest Terkîbi Perdeleri

XV. yüzyılda sadece Ladikli eserlerinde adı geçen Hucest terkîbi için, yukarıda görüldüğü gibi on perde tanımlanmıştır. Ladikli'nin verdiği bu dizi, bir seyir niteliği taşımaktadır. Bu perdelerin meydana getirdiği aralıklar da XV. yüzyılda tanımlanan dörtlü ve beşlilerle uyum göstermemektedir. Başka bir kuram kitabından da bilgi edinemediğimiz Hucest makâmını, Ladikli'nin oluşturduğu bir ezgi bütünü olarak değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

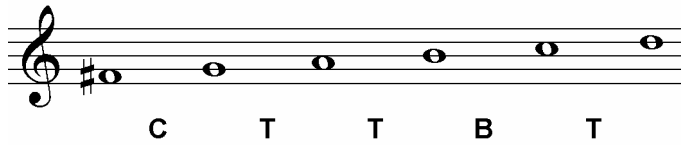
2.94. Hûzî

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Hûzî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hûzî ilk olarak Maragalı eserlerinde karşımıza çıkmıştır. MACE'da yirmidört şûbe arasında yirmibirinci olarak verilmiştir. Maragalı altı perdeden oluşan Hûzî makâmı dizisini Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi göstermiştir: (Bardakçı, 1986: 77)

V	H	YA	YD	Yh	YH
C	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Hûzî Şûbesi Perdeleri

MACE'nin yanısıra MAME ve MAFA'de de Hûzî şûbesine yer vermiştir. Ufak değişikliklerle verdiği perdeler aşağıdaki gibidir:

MAME'da Hûzî şûbesi perdeleri: V H YA YD Yh

MAFA'de Hûzî şûbesi perdeleri : V H YA YD YV YH

AŞEM ve KYRM'de Hûzî makâmına yer verilmemiştir.

KE'da da Hûzî makâmına yer verilmezken, RP'de Hûzî elli terkîb arasında ellinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hûzi oldur ki Karcıgâr âğâz idüp Isfahân karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 40)

BDM ve AHKE’da Hûzî makâmına yer verilmemiştir.

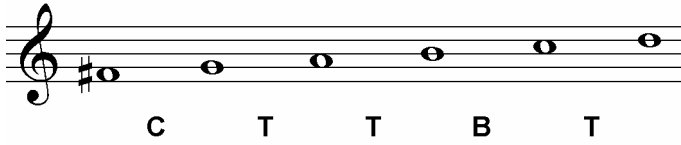
ŞFMM’da Hûzî, yirmidört şûbe arasında yirmiikinci olarak verilmiştir. Ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 240)

K’da da Hûzî makâmına yer verilmemiştir.

LF’de Hûzî, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında yirmiüçüncü, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlere göre şûbeler arasında sınıflandırdığı Hûzî için beş aralığı kapsayan altı perde vermiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 171)

Son $\frac{V \quad H \quad YA \quad YD \quad Yh \quad YH}{C \quad T \quad T \quad B \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF’de Eski Bilginlere göre Hûzî Şûbesi Perdeleri

Ladikli’nin tanımladığı yukarıda verilen Hûzî şûbesi dizisinin MACE’da tanımlanan Hûzî şûbesi dizisi ile aynı olduğu dikkati çekmektedir. Ladikli sadece Maragalı’dan farklı olarak başlangıç ve karar perdelerini vurgulamıştır.

Ladikli ayrıca, Nihâvend dizisinden iki perdenin çıkarılması ile de Hûzî şûbesinin oluştuğunu belirtmiştir. Tanımladığı perdeler “A” ve “D” perdeleridir. Hatırlanacağı gibi, Nihâvend makâmı dizisi de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 172)

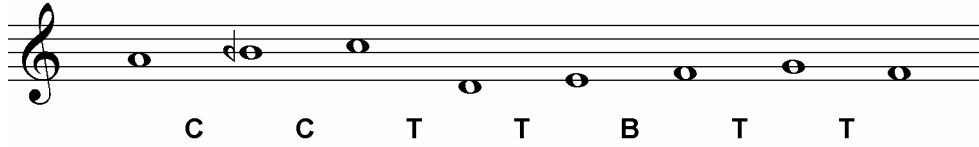
$\frac{A \quad D \quad V \quad H \quad YA \quad YD \quad Yh \quad YH}{T \quad C \quad C \quad T \quad T \quad B \quad T}$

Ladikli yeni bilginlere göre ise terkîbler arasında sınıflandırdığı Hûzî için, yedi aralığı içine alan sekiz perdeden oluşan bir dizi tanımlamıştır. Bu dizinin

perdeleri de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 201)

Son $\frac{YA \ YC \ Yh \ A \ D \ h \ H \ h}{C \ C \ T \ T \ B \ T \ T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF'de Yeni Bilginlere göre Hûzî Terkîbi Perdeleri

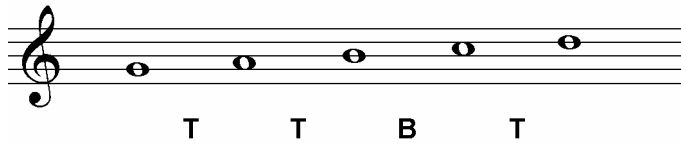
Ladikli verdiği bilgilere, Hûzî terkîbinin başlangıcının Karcığâr, bitişinin ise Acem olduğu bilgisini de eklemiştir.

LZE'da Hûzî, otuzüç terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluştuğu belirtilen Hûzî terkîbi için verilen dizi, LF'de yeni bilginlere göre sınıflandırılan Hûzî terkîbi için verilen dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 63)

BAMU'de Nişâburek şûbesi yanına Hûzî kaydını da eklemiştir. Nişâburek (Hûzî) beşlisi olarak tanımladığı beşli, Maragalı ve Ladikli'nin tanımladığı dizinin son beşlisidir. Bu beşli aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 68, 89, 123)

$\frac{H \ YA \ YD \ Yh \ YH}{T \ T \ B \ T}$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nişâburek (Hûzî) Beşlisi

SEM'da Hûzî makâmına yer verilmemiştir.

KRM’de Hûzî kırksekiz terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hûzî oldur ki Bûselik temâm âğâz idüb Acem karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43)

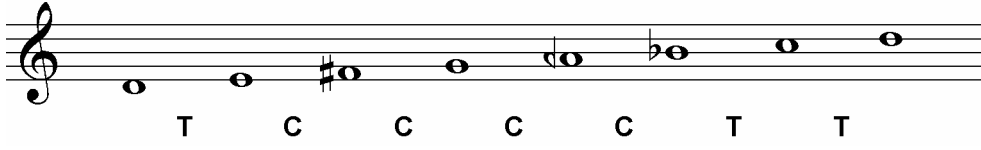
XV. yüzyılda Hûzî, kimi edvârda şûbe, kimisinde ise terkîbler arasında yerini almıştır. Bu sınıflandırmadan da anlaşılacağı gibi Hûzî, gelişiminde tutarlı bir çizgi izleyememiştir. Karar perdesinin XV. yüzyıl sonunda Ladikli’nin ifadelerinden Dügâh perdesi olduğu anlaşılmaktadır. “*Acem karâr idersin*” diyerek Kadıoğlu da bu görüşü desteklemiştir. Ancak, terkîbin seyrine başlangıcı konusunda XV. yüzyıl kuramcıları fikir birliğinde olamamış, kimisi Bûselik makâmı sesleri, kimisi ise Karcığâr makâmı sesleri ile başlanması gerektiğini savunmuştur. Maragalı ‘nın üç ayrı eserinde de Hûzî terkîbi perdelerinde farklılıklar göze çarpmaktadır. Maragalı’dan sonra terkîbi, perdelerini vererek açıklayan Ladikli, Maragalı’nın da kabul ettiği son beşliyi yani Uşşâk beşlisini alarak, başına bir Râst dördlüsü eklemiştir. Yüzyıl sonuna doğru Bükeoğlu Alişâh ise Ladikli’nin Uşşâk adını verdiği beşliye Nişâburek beşlisi adını vererek, bu beşlinin yanına Hûzî adını da kaydetmişlerdir. Anlaşılacağı gibi, XV. yüzyıl başından sonuna kadar değişim süreci içinde olan Hûzî hakkında daha fazla bilgiye de sahip olamadığımız için kesin bir yargıya varmak mümkün olamamaktadır.

2.95. Hümâyûn

XIII. yüzyılda USKE’da kırkbirinci devir olarak verilen dizi Urmiyeli tarafından adlandırılmamıştır. Ancak XV. yüzyıl kuramcıları tarafından bu diziye Hümâyûn adı verildiği belirtilmiştir. Râst dördlüsü ile Hüseyinî beşlisinin birleştirilmesi ile meydana gelen dizi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 191)

A	D	V	H	Y	YB	Yh	YH
<hr/>							
T	C	C	C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

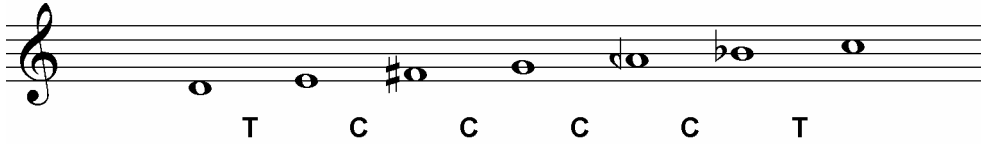
XV. yüzyıl Kuramcıları Tarafından Hümâyûn Makâmı Dizisi Olarak Adlandırılan, Urmiyeli'nin Adlandırmadığı Dizi

XIV. yüzyılda ŞDT'da Hümâyûn makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Hümâyûn, yirmidört şûbe arasında onsekizinci olarak verilmiştir. Maragalı'nın tanımladığı yedi perdeden oluşan Hümâyûn şûbesi dizisinin perdeleri MACE ve MAFA'de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 76)

A	D	V	H	Y	YB	Yh
T	C	C	C	C	C	T

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

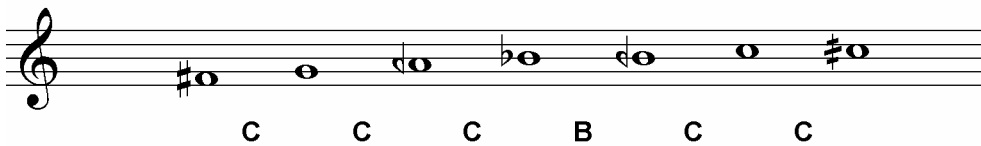

MACE ve MAFA'ya göre Hümâyûn Şûbesi Perdeleri

MAME'a göre ise Hümâyûn şûbesi şu perdelerle gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 76)

V	D	Y	YB	YC	Yh	YZ
C	C	C	B	C	C	C

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

MAME'a göre Hümâyûn Şûbesi Perdeleri

AŞEM’de Hümâyûn, ellidokuz terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hümâyûn oldur ki Zengüle göstere Râhevî karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Hümâyûn, elli altı terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hümâyûn oldur kim temâm Zirgüle göstere ine Rehâvî evinde karâr ide.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Hümâyûn, ellisekiz terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hümâyûn oldur ki Zengüle göstere temâm ine Râhevî evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Hümâyûn, elli terkîb arasında kırkinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hümâyûn oldur kim Zengüle göstere Râhevî karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 40)

BDM’de Hümâyûn, ellidört terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Ser-âğâz idersen eger Zengüle
Du’a-y-ile ol yüzi rûşen güle
Rehâvî karâr it Hümâyûn ola
İşidenlerün hâli meymûn ola”* (Ceyhan, 1997: 734)

AHKE’da Hümâyûn, ellidokuz terkîb arasında onikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hümâyûn oldur kim Zengüle göstere temâm ine Rehâvî evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’de Hümâyûn, yirmidört şûbe arasında onsekizinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır: (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Hümâyûn, ellidört terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiştir. Hümâyûn terkîbi için yapılan açıklama, BDM’de yapılan açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 14)

LF’de Hümâyûn, eski bilginlere göre, yirmidört şûbe arasında onsekizinci, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre verdiği dizi MACE ve MAFA’da tanımlanan dizi ile

aynıdır. Yeni bilginlere göre tanımlanan dizi ise seyir niteliği taşıyan eski bilginlerin tanımladığından farklı perdelere sahip bir dizidir. Bu perdeler aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 202)

Başlangıç $\frac{A \ C \ A \ C \ H \ Z \ C \ A \ D \ C \ A \ YZ \ A}{C \ C \ C \ C \ C \ C \ C \ C \ C \ C \ C \ C}$ Son

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Hümâyûn Makâmı Dizisi

Ladikli verdiği bu dizinin de Zengüle makâmının bazı perdelerine sahip olup Rehâvî ile karar verdiğini belirtmiştir. Zengüle ve Rehâvî’nin yeni bilginlerce verilen tanımları incelendiğinde yukarıdaki diziyi oluşturan perdelere çok benzediği dikkati çekmektedir.

LZE’da Hümâyûn, otuzüç terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiştir. Ladikli bu eserinde Hümâyûn terkîbi için onüç perde tanımlamıştır. Bu perdeler LF’de yeni bilginlere göre tanımlanan Hümâyûn perdeleri ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 65)

BAMU’de Hümâyûn, yirmidört şûbe arasında yirmiüçüncü olarak ve yüzotuzüç devir arasında da kırkbirinci olarak tanımlanmıştır. Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı dizi MACE ve MAFA’de tanımlanan dizi ile aynıdır. (Çakır, 1999: 141)

SEM’da Hümâyûn, ellisekiz terkîb arasında ellialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Eger Zengüle gösterse itse itmâm

Rehâvî evinde itse âram” (Arisoy, 1988: 162)

KRM’de Hümâyûn kırksekiz terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Hümâyûn oldur ki Zengüle temâm âğâz idüb Rehâvî karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 39)

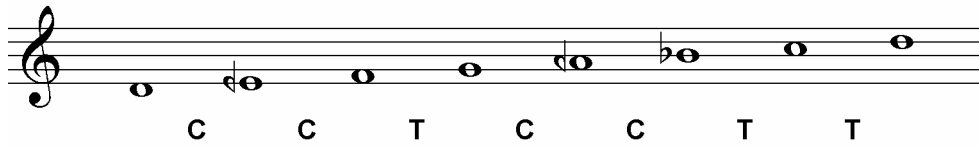
XIII. yüzyıldan itibaren varlığını sürdüren, Urmiyeli'nin isimlendirmedeği ancak dizisine yer verdiği Hümâyûn, kimi kuramcılar tarafından şûbeler arasında, kimileri tarafından ise terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Hümâyûn farklı sınıflandırmaya tabi tutulsa dahi, dizisini meydana getiren perdeler konusunda kuramcılar genelde aynı görüşü paylaşmışlardır. Sözel seyir tanımlarının da desteklediği bu görüş, Hümâyûn'un seyrine Zengüle ile başladığı ve Rehâvî karar verdiğidir.

2.96. Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE'da yedi adet cins tanımlanmıştır. Urmiyeli bu dörtlülerin tam dörtlü olduğunu vurgulamıştır. USS'de ise bu yedi adet dörtlüye, üç adet daha eklemiş ancak bunların tam dörtlü değerinde olmadıklarını da belirtmiştir. Bu dörtlüler arasında Hüseyinî dörtlüsü bulunmamaktadır. Beşlilere gelince, bir tanini ilavesiyle oluşturduğu beşliler arasında da Hüseyinî adından söz etmemiştir. Dörtlülere aynı dizilerin beşlilerini ekleyerek oluşturduğu devirler arasında Hüseyinî adını vermiştir. İşte bu Hüseyinî makâmı dizisini oluşturan dörtlü ve beşlileri incelediğimizde, Nevruz dörtlüsü ve beşlisinden meydana geldiğini görmekteyiz. USKE'da elliüçüncü devir olarak açıklanan Hüseyinî makâmı için verilen dizinin perdeleri de Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Uygun, 1999: 197)

A	C	h	H	Y	YB	Yh	YH
<hr style="width: 100%;"/>							
C	C	T	C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

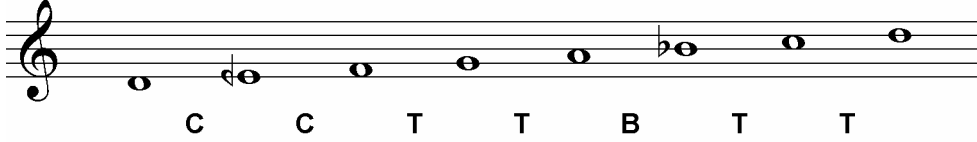

USKE'a göre Hüseyinî Makâmı Dizisi

USS'de Hüseyinî adı ile kaydedilen ve ellinci devir olarak verilen dizi USKE'dan farklı olarak, Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Uygun, 1999: 196; Arslan, 2007: 87)

A	C	h	H	YA	YB	Yh	YH
<hr/>							
C	C	T	T	B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

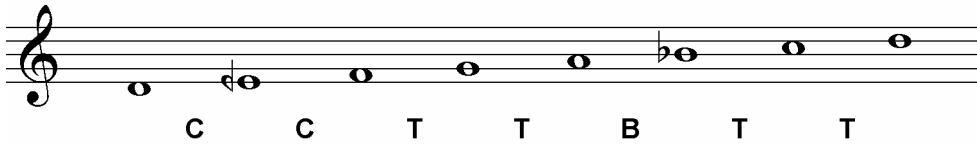

USS'ye göre Hüseynî Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT'da Hüseynî makâmı, oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Hüseynî makâmı dizisi Şirazlı'ya göre Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Levendoglu, 2002: 105)

A	C	h	H	YA	YB	Yh	YH
<hr/>							
C	C	T	T	B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Şirazlı'ya göre Hüseynî Makâmı Dizisi

Şirazlı'nın tanımladığı bu dizinin USS'de tanımlanan Hüseynî makâmı dizisi ile aynı olduğu dikkati çekmektedir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Hüseynî makâmı, oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Maragalı'nın "A C h H Y YB Yh YH" Ebcad nota yazısı simgeleri ile verdiği dizi USKE'da tanımlanan dizi ile aynıdır. (Bardakçı, 1986: 65)

AŞEM'de Hüseynî, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Elliüçüncü daire olarak açıklanan Hüseynî makâmı dizisi yine USKE'da verilen dizi ile aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 92)

KYRM, KE, BDM, AHKE ve K'da Hüseyinî, oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiştir. Ancak bu eserlerde makâmın dizisiyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Demir, 1985: 81; Cevher, 2004a: 10; Ceyhan, 1997: 726; Özçimi, 1989: 141; Cevher, 2009: 4)

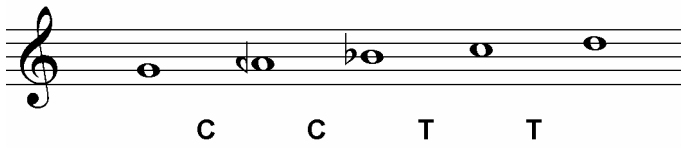
RP'de ise Hüseyinî, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Ancak yine makâmın dizisi ile ilgili açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004b: 9)

ŞFMM'da Hüseyinî, oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiştir. Şirvanlı Hüseyinî makâmını, perdelerini değil de aralıklarını vererek açıklamıştır. "C C T C C T T" olarak tanımlanan aralıklar USKE'da verilen perdelerin oluşturduğu aralıklarla aynıdır. (Akdoğan, 1996: 37, 223, 227)

LF'de Hüseyinî, oniki makâm arasında eski bilginlere göre onbirinci, yeni bilginlere göre ise sekizinci olarak verilmiştir. Ladikli öncelikle Hüseyinî beşlisini tanımlamıştır. Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevruz dörtlüsüne bir tanini ilavesi ile meydana gelen beşliye Hüseyinî beşlisi adı verilmiştir. Urmiyeli'nin verdiği ancak isimlendirmedeği bu beşli LF'de de Ebcet nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 131)

Son $\frac{H \quad Y \quad YB \quad Yh \quad YH}{C \quad C \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

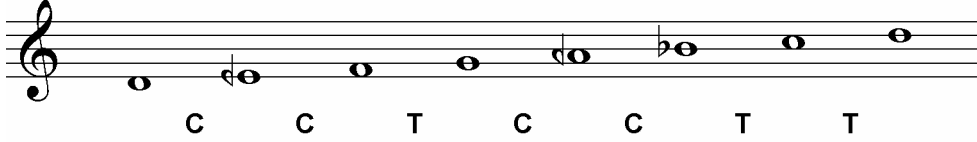

Ladikli'ye göre Hüseyinî Beşlisi

Ladikli Hüseyinî beşlisini tanımladıktan sonra elliyedinci devir olarak Hüseyinî makâmı dizisini tanımlamıştır. Ladikli'ye göre sekiz perdeden oluşan Hüseyinî makâmı dizisi de Ebcet nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 148)

A	C	h	H	Y	YB	Yh	YH
C	C	T	C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Ladikliye göre Hüseynî Makâmı Dizisi

LZE’da Hüseynî, LF’de olduğu gibi oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiştir. Ladikli bu eserinde Hüseynî makâmı dizisine değinmemiş sadece Hüseynî beşlisini vermekle yetinmiştir. Bu beşli de LF’de verilen Hüseynî beşlisi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 39)

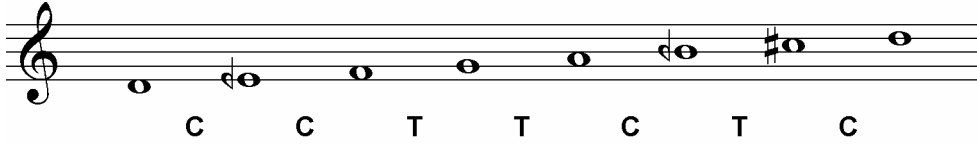
Ladikli’nin tanımladığı Hüseynî beşlisinin oluşturduğu aralıkların Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Hüseynî beşlisi aralıkları ile aynı olduğu dikkati çekmektedir.

BAMU’de Hüseynî oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh da öncelikle Hüseynî beşlisini tanımlamıştır. Bu beşli Ladikli’nin tanımladığı Hüseynî beşlisi ile aynıdır. “H Y YB Yh YH” perdelerinden oluşan ve “C C T T” aralıklarını veren beşlidir. Bu beşliye Bükeoğlu Alişâh “*Asl-ı Hüseynî*” adını vermiştir. (Çakır, 1999: 68)

Bükeoğlu Alişâh Hüseynî makâmı kaydı ile de iki çeşit dizi tanımlamıştır. Birincisi, elliüçüncü devir olarak tanımlanan dizidir. Bu dizinin perdeleri USKE’da verilen Hüseynî makâmı dizisi ile aynıdır. Bükeoğlu Alişâh’ın ikinci olarak tanımladığı dizi “Hicâzî ve Hüseynî” adıyla ve altmışıncı devir olarak verilmiştir. Bu dizinin de perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 30, 38)

A	C	h	H	YA	YC	YV	YH
C	C	T	T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre "Hicâzî ve Hüseyînî" Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı yukarıdaki dizi Nevruz dörtlüsü ve Nîrez-i Sağır beşlisinden oluşmuştur.

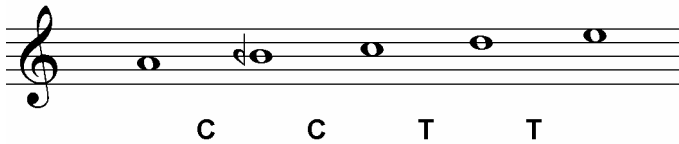
SEM'da Hüseyînî oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“...
Var ol Şeşgâh evinin bir kılın ur
...
Karâr it Dügâhun hânesinde” (Arısoy, 1988: 107)

Seydî'nin yukarıda yaptığı açıklamada, Şeşgâh olarak ifade ettiği perde Hüseyînî perdesidir. Seydi Hüseyînî makâmı seyrinde bu perdenin önemini vurgulayarak, Dügâh perdesinde karar verildiğini belirtmiştir.

KRM'de Hüseyînî oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır. “Hüseyînî oldur ki âğâz hanesin hod dimiş idik Pençgâh hânesi üstündedir ol hânedan âğâz idüb aşağı gidüb Pençgâh ve Çargâh ve Segâh hânelerin seyr idüb inüb Dügâh hânesinde karâr ider.” (Tezel, 1996: 29)

Kadioğlu yukarıdaki açıklamasında, Hüseyînî makâmının seyrine, Hüseyînî perdesinden başlanıldığını Pençgâh, Çargâh, Segâh perdeleri gösterilerek Dügâh perdesinde karar verildiğini belirtmiştir. Adı geçen bu perdeleri aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Kadioğlu'na göre Hüseyînî Makâmı Dizisi

Yukarıda da açıkladığımız gibi XIII. yüzyılda Urmiyeli dörtlü ve beşli olarak adlandırmadığı Hüseyinî'yi makâm dizisi olarak vermiştir. İki eserinde, tabanında Nevruz dörtlüsünü verdikten sonra, birinde Nevruz dörtlüsüne Nevruz beşlisini, diğerinde ise Nevâ beşlisini eklemiştir. XV. yüzyılda Maragalı, Nevruz dörtlüsüne eklenen beşliye Nevruz beşlisi adı verildiği gibi Hüseyinî beşlisi adının da verilebildiğini belirtmiştir. İşte Maragalı ile başlayan Hüseyinî beşlisi görüşü, XV. yüzyıl kuramcıları tarafından benimsenmiş ve devam ettirilmiştir. Ladikli de aynı diziyi vererek buna yeni bilginlerin Hüseyinî makâmı adını verdiklerini vurgulamıştır. Sözel seyir tanımına yer veren Seydî ve Kadıoğlu da makâmın seyrine Hüseyinî perdesinden başlanması gerektiğini ve Dügâh perdesinde karar verildiğini belirtmişlerdir. Görülüyor ki Hüseyinî makâmının kullandığı perdeler ve temel karakteri günümüze gelinceye kadar fazla değişikliğe uğramamış, yapılan tanımlarda sadece ses sahalarında değişiklikler yaşanmıştır. Ayrıca XIII. yüzyıldan beri Hüseyinî perdesinin makâm için taşıdığı önem hiç değişmemiştir.

XV. yüzyıl kuramcıları Irâk makâmını da âvâzeler, terkîbler ve makâmlarla birleştirerek, yeni terkîbler oluşturmuşlardır. Bu terkîbler yedi adettir ve isimleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Hüseyinî Acem
2. Hüseyinî Gerdâniye
3. Hüseyinî Geveşt
4. Hüseyinî Nevruz
5. Hüseyinî Rehâvî
6. Hüseyinî Selmek
7. Hüseyinî Şehnâz

2.97. Hüseyinî Acem

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Hüseyinî Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseyinî Acem makâmına Maragalı eserlerinde yer verilmemiştir.

AŞEM’de Hüseyinî Acem, ellidokuz terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Acem oldur ki Muhayyer evinden Hüseyinî başlana amma Acem karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Hüseyinî Acem, elli altı terkîb arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Acem oldur kim Hüseyinî âğâz ede, temâm ine Acem evinde karâr ede.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da Hüseyinî Acem, ellisekiz terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Acem oldur ki Hüseyinî âğâz ide ine Acem temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP’de Hüseyinî Acem, elli terkîb arasında otuzaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Acem oldur kim Hüseyinî âğâz idüp Acem karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 17, 39)

BDM’de Hüseyinî Acem, ellidört terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Muhayyer evinde Hüseyinî iden
Acem yüzine seyr idüben giden
Hüseyin-i Acem’den bulısar misâl
Karâr eylese itmese intikâl”* (Ceyhan, 1997: 734)

AHKE’da Hüseyinî Acem, ellidokuz terkîb arasında kırkdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Acem oldur ki Hüseyinî âğâz ide ine Acem temâm karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’de Hüseyinî Acem makâmına yer verilmemiştir.

K’da Hüseyinî Acem, ellidört terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiştir. Yapılan açıklama BDM’deki Hüseyinî Acem tanımı ile aynıdır. (Rikamiktomi, 13)

LF, LZE ve BAMU’de Hüseyinî Acem makâmına yer verilmemiştir.

SEM’de Hüseyinî Acem, ellisekiz terkîb arasında elliikinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Hüseyinî âğâz idüb in Dügâha
Bu bangdan in Irâk-ı bî günâha*

Temâm eyle Irâkide yûri vâr

Karâr eyle Dügâh dârında iy yâr” (Arısoy, 1988: 160)

KRM’de Hüseyinî Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yerini almaya başlayan Hüseyinî Acem terkîbi, yüzyıl sonuna kadar aynı görüşlerle açıklanmıştır. Hüseyinî makâmı ile seyre başlanılıp, Acem terkîbi ile karar verildiği belirtilmiştir. Seydî karar perdesini Dügâh olarak vurgulamıştır. Diğer kuramcılar da karar perdesini vurgulamadan, Acem terkîbi ile karar verildiğini söylemişlerdir ki zaten Acem terkîbinin karar perdesi de Dügâh perdesidir.

2.98. Hüseyinî Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseyinî Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseyinî Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hüseyinî Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Gerdâniyye oldur kim Muhayyerden Isfahâne Hüseyinî âğâz ide andan Nerm Isfahâne Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzedden oluştuğunu belirtmiştir. Hüseyinî Gerdâniye terkîbi de Hüseyinî makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.99. Hüseyinî Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseyinî Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseyinî Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hüseyinî Geveşt, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında sekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Givâşt oldur kim yirinden Hüseyinî temâm âğâz ide ine Dügâhdan aşğa Irâk Nerminde Givâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Hüseyinî Geveşt terkîbi de Hüseyinî makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.100. Hüseyinî Hicâz

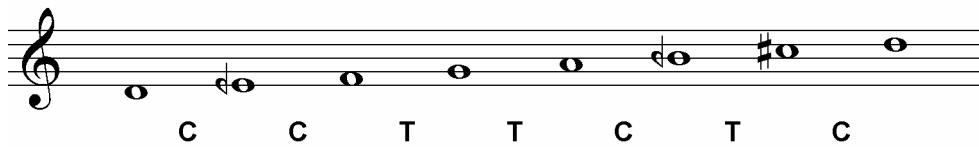
XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseyinî Hicâz makâmına yer verilmemiştir.

Oya Levendoğlu, XV. yüzyılda Hüseyinî Hicâz makâmının sadece BAMU’de yer aldığından söz etmiştir. Ancak makâm hakkında başka bir bilgiye yer vermemiştir. (Levendoğlu, 2002: 225)

Ahmet Çakır’ın BAMU üzerine yaptığı çalışmasında ise, Hüseyinî Hicâz makâmına yer verilmemiş, tanımladığı yüzotuzüç devir içerisinde altmışıncı devir olarak Hicâzî ve Hüseyinî adı ile bir dizi tanımlamıştır. (Çakır, 1999: 164) Levendoğlu’nun sadece ismini verdiği, açıklama getirmediği ancak BAMU’de adının geçtiğini belirttiği makâmın, bu makâm olup olmadığı konusunda yorum yapamıyor sadece Hicâzî ve Hüseyinî makâmının perdelerini vermekle yetiniyoruz.

A	C	h	H	YA	YC	YV	YH
C	C	T	T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Hicâzî ve Hüseyinî Makâmı Perdeleri

2.101. Hüseyinî Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseyinî Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseyinî Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hüseyinî Nevrûz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler

arasında yirminci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseynî Nevrûz oldur kim yerinden Hüseynî âğâz ide ine Sigâhdan Nerm Hüseynîye Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Hüseynî Nevrûz terkîbi de Hüseynî makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.102. Hüseynî Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseynî Rehâvî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseynî Rehâvî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hüseynî Rehâvî, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırküçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseynî Rehâvî oldur kim Hüseynî âğâz ide ine Dügâhda Rehâvî karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Ancak iki makâmın da bir araya gelerek terkîb oluşturabileceğini de vurgulamıştır. Bu görüşüne örnek olarak sunduğu terkîblerden biri de Hüseynî Rehâvî terkîbidir. Hüseynî makâmına Rehâvî makâmının eklenmesi ile oluştuğunu belirtmiştir. Karar perdesini de Dügâh perdesi olarak vurgulamıştır.

2.103. Hüseynî Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseynî Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseynî Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hüseynî Selmek, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellialtıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseynî Selmek oldur kim yerinden Hüseynî âğâz ide ine Dügâhdan Nerm Isfahâne Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Hüseynî Selmek terkîbi de Hüseynî makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.104. Hüseyinî Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Hüseyinî Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Hüseyinî Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Hüseyinî Şehnâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hüseyinî Şehnâz oldur kim Muhayyerin üzerinden Hüseyinî âğâz ide ine dürüst Hüseyinîden Dügâhe Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 210)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Hüseyinî Şehnâz terkîbi de Hüseyinî makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

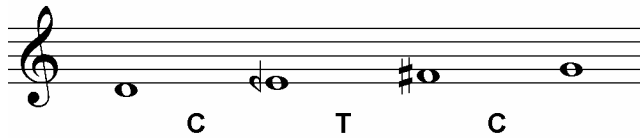
2.105. Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da, Irâk makâmı oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Altmışdokuzuncu devir olarak şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz veya Irâk dörtlüsü ile Irâk dörtlüsü ile Tanininin birleştirilmesi ile meydana gelmiştir.*” (Uygun, 1999: 205)

Urmiyeli’nin yaptığı bu tanımları daha iyi anlayabilmek için, USKE ve USS’de dörtlü ve beşliler bölümünü incelediğimizde, “Irâk cinsi” adını verdiği dörtlünün aşağıdaki gibi olduğunu görmekteyiz: (Uygun, 1999: 160; Arslan, 2007: 83)

A	C	V	H
<hr/>			
C	T	C	

Ebcet nota yazısı simgeleriyle verilen bu dörtlüyü günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

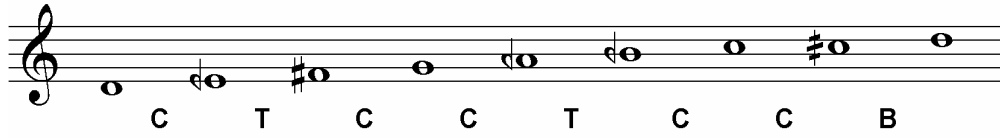
Urmiyeli’ye göre Irâk Dörtlüsü

Urmiyeli'nin Irâk Makâmı dizisini tanımlarken, Irâk veya Hicâz dörtlüsü demesinin sebebi ise Irâk dörtlüsüne Hicâz ya da Hicâzî dörtlüsü adının da verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Urmiyeli'nin Ebced nota yazısı simgeleri ile verdiği Irâk makâmı perdeleri şöyledir:

A	C	V	H	Y	YC	Yh	YZ	YH
C	T	C	C	T	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

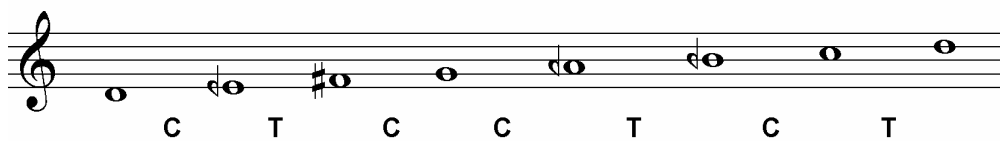
Urmiyeli'ye göre Irâk Makâmı Dizisi

XIV. yüzyıl kuramcılarında Şirazlı ve XV. yüzyıl kuramcılarında Maragalı'nın ise Irâk Makâmı için verdiği dizi, Urmiyeli'nin verdiği dizi ile hemen hemen aynıdır. Tek fark, USKE'daki "Yh" ve "YH" perdeleri arasında bulunan "YZ" perdesinin Şirazlı'da ve Maragalı'da kullanılmamış olmasıdır. Bu perde Yh-YH perdeleri arasındaki tanini aralığını C+B şeklinde ikiye böler.

Şirazlı ve Maragalı'nın Ebced nota yazısı simgeleri ile verdiği Irâk Makâmı perdeleri şöyledir: (Levendoglu, 2002: 109; Bardakçı, 1986: 66)

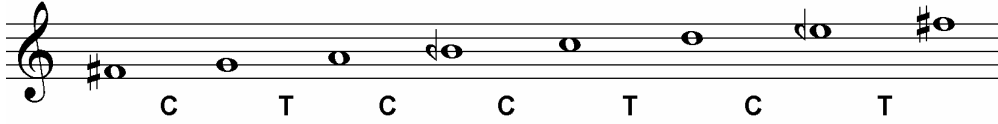
A	C	V	H	Y	YC	Yh	YH
C	T	C	C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Şirazlı ve Maragalı'ya göre Irâk Makâmı Dizisi

Bu diziyi incelediğimizde, Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Irâk Makâmı dizisi ile bir yakınlığının olup olmadığı düşüncesine istinaden, Urmiyeli-Maragalı ses sisteminin yapısını tekrar gözden geçirmek gerektiği düşünülmelidir. Bu sistemde mücennep aralığı için “C” rumuzunun kullanıldığını, ilk bölümde bu konuyu işlerken belirtmiş idik. Hatırladığı gibi “C” aralığı tam olarak ne beş koma, ne de sekiz koma olarak görülmektedir. Tavanının tanini aralığına çok yakın, pestinin de bakiye aralığına çok yakın olması dolayısıyla kuramda olduğu gibi, icra esnasında da hareketlilik gösterdiği düşüncesi benimsenmiştir. Bu düşünceden hareketle, Irâk makâmı dizisini günümüzde kullanıldığı Irâk perdesi üzerine aktardığımızda aşağıdaki diziyi elde ederiz.

Arel-Ezgi kuramında tanımlanan Irâk Makâmı dizisine benzeyen bu dizinin tek farkı, Hüseyinî yerine Dik Hisâr perdesinin kullanılmasıdır. Bir müddet sonra bu ayrıcalığında kaldırılarak Hüseyinî perdesinin yerini aldığı görüşüdeyiz.

AŞEM’de Irâk makâmı oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah’ın Irâk makâmı için tanımladığı perdeler Urmiyeli’nin tanımladığı perdelerle aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 134)

KYRM’de Irâk makâmı, oniki makâm arasında ikinci olarak verilmiş, ancak sözel bir seyir tanımı yapılmamıştır. (Doğrusöz, 1997: 14)

KE ve RP’de Irâk makâmı yine oniki makâm arasında ikinci sırada yerini almıştır. Her iki eserde de Irâk makâmı ile ilgili yeterli bilgiye yer verilmemiştir. (Cevher, 2004a: 10; Cevher, 2004b: 9)

BDM, AHKE ve K’da Irâk makâmı, yine oniki makâm arasında ikinci olarak verilmiştir. Makâmları sözel seyir tanımlarıyla açıklayan bu eserlerde de Irâk makâmıyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Özçimi, 1989: 141; Ceyhan, 1997: 726; Cevher, 2009: 3)

ŞFMM’de ise Irâk makâmı, oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Şirvanlı’nın Irâk makâmı için tanımladığı dizi Urmiyeli’nin verdiği Irâk makâmı dizisi ile aynıdır. (Akdoğan, 1996: 223)

LF’de Irâk makâmı, oniki makâm arasında eski bilginlere göre beşinci, yeni bilginlere göre ise ikinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre tanımladığı yetmişdördüncü daireye karşılık gelen Irâk makâmı dizisi, Urmiyeli’nin verdiği dizi ile aynıdır. Yeni bilginlere göre bildirdiği Irâk makâmı ise üç perdeden meydana gelen bir oluşumdur. Bu üç perde Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 147, 185)

Son $\frac{A \quad C \quad V}{C \quad T}$ Başlangıç

Ladikli başlangıç ve son ifadelerini de ekleyerek, makâmın seyrine tizden başlanması gerektiğini de vurgulamıştır.

LZE’da Irâk makâmı, oniki makâm arasında ikinci olarak verilmiştir. LF’de olduğu gibi Irâk makâmı için “C” ve “T” aralıklarını oluşturan üç perde tanımlanmıştır. (Dalkıran, 1983: 13, 44)

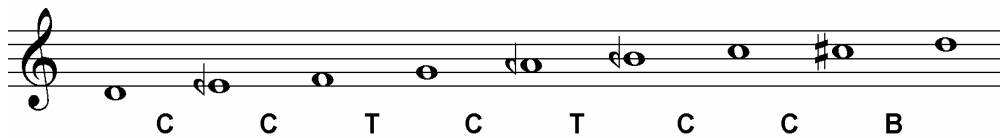
BAMU’de Irâk makâmı, oniki makâm arasında onbirinci olarak verilmiştir. Altmışdokuzuncu daireye karşılık gelen Irâk makâmı dizisi, Urmiyeli’nin tanımladığı Irâk makâmı dizisi ile aynıdır. (Çakır, 1999: 39)

Hicâz dörtlüsü ve Büzürg beşlisinden oluşan bu dizi dokuz sesli olup, “YZ” perdesi dışında, yine Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı Hicâzî dizisi ile aynıdır.

Bununla birlikte Bükeoğlu Alişâh, Irâk makâmı adı altında elliyedinci devir olarak bir dizi daha vermiştir. Bu dizinin perdeleri de Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 72)

A C h H Y YC Yh YZ YH
C C T C T C C B

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Irâk Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen Irâk makâmı dizisi de Nevrûz dörtlüsü ve Büzürg beşlisinden oluşan bir dizidir.

Bükeoğlu Alishâh, dizilerin seyirlerini anlattığı bölümde de Irâk Makâmı'nın seyrine tizden başlanması gerektiğini de vurgulamıştır. (Çakır, 1999: 123)

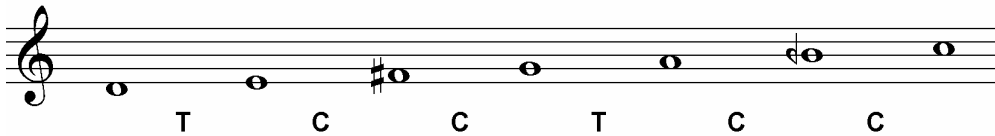
XV. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, SEM'da oniki makâm arasında ikinci sırada tanımlanan Irâk makâmı aşağıdaki beyitle açıklanmıştır:

“Dügâhun perdesinden it hurûcı

Nüzûl itdür Irâk evine göçi” (Arısoy, 1988: 101)

Üç perdenin öne çıkarıldığı Seydi'nin tanımından sonra, Kadioğlu Edvarı'nda da benzer, ancak daha açıklayıcı bir tanıma rastlıyoruz. *“Irâk oldur ki ibtidâ agâz hânesi Dügâh hânesidir ve karârgâh hânesi Râst hânesi altında olan Nerm Segâh hânesinde karâr ider ammâ âğâz hânesi karâr ider andan aşağı Nerm Hüseyinî ve Nerm Pençgâh hânelerin seyri der ammâ âğâz hânesinden yukarı Segâh ve Çargâh hânelerin seyri der işte Irâk'ın Irâk olması bu mezkûr hânelerin seyr itmektedir.”* (Tezel, 1996: 25)

Kadioğlu bu tanımında, Irâk makâmının üç perdeden oluştuğunu, diğer perdelerin makâmın ses sahasını genişletmek için kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Kadioğlu'na göre Irâk makâmı seyre, Dügâh perdesi ile başlar ve Râst perdesini kullanarak Irâk perdesinde karar verir. Bu perdeden aşağı inmek ister ise Hüseyinî Aşirân ve Yegâh perdelerini, Dügâh perdesinden yukarı çıkmak ister ise Segâh ve Çargâh perdelerini kullanır. Bu arada, Kadioğlu'nun Nerm Segâh adını verdiği perdenin, Irâk perdesi olduğu gözden kaçmamalıdır. Bu tanıma dayanarak, Irâk makâmının kullandığı perdeleri şu dizi ile göstermek mümkündür;

Kadioğlu'na göre Irâk Makâmı Dizisi

Anlaşılabileceği gibi Irâk makâmı, XIII. yüzyıldan günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş makâmlarımızdandır. Urmiyeli'nin “Irâk cinsi” adıyla verdiği dörtlü,

kuramcılar tarafından benimsenmiş, ayrıca Hicâzî adı ile de anılmıştır. Dizinin devamının ise yine Irâk dördlüsü ve bir tanini eklenmesi ile oluştuğu görüşü hâkimdir. Sadece Bükeoğlu Alişâh bu son beşliyi Büzürg beşlisi olarak anmıştır. Karar perdesi konusuna sözel seyir tanımında açıklık getiren kuramcılar, Seydî ve Kadıoğlu'dur. Kadıoğlu Irâk perdesinin, karar perdesi olduğunu vurgulamıştır. (Irâk perdesinin XV. yüzyılda özellikle Kadıoğlu tarafından Nerm Segâh perdesi olarak adlandırıldığı da edvârlarda dikkati çekmektedir.)

XV. yüzyıl kuramcıları Irâk makâmını da âvâzeler ve terkîblerle birleştirerek, yeni terkîbler oluşturmuşlardır. Bu terkîbler yedi adettir ve isimleri aşağıdaki gibidir:

1. Irâk Acem
2. Irâk Gerdâniye
3. Irâk Geveşt
4. Irâk Mâye
5. Irâk Nevrûz
6. Irâk Selmek
7. Irâk Şehnâz

2.106. Irâk Acem

XIII. yüzyılda USKE'da Irâk Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XIV. yüzyılda ŞDT'da da Irâk Acem adını bulamıyoruz.

XV. yüzyılda Maragalı, Ahmedoğlu Şükrullâh ve Kırşehirli de Irâk Acem terkîbine eserlerinde yer vermemişlerdir.

Irâk Acem XV. yüzyılda ilk olarak karşımıza KE'da çıkmıştır. Ellisekiz terkîb arasında Ellialtıncı olarak yerini almış ve şöyle tanımlanmıştır: “*Irâk Acem oldur ki Dügâh evinden Irâk göstere yine Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP'de ise yirmidört şûbe arasında yirmiikinci olarak yerini almış, ancak sözel bir tanıma yer verilmemiştir. (Cevher, 2004b: 12)

BDM, AHKE, ŞFMM, LF, LZE ve BAMU'de Irâk Acem terkîbine yer verilmemiştir.

K'da Irâk Acem, ellidört terkîb arasında ellinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Irâk idüben öttürse Dügâh, Irâk-ı Acem idüben buldı râh*” (Cevher, 2009:18)

SEM’da Irâk Acem, ellisekiz terkîb arasında ellidördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki beyitle açıklamıştır:

“Irâk göster temâm Dügâh evinden

Yine âram it Dügâhda geç gâmandan” (Arısoy, 1988:161)

KRM’de Irâk Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XIII. ve XIV. yüzyılda Urmiyeli ve Şirazlı edvârlarında adından söz edilmeyen Irâk Acem, XV. yüzyıl başında da kuram kitaplarında herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. Ancak XV. yüzyıl ortalarında KE’da terkîbler arasında yerini almaya başlamıştır. KE’da Irâk Acem terkîbinin, Dügâh perdesinde Irâk göstererek yine Dügâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir. Yine terkîbler arasında sınıflandırıldığı K ve SEM’da da aynı açıklama yapılmıştır. Şûbeler arasında sınıflandırılan RP’de ise perdeleri ya da seyri ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, adı geçen edvârlardan da yeterli derecede açıklayıcı bilgi elde etmek mümkün olmayan Irâk Acem terkîbinin, XV. yüzyılda çok kullanılmadığı kanaatindeyiz.

XV. yüzyılda Ahmedoğlu Şükrullah edvârı ile tanımlanmaya başlanılan Acem-i Irâk terkîbi Bedri Dilşad tarafından da Acem Irâk adıyla anılmıştır. Bu iki yazar dışında KE, RP, K ve SEM’da irak acem adıyla verilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi makamların yer değiştirmesi ile terkîbin yapısında herhangi bir değişiklik meydana gelmediği yapılan tanımlardan anlaşılmaktadır. Acem-i Irâk terkibi için de yapılan tanımlar aynı görüşü ifade etmektedir. XV. yüzyıl kuramcıları Acem-i Irâk terkibi için, Dügâh perdesinde irak gösterdikten sonra yine düğah perdesinde karar verdiği görüşünde birleşmişlerdir.

2.107. Irâk Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Irâk Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Irâk Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Irâk Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbler arasında altmışikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: *“Irâk Gerdâniye oldur kim*

Muhayyerden Irâk âğâz ide bir perde çika Gerdâniye göstere Râst karâr ide” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Irâk Gerdâniye terkîbinin de Irâk makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluştuğunu açıklamıştır. “*Muhayyer’den Irâk âğâz ide*” diyerek de terkîbin seyrine, tiz bölgeden başlanması gerektiğini vurgulamıştır.

2.108. Irâk Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Irâk Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Irâk Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Irâk Geveşt, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Irâk Gûvâşt-i oldur kim Isfahân perdesinden Irâk âğâz ide ine Sigâhdan Gûvâşt karâr ide*” (Özçimi, 1989: 208)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Irâk Geveşt terkîbi de Irâk makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.109. Irâk Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Irâk Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Irâk Mâye terkîbine yer verilmezken, AŞEM’de ellidokuz terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Irâk Mâye oldur ki Irâk tamam göstere amma Mâye karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de, Irâk Mâye ellialtı terkîb arasında kırküçüncü sırada verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*...Irâk’a tamâm göstere, ine Mâye karâr ide.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da ellialtı terkîb arasında Irâk Mâye kırkbeşinci terkîb olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır. “*Irâk Mâye oldur ki Irâkı temâm göstere ine Mâye karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP’de ise Irâk Mâye elli terkîb arasında onikinci olarak verilmiş, KYRM ve KE ile aynı ifadelerle tanımlanmıştır. (Cevher, 2004b: 19, 38)

BDM’de Irâk Mâye ellidört terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

*“Kim Irâk’ı tamâm gösterüben
İne Mâye evinde kıla karâr
Buldı bilsün Irâk-ı Mâyeyi ol
İtsün ikrâr itmesün inkâr”* (Ceyhan, 1997: 736)

Abdullahoğlu Hızır, Garîb Terkîbler arasında Irâk Mâye için sadece “malûm” ifadesini kullanmış, başka bir açıklama yapmamıştır. Hatırlanacağı gibi, Gârib Terkîbler’in bir makâmı bir âvâzenin birbirine eklenmesi ile oluştuğu belirtilmişti. Bu düşünceden hareketle, Abdullahoğlu Hızır’ın “malûm” diyerek, Irâk makâmı ile Mâye âvâzesinin birbirine eklenmesiyle Irâk Mâye terkîbinin oluşacağını belirtmek istediği kanaatindeyiz.

ŞFMM ve BAMU’de, Irâk Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

K’da da Irâk Mâye ellidört terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“ Irâk’ı temâm gösteriben iy yâr
İnüb Mâye evinde kılsa karar”* (Cevher, 2009:17)

LF ve LZE’de Irâk Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’de Irâk Mâye ellisekiz terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“ Temâm gösterse bang idüb Irâk’ı
İnüb Mâye karâr itse ittifâkı”* (Arısoy, 1988: 137)

KRM’de Irâk Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Irâk Mâye terkîbinin, adı geçtiği hemen her edvârda aynı şekilde tanımlandığı dikkati çekmektedir. Terkîbler arasında sınıflandırılan Irâk Mâye için yapılan açıklamalar doğrultusunda, seyrine Irâk makâmı dizisi ile başlayıp, Mâye âvâzesi ile karar verdiği belirtilmiştir. Ancak açıklamalar, seyre başlangıcın Irâk makâmı dizisi ile mi yoksa Urmiyeli'nin verdiği Irâk dörtlüsü ile mi olacağı şüphesini uyandırmaktadır. Kuramcıların “*Irâk'ı temâm göstere*” ifadesi Irâk makâmı dizisinin kullanılacağı görüşünü benimsetmektedir.

Maragalı'dan sonra hemen her edvârda adı geçen Irâk Mâye terkînin, XV. yüzyılda Irâk makâmının diğer terkîblerine nazaran daha fazla kullanıldığı kanaatindeyiz.

2.110. Irâk Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Irâk Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Irâk Nevrûz terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Irâk Nevrûz, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ondördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Irâk Nevrûz oldur kim Dügâh'dan Irâk âğâz ide ine Nerm Isfahân Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Irâk Nevrûz terkîbi de Irâk makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.111. Irâk Selmek

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Irâk Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Irâk Selmek terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Irâk Selmek, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Irâk Selmek oldur kim Hicâz-ı Dügâh'dan Irâk ide ine Dügâh'dan Nerm Isfahâne Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989:211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Irâk Selmek terkîbi de Irâk makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.112. Irâk Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Irâk Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Irâk Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Irâk Şehnâz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmialtıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Irâk Şehnâz oldur kim Dügâh’dan Irâk âğâz ide ine Hüseyinî’den Dügâhı Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:210)

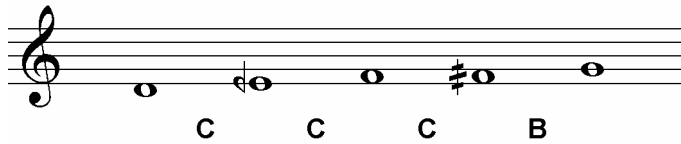
Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Irâk Şehnâz terkîbi de Irâk makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.113. Isfahân

XIII. yüzyılda USKE ve USS’de öncelikle, dört aralık ve beş perdeden oluşan “Isfahân cinsi” tanımlanmıştır. Bu dörtlünün perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 161; Arslan, 2007: 83)

A	C	h	Z	H
C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

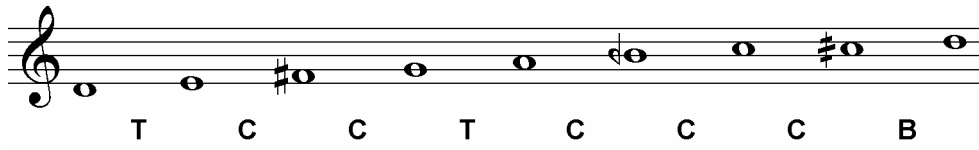
Urmiyeli’ye göre Isfahân Dörtlüsü

Urmiyeli dörtlü sonuna bir “T” eklenmesi ile de Isfahân beşlisinin oluşacağını belirtmiştir. (Uygun, 1999: 174)

USKE’da Isfahân makâmı da oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Kırkdördüncü daireye karşılık gelen Isfahân makâmı dizisi, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 88, 93, 193)

A	D	V	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
T	C	C	T	C	C	C	C	B

Rast dörtlüsü, tanini ve Isfahân beşlisinin birleşmesinden meydana gelen yukarıdaki diziyi günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

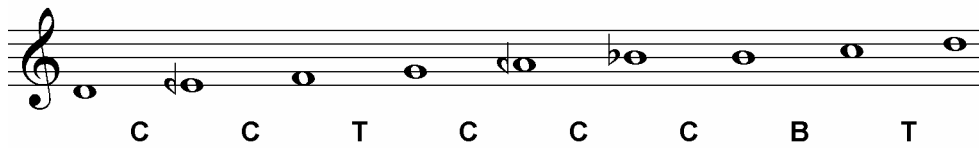

Urmiyeli’ye göre Isfahân Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT’da Isfahân makâmı yine oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Bu dizi Urmiyeli’nin verdiği diziden farklıdır. Yine dokuz perdeden oluşan bu dizinin perdeleri aşağıdaki gibidir: (Levendoğlu, 2002: 115)

A	C	h	H	Y	YB	YD	Yh	YH
C	C	T	C	C	C	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Şirazlı’ya göre Isfahân Makâmı Dizisi

Şirazlı’nın verdiği bu dizinin aralıklarına dikkat edilecek olunursa, dairesel olarak düşünüldüğünde Urmiyeli Edvârı’nda verilen dizinin “D” perdesinden başlatılmış şekli olduğu görülmektedir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde İsfahân, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Maragalı'nın İsfahân makâmı adıyla tanımladığı dizi, Urmiyeli'nin verdiği İsfahân makâmı dizisi ile aynıdır. (Bardakçı, 1986: 67)

AŞEM'de İsfahân, oniki makâm arasında altıncı olarak "İsfehân" adıyla verilmiştir. Yine USKE'da olduğu gibi İsfahân makâmı, kırkdördüncü daire olarak ve "A D V H YA YC Yh YZ YH" perdeleri ile gösterilmiştir. (Kamiloğlu, 2007: 92)

KYRM'de İsfahân, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. Ancak sözel bir seyir tanımı ya da perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Demir, 1985: 81)

KE ve RP'de İsfahân, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. Ancak yine makâm ile ilgili herhangi bir sözel açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004a: 10; Cevher, 2004b: 9)

BDM'de İsfahân, oniki makâm arasında altıncı olarak, AHKE'da da üçüncü olarak yer almıştır. Ancak perdeleri ve seyri hakkında bu eserlerde yine herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

ŞFMM'de İsfahân, oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Şirvanlı'nın tanımladığı dokuz perdeden oluşan İsfahân makâmı dizisi, Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. Şirvanlı ayrıca, eserinde bazı makâmın bazı memleketlere göre adlarının değiştiğini savunmuştur. İsfahân makâmının da Irak'ta Muhâlif adıyla anıldığını bilgilerine eklemiştir. (Akdoğan, 1996: 223, 226)

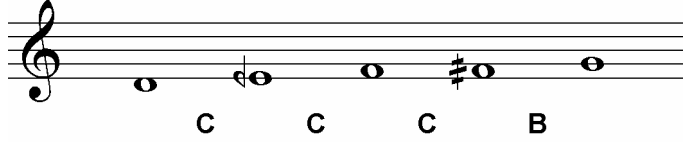
K'da İsfahân oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Eserde yine makâm ile ilgili herhangi bir açıklama bulamıyoruz. (Cevher, 2009: 4)

LF'de eski bilginlere göre İsfahân makâmının oniki makâm arasında altıncı, yeni bilginlere göre ise üçüncü sırada yer aldığı belirtilmiştir. Ladikli'nin kırkyedinci daire olarak tanımladığı İsfahân makâmı dizisi, Urmiyeli'den süregelen dizi ile aynıdır. (Tekin, 1999: 147)

LF'de ayrıca, yeni bilginlere göre tanımlanan yedi cins arasında da yedinci cins olarak "İsfahân cinsi" verilmiştir. Ladikli'nin aşağıdaki gibi Ebced nota yazısı simgeleriyle verdiği İsfahân dörtlüsü, Urmiyeli'nin tanımladığı beş perdeden oluşan İsfahân dörtlüsü ile aynıdır. Ladikli bu tanıma, İsfahân dörtlüsünün seslendirilmeye başlangıcının tiz, bitişinin ise pest taraftan olması gerektiği bilgisini de eklemiştir. (Tekin, 1999: 130; Levendoğlu, 2002: 116)

Son $\frac{A \ C \ h \ Z \ H}{C \ C \ C \ B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

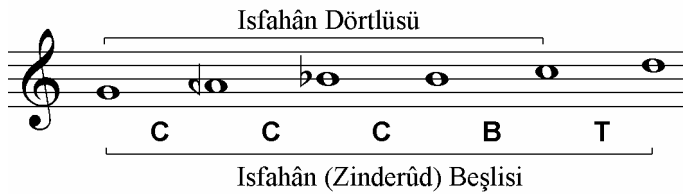
Ladikli'ye göre Isfahân Dörtlüsü

LZE'da Isfahân, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. LZE'da Isfahân makâmı olarak tanımlanan dizi, LF'de verilen "Isfahân cinsi" ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 38)

BAMU'de Isfahân oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Kırkdördüncü daire olarak açıklanan Isfahân makâmı için verilen dizi, yine Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. Bu dizi, Râst dörtlüsü ile Pençgâh-ı Zaid beşlisinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Bükeoğlu Alişâh ayrıca dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde, Isfahân dörtlüsü ve Isfahân (Zinderûd) beşlisini aşağıdaki gibi vermiştir. (Çakır, 1999: 38, 46, 125, 158, 194)

$\frac{H \ Y \ YB \ YD \ Yh \ YH}{C \ C \ C \ B \ T}$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Isfahân Dörtlüsü ve Isfahân (Zinderûd) Beşlisi

SEM'da Isfahân, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Hurûc it perde-i Pençgâhdan iy yâr

Dügâhun perdesinde in otur var.” (Arısoy, 1988: 102)

KRM’de Isfahân oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“İsfâhân oldur ki ibtidâ âğâz hânesi Pençgâh hânesidir. Andan yukarû Hüseyinî hânesin seyr idüb aşâğı gidüb Çargâh ve Segâh hânelerin seyr idüb inüb aşâğı Dügâh hânesinde karâr ider.”* (Tezel, 1996: 25, 45)

İsfahân makâmı XIII. yüzyılda Urmiyeli’den, XV. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Urmiyeli’nin tanımladığı “İsfahân cinsi” ve dokuz perdeden oluşan Isfahân makâmı dizisi XV. yüzyıl kuramcıları tarafından da benimsenmiş ve hiçbir değişikliğe uğramadan yüzyıl sonuna kadar gelmiştir. Ladikli’den itibaren edvârlarda, Urmiyeli’nin tanımladığı Isfahân makâmının seyrine açıklık getirilmiştir. Ladikli, makâmı seslendirmeye tizden başlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu görüşü destekler şekilde Seydî ve Kadioğlu da makâmı seslendirmeye, Pençgâh perdesinden başlanması, Hüseyinî, Çargâh ve Segâh perdelerini kullanarak, Dügâh perdesinde karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

XV. yüzyıl kuramcılarının edvârlarında hemfikir olduğu bir başka görüş de Isfahân makâmının Râst makâmı ile olan ilişkisidir. Özellikle BAMU’de makâmların birbiriyle ilişkilerinin açıklandığı bölümde, “T” aralığının “C” ve “B”ye bölünmesiyle yeni makâmalar oluştuğu ve bunların birbiriyle ilişkili olduğu vurgulanmıştır. İşte Isfahân makâmının da Râst makâmı dizisinin tiz tarafındaki “T” aralığının “C” ve “B” ye bölünmesiyle meydana geldiği vurgulanmıştır. (Çakır, 1999: 194)

Hatırlanacağı gibi XV. yüzyılda kuramcılar, makâmaları âvâzelerle birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirmişlerdir. Özellikle Abdullahoğlu Hızır’ın *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği bu terkîbler arasında Isfahân terkîbleri de bulunmaktadır. Bu terkîbler altı adettir ve adları aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Isfahân Gerdâniye
2. Isfahân Geveşt
3. Isfahân Mâyê
4. Isfahân Nevrûz
5. Isfahân Selmek
6. Isfahân Şehnâz

2.114. Isfahân Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Isfahân Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Isfahân Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Isfahân Gerdâniye Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Isfahân-ı Gerdâniyye oldur kim Muhayyerden Isfahân âğâz ide Pençgâhdan Nerm Isfahâne Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Isfahân Gerdâniye terkîbi de Isfahân makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.115. Isfahân Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Isfahân Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Isfahân Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Isfahân Geveşt, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında üçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Isfahân Gûvâşt oldur kim yirinde Isfahân âğâz ide ine Dügâhdan çıka Gûvâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 208)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Isfahân Geveşt terkîbi de Isfahân makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.116. Isfahân Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Isfahân Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Isfahân Mâye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Isfahân Mâye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzdokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Isfahân-ı Mâye oldur kim Isfahân âğâz ide yine Dügâhdan aşağa Mâye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. İsfahân Mâyeye terkîbi de İsfahân makâmına Mâyeye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.117. İsfahân Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da İsfahân Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda İsfahân Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. İsfahân Nevrûz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında onbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahân Nevrûz oldur kim Muhayyerden İsfahân âğâz ide ine Hüseyiniden Dügâh Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. İsfahân Nevrûz terkîbi de İsfahân makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.118. İsfahân Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da İsfahân Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda İsfahân Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. İsfahân Selmek, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellibirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahân-ı Selmek oldur kim yerinden Dügâh İsfahân âğâz ide ine Dügâhdan aşâğa Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. İsfahân Selmek terkîbi de İsfahân makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.119. İsfahân Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da İsfahân Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda İsfahân Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. İsfahân Şehnâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmiyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahân-ı Şehnâz oldur kim evvel yerinden İsfahân âğâz ide Dügâhdan Nerm İsfahâne Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 210)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. İsfahân Şehnâz terkîbi de İsfahân makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.120. İsfahâne

XIII. yüzyılda USKE’da İsfahâne makâmına yer verilmemiştir.

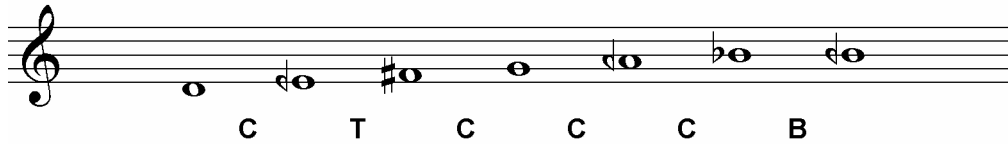
XIV. yüzyılda ŞDT’da İsfahâne makâmının adı geçtiği belirtilmiştir. Ancak yeterli bilgi verilmemiştir. (Levendoğlu, 2002: 226)

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde İsfahâne, yirmidört şûbe arasında yirminci olarak verilmiştir. MAME ve MAFA’da İsfahâne şûbesi için yedi perde tanımlanmıştır. MACE’da verilen İsfahâne dizisinde “YC” perdesi verilmemiştir. (Bardakçı, 1986: 76)

Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir:

A	C	V	H	Y	YB	YC
C	T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Maragalı’ya göre İsfahâne Şûbesi Perdeleri

AŞEM’de İsfahâne, ellidokuz terkîb arasında beşinci olarak İsfahâne adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahâne oldur ki İsfahân baslana Acem evinde karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Isfahânek, elli altı terkîb arasında beşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahânek oldur kim İsfahân âğâz ide ine Acem evinde karâr ide.*” (Demir, 1985: 81; Sekizli, 2000: 64)

KE’da Isfahânek, ellisekiz terkîb arasında beşinci olarak, RP’de ise elli terkîb arasında beşinci olarak verilmiştir. Her iki eserde de Isfahanek terkîbi için yapılan tanım, Ahmedoğlu Şükrullah ve Kırşehirli’nin tanımlarıyla aynıdır. (Cevher, 2004a: 12, 47; Cevher, 2004b: 16, 38)

BDM’de Isfahânek ellidört terkîb arasında beşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Ger âğâz idüben Sipâhân’dan
Acem’de karâr eyleye andan
Ana İsfahânek dimişlerdirür
Be-gâyet emekler yimişlerdürür”* (Ceyhan, 1997: 731)

AHKE’da Isfahânek, ellisekiz terkîb arasında beşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahânun oldur kim İsfahân âğâz ide ine Acem evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 205)

ŞFMM’da Isfahânek, yirmidört şûbe arasında yirminci olarak verilmiştir. Ancak perdeleri ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. (Akdoğan, 1996: 226)

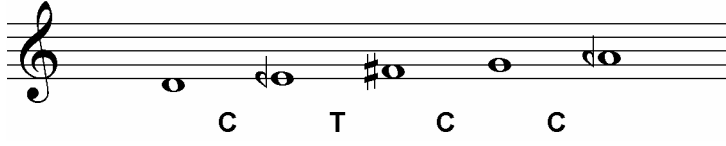
K’da Isfahânek, ellidört terkîb arasında beşinci olarak verilmiştir. Isfahânek terkîbi için yapılan tanım Bedri Dilşad’ın tanımı ile aynıdır. (Cevher, 2009:8)

LF’de Isfahânek, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında yirminci olarak yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiştir.

Eski bilginlere göre Isfahânek şûbesinin, dört aralığı içine alan beş perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 170)

Son $\frac{A \quad C \quad V \quad H \quad Y}{C \quad T \quad C \quad C}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

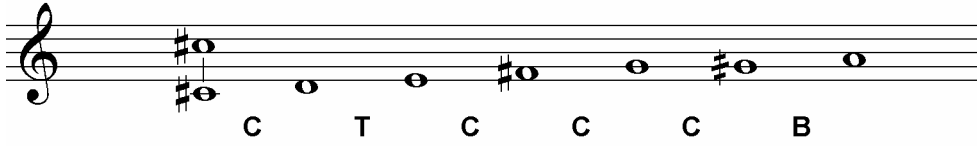

LF' de Eski Bilginlere göre Isfahânek Şûbesi Perdeleri

Ladikli yeni bilginlere göre Isfahânek terkîbi için de yedi perde tanımlanmıştır. Bu perdeler Ebcad nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 198)

Son $\frac{YV \ A \ D \ V \ H \ Y \ YA}{C \ T \ C \ C \ C \ B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

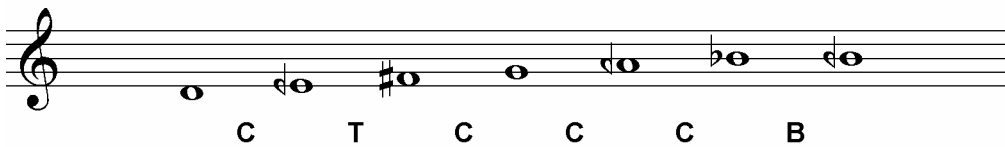

LF' de Yeni Bilginlere göre Isfahânek Terkîbi Perdeleri

BAMU' de Isfahânek, herhangi bir sınıflandırmaya dahil edilmemiştir. Ancak şûbe ve âvâzelerin dizilerinin açıklandığı bölümde adından söz edilmiş ve yedi perde tanımlanmıştır. Bu perdeler Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 133)

$\frac{A \ C \ V \ H \ Y \ YB \ YC}{C \ T \ C \ C \ C \ B}$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bûkeoğlu Alişâh'a göre Isfahânek Perdeleri

SEM’da Isfahânek, ellisekiz terkîb arasında beşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“ *Ser âğâz it sifahân perdesinden*
Gele mihrü mehabbet sözi senden

Acem dârında inüben karâr it
Mehabbet nâyı bigi âh ü zâr it. ” (Arısoy, 1988: 127)

KRM’de Isfahânek, kırksekiz terkîb arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “...*Sifahân temâm âğâz idüb Acem karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43, 49)

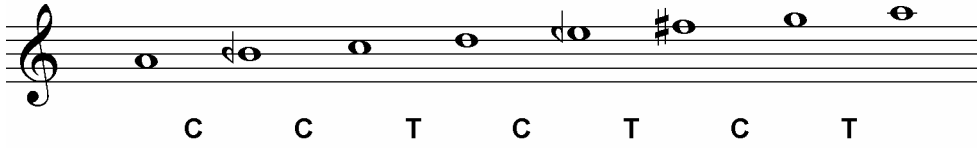
XIII. yüzyılda Urmiyeli eserlerinde yer verilmeyen ve XIV. yüzyılda Şirazlı Edvârî’nda ise adı geçen ancak herhangi bir bilgi verilmeyen Isfahânek makâmı, XV. yüzyılda mûsikî edvârlarında yerini almaya başlamıştır. XV. yüzyıl başında Maragalı eserlerinde şûbeler arasında sınıflandırılan Isfahânek için yedi perde tanımlanmıştır. Bu dizi Urmiyeli’nin tanımladığı Isfahân dörtlüsünün, pest tarafına “C” ve “T” aralıklarının eklenmesiyle oluşmuştur. Bu düşünceyi diğer kuramcıların verdiği sözel seyir tanımları da “*seyre Isfahân başlanılıp Acem karâr verilmelidir*” ifadesiyle desteklemiştir. Sözel tanımlarda Bedri Dilşad, Seydî ve Kadioğlu’nun Sifahân adını verdikleri perde de Isfahân perdesidir. Bu perde si’den la’ya pestleştirilerek kalan ses, olarak tanımlanmıştır. Daha sonraki kuramcılar da bu perdeye Pest Segâh adını vermişlerdir.

Anlaşılabileceği gibi Isfahânek, XV. yüzyıl başından sonuna kadar değişikliğe uğramamıştır. Kuramcılar sadece sınıflandırmada farklı görüş bildirmişlerdir. Kimisi Isfahânek’i şûbe, kimisi ise terkîbler arasında sınıflandırmıştır.

2.121. Karcığâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Karcığâr makâmına yer verilmemiştir.

Suphi Ezgi Karcığâr makâmı dizisinin USS’de aşağıdaki gibi gösterildiğini belirtmiştir: (Kutluğ, 2000:186)

Suphi Ezgi'ye göre Urmiyeli'de Karçıġâr Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Karçıġâr makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM'de ellidokuz terkîb arasında Karçıġâr, ondördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Karçıġâr oldur ki Neva yüzünden Çargâh göstere amma Dügâh karâr ide.*” (Kamiloġlu, 2007: 168)

KYRM'de Karçıġâr, ellialtı terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Karçıġâr oldur kim Nevâ yüzünden Çargâh gösterir ine Dügâh onda karâr ede.*” (Demir, 1985: 60)

KE'da Karçıġâr, ellisekiz terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Karçıġâr oldur ki Nevâ yüzünden Çargâh göstere ine Dügâh evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP'de Karçıġâr, elli terkîb arasında otuzikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Karçıġâr oldur kim Nevrûz yüzünden Çargâh göstere Dügâh karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19,39)

BDM'de Karçıġâr, ellidört terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Nevâ'nun yüzinde kaçan Çâr-gâh
Yüzün göstere vü otura Dü-gâh
Anun Karçıġâr anlagıl adını
Etegin koma bulsan üstâdını*” (Ceyhan, 1997: 733)

Kendisinden önceki kuramcılarla aynı açıklamayı yapan Bedri Dilşad'ın Karçıġâr makâmı dizisini, Arel-Ezgi kuramındaki Uşşâk dördlüsü ile aynı olarak göstermiş olduğunu savunan yazarlar da olduğu belirtilmiş ancak daha fazla açıklamaya yer verilmemiştir. (Fikret, 2000:186)

AHKE’da Karcıġâr, ellisekiz terkîb arasında otuzikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Karcıġâr oldur kim Nevâ yüzünden Çargâh göstere ine Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Karcıġâr makâmına yer verilmemiştir.

K’da Karcıġâr, ellidört terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiştir. Karcıġâr terkîbi için verilen tanım BDM’de verilen tanımla aynıdır. (Cevher, 2009:10)

LF’de eski bilginlere göre Karcıġâr makâmının kullanılmadığı, aşağıdaki ifadeyle belirtilmiştir: “*Karcıġâr, eski mûsikîcilerce yoktur. Bunun bulunması sonradan gelen mûsikîcilere aittir.*” (Fikret, 2000: 186)

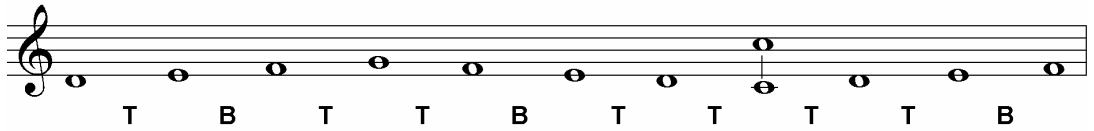
LF’de yeni bilginlere göre ise Karcıġâr, otuz terkîb arasında onyedinci olarak verilmiştir. Ladikli Karcıġâr terkîbi için onbir perde tanımlamıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 198)

Son

A	D	h	H	h	D	A	Yh	A	D	h
T	B	T	T	B	T	T	T	T	T	B

 Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Karcıġâr Terkîbi Perdeleri

LZE’da Karcıġâr, otuzüç terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiştir. Ladikli bu eserinde de Karcıġâr terkîbi için onbir perde vermiştir. Seyir tanımı niteliğinde verdiği bu dizi, LF’de verilen diziyle aynıdır. (Dalkıran, 1983: 60)

BAMU’de Karcıġâr makâmına yer verilmemiştir.

SEM’da Karcıġâr, ellisekiz terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“ *Gerekdür gösteresin Çargâhı*
Nuvâ yüzünden ola lîk-i râhı

Dügâh evinde inüb eyle ârâm

Bilesin neydüğini Karçığâr nâm” (Arısoy, 1988: 148)

KRM’de Karçığâr, kırksekiz terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Karçığâr oldur ki Bûselik temâm âğâz idüb inüb Râst hânesinde karâr ider.*” (Tezel, 1996: 37,47)

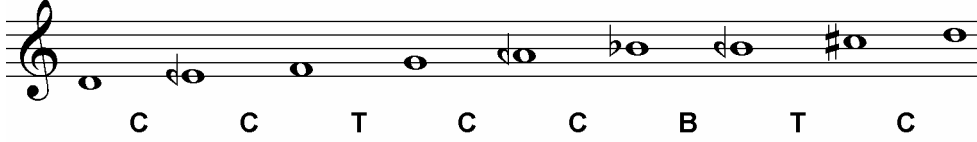
XIII. yüzyıldan itibaren kullanılmadığını düşündüğümüz Karçığâr makâmı, XV. yüzyılda dönemin önemli kuramcılarında Maragalı eserlerinde de tanımlanmamıştır. Ahmedoğlu Şükrullah ile adından söz edilmeye başlanılmıştır. XV. yüzyıl boyunca sözel seyir tanımlarında Kadioğlu hariç, görüş birliği hakimdir. Şöyle ki; Karçığâr makâmı Çargâh ile başlar ve Dügâh perdesinde karar verir. Ancak Kadioğlu’nun, Bûselik ile başlayıp Râst perdesinde karar verdiği görüşünde olduğu belirtilmiştir. Kuram kitabında Karçığâr makâmı dizisini vererek açıklama getiren Ladikli ise seyir niteliğinde verdiği dizide, seyrine tizden başladığını vurguladığına göre, Bûselik beşli seslendirildikten sonra, iki adet Nevâ dörtlüsü seslendirildiği ve Râst perdesinde karar verildiği ifade edilmiştir. Ladikli’nin bu görüşü kendisinden önceki kuramcılarının görüşleri ile uymamaktadır. Sadece, Ladikli’den sonra gelen Kadioğlu aynı görüşü paylaşmıştır. Dönem içinde iki ayrı şekilde tanımlanan Karçığâr makâmının, XV. yüzyılda tutarlı bir çizgi izleyemediği ve gelişimini tamamlayamadığı kanaatindeyiz. Ladikli’nin yukarıda belirttiğimiz, “*Karçığâr, eski mûsikîcilerce yoktur. Bunun bulunması sonradan gelen mûsikîcilere aittir.*” ifadesi de bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

2.122. Kûçek

XIII. yüzyılda USKE’da ellidokuzuncu devir olarak Kûçek makâmı dizisi verilmiştir. Nevrûz dörtlüsüne Zîrefkend veya Kûçek dörtlüsü ile tanini’nin eklenmesinden meydana geldiği belirtilmiştir. Bu diziye Urmiyeli, Zîrefkend veya Kûçek adını vermiş, oniki makâm arasında yedinci olarak sınıflandırmıştır. USS’de de Zîrefkend adıyla verilen dizinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi gösterilmiştir. (Uygun, 1999: 200; Arslan, 2007: 86)

A	C	h	H	Y	YB	YC	YV	YH
C	C	T	C	C	B	T	C	
				T				

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Kûçek Makâmı Dizisi

Urmiyeli Nevrûz dörtlüsünden sonra iki dörtlünün bir dizide arda arda seslendirilmesinin uyumsuzluk meydana getireceğini belirterek, Zîrefkend cinsi ya da Irâk cinsi (C C T) arasına giren bir tanini aralığını eklemiştir. (Uygun, 1999: 167)

XIV. yüzyılda ŞDT'da Kûçek makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı, Kûçek adına yer vermemiştir. Urmiyeli'den etkilenmiş olacağını düşünerek Zîrefkend adına baktığımızda, Maragalı'nın da aynı diziyi verdiğini görüyoruz. Eserlerinde Zîrefkend makâmı, oniki makâm arasında onbirinci olarak verilmiştir. (Bardakçı, 1986: 67)

AŞEM'de ellidokuz terkîb arasında kırkinci olarak yerini alan terkîb, Zîrefkend adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zîrefkend oldur ki Büzürg evinde Sigâh göstere ve Mâye karâr ide.”(Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM'de Kûçek, Zîrefkend-i Kûçek adıyla oniki makâm arasında dördüncü sırada sınıflandırılmıştır. Dizisi ya da seyri ile ilgili yeterli açıklamaya yer verilmemiştir. (Demir, 1985: 81; Levendoğlu, 2002: 201)

KE'da oniki makâm arasında dördüncü olarak yerini alan makâm, Zîrefkend-i Kûçek adıyla verilmiştir. Ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ayrıca terkîbler arasında da Zîrefkend adıyla yirmibeşinci sırada verilen terkîb şöyle açıklanmıştır: “Zîrefkend oldur kim Büzürg yüzünden Segâh göstere ine Mâye karâr ide.” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP'de ise oniki makâm arasında dördüncü olarak verilen makâm, Zîrefkend adıyla ve yine terkîbler arasında da sınıflandırılmıştır. Zîrefkend adıyla yirmikinci sırada verilen terkîb için yapılan açıklama KE'daki ile aynıdır. (Cevher, 2004b: 7, 19, 39)

BDM’de Kûçek, oniki makâm arasında dördüncü olarak Zîr-i Kûçek adıyla verilmiş ancak herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bedri Dilşad ayrıca ellidört terkîb arasında otuzsekizinci olarak Zîrefkend adıyla da şu açıklamayı getirmiştir:

“ *Büzrüg evinden ser-âğâz eyleyüp
Gösterür ise Sigâh-ı Mâye’de
Di karar itsün ki Zir-efkend da
Key müessir düşe halka vâyede*” (Ceyhan, 1997: 738)

AHKE’da “*Cetvel-i Makâmat*” adının verildiği bir düzenekte makâm adları sıralanmıştır. Bu makâmlar arasında Zîrefkend-i Kûçek adı geçmektedir. Ancak günümüze üç nüshası ulaşabilen edvârın Konya nüshasında Zîrefkend adı değil de sadece Kûçek adının kullanıldığı belirtilmiştir. Ulaşabildiğimiz Topkapı nüshasının çeviriyazımında ise oniki makâm arasında dördüncü olarak Zîrefkend-i Kûçek adı geçmiştir. Ancak herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Abdullohoğlu Hızır Edvârı’nda, sazların düzenleriyle ilgili bölümünde ise şöyle bir bilgi mevcuttur: “*Eğer Râst düzen iken Isfahân perdesin Yegâh iken nerm vechile Segâh ideler ol heman Kûçek makâm olur...*” (Levendoglu, 2002: 201)

ŞFMM’da Kûçek adına yer verilmemiştir. Zîrefkend ise oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Akdoğan,1996: 223)

A	C	h	H	Y	YB	YC	YV	YH
C	C	T	C	C	B	T	C	

Bu perdeler, yukarıda belirttiğimiz Urmiyeli’nin tanımladığı, Zîrefkend veya Kûçek adını verdiği diziyle aynıdır.

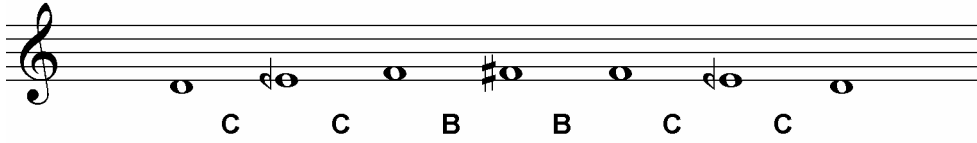
K’da ise Zîrefkend-i Kûçek adıyla verilen makâm oniki makâm arasında dördüncü sırada yerini almıştır. Ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2009:4)

LF’de, eski bilginlere göre Zîrefkend, oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Herhangi bir açıklama yapılmazken, yeni bilginlerin oniki makâm arasında dördüncü olarak sınıflandırdığı Zîrefkend makâmına ise bir grup kişilerin

Kûçek, bir grup Arapça şiir söyleyenlerin de “*Muhebbetü’l-Enğam*” (nağmelerin sevgilisi) adını verdiği belirtilmiştir. Altı aralığı kapsayan yedi perdeden oluştuğu da vurgulanmıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 187)

A	C	h	V	h	C	A
C	C	B	B	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

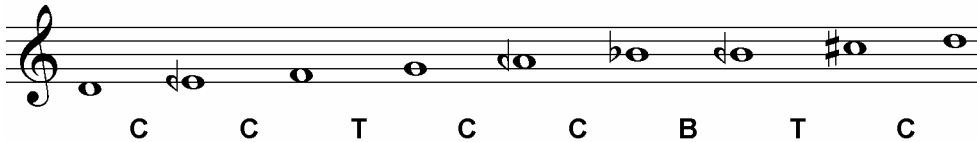
Ladikli’ye göre Zîrefkend Makâmı Dizisi

LZE’da yine Zîrefkend adıyla verilen makâm oniki makam arasında dördüncü olarak yerini almıştır. Ladikli’nin bu eserinde de Zîrefkend makâmı için yaptığı açıklama, LF’de yeni bilginlere göre verdiği tanımla aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13)

BAMU’de, ellidokuzuncu olarak açıklanan devir, Zîrefkend ve Kûçek adıyla verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh tanımladığı bu diziyi, Zîrefkend adıyla oniki makâm arasında dokuzuncu olarak da sınıflandırmıştır. Ebced nota yazısı simgeleriyle perdeleri aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 163)

A	C	h	H	Y	YB	YC	YV	YH
C	C	T	C	C	B	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Kûçek ve Zîrefkend Makâmı Dizisi

Dokuz perdeye sahip bu dizi, Nevrûz dörtlüsü ile Zîrefkend-i Büzürg beşlisinden meydana gelmiştir.

Bükeoğlu Alişâh, Edvârı'nda Zîrefkend-i Büzürg dörtlü ve beşlisini de açıklamıştır. Bu dörtlü ve beşliyi aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 126)

Bükeoğlu Alişâh'a göre Zîrefkend-i Büzürg Dörtlüsü ve Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh ayrıca, Zîrefkend-i Büzürg beşlisinden “C” ve “T” aralıklarını çıkardığımızda Zîrefkend-i Kûçek ve Cins-i Kûçek'in meydana geldiğini de bilgilerine eklemiştir.

SEM'da ise Kûçek, Zîrefkend-i Kûçek adıyla oniki makâm arasında dördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Buçuk perde aşığa in Nevrûz kılından
Heman âğâz it ol perde yolundan*

*Bunu çün mahrec oldı nişf-i Nevrûz
Otur var perde-i Dügâh 'da it söz”* (Arısoy, 1988: 103)

Seydî, Zîrefkend-i Kûçek'ten Zîrefkend'in bir çeşidi olarak bahsetmiştir ve Zîrefkend'i yirmiyedinci terkîb olarak da şöyle açıklamıştır:

*“Sigâh âğâz iden Büzrük yüzinden
İdinür Mâye 'yi mesken ü dâr”* (Arısoy, 1988: 143)

KRM'de Zîrefkend-i Kûçek, oniki makâm arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Zîrefkendi Kûçek'in âğâzı ve karargâhı Dügâh hânesidir tarik oldur ki Dügâh hânesinden âğâz idüb Segâh ve Çargâh ve Pençgâh hânelerine uğramadan Hüseyinî hânesine varûb andan yukaru ve Segâh ve Tiz Râst hânelerin*

sey idüb aşığı gidiüb Pençgâh hânesin aşırđub Çargâh ve Segâh hânelerin seyr idüb aşığı Dügâh hânesinde karâr ider işde Kûçek seyri böylecedir” (Tezel, 1996: 25, 45)

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Kadioğlu’na göre makâmın başlangıç ve karar perdesi Dügâh perdesidir. Seyrine Dügâh ile başlayan Zîrefkend-i Kûçek makâmı, Segâh, Çargâh ve Pençgâh perdelerini atlayarak Hüseyinî perdesine gelir. Buradan Segâh ve Tiz Râst perdesine çıkıp bu perdelerde gezinir. Kadioğlu’nun Segâh adını verdiği perde Arel-Ezgi kuramına göre Evç perdesidir. Bu perdeleri seslendirdikten sonra aşığı inerken Pençgâh hânesini yine atlayarak Çargâh ve Segâh perdelerini kullanır ve Dügâh perdesinde karar verir.

XIII. yüzyıldan itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdüren makâm, kuramcılar tarafından Kûçek, Zîrefkend veya Zîrefkend-i Kûçek adlarıyla anılmıştır. Urmiyeli’nin tanımladığı Nevruz dörtlüsüne Zîrefkend-i Büzürg beşlisinin eklenmesiyle oluşan dizi, Maragalı ve ardından Şirvanlı tarafından da kabul görmüş ve edvârlarında Zîrefkend adıyla yerini almıştır. Daha sonra Ladikli’nin tanımladığı yedi perde ise Zîrefkend-i Büzürg beşlisinden çok uzak değildir. XV. yüzyılda çokca karşılaştığımız tanini aralığının C+B olarak ikiye bölünmüş aralıkları ile oluşturulmuş şeklidir. XV. yüzyılda Zîrefkend veya Kûçek makâmını dizek üzerinde veren son kuramcı Bükeoğlu Alişâh’ın da tanımladığı dizi, Urmiyeli’den itibaren tanımlanan dizi ile aynıdır.

Hatırlanacağı gibi XV. yüzyılda kuramcılar, makâmları âvâzelerle birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirmişlerdir. Özellikle Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği bu terkîbler arasında Kûçek terkîbleri de bulunmaktadır. Bu terkîbler altı adettir ve adları aşağıdaki gibidir:

1. Kûçek Gerdâniye
2. Kûçek Geveşt
3. Kûçek Mâye
4. Kûçek Nevruz
5. Kûçek Selmek
6. Kûçek Şehnâz

2.123. Kûçek Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Kûçek Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Kûçek Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Kûçek Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışdördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr yüzünden Kûçek ağâz ide ine Pençgâhdan aşığa Nerm Isfahân Gerdâniye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Kûçek Gerdâniye terkîbi de Kûçek makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.124. Kûçek Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Kûçek Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Kûçek Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Kûçek Geveşt, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında dördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Kûçek-i Güvâşt oldur kim Kûçek ağâz ide ine Dügâhdan çıka Güvâşt oldur kim Kûçek ağâz ide.*” (Özçimi, 1989: 208)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Kûçek Geveşt terkîbi de Kûçek makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.125. Kûçek Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Kûçek Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Kûçek Mâye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Kûçek Mâye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırkbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Kûçek Mâye oldur kim yerinden Kûçek ağâz ide ine Dügâhdan aşığa Mâye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Kûçek Mâyeye terkîbi de Kûçek makâmına Mâyeye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.126. Kûçek Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Kûçek Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Kûçek Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Kûçek Nevrûz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında onaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Kûçek Nevrûz oldur kim yerinden Kûçek âğâz ide ine Düğâhdan Nerm Hüseyînîye Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Kûçek Nevrûz terkîbi de Kûçek makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.127. Kûçek Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Kûçek Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Kûçek Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Kûçek Selmek, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında elliikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Kûçek Selmek oldur kim Hisâr tîzîsinden Pençgâh-ı Kûçek âğâz ide Pençgâhdan Râst’a Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Kûçek Selmek terkîbi de Kûçek makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.128. Kûçek Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Kûçek Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Kûçek Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Kûçek Şehnâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmisekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Kûçek Şehnâz oldur kim Gerdâniyyeden Kûçek âğâz ide ine Hüseyiniden Dügâhe Şehnâz karâr ide gerek andan sonra Çargâhdan Nerm İsfahâna Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 210)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Kûçek Şehnâz terkîbi de Kûçek makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

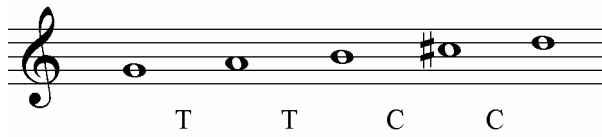
2.129. Mâhûr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâhûr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Mâhûr, yirmidört şûbe arasında yedinci olarak verilmiştir. Maragalı’ya göre Mâhûr iki çeşittir. Birincisi, beş perdeden oluşmuştur. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 72)

H	YA	YD	YV	YH
T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

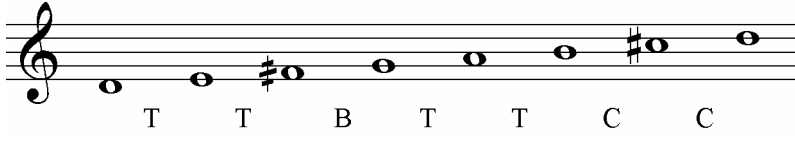

Maragalı’ya göre I. Mâhûr Şûbesi Perdeleri

Maragalı’nın bildirdiği ikinci çeşit Mâhûr ise sekiz perdeden oluşmuştur. Bu perdeler de Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 72)

A	D	Z	H	YA	YD	YV	YH
T	T	B	T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre II. Mâhûr Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Mâhûr, ellidokuz terkîb arasında Mâhûrî adıyla, ellidokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Mahûrî oldur ki Gerdâniye de başlana Ussâk karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 170)

KYRM, BDM ve AHKE'da Mâhûr makâmına yer verilmemiştir.

KE'da da Mâhûr makâmına yer verilmezken, RP'de Mâhûr, hem onbirinci şûbe, hem de kırksekizinci terkîb olarak verilmiştir. Mâhûr terkîbi şöyle açıklanmıştır: “*Mâhûr oldur ki Gerdâniye âğâz idüb Uşşâk karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 11,18, 40)

ŞFMM'de Mâhûr, yirmidört şûbe arasında yedinci olarak verilmiştir. Ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K'da ise Mâhûr makâmına yer verilmemiştir.

LF'de Mâhûr, yine yirmidört şûbe arasında yedinci olarak verilmiş ve Maragalı'da olduğu gibi iki çeşit olduğu belirtilmiştir. Ladikli birinci Mâhûr şûbesine Mâhûr-ı Sagîr adını vermiştir. Dört aralığı kapsayan beş perdeden meydana geldiğini belirtmiştir. Bu perdeler, Maragalı'nın verdiği birinci çeşit Mâhûr şûbesi perdeleri ile aynıdır. İkinci çeşit Mâhûr şûbesine de Mâhûr-ı Kebîr adını vermiş ve yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden meydana geldiğini belirtmiştir. Bu perdeler de yine Maragalı'nın tanımladığı ikinci çeşit Mâhûr şûbesi perdeleri ile aynıdır. (Tekin, 1999: 133, 163, 194)

Hatırlanacağı gibi Ladikli, makâmları “*eski ve yeni bilginlere göre*” ifadesiyle sınıflandırmış ve açıklamıştır. Mâhûr makâmı için eski ve yeni bilginlere göre aynı tanımları vermiştir. Ancak sınıflandırmada, eski bilginlerin Mâhûr'u yirmidört şûbe arasında yedinci olarak, yeni bilginlerin ise Mâhûr-ı Kebîr ve Mâhûr-ı Sagîr'i otuz terkîb arasında beş ve altıncı terkîbler olarak sınıflandırdıklarını belirtmiştir. (Tekin, 1999: 161)

LZE’da da Mâhûr-ı Kebîr ve Mâhûr-ı Sagîr, terkîbler arasında onuncu ve onbirinci terkîb olarak verilmiş ve LF ile aynı şekilde tanımlanmıştır.(Dalkıran, 1983: 13, 57, 58)

BAMU’de dörtlü ve beşlilerin açıklandığı bölümde, Mâhûr-ı Sagîr dörtlü ve beşlisi aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 127)

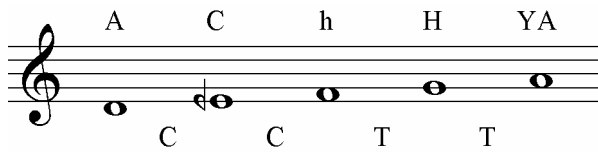
Bükeoğlu Alişâh’a göre Mâhûr-ı Sagîr Dörtlü ve Beşlisi

Arel-Ezgi kuramına göre bu dörtlü kullanılmazken, Dügâh ve Nevâ arasındaki dörtlüye Râst dörtlüsü adı verilmektedir. Mâhûr-ı Sagîr beşlisi ise Pençgâh beşlisi olarak adlandırılmaktadır.

Bükeoğlu Alişâh’a göre Mâhûr, yirmidört şûbe arasında beşinci olarak verilmiştir. Kendisinden önceki kuramcılarda olduğu gibi Bükeoğlu Alişâh da iki dizi tanımlamıştır. Birincisi Mâhûr-ı Sagîr’dir. Perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 134,135)

A	C	h	H	YA
C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Mâhûr-ı Sagîr Perdeleri

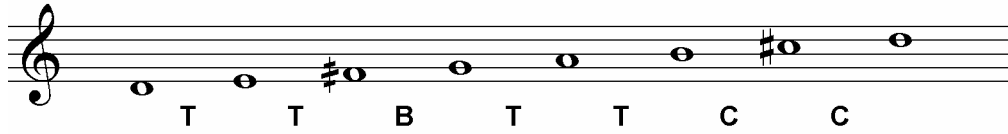
Bu beşli, Nevruz dörtlüsüne bir “T” eklenmesi ile meydana gelmiştir. Arel-Ezgi kuramına göre de Hüseyini beşlisi olarak adlandırılmaktadır.

Bükeoğlu Alişâh’ın ikinci olarak tanımladığı Mâhûr şûbesi dizisi Mâhûr-ı Kebîr’dir. Bu dizi, Maragalı ve Ladikli’nin verdiği dizi ile aynıdır. Uşşâk dörtlüsüne Mâhûr-ı Sagîr beşlisinin eklenmesi ile meydana gelmiştir. Arel-Ezgi kuramına göre

Çargâh beşlisi ve Râst dörtlüsünden oluşan bu dizi, bu haliyle günümüzde kullanılmamaktadır. Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı Mâhûr-ı Kebîr şûbesi perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 174)

A	D	Z	H	YA	YD	YV	YH
T	T	B	T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Mâhûr-ı Kebîr Perdeleri

SEM'da Mâhûr makâmına yer verilmemiştir.

KRM'de ise Mâhûr, kırksekiz terkîb arasında dördüncü terkîb olarak yerini almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mahûr oldur ki Gerdâniyye gibi Tiz Râst hânesinden âgâz idüb Uşşâk yüzünden inip aşağıya Nerm Râst hânesinde karâr ider...*” (Tezel, 1996: 35)

Urmiyeli'den itibaren XV. yüzyılın sonuna kadar, edvârlarında Mâhûr makâmına yer veren kuramcıların aynı görüşü devam ettirdiklerini görmekteyiz. Mâhûr-ı Sagîr ve Mâhûr-ı Kebîr adlarıyla iki çeşit olarak açıklanan makâm, Gerdâniye perdesi civarından seyre başlar, Evç perdesini kullanarak iner ve ilk olarak Maragalı'nın verdiği dizide kullanılan “Z” perdesini alarak Râst perdesinde karar verir.

Mâhûr makâmı dizisinde, Urmiyeli'den itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar Evç perdesinin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Yüzyıl sonunda, Bükeoğlu Alişâh verdiği dizide Uşşâk dörtlüsüne Mâhûr-ı Sagîr beşlisinin eklenerek, Mâhûr makâmı dizisinin meydana geldiğini açıklamıştır. Arel-Ezgi kuramına göre, Çargâh beşlisi ve Râst dörtlüsünden oluşan bu dizi, Mâhûr makâmı dizisine daha yakın bir dizidir. Bu diziyi Râst perdesine aktardığımızda Arel-Ezgi kuramına göre Mâhûr makâmı dizisine, Evç perdesi dışında yakınlığı daha iyi görülmektedir. Bu perdenin

değişerek, dizinin yine Mâhûr makâmı dizisi adıyla günümüze ulaşabildiği kanaatindeyiz.

Yukarıdaki görüşlerimizin yanı sıra, daha önce incelediğimiz Devr-i Mâhûrî makâmı dizisinin, Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Mâhûr makâmı dizisine daha yakın olduğu düşüncemizi yinelemekte fayda görmekteyiz. (Bkz: Devr-i Mâhûrî makâmı) Suphi Ezgi de günümüze ulaşan Mâhûr makâmı dizisinin eski bilginlerce Devr-i Mâhûrî adı ile kaydedildiğini vurgulamıştır. (Kutluğ, 2000: 438)

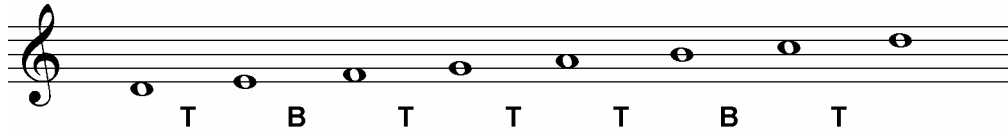
2.130. Mâşûk

XIII. yüzyılda USKE 'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mâşûk makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâşûk makâmı sadece BAMU'de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı yüzotuzüç devir arasında onüçüncü olarak verilmiştir. Ebced nota yazısı simgeleriyle Mâşûk makâmı dizisi aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Çakır, 1999: 70, 147)

A	D	h	H	YA	YD	Yh	YH
T	B	T	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Mâşûk Makâmı Dizisi

BAMU'da verilen bu dizi, Nevâ dörtlüsüne Nişâbürek beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir. Arel-Ezgi kuramına göre ise Bûselik dörtlüsüne Çargâh beşlisinin eklenmesiyle oluşan bir dizidir.

2.131. Matlûb

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Matlûb makâmına yer verilmemiştir.

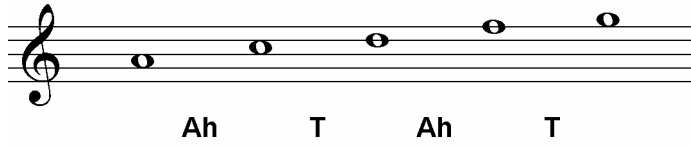
XV. yüzyılda Matlûb makâmı sadece RP’de bulunmaktadır. Elli terkîb arasında kırkdokuzuncu olarak verilmiştir. Bu terkîb Matlûbek adı ile de anılmış ve şöyle açıklanmıştır: “*Matlûb oldur ki Hüseyinî âğâz idüb Nevrûz karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 40)

2.132. Mâye

XIII. yüzyıldan itibaren Mâye adına edvârlarda rastlamak mümkündür. USKE’da Mâye altı âvâze arasında beşinci olarak sınıflandırılmıştır. Urmiyeli “YA” perdesi üzerinde Ebced nota yazısı simgeleriyle Mâye dizisini aşağıdaki gibi vermiştir: (Uygun, 1999: 221)

YA	Yh	YH	KB	Kh
Ah	T	Ah	T	

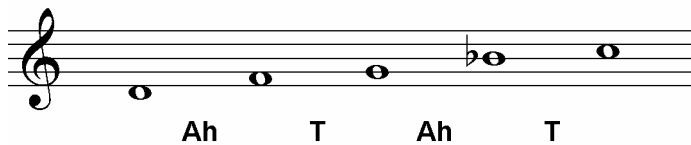
Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Urmiyeli’ye göre “YA” perdesi üzerinde Mâye Âvâzesi Perdeleri

USŞ’de de Mâye âvâzesi yine beş perdeden oluşan bir dizi şeklinde gösterilmiştir. Bu dizinin USKE’da verilen Mâye âvâzesi dizisinin “A” perdesine aktarılmış şekli olduğu dikkati çekmektedir. USŞ’de verilen Mâye âvâzesinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibidir: (Levendoglu, 2002: 122; Kutluğ, 2000: 380)

A	h	H	YB	Yh
Ah	T	Ah	T	

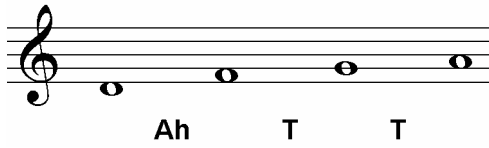

Urmiyeli’ye göre “A” perdesi üzerinde Mâye Âvâzesi Perdeleri

XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye şûbeler arasında verilmiştir. Şirazlı dört perdeden oluşan Mâye şûbesinin perdelerini aşağıdaki gibi göstermiştir: (Levendoğlu, 2002: 123)

A	h	H	YA
Ah	T	T	

Bu perdeleri de günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

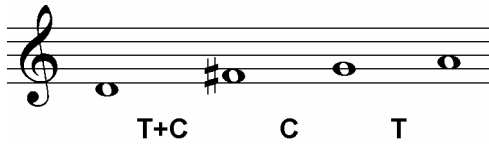
Şirazlı’ya göre Mâye Şûbesi Perdeleri

Şirazlı’nın verdiği bu dizide ilk üç perde Urmiyeli’nin verdiği Mâye âvâzesi perdeleriyle aynıdır. Ancak her iki kuramcı da bu perdeler dışında açıklayıcı bilgi vermemişlerdir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde, altı âvâze arasında Mâye, beşinci olarak verilmiştir. Maragalı’nın tanımladığı Mâye âvâzesi perdeleri, Urmiyeli’nin verdiği perdelerle aynıdır. (Bardakçı, 1986: 69)

Maragalı’nın bu diziyi daha da kısaltarak dört perdeye indirdiği de ifade edilmiştir. Bu perdeler de Ebced nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Fikret, 2000: 380)

A	V	H	YA
T+C	C	T	

Maragalı’ya göre Mâye Âvâzesi Perdeleri

AŞEM’de Mâye altı âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 94)

BDM ve KYRM’de Mâye, yedi âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Ancak her iki eserde de Mâye âvâzesi hakkında açıklama yapılmamıştır. (Ceyhan, 1997: 727; Demir, 1985: 81)

KE ve RP’de Mâye yedi âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Her iki eserde de Mâye âvâzesi tanımını bulmak mümkün olmamıştır. (Cevher, 2004a: 10; Cevher, 2004b: 11)

AHKE’da Mâye, yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiştir. ŞFMM’de de Mâye altı âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Ancak dizileri hakkında herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Özçimi, 1989: 54; Akdoğan, 1996: 238)

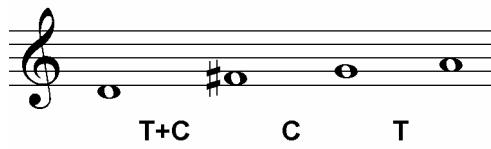
K’da Mâye, yedi âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. (Cevher, x: 4)

LF’de Mâye eski bilginlere göre altı âvâze arasında beşinci olarak, yeni bilginlere göre ise yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiştir. Ladikli, Mâye âvâzesini dört perde ile açıklamıştır. Bu perdeler Şirazlı’nın verdiği perdelerle benzer. Tek farkı, ŞDT’deki “h” perdesinin LF’de “V” perdesi olarak gösterilmesidir.

Ladikli Mâye âvâzesi için Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki perdeleri vermiştir: (Tekin, 1998: 159)

Son $\frac{A \quad V \quad H \quad YA}{T+C \quad C \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

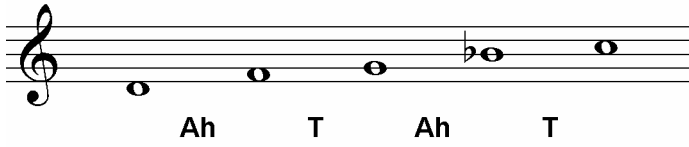
Ladikliye göre Mâye Âvâzesi Perdeleri

Bu dizinin, Maragalı’nın Mâye âvâzesini dört perdeye indirgeyerek tanımladığı dizi ile aynı olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Ladikli, Mâye âvâzesini tanımlarken son ve başlangıç ifadelerini kullanarak, âvâzenin seyrine başlangıç ve karar perdelerini de vurgulamıştır. Ladikli’ye göre başlangıç Nevâ perdesi, karar ise Râst perdesidir.

LZE’da da Mâye âvâzesi, LF’deki Mâye âvâzesi ile aynıdır.(Dalkıran, 1983: 51)

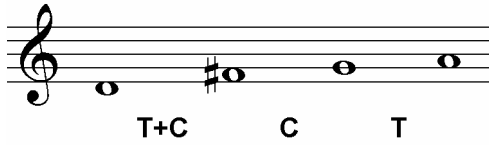
BAMU’de Mâye, altı âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Mâye’nin Mâye-i Kebîr ve Mâye-i Sagîr olarak iki türlü olduğunu belirtmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibidir:(Çakır, 1999: 90)

A	h	H	YB	Yh
Ah	T	Ah	T	

Bükeoğlu Alişâh’a göre Mâye-i Kebîr Dizisi

A	V	H	YA
T+C	C	T	

Bükeoğlu Alişâh’a göre Mâye-i Sagîr Dizisi

Yukarıda açıkladığımız Mâye-i Kebîr dizisinin Urmiyeli ve Maragalı’nın tanımladığı Mâye dizisi ile, Mâye-i Sagîr dizisinin ise Ladikli’nin tanımladığı Mâye dizisi ile aynı olduğu dikkati çekmektedir.

SEM’da Mâye yedi âvâze arasında beşinci olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır:

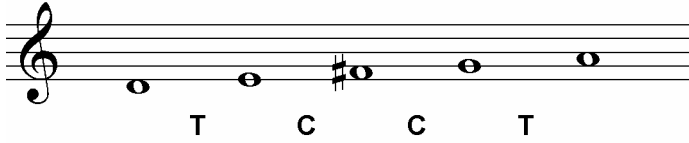
*“Beşinci âvâzedürür anla Mâye
Diyeyin hakdan irerse inâye*

*Dügâhun perdesidür mahrec-i Râst
Diyem benden idersen bunu der-hâst*

*Mehattı perde-i Pençgâh evidür
İkinci tab kaya iner iz yürüdür. (Arısoy, 1988: 116)*

KRM’de Mâye, yedi âvâze arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “...Irâk ile Râsttan hâsıl olur âğâzı ve karârgahı Dügâh hânesidir. Dügâh hânesinden âğâz idüb aşğa gidüb Râst ve Nerm Segâh ve Nerm Hüseyñî ve Nerm Pençgâh hânelerin seyridüb çıkub gene Dügâh hânesinde karâr idersin. ” (Tezel, 1996: 33, 46)

Yukarıdaki tanıma göre, makâmın kullandığı perdeleri dizek üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür: (Nerm Segâh adı verilen perde Arel-Ezgi kuramına göre Irâk adı verilen perdedir.)

Kadıoğlu’na göre Mâye Âvâzesi Perdeleri

XV. yüzyılda Mâye için yapılan tüm tanımlar incelendiğinde, her iki eksik dizi şeklinden bir dizi bütünlüğü elde etmenin mümkün olmadığı görülmektedir. MACE’da âvâze için yapılan tanımda da âvâzelerin ikinci derecede dizi (eksik dizi) sayıldıkları, ancak makâm dizileriyle birleştirilerek tam bir dizi özelliği gösterdiklerini belirtilmiştir. (Bardakçı, 1986: 64) İşte Mâye âvâzesi için de aşağıda vereceğimiz örnek bu düşünceyi doğrulamaktadır. XV. yüzyılda bestelenen eserlerin, örneğin Maragalı’nın Segâh Kâr-ı Şeşâvâzı’nda, Segâh Mâye âvâzesinin işlendiği ve günümüz Segâh Mâye anlayışına uygun olarak bestelendiği görülmektedir. Kâr’da, Merâgî’nin tanımındaki eksik dizi seslerinin tam bir dizi gibi kullanılmasının, Mâye’nin çeşitlerinden kaynaklandığının bir göstergesi olduğunu düşünmekteyiz. Anlaşılacağı gibi, Maragalı, Mâye’yi kuramsal olarak dört perde ile tanımlarken, besteleriyle Mâye’yi, Segâh Mâye olarak ve daha kapsamlı vermiştir.

Mâye'nin âvâze kimliğinden uzaklaşmış olması, eserlerde daha geniş bir diziye sahip makâm özelliği göstermesinin, çeşitleri sebebiyle olduğu dikkati çekmektedir. Bu görüşü sadece Maragalı değil, XV. yüzyıl kuramcılarında bir çoğu da benimsemiş ve uygulamışlardır. Özellikle terkîbler konusuna büyük önem veren Abdullahoğlu Hızır, Mâye âvâzesi ile makâmı birleştirerek yirmidört terkîb tanımlamıştır. AHKE'da açıklanan Mâye terkîpleri şunlardır:

- 1- Mâye-i Bûselik
- 2- Mâye-i Büzürg
- 3- Mâye-i Hicâz
- 4- Mâye-i Hüseyinî
- 5- Mâye-i Irâk
- 6- Mâye-i Isfahân
- 7- Mâye-i Kûçek
- 8- Mâye-i Nevâ
- 9- Mâye-i Râst
- 10- Mâye-i Rehâvî
- 11- Mâye-i Uşşâk
- 12- Mâye-i Zengüle
- 13- Bûselik Mâye
- 14- Büzürg Mâye
- 15- Hicâz Mâye
- 16- Irâk Mâye
- 17- Kûçek Mâye
- 18- Nevâ Mâye
- 19- Râst Mâye
- 20- Rehâvî Mâye
- 21- Segâh Mâye
- 22- Zengüle Mâye
- 23- Uşşâk Mâye

Dikkat edilirse, AHKE'da verilen bu yirmidört adet terkîbde aynı makâm isimlerinin yer değiştirdikleri görülmektedir. XV. yüzyıl kuramcıları bu yer

değiştirme ile Mâyenin çeşitlerini çoğaltmışlar ve hangi makâm daha önce isimde yer alıyor ise, bu makâmın seyri ile Mâye çeşitlerini birbirinden ayırmışlardır. Örnek verecek olursak; Râst Mâye ile Mâye Râst'ı incelediğimizde, her ikisi de Mâye'nin birer çeşididir ancak iki ayrı makâm olarak kayıtlara geçmiş ve sınıflandırılmışlardır. Biz de bu terkîblerin her birini XV. yüzyıl kuramcılarına göre açıklamaya çalışacağız.

2.133. Mâye-i Bûselik

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mâye-i Bûselik terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Bûselik terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Mâye-i Bûselik Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Mâye-i Bûselik oldur kim Muhayyerden Mâye âğâz ide ine Hüseyinîde Bûselik karâr ide.*" (Özçimi, 1989: 216)

Abdullahoğlu Hızır "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Mâye-i Bûselik terkîbi de Mâye âvâzesine Bûselik makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.134. Mâye-i Büzürg

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mâye-i Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Büzürg terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Mâye-i Büzürg Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında yüzüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Mâye-i Büzürg oldur kim Muhayyerden Mâye âğâz ide ine Hüseyinîde Bûselik karâr ide.*" (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Mâye-i Büzürg terkîbi de Mâye âvâzesine Büzürg makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.135. Mâye-i Hicâz

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mâye-i Hicâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Hicâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Hicâz Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzyirmidördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Hicâz oldur kim Gerdâniyeden Mâye âğâz ide ine Hicâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Hicâz terkîbi de Mâye âvâzesine Hicâz makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.136. Mâye-i Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye-i Hüseyinî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Hüseyinî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Hüseyinî Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzonsekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Hüseyinî oldur kim Muhayyerden Mâye âğâz ide ine Hüseyinî göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Hüseyinî terkîbi de Mâye âvâzesine Hüseyinî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.137. Mâye-i Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye-i Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Irâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Irâk Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında seksenikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Irâk oldur kim Isfahândan Dügâhe Mâye âğâz ide ine Dügâhdan aşâğa Irâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Irâk terkîbi de Mâye âvâzesine Irâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur. Isfahân adı verilen perde

si'den la'ya pestleştirilerek kalan ses, olarak tanımlanmıştır. Daha sonraki kuramcılar da bu perdeye Pest Segâh adını vermişlerdir.

2.138. Mây-e-i Isfahân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mây-e-i Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mây-e-i Isfahân terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Mây-e-i Isfahân Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında seksensekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Mây-e-i Isfahân oldur kim Pençgâhdan Dügâha Mây-e ide Nerm Hüseyînîye Isfahân karâr ide.*" (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Mây-e-i Isfahân terkîbi de Mây-e âvâzesine Isfahân makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.139. Mây-e-i Kûçek

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mây-e-i Kûçek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mây-e-i Kûçek terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Mây-e-i Kûçek Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında doksandördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Mây-e-i Kûçek oldur kim Muhayyerden Mây-e âğâz ide Hüseyînîden Dügâhe Kûçek karâr ide.*" (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Mây-e-i Kûçek terkîbi de Mây-e âvâzesine Kûçek makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.140. Mây-e-i Nevâ

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mây-e-i Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mây-e-i Nevâ terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Mây-e-i Nevâ Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında

yüzotuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Nevâ oldur kim Pençgâhdan Mâye âğâz ide ine ol dahî Nevâ karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Nevâ terkîbi de Mâye âvâzesine Nevâ makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.141. Mâye-i Râst

XIII. yüzyılda USKE ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye-i Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Râst terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Râst Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Râst oldur kim Isfahândan Dügâhe Mâye âğâz ide Râst karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Râst terkîbi de Mâye âvâzesine Râst makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.142. Mâye-i Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye-i Rehâvî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Rehâvî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Rehâvî Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzonikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Rehâvî oldur kim Pençgâhdan Mâye âğâz ide ine Rehâvî karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Rehâvî terkîbi de Mâye âvâzesine Rehâvî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.143. Mâye-i Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye-i Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Uşşâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Uşşâk Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüz kırk ikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Uşşâk oldur kim Muhayyerden Mâye âğâz ide Çargâhde Uşşâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Uşşâk terkîbi de Mâye âvâzesine Uşşâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.144. Mâye-i Zengüle

XIII yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Mâye-i Zengüle terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mâye-i Zengüle terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Mâye-i Zengüle Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüz altıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Mâye-i Zengüle oldur kim Isfahândan Mâye âğâz ide ine Dügâhde Zengüle karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Mâye-i Zengüle terkîbi de Mâye âvâzesine Zengüle makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

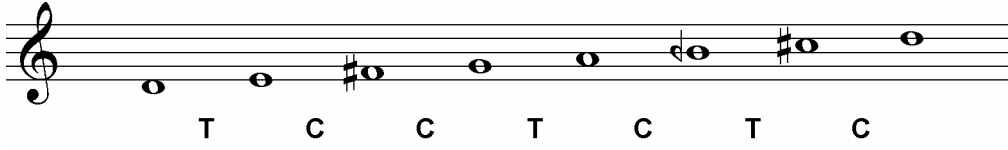
2.145. Meclîs-i Efrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Meclîs-i Efrûz makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Meclîs-i Efrûz makâmı sadece BAMU’de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh yüz otuz üç devir arasında kırksekizinci olarak Meclîs-i Efrûz makâmının dizisini vermiştir. Sekiz perdeden oluşan Meclîs-i Efrûz makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 72, 159)

A	D	V	H	YA	YC	YV	YH
<hr/>							
T	C	C	T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Meclis-i Efrûz Makâmı Dizisi

Yukarıdaki diziyi incelediğimizde, Râst dörtlüsü ile Ladikli'nin Nîrez, Bükeoğlu Alişâh'ın Nîrez-i Sağır adıyla tanımladığı beşlinin birleşmesi ile meydana geldiğini görmekteyiz. XV. yüzyılda kuramcılarının mücennep aralığı için "C" rumuzunu kullandıklarını, daha önce belirtmiştik. Hatırlanacağı gibi "C" aralığı günümüz ifadesiyle tam olarak ne beş koma, ne de sekiz koma olarak görülmektedir. Tavanının taniniye çok yakın, pestinin de bakiyeye çok yakın olması dolayısıyla kuramda olduğu gibi icra esnasında da hareketlilik gösterdiği düşüncesi benimsenmiştir. Bu düşünceden hareketle, eğer yukarıda verilen dizi, "YC" perdesi de değişim göstererek, Râst beşlisi ve Hicâz dörtlüsünden oluşan bir dizi olarak düşünülürse, Arel-Ezgi kuramına göre Basit Sûzinâk makâmı dizisi meydana gelir. Bu sebeple, Meclis-i Efrûz makâmının günümüze Basit Sûzinâk makâmı olarak gelmiş olabileceği kanaatindeyiz.

2.146. Melâhî

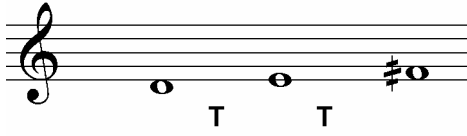
XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Melâhî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Melâhî adını sadece BAMU'de bulabiliyoruz. Edvârda, şûbe ve âvâzelerin birbirinden nasıl ayırt edilmesi gerektiğinin açıklandığı bölümde, Melâhî adından söz edilmiştir. Ancak şûbe ve âvâzelerin sınıflandırıldığı bölümde, Melâhî bulunmamaktadır.

BAMU'de yeterli bilgiye ulaşamadığımız Melâhî için, sadece tanımlanan üç perdeyi vermekle yetiniyoruz. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 90)

A	D	Z
T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Melâhî Makâmı Perdeleri

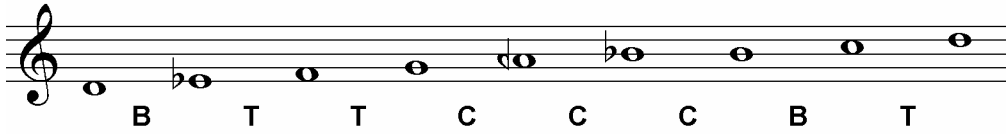
2.147. Mihricân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mihricân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mihricân makâmı sadece BAMU'de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh yüzotuzüç devir arasında otuzbirinci olarak Mihricân makâmının dizisini vermiştir. Dokuz perdeden oluşan Mihricân makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 44, 71, 153)

A	B	h	H	Y	YB	YD	Yh	YH
B	T	T	C	C	C	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Mihricân Makâmı Dizisi

Yukarıdaki diziyi incelediğimizde, Bûselik dörtlüsü ile Ladikli'nin Isfahân, Bükeoğlu Alişâh'ın Zinderûd adıyla tanımladığı beşlinin birleşmesi ile meydana geldiğini görmekteyiz.

2.148. Muhâlif

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Muhâlif makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda ilk olarak AŞEM'de Muhâlif, ellidokuz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Muaalif oldur ki Nîrizî*

başlana ve Sigâh ide ve gine Uzzâl yüzünden Sigâh karâr ide.” (Kamiloğlu, 2007: 169)

XV. yüzyıl'a ait bir diğer edvâr RP'de ise Muhâlif, yirmidört şûbe arasında onikinci olarak sınıflandırılmıştır. Ancak herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Cevher, 2004: 11)

KYRM'de de Muhâlif, ellialtı terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Muhâlif oldur kim tizden Segâh göstere, Uzzâl yüzünden Hicâz karâr ide.*” Aynı eserde bu terkibin Muhâlifek adıyla da anıldığı belirtilmiştir. (Demir, 1985: 62; Sekizli, 2000: 26, 67)

2.149. Muhâlifek

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Muhâlifek makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde ve AŞEM'de de Muhâlifek makâmına yer verilmemiştir.

KYRM'de ellialtı terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilen Muhâlif terkîbinin Muhâlifek adıyla da anıldığını daha önce de belirtmiştik. Bu terkîb şöyle açıklanmıştır: “*Muhâlif oldur kim tizden Segâh göstere, Uzzâl yüzünden Hicâz karâr ide.*” (Demir, 1985: 62; Sekizli, 2000: 26, 67)

KE'da Muhâlifek, ellisekiz terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Muhâlifek oldur ki tiziden Sigâh göstere ine Uzzâl yüzünden yine Sigâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP'de Muhâlifek elli terkîb arasında dokuzuncu olarak, Muhâlifek adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Muhâlifek oldur ki Nîzîz yüzünden Sigâh âğâz idüb Uzzâl yüzünden inüb Segâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 18, 38)

BDM'de Muhâlifek, ellidört terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Se-gâh başlaya Uzzâl'e seyr ide sonra
Vara Se-gâh'a karâra Muhâlifek dileyen”* (Ceyhan, 1997: 735)

AHKE, ŞFMM, LF ve LZE'da Muhâlifek makâmına yer verilmemiştir.

K'da Muhâlifek ellidört terkîb arasında kırkinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Segâh başlaya sonra Uzzâl ide Muhâlifek çün Segâhi karârın ide.*” (Cevher, 2009: 16)

BAMU'de Muhâlifek, bir makâm olarak değil de dörtlü ve beşli olarak açıklanmıştır. Bükeoğlu Alişâh Muhâlifek dörtlü ve beşlisini Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 68, 128)

Muhâlifek dörtlüsü:

H	Y	YC	YV
<hr/>			
C	T	T	

Muhâlifek beşlisi:

H	Y	YC	YV	YH
<hr/>				
C	T	T	C	

Bu dörtlü ve beşlileri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Muhâlifek Dörtlüsü

Muhâlifek Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh'a göre Muhâlifek Dörtlü ve Beşlisi

SEM'da Muhâlifek, ellisekiz terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“...

Ger âğâz itsen Evcinden Sigâhun

İnüb Uzzâl yüzinden geçse râhun

Sigâhun perdesin kılsan mekarrun

...

(Arısoy, 1988: 134)

KRM’de Muhâlifek kırksekiz terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır. “... Hüseyinî hânesi üstündeki Segâh hânesinden âğâz idüb aşâğa Hicâzda karar idersin.” (Tezel, 1996: 41, 48)

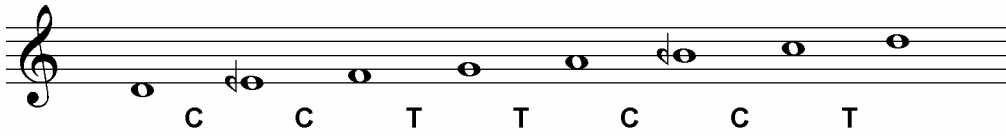
XV. yüzyılda Muhâlifek terkîbi ilk olarak KYRM ile edvârlarda yerini almaya başlamıştır. Kuramcılar, Muhâlifek terkîbinin seyre başlangıcında “tizden Segâh göstere” ifadesini kullanmışlardır. Bu perde daha önce de belirttiğimiz gibi, Arel-Ezgi kuramına göre Evç adı verilen perdedir. Terkîbin seyrinde daha sonra, Uzzâl perdesi de seslendirildikten sonra (bu perde yukarıdaki dizide “Y” perdesidir) Segâh perdesinde karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararda Segâh adı verilen perde de Kadioğlu’nun Nerm Segâh adını verdiği, Arel-Ezgi kuramına göre Irâk perdesidir. XV. yüzyıl kuramcılarının hemfikir olduğu bu açıklamalar dışında Kırşehirli Yusuf ve Kadioğlu, sadece karar perdesinde farklı bir görüş belirtmişler ve terkîbin Hicâz karar verdiğini vurgulamışlardır.

2.150. Muhayyer

XIII. yüzyılda USKE’da makâm ya da âvâzeler arasında sınıflandırılmayan ancak dizisinden söz edilen Muhayyer makâmı, elliikinci devir olarak verilmiştir. Urmiyeli’nin tanımladığı bu dizi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibidir: (Uygun, 1999: 197)

A	C	h	H	YA	YC	Yh	YH
C	C	T	T	C	C	T	

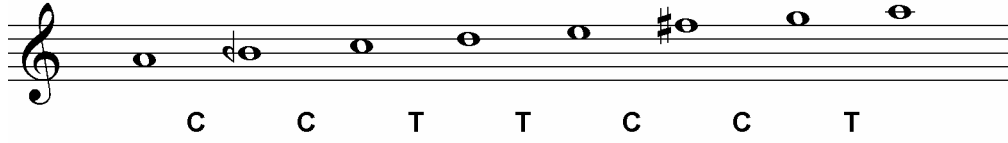
Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Urmiyeli’ye göre Muhayyer Makâmı Dizisi

Yukarıdaki diziyi incelediğimizde, bu dizinin Urmiyeli’nin hem Hüseyinî hem de Nevrûz olarak adlandırdığı dörtlü ile Râst (XV. yüzyılda Pençgâh) beşlisinin birleşmesinden oluştuğunu görmekteyiz. Urmiyeli’nin verdiği bu diziyi aşağıdaki

gibi Dügâh perdesine aktaracak olursak Arel-Ezgi kuramına göre Nevâ, Muhayyer ve Hüseyinî makâmı dizileri ile aynı diziyi verdiği dikkati çekecektir.

Muhayyer makâmı dizisinin Hüseyinî makâmı dizisine benzerliğinden dolayı, USS’de doğrudan doğruya Hüseyinî dizisinden söz edilerek, bu diziyeye Muhayyer-ül Hüseyinî adı verilmiştir. Urmiyeli bu eserinde, “*XV. yüzyıl mûsikî sanatkârları arasında en çok bilinen ve kullanılanları*” başlığı altında onsekiz dizi tanımlamıştır. İşte Muhayyer’i de makâmalar arasında sınıflandırmamış, Muhayyer-ül Hüseyinî olarak bu diziler arasında sınıflandırmıştır. (Arslan, 2007: 86; Kutluğ, 2000: 343)

XIV. yüzyılda ŞDT’de da Muhayyer makâmının mûsikî sanatında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir. Şirazlı’nın Muhayyer makâmı için tanımladığı dizi, Urmiyeli’nin tanımladığı dizi ile aynıdır. (Levendoglu, 2002: 130)

Maragalı eserlerinde ise Muhayyer, yirmidört şûbe arasında yirmiüçüncü olarak sınıflandırılmıştır. Muhayyer şûbesi için verilen perdeler, Urmiyeli’nin verdiği perdelerle aynıdır. (Bardakçı, 1986: 77)

AŞEM’de Muhayyer, ellidokuz terkîb arasında onikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Bazı üstadlar dimislerdür ki Muhayyer iki Nevrûzdan hasıl olur. Amma Muhayyer oldur ki Tiz Dügâh başlana ve Hüseyinî yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Muhayyer, elli altı terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Muhayyer oldur kim Tiz Dügâh âgâze ide Hüseyinî yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 61)

KE’de Muhayyer, ellisekiz terkîb arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Muhayyer oldur ki tizden Dügâh âgâz ide Hüseyinî yüzünden yine Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de ise Muhayyer hem onuncu şûbe hem de otuzuncu terkîb olarak sınıflandırılmıştır. Muhayyer terkîbi için yapılan tanım KE’daki tanımla aynıdır. (Cevher, 2004b: 11, 19, 39)

BDM’de Muhayyer, ellidört terkîb arasında onikinci olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

“Dü-gâhı kaçan tiz âgâz ile
Hüseynî yüzinden hoş âvâz ile
Dü-gâh evine ilte kıla karâr
Muhayyer adın virgül ana yarâr.” (Ceyhan, 1997: 732)

AHKE’da Muhayyer makâmına yer verilmemiştir.

ŞFMM’da Muhayyer, yirmidört şûbe arasında yirmidördüncü olarak sınıflandırılmıştır. Ancak dizisi hakkında bilgi verilmemiştir. (Akdoğan, 1996: 226)

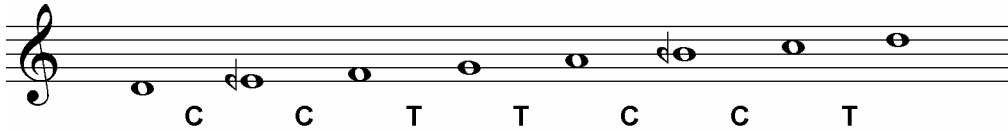
K’da Muhayyer, ellidört terkîb arasında onikinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Dügâhı kaçan tîz âğâzle
Hüseynî yüzinden hûş âvâzile
Dügâh evine ilte kıla karâr
Muhayyer edin virgil ana yarâr” (Cevher, 2009: 10)

LF’de Muhayyer, eski bilgilere göre yirmidört şûbe arasında yirmidördüncü, yeni bilgilere göre ise otuz terkîb arasında üçüncü olarak verilmiştir. Ellialtıncı daireye karşılık gelen bu dizinin, yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Bu perdeler, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 172)

Son $\frac{A \quad C \quad h \quad H \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YH}{C \quad C \quad T \quad T \quad C \quad C \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Muhayyer Terkîbi Perdeleri

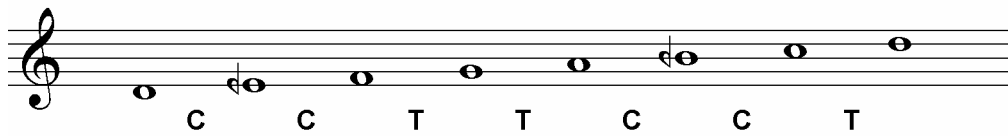
LZE’da ise Muhayyer, otuzüç terkîb arasında dördüncü olarak verilmiştir. Ladikli’nin bu eserinde Muhayyer terkîbi için verdiği dizi, LF’de tanımladığı diziyyle aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 55)

Ebced nota yazısına göre “YH” perdesi, günümüz nota yazısına göre Nevâ perdesine karşılık gelmektedir. Günümüz nota yazısı ile Yegâh perdesi üzerinde yazılan bu diziyi Dügâh perdesine aktardığımızda bu perdenin Muhayyer perdesine karşılık geldiği görülecektir. Bu durumda Ladikli’nin ifadesine göre Muhayyer terkîbinin seyrine “YH” perdesinden başlanması Muhayyer perdesinden başlanması anlamına gelmektedir. Bu durum da Arel-Ezgi kuramına göre, seyrine Muhayyer perdesi civarından başlanılan Muhayyer makâmının, XV. yüzyıldan bugüne gelişinde çok fazla değişikliğe uğramadığını kanıtlayan öğelerden biridir.

BAMU’de Muhayyer yirmidört şûbe arasında yirmidördüncü olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Muhayyer şûbesinin iki çeşit dizisi olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki, elliikinci devir olarak verdiği dizidir. Bu dizi, USKE’da elliiki, LF’de ellialtıncı daireye karşılık gelen dizilerle aynıdır. Ebced nota yazısı simgeleri ile verilen bu diziyi tekrar hatırlatacak olursak; (Çakır, 1999: 38, 141, 161)

A	C	h	H	YA	YC	Yh	YH
C	C	T	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

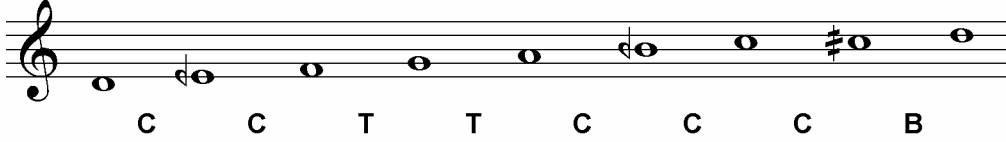

Bükeoğlu Alişâh’a göre I. Muhayyer Şûbesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı ikinci çeşit Muhayyer şûbesi dizisi ise ellialtıncı daireye karşılık gelen dizidir. BAMU’de bu dizi kaydı yanına Bakiyeli ibaresi eklenmiştir. Bunun sebebi tiz taraftaki “T” aralığının “C” ve “B” olarak ikiye bölünmesi olarak belirtilmiştir. Bu dizinin perdeleri ise Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 142, 162)

A	C	h	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
C	C	T	T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre II. Muhayyer Şûbesi Perdeleri

Yukarıda verilen dizi Nevrûz dörtlüsü ile Pençgâh-ı Zaîd beşlisinden oluşan bir dizidir.

SEM'da Muhayyer ellisekiz terkîb arasında otuzikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Dügâhun perdesinden tur hurûc it
Hüseynînin evine in ugrayub git*

*Aşagagı Dügâhun perdesinde
Karâr it varsa fehm-i his sende”* (Arısoy, 1988: 147)

KRM'de Muhayyer, kırksekiz terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Muhayyer oldur ki Tiz Dügâh hânesinde âğâz idüb Hüseyinî yüzünden inüb aşaga Nerm Dügâh hânesinde karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 39, 47)

XIII. yüzyıldan itibaren önemi vurgulanan Muhayyer makâmı, XV. yüzyıl sonuna kadar kuramcılar tarafından aynı görüşlerle açıklanmıştır. Yukarıda yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, kuramcıların sözel seyir tanımlarındaki tutarlılıkları da Muhayyer makâmının XV. yüzyıldaki net yapısını ortaya koymakta ve hatta günümüze geliş yolunda temel yapısının hiç değişmediği kanaatimizi doğrulamaktadır.

2.151. Müberkâ

XIII. yüzyılda USKE'da, Müberkâ makamına yer verilmemiştir.

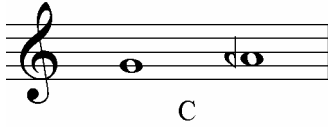
XIV. yüzyılda ŞDT’da Müberkâ adının geçtiği belirtilmiştir. Ancak herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Levendoglu, 2002: 227)

XV. yüzyılda MACE’da Müberkâ, yirmidört şûbe arasında onbeşinci olarak verilmiştir. Bir mücennep aralığından oluştuğu belirtilmiştir. Bu perdeler, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 75)

H Y

C

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı’ya göre Müberkâ Şûbesi Perdeleri

Ayrıca MAME’da Müberkâ için, “V-H” perdeleri de verilmiştir. (Bardakçı, 1986: 75)

AŞEM’de Müberkâ, ellidokuz terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müberka oldur kim Çihargâh başlana ve Sigâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Müberkâ, elli altı terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müberkâ oldur ki Çargâh âgâz ide Dügâh evinde karâr ide.*” (Sekizli, 2000: 65)

Müberkâ terkîbi için Kırşehirli Edvarı’nda bir başka tanım daha dikkati çekmektedir. Şöyle ki; “*Müberkâ oldur kim Çargâh âgâz ide ine Segâh onda karâr ede.*” (Demir, 1985: 60; Doğrusöz, 1997: 27)

KE’da Müberkâ, ellisekiz terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müberkâ oldur ki Çargâh âgâz ide ine Segâh evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Müberkâ hem elli terkîb arasında onsekizinci, hem de yirmidört şûbe arasında yedinci olarak verilmiştir. Terkîb olarak şöyle açıklanmıştır: “*Müberkâ oldur kim Çargâh âgâz idip Sigâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de ellidört terkîb arasında, Müberkâ otuzüçüncü olarak verilmiş ve şu dörtlükle açıklanmıştır:

*“Eğer kılssa âgâzını Çâr-gâh
Karâr eyleyincegez itse Si-gâh
Müberkâ kalupdur bu terkîbe ad
İnangıl söze eylemegil inâd”* (Ceyhan, 1997:737)

AHKE’da Müberkâ, ellisekiz terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Müberkâ oldur kim Çargâh âgâz ide ine Sigâh evinde karâr ide”* (Özçimi, 1989:206)

ŞFMM’da Müberkâ, yirmidört şûbe arasında onbeşinci olarak verilmiştir. Ancak başka bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Müberkâ, ellidört terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

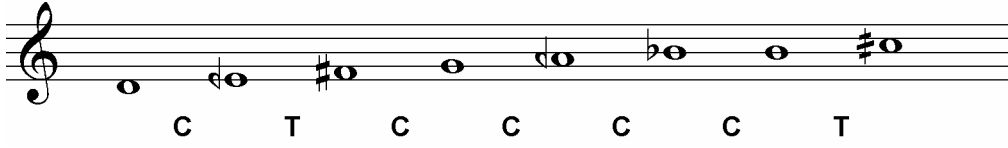
*“...
Eğer kılssa âgâz idüb Çargâh
Karâr eyleyince ger inse Segâh”* (Cevher, 2009: 11)

LF’de Müberkâ, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında onbeşinci, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında sekizinci olarak verilmiştir. mücennep aralığını içine alan iki perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Bu perdeler, Maragalı’nın verdiği perdeler ile aynıdır.

Ladikli, eski bilginlerin Müberkâ’nın başlangıç perdesini Çargâh, bitiş perdesini de Segâh olarak bildirdiklerini belirtmiştir. Ayrıca bu iki perdenin tiz bölümüne Nevrûz-ı Asl perdelerini, pest bölümüne de Hicâzî perdelerini ekleyerek de kullanmış olduklarını vurgulamıştır. Buna da Çargâh-ı Müberkâ adını vermişlerdir. Perdeleri aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Tekin, 1999: 168)

Son $\frac{A \quad C \quad V \quad H \quad \text{Müberkâ} \quad Y \quad YB \quad YD \quad YZ}{C \quad T \quad C \quad C \quad C \quad T}$ Başlangıç

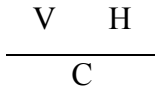
Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

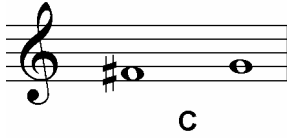
LF'ye göre Müberkâ Şübesi Perdeleri

Ladikli, yeni bilginlerin terkîbler arasında sınıflandırdığı Müberkâ için herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir.

LZE'da ise Müberkâ otuzüç terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiştir. Ladikli bu eserinde, Müberkâ'nın MAME'da belirtildiği gibi "V-H" perdelerinden oluştuğunu açıklamıştır. Sözel açıklamasında da LF'de olduğu gibi, Çargâh başladığını ve Segâh perdesinde karar verdiğini söylemiştir. Bu perdeler, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Dalkıran, 1983: 64)

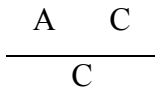

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

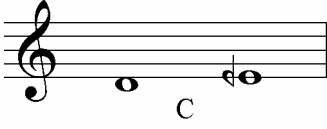

LZE'a göre Müberkâ Terkîbi Perdeleri

BAMU'de Müberkâ yirmidört şübe arasında yedinci olarak verilmiştir. mücennep aralığından oluşan iki perdeden meydana geldiği belirtilmiştir. Bükeoğlu Alişâh, makâmın seyrine her zaman pest taraftan başlanması gerektiği bilgisini de eklemiştir. Tanımladığı iki perde, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 135)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişah'a göre Müberkâ Şûbesi Perdeleri

SEM'da Müberkâ, ellisekiz terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Tut âgâz eyle Çargâhun elini

Mekân idin inüb Sigâh evini” (Arısoy, 1988: 139)

KRM'de Müberkâ, kırksekiz terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “...Çargâh âgâz idüb Segâh karâr idersin...” (Tezel, 1996: 43,49)

Müberkâ, XV. yüzyıl başından sonuna kadar kuram kitaplarında yerini almış ve değişken olmayan bir oluşum örneği sergilemiştir. Sadece sınıflandırma konusunda, kimi kuramcılarda şûbe, kimilerinde ise terkîbler arasında yerini almıştır. Müberkâ için genel düşünce, mücennep aralığını meydana getiren iki perdeden oluştuğudur. Sözel tanım yapan kuramcılar da aynı görüşü paylaşarak, Çargâh ile başlayıp Segâh perdesinde karar verdiğini belirtmişlerdir. Bu perdeleri Urmiyeli'nin verdiği harf simgeler ve perde adları ile karşılaştırdığımızda, “V-H” perdelerinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu perde adları da sözel tanımları destekler niteliktedir. (Bkz: Ek. 1)

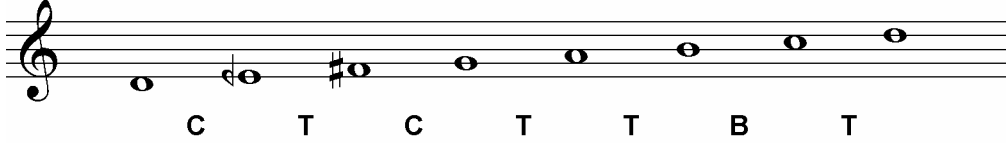
2.152. Müjdegâni

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Müjdegâni makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Müjdegâni makâmı, sadece BAMU'de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh, yüzotuzüç devir arasında altmışbirinci sırada yer verdiği Müjdegâni makâmı için sekiz perde tanımlamıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 39, 164)

A	C	V	H	YA	YD	Yh	YH
C	T	C	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişah'a göre Müjdegâni Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen diziyi incelediğimizde, Bükeoğlu Alişah'a göre Irâk dörtlüsüne Nişâbürek beşlisinin eklenmesi ile oluştuğunu görmekteyiz. Bu dörtlü ve beşli XV. yüzyılın diğer kuramcılarında Hicâzî dörtlüsü ve Uşşâk beşlisi olarak da adlandırılmıştır.

BAMU'de dizilerin ortak seslerinin açıklandığı bölümde, Müjdegâni ile Nesîm makâmı dizilerinin üçüncü perde hariç aynı olduğu da vurgulanmıştır. (krş: Nesîm makâmı)

2.153. Mürğâk

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Mürğâk makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Mürğâk makâmı, sadece AHKE'de bulunmaktadır. Abdullahoğlu Hızır, ellisekiz terkîb arasında ellibeşinci sırada yer verdiği Mürğâk terkîbi için sözel seyir tanımı yapmıştır. Bu tanım aşağıdaki gibidir:

“Mürğâk oldur ki Irâk evinden Dügâh göstere ine Mâye karâr ide.” (Özçimi, 1989: 208)

2.154. Müsteâr

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Müsteâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl başında Maragalı eserlerinde de Müsteâr makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Müsteâr, ellidokuz terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müsteâr oldur ki Uzzâl başlana ve gine Uzzâl yüzünden Hicâz karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Müsteâr, elli altı terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müsteâr oldur kim Büzürg yüzünden Uzzâl göstere temâm dahî ine Sigâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 60; Sekizli, 2000: 66)

KE’da Müsteâr, ellisekiz terkîb arasında otuzikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müsteâr oldur ki Nevrûzun evinden Uzzâl göstere ine Segâhı temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de Müsteâr, elli terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Cevher, 2004b: 19)

BDM’de Müsteâr, ellidört terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

*“Çün Irâk ile ser-âğâz idesin
Sâz yanınca hoş âvâz idesin
Gel Se-gâh’a eylegil anda karâr
Ger dilersen kim bulasın Müsteâr”* (Ceyhan, 1997: 733)

AHKE’da Müsteâr, ellisekiz terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müsteâr oldur kim Büzürg evinden Uzzâl göstere ine Sigâh temâm karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’de Müsteâr makâmına yer verilmemiştir.

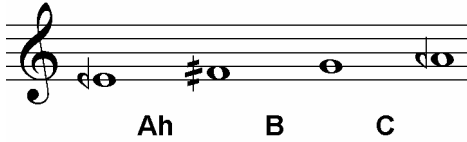
K’da Müsteâr, ellidört terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

*“Irâk ile kim ki ser âğâz ide
Yenince çü sâzun hûş âvâz ide
Segâh eyleye anda kıla karâr
Diler sana bula bilen Müsteâr”* (Cevher, 2009: 11)

LF’de eski bilginlerin Müsteâr makâmına yer vermedikleri ancak yeni bilginlerin Müsteâr’ı otuz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak sınıflandırdıkları belirtilmiştir. Ladikli’ye göre yeni bilginler Müsteâr terkîbinin üç aralığı içine alan dört perdeden oluştuğunu vurgulamışlardır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 203)

Son $\frac{C \quad Z \quad H \quad Y}{Ah \quad B \quad C}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Müsteâr Terkîbi Perdeleri

Ladikli, Müsteâr terkîbi seyrinin başlangıcının Uzzâl, bitişinin ise Segâh olduğunu vurgulayarak, kendisinden önceki kuramcılarla hemfikir olduğunu göstermiştir.

LZE’da Müsteâr, otuzüç terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiştir. Dört perdeden oluşan Müsteâr terkîbi LF’deki gibi verilmiştir. (Dalkıran, 1983: 13, 66)

BAMU’de Müsteâr makâmına yer verilmemiştir.

SEM’da Müsteâr, ellisekiz terkîb arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Eger Uzzâl evinden itsen âğâz

Yüzinden Büzürgün itsen serâğâz

Sigâhun hânesinde it karârı

Bilesün nicedür Müsteârı” (Arısoy, 1988: 150)

KRM’de Müsteâr, kırksekiz terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müsteâr oldur ki Uzzâl temâm âğâz idüb Râst hânesi altında olan Nerm Segâh hânesinde karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43, 49)

Ahmedoğlu Şükrullah Edvârı ile XV. yüzyıl edvârlarında yerini almaya başlayan Müsteâr, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Müsteâr terkîbinin adının geçtiği edvârlarda XV. yüzyıl başından sonuna kadar hemen hemen aynı açıklamalar yapıldığı dikkati çekmektedir. Kuramcıların çoğunlukla sözel seyir tanımıyla açıkladıkları Müsteâr terkîbi seyrine, Uzzâl ile başlanılıp Segâh perdesinde karar verildiği belirtilmiştir. Ladikli’nin, Ebced nota yazısı ile verdiği seyre başlangıç perdesi de (Y) bu görüşü destekler niteliktedir. (Bkz: Ek.1) Sadece Ahmedoğlu Şükrullah, terkîbin kararı konusunda farklı olarak Hicâz görüşünü bildirmiştir.

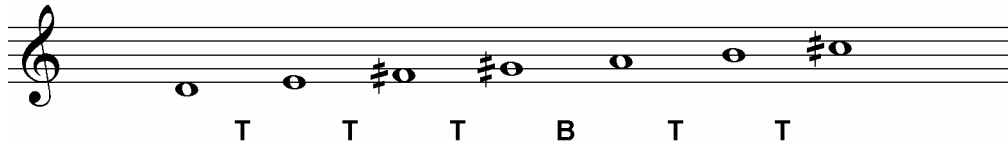
2.155. Müteaddî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Müteaddî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Müteaddî makâmı, sadece BAMU’de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh, Müteaddî makâmına yüzotuzüç devir arasında yüzotuzüçüncü sırada yer vermiştir. BAMU’de Müteaddî için iki ayrı dizi tanımlanmıştır. İlki, yedi perdeden oluşan bir dizidir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 34)

A	D	Z	Y	YA	YD	YZ
T	T	T	B	T	T	T

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

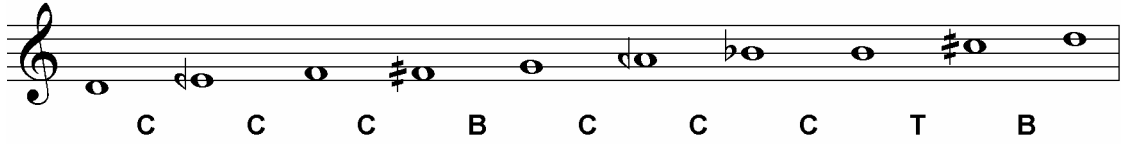

Bükeoğlu Alişâh’a göre Müteaddî Makâmı Dizisi

BAMU’de ikinci olarak tanımlanan Müteaddî makâmı dizisi, on perdeden oluşan bir dizi olarak verilmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 189)

A	C	h	Z	H	Y	YB	YD	YZ	YH
C	C	C	B	C	C	C	T	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Müteaddî Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh’ın ikinci Müteaddî makâmı dizisi olarak tanımladığı dizi ise Isfahân dördlüsü ve Sabâ beşlisinden oluşmuştur.

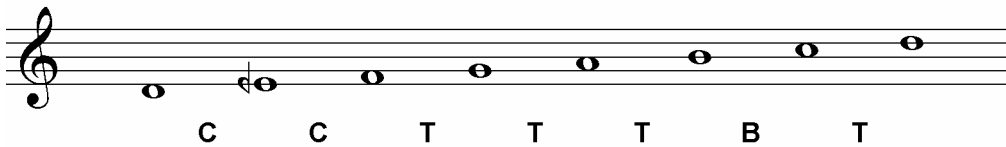
2.156. Nesîm

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nesîm makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nesîm makâmı, sadece BAMU’de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh, yüzotuzüç devir arasında kırkdokuzuncu sırada yer verdiği Nesîm için sekiz perde tanımlamıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 72, 160)

A	C	h	H	YA	YD	Yh	YH
C	C	T	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Nesîm Makâmı Dizisi

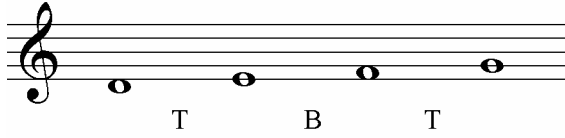
Yukarıda verilen diziyi incelediğimizde, Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevrûz dörtlüsüne Nişâbürek beşlisinin eklenmesi ile oluştuğunu görmekteyiz.

2.157. Nevâ

XIII. yüzyılda USKE'da ve USS'de öncelikle "Nevâ cinsi" olarak adlandırılan dörtlü tanımlanmıştır. Bu dörtlünün Ebced nota yazısı simgeleri ile verilen perdeleri aşağıdaki gibidir: (Uygun, 1999: 158; Arslan, 2007: 83)

A	D	h	H
T	B	T	

Bu dörtlüyü günümüz nota yazısı ile şöyle gösterebiliriz:

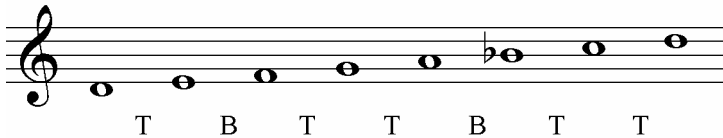
Urmiyeli'ye göre Nevâ Dörtlüsü

Urmiyeli'nin Nevâ dörtlüsü olarak tanımladığı bu dörtlü Arel-Ezgi kuramına göre Bûselik dörtlüsü olarak adlandırılmıştır.

USKE ve USS'de Nevâ makâmı dizisi ise ondördüncü devir olarak şöyle gösterilmiştir: (Uygun, 1999:178; Arslan, 2007: 86)

A	D	h	H	YA	YB	Yh	YH
T	B	T	T	B	T	T	

Bu diziyi günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Nevâ Makâmı Dizisi

Urmiyeli'nin Nevâ adını verdiği bu dizi Arel-Ezgi kuramına göre Râst perdesinde Bûselik beşlisine, Nevâ perdesinde Kürdî dörtlüsünün eklenmesi ile oluşan Nihâvend makâmı dizisidir. Temelinde bu dizi, günümüzde kullanılan Bûselik makâmı dizisidir. Arel-Ezgi kuramına göre günümüzde Nevâ makâmı adını verdiğimiz dizi ise USS'de Muhayyerü'l Hüseyinî adı ile anılmıştır.

XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevâ makâmına yer verilmemiştir. (Levendoğlu, 2002: 228)

XV. yüzyılda Maragalı, eserlerinde Nevâ makâmına oniki makâm arasında ikinci olarak yer vermiştir. Maragalı'nın tanımladığı dizi, Urmiyeli'nin Nevâ makâmı dizisi olarak tanımladığı dizi ile aynıdır. (Bardakçı, 1986: 65)

AŞEM'de Nevâ makâmının altı makâm arasında ikinci olarak adı geçmektedir. Ancak yeterli açıklamaya yer verilmemiştir. (Kamiloğlu, 2007: 120)

KYRM, KE ve BDM'de Nevâ makâmı, oniki makâm arasında onbirinci olarak verilmiştir. Ancak sözel bir tanım yapılmamıştır. (Demir, 1985: 81; Cevher, 2004a: 40; Ceyhan, 1997: 727)

RP'de Nevâ makâmı, oniki makâm arasında yedinci, AHKE'da ise onuncu sırada verilmiş, yine sözel bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004b: 9; Özçimi, 1989: 141)

ŞFMM'da Nevâ makâmı, oniki makâm arasında ikinci olarak verilmiştir. Şirvanlı'nın verdiği Nevâ makâmı dizisi Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. (Akdoğan, 1996: 222)

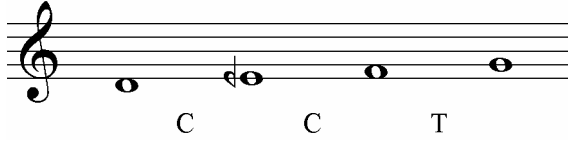
K'da Nevâ makâmı, oniki makâm arasında onbirinci olarak verilmiştir. Ancak yine sözel bir tanıma yer verilmemiştir. (Cevher, 2009: 4)

LF'de Nevâ makâmı, oniki makâm arasında ikinci olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluşan dizi, Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. (Tekin, 1999: 146)

LZE'da yeni bilginlere göre Nevâ makâmı dizisi olarak tanımlanan dizi, LF'de tanımlanan diziden farklıdır. Dört perdeden oluşmuştur ve çıkıcı bir seyir izler. Bu perdeler, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Dalkıran, 1983: 38; Levendoğlu, 2002: 136)

Son $\frac{A \quad C \quad h \quad H}{C \quad C \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LZE'a göre Nevâ Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen dizi, ayrıca LF'de tanımlanan Nevrûz makâmı dizisinin iki türünden biridir. Ladikli bu dizinin, eski bilginler tarafından Nevrûz-ı Asl-ı Sâgîr diye adlandırılan dizi ile aynı olduğunu belirtmiştir. (Tekin, 1999: 190)

BAMU'de dörtlü beşlilerin açıklandığı bölümde, Nevâ dörtlüsü Urmiyeli'nin verdiği dörtlü ile aynıdır. Bir tanini ilavesi ile oluşan beşliye de Nevâ beşlisi adı verilmiştir. Bu dörtlü ve beşli Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Çakır, 1999: 68, 123)

H	YA	YB	Yh	YH
T	B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevâ Dörtlüsü ve Nevâ Beşlisi

Bu dörtlü ve beşliye Arel-Ezgi kuramına göre Bûselik dörtlüsü ve Bûselik beşlisi adı verilmiştir.

Bükeoğlu Alişâh ayrıca oniki makâm arasında ikinci sırada yer verdiği Nevâ makâmını, ondördüncü devir olarak açıklamıştır. Bu açıklama da Urmiyeli'nin tanımı ile aynıdır. (Çakır, 1999: 37, 70; Levendoğlu, 2002: 136)

SEM'da oniki makâm arasında onbirinci sırada yer verilen Nevâ makâmı, "Nuvâ" adıyla şöyle açıklanmıştır:

...

Bunun bil mahreci Pençgâh evidür

Mehattı da anlagıl Dügâh evidür." (Arısoy, 1988: 110)

KRM’de de Nevâ makâmına yine oniki makâm arasında onbirinci olarak yer verilmiştir ve şöyle tanımlanmıştır: “...agâzı Pençgâh hânesi olub karârgahı Dügâh hânesidir.” (Tezel, 1996: 45)

Anlaşılacağı gibi Urmiyeli’den itibaren, XV. yüzyıl sonuna kadar Nevâ makâmı, oniki makâm arasında sınıflandırılmıştır. Nevâ makâmı için, XV. yüzyıl kuramcıları Ebced nota yazısıyla verdikleri dizilerde aynı görüşü paylaşmışlardır. Sadece Ladikli, yeni bilginlere göre adlandırdığı bir dörtlü daha vermiştir. Ancak bu dörtlü, diğer kuramcılar tarafından benimsenmemiştir. XV. yüzyıl sonuna kadar Urmiyeli’nin tanımladığı diziyi benimseyerek devam ettiren kuramcılar, sözel herhangi bir açıklamaya yer vermemişlerdir. Ancak yüzyıl sonunda Seydî ve Kadioğlu sözel tanımla açıkladıkları Nevâ makâmı için, başlangıç ve karar perdelerini de belirtmişlerdir. Her ikisi de Nevâ makâmının seyrine Pençgâh perdesinden başlanılıp, Dügâh perdesinde karar verildiğini vurgulamışlardır.

XIII. yüzyıldan XV. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdüren Nevâ makâmı dizisinin günümüze kadar değişmeden gelebildiğini görmekteyiz. Sadece daha da gelişerek ve Bûselik makâmı adıyla kuram kitaplarında yerini aldığı kanaatindeyiz. Bu dizi, XV. yüzyılda Nevâ olarak benimsenmiş ve hemen hemen tüm kuramcılar da aynı görüşü savunmuşlardır. Hatta Urmiyeli’nin “Nevâ cinsi” adıyla tanımladığı dörtlü, Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı Nevâ dörtlüsü ve beşlisi, Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Bûselik dörtlüsü ve beşlisi ile aynıdır. Bu bilgiler ışığında, yukarıda da belirttiğimiz gibi Urmiyeli’nin tanımladığı ve XV. yüzyılda da aynı görüşlerle tanımlanan Nevâ makâmı, günümüzde Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Bûselik makâmının temelini oluşturduğu kanaatindeyiz.

Hatırlanacağı gibi, XV. yüzyılda kuramcıların, makâmlarla âvâzeleri birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirdiklerinden söz etmiştik. Özellikle Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler, döneme damgasını vuracak çokluktur. Bu terkîblerin yanı sıra, XV. yüzyıl kuramcıları bir makâmı bir terkîbi de birleştirerek, yeni terkîbler oluşturmuşlardır. Gerek Abdullahoğlu Hızır, gerekse diğer kuramcıların edvârlarında yer verdiği bu terkîbler arasında, Nevâ makâmı da kullanılarak oluşturulan terkîbler vardır. Bunlar dokuz adettir ve adları aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Nevâ Acem
2. Nevâ Aşîrân
3. Nevâ Gerdâniye
4. Nevâ Geveşt
5. Nevâ Mâye
6. Nevâ Nevrûz
7. Nevâ Selmek
8. Nevâ Şehnâz
9. Nevâ Uşşâk

2.158. Nevâ Acem

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda sadece KRM’de Nevâ Acem terkîbine yer verilmiştir. Kırksekiz terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilen Nevâ Acem terkîbi şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-i Acem oldur ki Nevâ tamam âğâz idüb Acem karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43, 49)

XV. yüzyılda Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzededen oluştuklarını bildirdiğini belirtmiştir. Bu yüzyılda Abdullahoğlu Hızır gibi, dönemin bazı kuramcıları da bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak terkîblerin oluşumunda sadece makâm ve âvâzeleri değil, bir makâmı bir terkîbi de birleştirerek, yeni terkîbler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Nevâ Acem terkîbi de XV. yüzyılda sadece Kadioğlu Edvârî’nde bulunduğu göre bu terkîbi kendisinin oluşturmuş olabileceği görüşündeyiz. Terkîbin içeriğine değinecek olursak; diğer terkîblerden farksız olduğu görülecektir. Kadioğlu’nun yukarıdaki tanımına göre Nevâ Acem terkîbi seyrine Nevâ makâmı ile başlar ve Acem terkîbi ile karar verir.

2.159. Nevâ Aşîrân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Aşîrân terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda, Maragalı ve Ahmedoğlu Şükrullah Edvârlarında da Nevâ Aşîrân terkîbine yer verilmemiştir.

KYRM’de Nevâ Aşîrân, elli altı terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ Aşîrân oldur kim Nevâ âğâze ede ine Karcığâr onda karâr ede.*” (Demir, 1985: 60)

KE’da Nevâ Aşîrân ellisekiz terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Aşîrân oldur ki Nevâ âğâz ide Karcığâr evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Nevâ Aşîrân, elli terkîb arasında onüçüncü olarak “Nev-aşîrân” adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nev-aşîrân oldur ki Nevrûz âğâz idüp Karcığâr karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 16, 39)

BDM’de Nevâ Aşîrân, ellidört terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiş ve şu dörtlülle açıklanmıştır:

*“Nevâ başlasa Karcığâr eylese
Hemîn anda kalsa karâr eylese
Nevâ-yı Aşîrân didiler ana
Yürekler taşîrân didiler ana”* (Ceyhan, 1997: 736)

AHKE’da Nevâ Aşîrân, ellidokuz terkîb arasında ondokuzuncu sırada ve Nevâvü Aşîrân adıyla verilmiştir. Abdullahoğlu Hızır bu terkîbi şöyle açıklamıştır: “*Nevâvü Aşîrân oldur kim Nevâ âğâz ide ine Karcığâr evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM, LF, LZE ve BAMU’de Nevâ Aşîrân terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Nevâ Aşîrân, otuz terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiştir. Bu edvârda Nevâ Aşîrân için yapılan açıklama, BDM’de yapılan açıklamayla aynıdır. (Cevher, 2009: 16)

SEM’da Nevâ Aşîrân, ellisekiz terkîb arasında onikinci olarak Nûvâ-vü Aşîrân adıyla verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır:

“Nüvâ âğâz idüben kılsa zârı

Karârgâh idünürse Karçığârı” (Arısoy, 1988: 133)

KRM’de Nevâ Aşîrân, kırksekiz terkîb arasında sekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Nevâ temâm âğâz idüb Uşşâh hânesinde karâr ider.” (Tezel, 1996: 37)

XV. yüzyılda, adı geçen edvârlarda Nevâ Aşîrân terkîbi, hemen hemen aynı ifadelerle açıklanmıştır. RP dışında, Nevâ Aşîrân terkîbi seyrine Nevâ makâmı sesleri ile başlayıp Karcığâr makâmı sesleri ile karar verdiği belirtilmiştir. RP’de ise seyre başlangıcın, Nevrûz âvâzesi ile olması gerektiği vurgulanmıştır. Terkîbin karar perdesi konusunda ise Kadıoğlu’na kadar, Karcığâr makâmı seslendirildikten sonra Karcığâr evi ifadesiyle, karar perdesi olan Dügâh perdesinde karar verildiği belirtilmiştir. Kadıoğlu ise kararın Uşşâk hânesinde, yani Uşşâk makâmında belirttiği, makâmın karar perdesi olan Râst perdesinde karar verdiğini vurgulamıştır.

2.160. Nevâ Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Gerdâniye terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevâ Gerdâniye Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışdokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Gerdâniyye oldur kim Isfahândan Dügâh Nevâ göstere Râsttan aşağı Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989:212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevâ Gerdâniye terkîbi de Nevâ makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.161. Nevâ Geveşt

XIII. yüzyılda USKE ‘da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Geveşt terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevâ Geveşt Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında onuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-i Gûvâşt oldur kim Isfahân evinden Nevâ göstere ine Dügâhdan aşğa Nerm-i Irâkda Gûvâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989:209)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevâ Geveşt terkîbi de Nevâ makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.162. Nevâ Mâyê

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Mâyê terkibine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Mâyê terkibi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevâ Mâyê Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırkaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Mâyê oldur kim gerekse Hüseyînden gerek Isfahândan gerek Dügâhdan Nevâ göstere Mâyê karâr ide.*” (Özçimi, 1989:211)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevâ Mâyê terkîbi de Nevâ makâmına Mâyê âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.163. Nevâ Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Nevrûz terkibine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Nevrûz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevâ Nevrûz Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmiikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Nevrûz oldur kim Pençgâh evinden Nevâ âğâz ide ine Dügâhdan Nerm Isfahâne Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:209)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevâ Nevrûz terkîbi de Nevâ makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.164. Nevâ Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevâ Selmek Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellisekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Selmek oldur kim Pençgâhdan Dügâha Nevâ âğâz ide Dügâhdan Nerm Isfahâne Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989:212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevâ Selmek terkîbi de Nevâ makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.165. Nevâ Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevâ Şehnâz Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzdördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Şehnâz oldur kim Nevâ Muhayyerden Hüseyînye Şehnâz Hüseyînden Dügâhe gerek Nevâ Pençgâh evinden Dügâhe Dügâhdan Nerm Isfahâne Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:210)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevâ Şehnâz terkîbi de Nevâ makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.166. Nevâ Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevâ Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevâ Uşşâk terkîbi sadece KRM’de bulunmaktadır. Nevâ Uşşâk kırksekiz terkîb arasında otuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ-yı Uşşâk oldur kim Tiz Dügâh hânesinden Nevâ âğâz idüb inüb Râstda Uşşâk gösterüb karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 41)

Abdullohoğlu Hızır'ın, “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirttiğini hatırlamaktayız. Kadioğlu da edvârında terkîblere yer vermiştir. Ancak Kadioğlu, iki makâmın da bir araya gelerek terkîb oluşturabileceğini savunmuştur. İşte Nevâ Uşşâk da bu terkîblerdendir. Nevâ makâmına Uşşâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur. Kadioğlu Nevâ Uşşâk terkîbinin seyrine tizden başlanılarak Nevâ makâmı seslendirildikten sonra Uşşâk makâmı ile karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

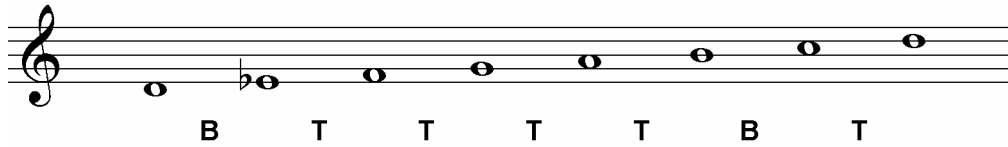
2.167. Nevbahâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevbahâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevbahâr makâmı sadece BAMU’de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh yirmibeşinci olarak verdiği Nevbahâr makâmı dizisini, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 37)

A	B	h	H	YA	YD	Yh	YH
B	T	T	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Nevbahâr Makâmı Dizisi

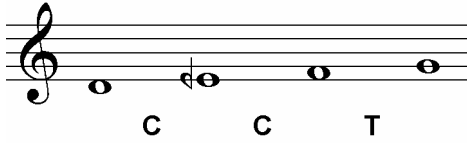
Yukarıda verilen diziyi incelediğimizde Nevbahâr makâmı dizisinin, Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı Bûselik dördlüsüne Nişâbürek beşlisinin eklenmesi ile meydana geldiğini görmekteyiz. Bükeoğlu Alişâh’ın Nişâbürek beşlisi olarak adlandırdığı beşli, XV. yüzyılın diğer kuramcıları tarafından Uşşâk beşlisi olarak adlandırılmıştır. Nevbahâr makâmı dizisini meydana getiren bu dördlü ve beşlilere, Arel-Ezgi kuramına göre ise Kürdî dördlüsü ve Çargâh beşlisi adı verilmiştir.

2.168. Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve USS’de öncelikle, “Nevrûz cinsi” adıyla bir dörtlü tanımlamıştır. Bu dörtlü Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibidir: (Uygun, 1999: 95, 159; Arslan, 2007: 83)

A	C	h	H
C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

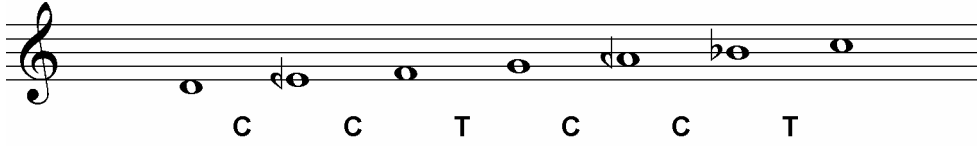
Urmiyeli’ye göre “Nevrûz Cinsi”

Urmiyeli’nin Nevrûz olarak isimlendirdiği bu dörtlü Arel-Ezgi kuramına göre (K, S, T) aralıkları ile Uşşâk dörtlüsü olarak isimlendirilmiştir.

Urmiyeli Nevrûz dörtlüsünden sonra, altı âvâze arasında dördüncü olarak yer verdiği Nevrûz âvâzesini de açıklamıştır. Urmiyeli Nevrûz için “*Hüseynidir, ondan Gerdâniye perdesi çıkarılmıştır.*” ifadesini kullanmıştır. Urmiyeli’nin Gerdâniye adını verdiği perde Ebced nota yazısı simgesi ile “YH” perdesidir. Urmiyeli’nin bu ifadesi doğrultusunda Hüseyinî makâmı dizisinden “YH” perdesi çıkarılarak elde edilen Nevrûz makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 197)

A	C	h	H	Y	YB	Yh
C	C	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

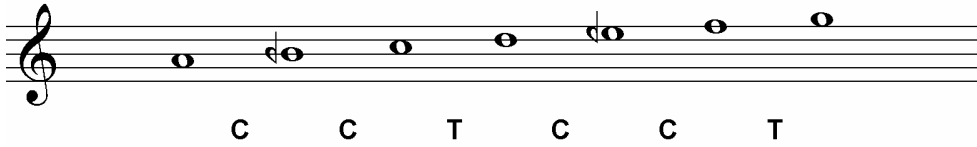
Urmiyeli'ye göre Nevrûz Âvâzesi Perdeleri

Urmiyeli'nin Hüseyinî ve Nevrûz adını verdiği diziler Arel-Ezgi kuramına göre Hüseyinî Aşîrân adı ile adlandırılmıştır.

Urmiyeli ayrıca ud telleri üzerinde açıkladığı Nevrûz perdelerini de "YA" perdesi üzerinde Ebced nota yazısı simgeleri ile şöyle vermiştir: (Uygun, 1999: 221)

YA	YC	Yh	YH	K	KB	Kh
<hr/>						
C	C	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre "YA" Perdesi Üzerinde Nevrûz Âvâzesi Perdeleri

Görüldüğü gibi yukarıdaki dizi, "A" perdesi üzerinde verilen dizinin, "YA" perdesine aktarılmış şeklidir. Bir başka deyişle Urmiyeli'nin ifade ettiği gibi Hüseyinî makâmı dizisinden "YH" perdesinin çıkarılması ile ortaya çıkan dizinin aralıkları ile aynıdır.

XIV. yüzyılda ŞDT ve XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Nevrûz, altı âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Şirazlı ve Maragalı'nın Nevrûz âvâzesi için verdiği diziler Urmiyeli'nin verdiği dizilerle aynıdır. (Bardakçı, 1986: 68; Levendoğlu, 2002: 142)

AŞEM'de Nevrûz altı âvâze arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "Sol vakt ki YH nağmesini gidereler Hüseyinî olur." (Kamiloğlu, 2007: 95)

Ahmedoğlu Şükrullah'ın bu açıklaması Urmiyeli'nin savunduğu görüşle aynıdır.

KYRM’de Nevrûz yedi âvâze arasında ikinci olarak verilmiştir. Seyri hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak, Kırşehirli ellialtı terkîb arasında yirmiikinci sırada “*Terkîb Nevrûz*” adı ile bir dizi vermiş ve şöyle açıklamıştır: “*Terkîb Nevrûz oldur kim Kûçek âğâze ide, Dügâh göstere ve ine Kûçek karâr ide.*” Yine Kırşehirli verdiği bir dairede de Nevrûz âvâzesinin, Hicâz ve Zengüle’den doğduğunu belirtmiştir. (Demir, 1985: 60, 81; Levendoğlu, 2002: 144)

KE ve RP’de Nevrûz, yedi âvâze arasında ikinci olarak sınıflandırılmıştır. Herhangi bir sözel açıklamaya yer verilmemiştir. (Cevher, 2004a: 10; Cevher, 2004b: 11)

BDM ve AHKE’da Nevrûz, yedi âvâze arasında ikinci olarak verilmiştir. Yine perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Ceyhan, 1997: 727; Özçimi, 1989: 54)

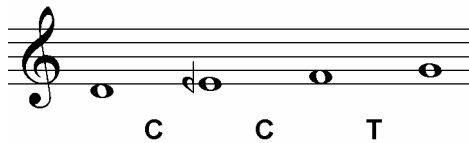
ŞFMM’de Nevrûz, altı âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Şirvanlı Nevrûz âvâzesine “Nevrûzu’l-Asl” adını vermiştir. Bunun dışında dizisi ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. (Akdoğan, 1996: 225)

K’da Nevrûz, yedi âvâze arasında ikinci olarak sınıflandırılmıştır ancak yine sözel bir tanıma yer verilmemiştir. (Cevher, 2009: 4)

LF’de Nevrûz, altı âvâze arasında ikinci olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlere göre Nevrûz âvâzesinin iki çeşit olduğunu belirtmiştir. Birincisine, “Nevrûz-i Asl-ı Sağır” adının verildiğini bildirmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 157)

A	C	h	H
C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

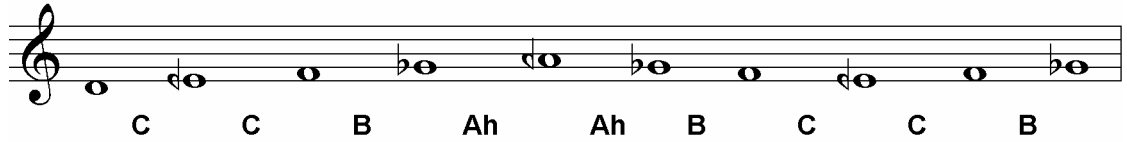
Ladikli’ye göre Nevrûz-i Asl-ı Sağır Âvâzesi Perdeleri

Eski bilginlere göre ikinci çeşit Nevrûz dizisi ise Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. Sadece Ladikli eski bilginlerin bu diziye, “Nevrûz-i Kebîr” adını verdiklerini belirtmiştir. (Tekin, 1999: 158)

Ladikli'nin yeni bilginlere göre verdiği Nevrûz âvâzesi perdeleri ise bir seyir niteliği taşımaktadır. Bu dizinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 191)

Son $\frac{A \ C \ h \ V \ Y \ V \ h \ C \ h \ V}{C \ C \ B \ Ah \ Ah \ B \ C \ C \ B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Ladikli'ye göre Nevrûz Âvâzesi Perdeleri

Bu dizide “V” perdesinin varlığı göze çarpmaktadır.

LZE'da Nevrûz yedi âvâze arasında ikinci olarak verilmiştir. Bu eserde verilen Nevrûz âvâzesi dizisi LF'de yeni bilginlere göre verilen dizi ile aynıdır. (Dalkıran,1983: 13, 49)

BAMU'de Nevrûz âvâzesine yer verilmemiştir. Dörtlü ve beşlilerin açıklandığı bölümde Nevrûz dörtlüsü gösterilmiş ve bir tanini ilavesiyle de bu dörtlünün Hüseyinî beşlisi adını aldığı belirtilmiştir. Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı bu dörtlü ve beşli aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 124)

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevrûz Dörtlüsü ve Hüseyinî Beşlisi

Bu dörtlü ve beşli Arel-Ezgi kuramına göre U dörtlüsü ve Hseyne beşlisi olarak adlandırılmıştır.

SEM’da Nevrûz, yedi vze arasında ikinci olarak verilmiş ve Şöyle açıklanmıştır:

“ *Bunun bil mahrecidur nisf-ı Pençgâh
Mehattı perdesidr bang-i Dügâh*” (Arısoy, 1988: 113)

KRM’de Nevrûz yine yedi vze arasında ikinci olarak verilmiş ve Şöyle açıklanmıştır:

“*Nevrûz oldur ki Hicâz ile Rehvden Nevrûz hâsıl olur ibtidâ gz Gvt iin sagîr olan Pençgâh hânesinden gz idüb argh ve Segâh hânelerin seyr idüb inb Dügâh hânesinde karâr idesn.*” (Tezel, 1996: 31, 46)

Kadioğlu yukarıdaki açıklamasında tpk Seydi’nin açıklamasında olduğu gibi Nevrûz vzesinin seyrine Pençgâh perdesinden balayıp Dügâh perdesinde karar verdiğini belirtmiştir. Ancak Kadioğlu Nevrûz vzesinin sadece başlangıç ve karar perdelerini belirtmekle kalmamış, az da olsa seyrine de değinmiştir. Kadioğlu’nun Gvt adını verdiği perde argh ile Pençgâh arasındaki bir perdedir. (Levendoğlu, 2002: 144)

Kadioğlu ayrıca, Nevrûz vzesini tanımlarken ifadesinin başında, Nevrûz vzesinin Hicâz ile Rehâvî’den olduğunu belirtmiştir. Bu ifadesini değerlendirmek için her iki makâmında dizilerini incelediğimizde Hicâz makâmı dizisi ile Rehâvî makâmı dizilerinin karışımı ile meydana geldiğini görmekteyiz Şöyle ki;

A C h H Y YC Yh YH Hicâz makâmı dizisi

A C V H Y YB Yh YH Rehâvî makâmı dizisi

XIII. yüzyılda Urmiyeli’nin tanımladığu Nevrûz dörtlüsü ve ardından iki Nevrûz dörtlüsünün birbirine eklenmesiyle oluşturduğu Nevrûz vzesi dizisi, Ladikli’nin yeni bilginlere göre tanımladığu dizi dışında XV. yüzyılın kuramcıları tarafından benimsenmiştir. XV. yüzyıl kuramcıları Hseyne makâmı dizisinden “YH” perdesinin çıkarılarak Nevrûz vzesi dizisinin elde edildiği grne de

eserlerinde yer vermişlerdir. Sözel seyir tanımına yer veren kuramcıların Nevrûz âvâzesinin Hicâz ve Rehâvî'den oluştuğu görüşlerinin de Urmiyeli'den itibaren tanımlanan dizi ile örtüştüğü dikkati çekmektedir.

XV. yüzyılda kuramcıların iki oluşumu bir araya getirerek yeni terkîbler meydana getirdiğinden söz etmiştik. İşte kuramcılar Nevrûz âvâzesini de diğer oluşumların dizileriyle bir araya getirerek yeni terkîbler meydana getirmişlerdir. XV. yüzyıl kuramcılarının eserlerinde tanımladıkları Nevrûz terkîbleri şunlardır:

1. Nevrûz-i Acem
2. Nevrûz-i Bayâtî
3. Nevrûz-i Bûselik
4. Nevrûz-i Büzürg
5. Nevrûz-i Hicâz
6. Nevrûz-i Hüseyinî
7. Nevrûz-i Irâk
8. Nevrûz-i Isfahân
9. Nevrûz-i Kûçek
10. Nevrûz-i Nevâ
11. Nevrûz-i Râst
12. Nevrûz-i Rehâvî
13. Nevrûz-i Uşşâk
14. Nevrûz-i Zengüle

2.169. Nevrûz-i Acem

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevrûz-i Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı'nın eserlerinde de Nevrûz-i Acem terkîbine yer verilmemiştir.

AŞEM'de ilk olarak açıklanmaya başlanılan Nevrûz-i Acem, ellidokuz terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Acem oldur ki Nevrûz baslana ve Acem karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM'de Nevruz-i Acem, elli altı terkib arasında kırksekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-i Acem oldur ki Nevruz-i Rumi göstere Irak yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Demir, 1985: 62)

KE'da Nevruz-i Acem, ellisekiz terkip arasında ellinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-ı Acem oldur ki Nevruz-ı Rumi göstere döne Irak yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP'de Nevruz-i Acem, hem yirmidört şûbe arasında üçüncü hem de elli terkib arasında yirmiyedinci olarak verilmiştir. Şûbe olarak herhangi bir açıklama yapılmazken, terkib olarak şöyle tanımlanmıştır: “*Nevruz-i Acem oldur ki Nevruz âğâz idüp Acem karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 11, 19, 39)

BDM'de Nevruz-i Acem, ellidört terkib arasında kırk üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Ser-âğâz itse Nev-rûzı sonunda
Acem otursa Nev-rûz-ı Acem'dür.*” (Ceyhan, 1997: 739)

AHKE'da Nevruz-i Acem, ellisekiz terkib arasında ellinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-ı Acem oldur kim Nevruz-i Rumi göstere Irak yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM'da Nevruz-i Acem terkibine yer verilmemiştir.

K'da Nevruz-i Acem, ellidört terkib arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Ser-âğâz itse Nev-rûzı sonunda
Acem otursa Nev-rûz-ı Acem'dür.*” (Cevher, 2009: 14)

LF ve LZE'da Nevruz-i Acem terkibine yer verilmemiştir.

BAMU'de Nevruz-i Acem herhangi bir sınıflandırmaya dahil edilmemiştir. Ancak Bükeoğlu Alişâh makâmının birbiriyle ilişkilerini açıkladığı bölümde “...eğer Nevruzdan “T” düşerse Nevruz-i Acem veya Nevruz-i Hârâ adını alır” ifadesine yer vermiştir. (Çakır, 1999: 28)

SEM'da Nevruz-i Acem, ellisekiz terkib arasında elli üçüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Temâm Nevrûz-i Rûmi gösterü vâ
Dönüb Rûy-i Irâkdan yine iy yâr*

*Dügâhun hânesinde it karârı
Bilesin bunu gide şekki gubârı”* (Arısoy, 1988: 160)

KRM’de Nevrûz-i Acem, kırksekiz terkîb arasında onikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Nevrûz-i Acem oldur ki Hüseyinî hânesi üstündeki Segâh hânesiyle Hüseyinî hânesinin ma’beynine bir perde girür Tîz Dügâh Tîz Râst ve Segâh hâneleriyle ol gelince Nevrûz olur aşığa gidüb Acem karâr idersin...”* (Tezel, 1996: 37, 47)

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yerini almaya başlayan Nevrûz-i Acem terkîbi, yüzyıl sonuna kadar aynı görüşlerle açıklanmıştır. Nevrûz âvâzesi ile seyre başlanılıp, Acem terkîbi ile karar verildiği belirtilmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bazı kuramcılar, karar perdesini Dügâh olarak vurgulamışlardır. Bazı kuramcılar da Acem terkîbi ile karar verildiğini söylemişlerdir ki zaten Acem terkîbinin karar perdesi de Dügâh perdesidir.

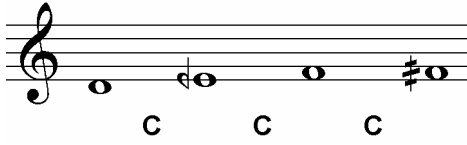
2.170. Nevrûz-i Arâb

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Arâb makâmına yer verilmemiştir

XV. yüzyıl başında Nevrûz-i Arâb adı ilk kez Maragalı’nın eserlerinde geçmiştir. Maragalı Nevrûz-i Arâb’ı yirmidört şûbe arasında altıncı olarak vermiştir. MAME ve MAFA’de Nevrûz-i Arâb şûbesinin aslının dört perdeden oluştuğu belirtilmiş ve bu perdeler aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 72)

A	C	h	Z
<hr/>			
C	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

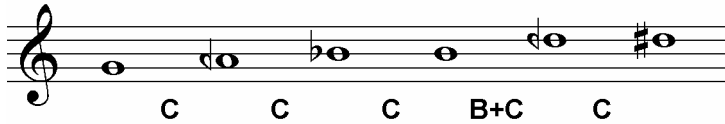

MAME ve MAFA'ye göre Nevrûz-i Arâb Şûbesi Perdeleri

MACE'da ayrıca, ezgiyi süslemesi için iki perde ilave edildiğini, böylece perde sayısının altıya çıktığı belirtilmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 72)

H	Y	YB	YD	YZ	YT
C	C	C	B+C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

MACE'na göre Nevrûz-i Arâb Şûbesi Perdeleri

AŞEM, KYRM, KE, BDM ve AHKE'da Nevrûz-i Arâb makâmına yer verilmemiştir

RP'de Nevrûz-i Arâb, Maragalı'da olduğu gibi yine şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Yirmidört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Yirmidört şûbenin her ikisinin bir makâm ile ilişkili olduğunun belirtildiği bölümde, Nevrûz-i Arâb ile Nevrûz-i Acem'in Irâk ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır. (Cevher, 2004b: 12)

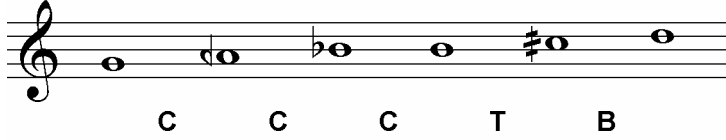
ŞFMM'da Nevrûz-i Arâb yirmidört şûbe arasında altıncı olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K'da da Nevrûz-i Arâb makâmına yer verilmemiştir.

LF'de Nevrûz-i Arâb'ın yeni bilginlere göre adı geçmezken, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında altıncı sırada yer aldığı belirtilmiştir. Nevrûz-i Arâb şûbesi için altı perde tanımlanmıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 163)

Son $\frac{H \quad Y \quad YB \quad YD \quad YZ \quad YH}{C \quad C \quad C \quad T \quad B}$ Başlangıç

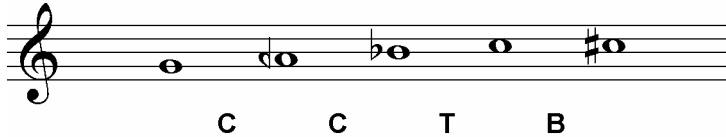
Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

LF’de Eski Bilginlere göre Nevrûz-i Arâb Şûbesi Perdeleri

Ladikli ayrıca bir başka açıklamasında da onyedinci şûbe olarak verdiği Sabâ’nın, dört aralığı içine alan beş perdeden oluştuğunu belirtmiş, bilginlerin buna Nevrûz-i Arâb adını verdiklerini vurgulamıştır. Ebced nota yazısı simgeleri ile verdiği perdeler ve günümüz nota yazısına aktarımı aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 169)

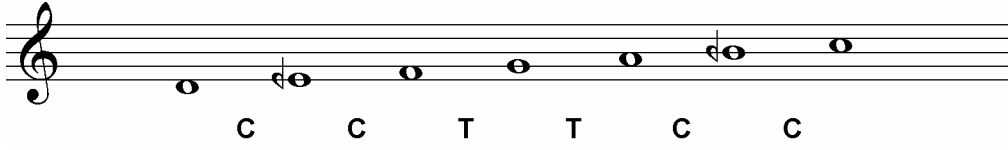
Son $\frac{H \quad Y \quad YB \quad Yh \quad YV}{C \quad C \quad T \quad B}$ Başlangıç

Ladikli’ye göre Nevrûz-i Arâb Şûbesi Perdeleri

LZE’da Nevrûz-i Arâb makâmına yer verilmemiştir.

BAMU’de Nevrûz-i Arâb yirmidört şûbe arasında sekizinci olarak verilmiştir. Yedi perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın, Nevrûz-i Arâb kaydı yanına Nevrûzi Asl adını da eklediği vurgulanmıştır. Nevrûz-i Asl dizisi incelediğinde, dizilerin aynı olduğu görülmektedir. Bükeoğlu Alişâh ayrıca, “*Nevrûzi Arâb her zaman pes taraftan başlar*” diyerek seyrin akışı hakkında da fikir vermiştir. (Çakır, 1999: 47, 135)

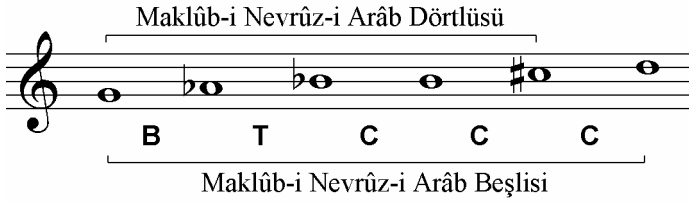
Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevrûz-i Arâb Şûbesi Dizisi

Yukarıda verilen Nevrûz-i Arâb dizisini incelediğimizde, Nevrûz dördlüsüne Râst dördlüsünün eklenmesi ile oluştuğunu görmekteyiz.

Bükeoğlu Alişâh ayrıca Maklûb-i Nevrûz-i Arâb adıyla dördlü ve beşli tanımlamıştır. Bu dördlü ve beşli Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Çakır, 1999: 128)

H	T	YB	YD	YV	YH
<hr style="width: 100%;"/>					
B	T	C	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

Bükeoğlu Alişâh'a göre Maklûb-i Nevrûz-i Arâb Dördlü ve Beşlisi

SEM ve KRM'de Nevrûz-i Arâb şûbesine yer verilmemiştir.

2.171. Nevrûz-i Asl

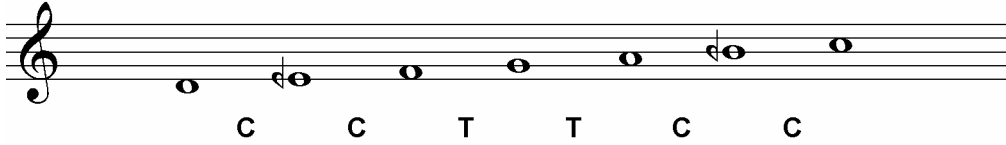
XIII. yüzyılda USKE ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevrûz-i Asl makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Asl adının iki eserde geçtiği belirtilmiştir. Şirvanlı'nın Nevrûz âvâzesine verdiği addır. ŞFMM'de Nevrûz, altı âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Bunun dışında dizisi ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 225)

Şirvanlı'dan sonra BAMU'de Nevrûz-i Asl adının geçtiği belirtilmiştir. Altı âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 131)

A	C	h	H	YA	YC	Yh
C	C	T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevrûz-i Asl Âvâzesi Perdeleri

Yukarıda verilen Nevrûz-i Asl âvâzesi Nevrûz dörtlüsüne Râst dörtlüsünün eklenmesi ile meydana gelmiştir.

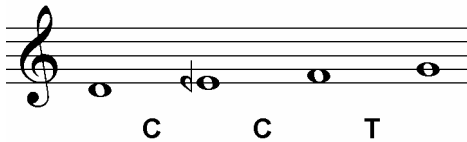
2.172. Nevrûz-i Asl-ı Saġîr

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevrûz-i Asl-ı Saġîr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda LF'de Nevrûz altı âvâze arasında ikinci olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlere göre Nevrûz âvâzesinin iki çeşit olduğunu belirtmiştir. Birincisine, "*Nevrûz-ı Asl-ı Saġîr*" adının verildiğini bildirmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 157)

A	C	h	H
C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Ladikli'ye göre Nevrûz-i Asl-ı Saġîr Âvâzesi Perdeleri

2.173. Nevrûz-i Bayâtî

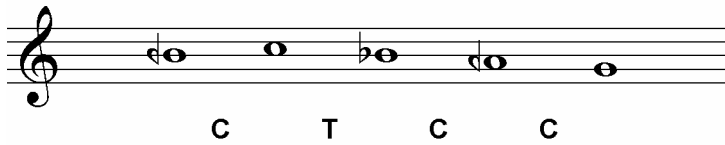
XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Bayâtî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Bayâtî ilk olarak karşımıza ŞFMM’da çıkmıştır. Nevrûz-i Bayâtî yirmidört şûbe arasında dokuzuncu olarak verilmiş ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

LF’de Nevrûz-i Bayâtî eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Ladikli yeni bilginlerin ise Nevrûz-i Bayâtî’ye yer vermediklerini belirtmiştir. LF’de eski bilginlere göre tanımlanan Nevrûz-i Bayâtî şûbesi perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir. Ancak üçüncü perdenin “YC” ve “YB” perdeleri arasından çıkarılan bir perde olarak kullanılabilceğini de vurgulamıştır. Urmiyeli’den itibaren kullanılan perde sisteminde böyle bir perdenin varlığı söz konusu değildir. Ancak daha önce de vurguladığımız gibi XV. yüzyılda icracıların iki perde arasında tavana ya da tabana yakın olarak ifade ettikleri perdeleri hareketli olarak kullanım, bu şûbe içinde geçerli kabul edilmiştir. (Tekin, 1999: 165)

YC	Yh	YB	Y	H
C	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

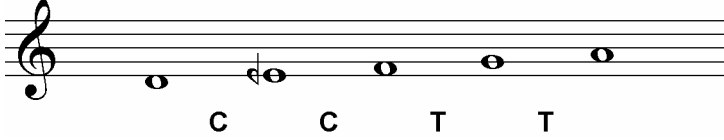

Ladikli’ye göre Nevrûz-i Bayâtî Şûbesi Perdeleri

BAMU’de Nevrûz-i Bayâtî, yirmidört şûbe arasında onbirinci olarak verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir. (Çakır, 1999: 136)

A	C	h	H	YA
C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevrûz-i Bayâtî Şûbesi Perdeleri

Yukarıda Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı Nevrûz-i Bayâtî şûbesi dizisini incelediğimizde, XV. yüzyılda tanımlanan Hüseyinî beşlisi ile aynı perdelere sahip olduğunu görmekteyiz. Arel-Ezgi kuramına göre de bu beşli, Hüseyinî beşlisi olarak adlandırılmıştır.

2.174. Nevrûz-i Bûselik

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevrûz-i Bûselik makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Bûselik, sadece AHKE'da bulunmaktadır. Nevrûz-i Bûselik Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzdördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Nevrûz-i Bûselik oldur kim Kûçekden Nevrûz âğâz ide ine Hüseyinîde Bûselik göstere karâr ide.*" (Özçimi, 1989:216)

Abdullahoğlu Hızır "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Bûselik terkîbi de Nevrûz âvâzesine Bûselik makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.175. Nevrûz-i Büzürg

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevrûz-i Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Büzürg sadece AHKE'da bulunmaktadır. Nevrûz-i Büzürg, Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında doksanyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Nevrûz-i Büzürg oldur kim*

Gerdâniyede Nevrûz âğâz ide ine Hüseyiniden Dügâha Büzürg karâr ide.” (Özçimi, 1989:214)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Nevrûz-i Büzürg terkîbi de Nevrûz âvâzesine Büzürg makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

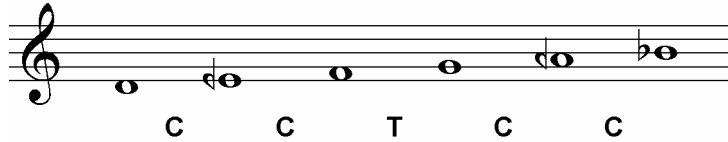
2.176. Nevrûz-i Hârâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Hârâ makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda ilk olarak Maragalı eserlerinde Nevrûz-i Hârâ adından söz edilmiştir. Maragalı eserlerinde Nevrûz-i Hârâ, yirmidört şûbe arasında sekizinci olarak verilmiştir. Altı perdeden oluşan Nevrûz-i Hârâ şûbesi, MAME ve MAFA’da Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 73)

A	C	h	H	Y	YB
C	C	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı’ya göre Nevrûz-i Hârâ Şûbesi Perdeleri

MACE’da ise Nevrûz-i Hârâ şûbesi perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

H	Y	YB	Yh	YZ	YT
C	C	T	C	C	

Altı perdeden oluşan bu diziyi incelediğimizde, aralıklardan da anlaşılacağı gibi Maragalı’nın diğer iki eserinde verdiği dizinin “H” perdesine aktarılmış şekli olduğunu görmekteyiz.

Maragalı'dan sonra Şirvanlı'ya kadar adından söz edilmediği belirtilen Nevrûz-i Hârâ, ŞFMM'da yirmidört şûbe arasında sekizinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

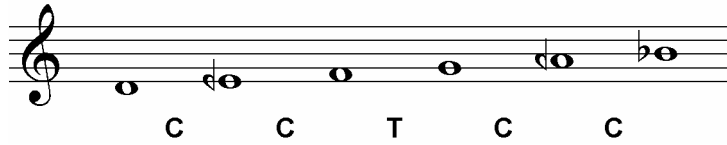
K'da da Nevrûz-i Hârâ şûbesine yer verilmemiştir.

LZE'da Nevrûz-i Hârâ şûbesine yer verilmezken, LF'de eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında sekizinci olarak verilmiştir. Ladikli'nin eski bilginlere göre tanımladığı dizi, MACE'da tanımlanan dizi ile aynıdır. Ladikli dizi tanımına, Nevrûz-i Hârâ şûbesinin seyrine tiz taraftan başlanması gerektiği bilgisini de eklemiş ve bu diziye “Çargâh-ı Nevrûz-ı Hârâ” adının verildiğini de belirtmiştir. (Tekin, 1999: 164)

BAMU'de Nevrûz-i Hârâ, yirmidört şûbe arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Çakır, 1999: 135)

A	C	h	H	Y	YB
C	C	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nevrûz-i Hârâ Şûbesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişâh'ın verdiği bu perdelerin Maragalı'nın tanımladığı Nevrûz-i Hârâ şûbesi perdeleri ile aynı olduğu dikkati çekmektedir. İlk üç aralığın ise Arel-Ezgi kuramına göre Uşşâk makâmı dizisinin ilk üç aralığı ile aynı olduğu görülmektedir.

2.177. Nevrûz-i Hicâz

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Nevrûz-i Hicâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Hicâz, sadece AHKE'da bulunmaktadır. Nevrûz-i Hicâz, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında

yüzyirmiikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Hicâz oldur kim Gerdâniyeden Nevrûz âğâz ide ine Hicâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Hicâz terkîbi de Nevrûz âvâzesine Hicâz makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.178. Nevrûz-i Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Hüseyinî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Hüseyinî, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Hüseyinî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yuzonaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Hüseyinî oldur kim Gerdâniyeden Nevrûz âğâz ide ine Hüseyinîden Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Hüseyinî terkîbi de Nevrûz âvâzesine Hüseyinî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.179. Nevrûz-i Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Irâk, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Irâk, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında sekseninci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Irâk oldur kim Hisâr perdesinden Isfahâne Nevrûz âğâz ide ine Sigâhda Irâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989:213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Irâk terkîbi de Nevrûz âvâzesine Irâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.180. Nevrûz-i Isfahân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Isfahân, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Isfahân, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında seksenaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Isfahân oldur kim Hisârdan Nevrûz âğâz ide ine Isfahân karâr ide. Gerekse Kûçekden Nevrûz âğâz ide ine Nerm Hüseyînide Isfahân karâr ide.*” (Özçimi, 1989:213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Nevrûz-i Isfahân terkîbi de Nevrûz âvâzesine Isfahân makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

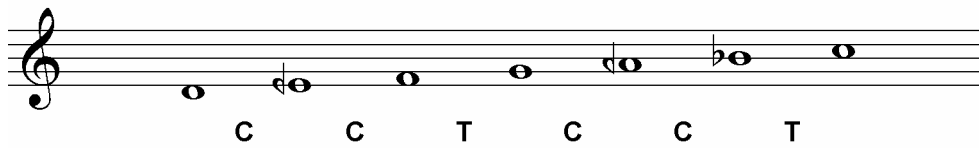
2.181. Nevrûz-i Kebîr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Kebîr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda LF’de Nevrûz altı âvâze arasında ikinci olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlere göre Nevrûz âvâzesinin iki çeşit olduğunu belirtmiştir. Birincisine “*Nevrûz-ı Asl-ı Sağîr*” adının verildiğini belirtmiştir. İkincisi ise Nevrûz-i Kebîr’dir. Ladikli eski bilginlere göre Nevrûz-i Kebîr âvâzesi perdelerini Ebced nota yazısı sembelleri ile aşağıdaki gibi vermiştir: (Tekin, 1999: 158)

A	C	h	H	Y	YB	Yh
C	C	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Nevrûz-i Kebîr Âvâzesi Perdeleri

2.182. Nevrûz-i Kûçek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Kûçek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Kûçek, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Kûçek, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında doksanikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Kûçek oldur kim Gerdaniyede Nevrûz âğâz ide ine Hüseyñiden Dügâha Kûçek karâr ide.*” (Özçimi, 1989:214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Kûçek terkîbi de Nevrûz âvâzesine Kûçek makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.183. Nevrûz-i Nevâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Nevâ, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Nevâ, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzüymisekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Nevâ oldur kim Kûçekden Nevrûz âğâz ide ine Nerm Hüseyñide Nevâ karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Nevâ terkîbi de Nevrûz âvâzesine Nevâ makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.184. Nevrûz-i Râst

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Râst, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Râst, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişdördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Râst oldur kim ol dahî Nevrûz âğâz ide ine Râst karâr ide.*” (Özçimi, 1989:213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Râst terkîbi de Nevrûz âvâzesine Râst makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.185. Nevruz-i Rehavi

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevruz-i Rehavi terkibine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevruz-i Rehavi, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevruz-i Rehavi, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garib Terkibler*” adını verdiği terkibler arasında yuzonuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-i Rehavi hemân Hümâyün gibidir.*” (Özçimi, 1989:215)

2.186. Nevruz-i Rumi

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevruz-i Rumi makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl başında Maragalı eserlerinde de Nevruz-i Rumi makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Nevruz-i Rumi, ellidokuz terkib arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-i Rumi oldur ki Pençgâh başlana ve Dügâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Nevruz-i Rumi, ellialtı terkib arasında yirmibirinci olarak verilmiştir. Terkibleri sözel seyir tanımlarıyla açıklayan Kırşehirli, Nevruz-i Rumi terkibi hakkında herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir. (Demir, 1985: 81)

KE’da Nevruz-i Rumi, ellisekiz terkib arasında yirmiikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-i Rumi oldur ki Pençgâh âğâz ide ine Dügâh evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Nevruz-i Rumi elli terkib arasında yirminci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevruz-i Rumi oldur kim Pençgâh âğâz idüp Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Nevruz-i Rumi, ellidört terkib arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Eger kimse âğâz ide Penç-gâh
Karâr eylemeklige ide Dü-gâh
Anun adını kodı Nev-rûz-ı Rûm
Şu kim oldı ma ’lûm ana bu ulûm*” (Ceyhan, 1997: 737)

AHKE’da Nevrûz-i Rûmî, ellisekiz terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Rûmî oldur kim Pençgâh âğâz ide ine Dügâh evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Nevrûz-i Rûmî terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Nevrûz-i Rûmî ellidört terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiştir. Nevrûz-i Rûmî için yapılan açıklama BDM’deki ile aynıdır. (Cevher, 2009: 12)

Ladikli her iki eserinde de Nevrûz-i Rûmî terkîbine yer vermemiştir.

BAMU’de de Nevrûz-i Rûmî terkîbi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

SEM’da Nevrûz-i Rûmî, ellisekiz terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“İderler âhı Pençgâhın yüzünden
Koparlar sürme-i zühre gözünden*

*Dügâh evini mesken idirürler
Bu dârü’l-ayşî mahzen idirürler”* (Arısoy, 1988: 141)

SEM’da ayrıca bu terkîbe “*Rıdvân*” adı da verilmiş ve şöyle açıklama getirilmiştir:

*“Nedür Nevrûz-i Rûmî yahud Rıdvân
İkisi bidürür ma’nide iy cân”* (Arısoy, 1988: 142)

KRM’de Nevrûz-i Rûmî kırksekiz terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Rûmî oldur ki Isfahân yüzünden Hicâz âğâz idüb inüb Dügâh hânesinde karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 38, 47)

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yerini almaya başlayan Nevrûz-i Rûmî, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Maragalı, Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh edvârları dışında hemen her edvârda yerini almış ve Kırşehirli dışında da kuramcılar tarafından aynı görüşle açıklanmıştır. Kuramcılar Nevrûz-i Rûmî terkîbinin seyrine Pençgâh ile başlanılıp, Dügâh perdesinde karar verildiği görüşünü savunmuşlardır.

2.187. Nevrûz-i Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Uşşâk, sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Uşşâk, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüz kırkıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Uşşâk oldur kim Gerdâniyyeden Nevrûz âğâz ide ine Çargâhde Uşşâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989:216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Uşşâk terkîbi de Nevrûz âvâzesine Uşşâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.188. Nevrûz-i Zengüle

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nevrûz-i Zengüle terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Nevrûz-i Zengüle sadece AHKE’da bulunmaktadır. Nevrûz-i Zengüle Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüz dördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-i Zengüle oldur kim hemân ol dahi evvel Nevrûz âğâz ide sonra Zengüle karâr ide.*” (Özçimi, 1989:214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Nevrûz-i Zengüle terkîbi de Nevrûz âvâzesine Zengüle makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.189. Nigâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nigâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Nigâr makâmı kaydının bulunmadığı belirtilmiştir. (Levendoğlu, 2000: 229)

AŞEM’de Nigâr, ellidokuz terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur ki Acem başlana Râhevî karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Nigâr, elli altı terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur kim Gerdâniye âğâze ede Çargâh ondan ine Mâyeye karâr ede.*” (Demir, 1985: 60, 82)

KE’da Nigâr, elli sekiz terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur ki Gerdânide âğâz ide ine Çargâhdan Mâyeye evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de Nigâr, elli terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur ki Acem âğâz idüp Rehâvî karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 18, 38)

BDM’de Nigâr elli dört terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Acem’den eger ide âğâzını
Dükede Rehâvî’de âvâzını
Anun adını eylediler Nigâr
Yarar gûş iderse didiler Nigâr”* (Ceyhan, 1997: 731)

AHKE’da Nigâr, elli sekiz terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur kim Gerdâniye âğâz ide ine Çargâhdan Mâyeye evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

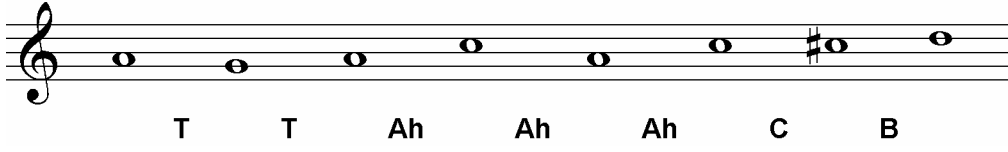
ŞFMM’de Nigâr terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Nigâr, elli dört terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Nigâr terkîbi için yapılan açıklama BDM’deki ile aynıdır. (Cevher, 2009: 9)

LF’de eski bilgilerin Nigâr adından söz etmediği belirtilirken, yeni bilgilerin ise Nigâr’ı otuz terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verdikleri vurgulanmıştır. Yedi aralığı içine alan sekiz perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Ladikli’nin verdiği bu sekiz perde bir seyir tanımı niteliğindedir. Bu perdeler Ebced nota yazısı sembelleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Tekin, 1999: 200)

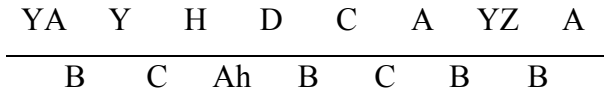
Son $\frac{D \quad A \quad D \quad H \quad D \quad H \quad Y \quad YA}{T \quad T \quad Ah \quad Ah \quad Ah \quad C \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

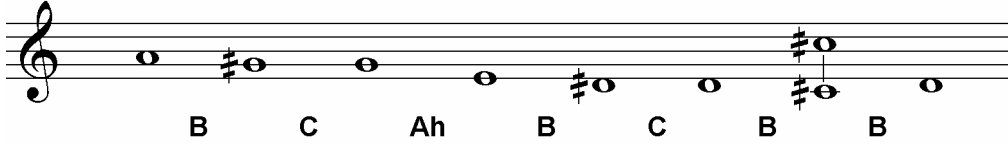

LF'ye göre Nigâr Terkîbi Perdeleri

LZE'da Nigâr, otuzüç terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiştir. LF'de olduğu gibi Nigâr terkîbi için sekiz perde tanımlanmıştır. Ancak bu perdeler LF'de verilenlerden farklılık göstermektedir. Şöyle ki; (Dalkıran, 1983: 13, 63)

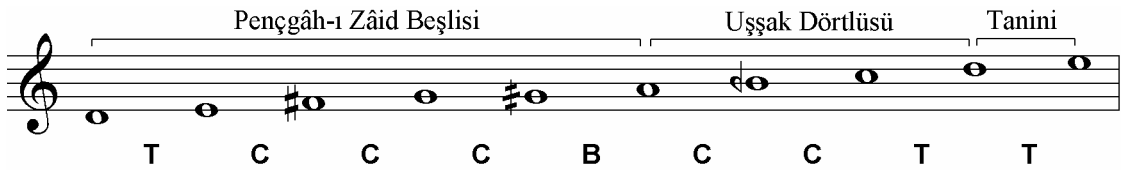
Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LZE'a göre Nigâr Terkîbi Perdeleri

Ladikli iki eserinde Nigâr terkîbi seyri için farklı perdeler vermiş olmasına rağmen, başlangıç ve karar perdelerinde aynı görüşü yansıtmıştır. Her iki eserinde de Nigâr terkîbinin seyrine Acem ile başlayıp Râhevî karar verdiğini belirtmiştir.

BAMU'de Nigâr, üç terkîb arasında ikinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh tanımladığı yüzotuzüç devir dışında yine terkîb adı altında üç adet bileşik dizi daha vermiştir. Bu dizilerden Aşîrân dizisinin yanına Nigâr ve Nigârek adlarını da eklemiş, bu üç isimle anılabileceğini kaydetmiştir. Bu dizi bir oktavi aşan birleşik bir dizidir. Pençgâh-ı Zaîd beşlisine Nevruz dördlüsünün eklenmesiyle elde edilmiştir. Bu diziye bir "T" eklenerek aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999:190)

Bükeoğlu Alişâh'a göre Nigâr Terkîbi Dizisi

SEM’da Nigâr, ellisekiz terkîb arasında ikinci olarak verilmiştir. Nigâr ve Nigârnîk adıyla kaydedilen terkîb şöyle açıklanmıştır:

“ *Ser-âğâz itdi Gerdânideden hûb*
Tamam itdi bunu idindi matlûb

Înüb Çargâh evin mesken idindi
Karâr idüb şirin mevtân idindi” (Arısoy, 1988: 125)

KRM’de Nigâr, kırksekiz terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur ki Acem temâm âğâz idüb Rehâvî karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 39, 47)

XV. yüzyılda, edvârlarda yerini almaya başlayan Nigâr, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Bu konuda hemfikir olan XV. yüzyıl kuramcıları, terkîbi meydana getiren perdeler ve seyri konusunda ikiye ayrılmışlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi kimileri, Nigâr terkîbinin seyrine Acem terkîbi ile başlanıldığı ve Rehâvî makâmı ile karar verildiğini savunmuştur. Kimileri ise seyrine Gerdâniye ile başlanılıp, Çargâh perdesi de seslendirildikten sonra Mâye âvâzesinin karar perdesi olan Dügâh perdesinde karar verildiğini vurgulamıştır.

Sözel seyir tanımlarından yeterli bilgiye ulaşamadığımız Nigâr terkîbini, XV. yüzyılda dizilerini vererek açıklayan, sadece Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh’dır. Ancak bu iki kuramcının da Nigâr terkîbinin dizisi konusunda aynı görüşte olmadıkları dikkati çekmektedir. Hatta Ladikli iki eserinde iki farklı dizi tanımlamıştır. Ladikli sadece, sözel açıklama yaptığı bölümde diğer kuramcılara uyum sağlayarak, terkîbin seyrine Acem ile başlayıp, Râhevî karar verdiğini belirtmiştir. Bükeoğlu Alişâh Nigâr terkîbinin dizisini vererek, XV. yüzyılda en açık tanıma yer veren kuramcılardandır. Yukarıda görüldüğü gibi Pençgâh-ı Zaîd beşlisine Nevrûz dörtlüsü ve bir tanini eklenilerek Nigâr terkîbi dizisinin meydana geldiğini belirtmiştir. İncelediğimiz edvârlarda iki ayrı tanım ve farklı dizilerle açıklamalar getirilen Nigâr terkibinin, XV. yüzyıldaki durumu hakkında net bir yargıya varmak mümkün değildir.

2.190. Nigâr-ı Nîk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nigâr-ı Nîk makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Nigâr-ı Nîk makâmı kaydının bulunmadığı belirtilmiştir. (Levendoğlu, 2000: 229)

AŞEM’de Nigâr-ı Nîk, ellidokuz terkîb arasında elliyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigar-ı nek oldur ki Gerdâniyede baslana Çehargâhdan ve Mâye karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 170)

KYRM’de Nigâr-ı Nîk, elli altı terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr-ı Nîk oldur kim Çargâh âğâze ede ine Ruhâvî onda karâr ide.*” (Demir, 1985: 60)

KE’da Nigâr-ı Nîk, ellisekiz terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigar-ı nek oldur ki Çargâh âğâze ide ine Rehâvî evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de Nigâr-ı Nîk, elli terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr-ı Nîk oldur kim Gerdâniye âğâz idüp Çargâh yüzünden Mâye karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Nigâr-ı Nîk, ellidört terkîb arasında elliüçüncü olarak verilmiş şöyle açıklanmıştır:

*“Kim-ki Gerdânide de âğâz ide
Çâr-gâh’un evine seyre gide
Seyr idüben Mâye’de kıla karâr
Bil Nigârînek’dür ol kıl itikâd”* (Ceyhan, 1997: 741)

AHKE’da Nigâr-ı Nîk, ellisekiz terkîb arasında otuzyedinci olarak ve Nigârînün adıyla verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “*Nigârînün oldur ki Çârgâh âğâz ide ine Rehâvî evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Nigâr-ı Nîk terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Nigâr-ı Nîk, ellidört terkîb arasında elliüçüncü olarak verilmiştir. Nigâr-ı Nîk terkîbi için yapılan açıklama BDM’deki ile aynıdır. (Cevher, 2009: 18)

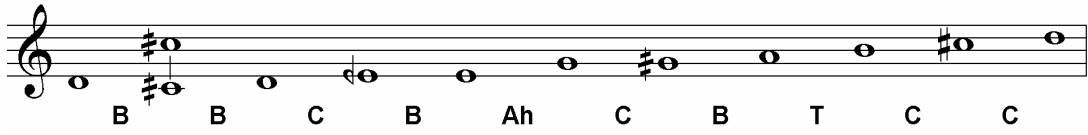
LF’de Nigâr-1 Nîk, yeni bilginlere göre otuz terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiştir. On aralığı içine alan onbir perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Ladikli’nin verdiği bu onbir perde bir seyir tanımı niteliğindedir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Tekin, 1999: 203)

Son

A	YZ	A	C	D	H	Y	YA	YD	YV	YH
B	B	C	B	Ah	C	B	T	C	C	C

 Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Nigâr-1 Nîk Terkîbi Perdeleri

Ladikli ayrıca Nigâr-1 Nîk terkîbinin başlangıcının Mâhûr-1 Sağîr, bitişinin ise Nigâr olduğu bilgisini eklemiştir.

LZE’de Nigâr-1 Nîk, otuzüç terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiştir. Nigâr-1 Nîk terkîbi için verilen dizi LF’de verilen dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983, 67)

BAMU’de Nigâr-1 Nîk terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’de ellisekiz terkîb arasında ikinci olarak verilen terkîb daha önce de belirttiğimiz gibi Nigâr ve Nigârnik adıyla verilen terkîbdir. Hatırlanacağı gibi aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Ser-âğâz itdi Gerdânideden hûb
Tamam itdi bunu idindi matlûb*

*İnüb Çargâh evin mesken idindi
Karâr idüb şirin mevtân idindi”* (Arısoy, 1988: 125)

KRM’de Nigâr-1 Nîk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda terkîbler arasında sınıflandırılan Nigâr-ı Nîk, Maragalı, Şirvanlı ve Bükeoğlu Alişâh edvârları dışında hemen her edvârda yerini almıştır. Sözel seyir tanımlarında kuramcıların bir kısmı, terkîbin seyrine Gerdâniye ile başlanıp, Çargâh perdesi de seslendirildikten sonra Mâye âvâzesi ile karar verildiği, kimi kuramcılar ise Çargâh ile başlanılıp, Rehâvî karar verildiğini belirtmişlerdir. Nigâr ve Nigârnîk adıyla açıklama getiren Seydî ise terkîbin seyrine Gerdâniye başlanıp, Çargâh perdesinde karar verildiğini vurgulamıştır. Terkîbin dizisini vererek açıklama getiren Ladikli ise Mâhûr-ı Sağîr başlanılıp, bitişinin ise Nigâr terkîbi perdeleri ile olduğu bilgisini eklemiştir. Bu bilgiler ışığında XV. yüzyılda Nigâr ve Nigâr-ı Nîk terkîbleri için yapılan açıklamaların, terkîblerin isimlerinin yakınlığı bakımından da olabilecektir ki birbirine yakın, ancak tutarlı bir çizgi izlemediği kanaatindeyiz. Bu bakımdan terkîblerin varlığı dışında, net bir yargıya varmak mümkün olmamaktadır.

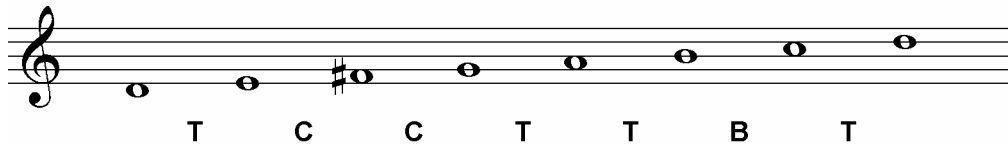
2.191. Nihâvend

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nihâvend makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Nihâvend yirmidört şûbe arasında yirmiikinci olarak verilmiştir. Maragalı üç eserinde Nihâvend şûbesi perdelerini farklı olarak vermiştir. Şöyle ki; MACE’da Nihâvend şûbesi perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 77)

A	D	V	H	YA	YD	Yh	YH
T	C	C	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

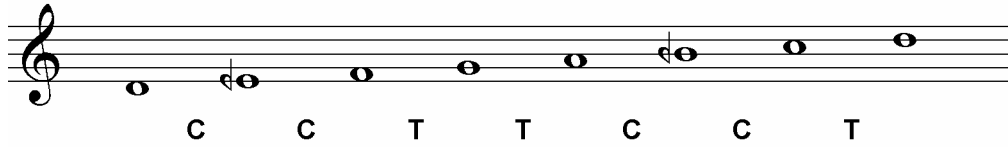

MACE’ya göre Nihâvend Şûbesi Perdeleri

MAME’da Nihâvend şûbesi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir:

A	C	h	H	YA	YC	Yh	YH
C	C	T	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

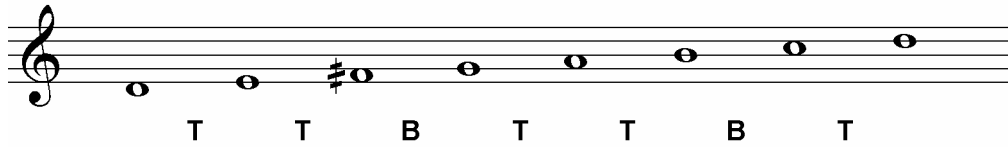

MAME’a göre Nihâvend Şûbesi Perdeleri

MAFA’de Nihâvend şûbesi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir:

A	D	Z	H	YA	YD	Yh	YH
T	T	B	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

MAFA’ye göre Nihâvend Şûbesi Perdeleri

AŞEM’de Nihâvend, ellidokuz terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nihâvend oldur ki Buhâra halkından gayrı aña Zengüle dirler. Amma Buhâra halkı Nihâvend diyu ad komısdur. Amma bazı üstadlar eydürler ki Nihâvend oldur ki Hicâz göstere ine nerm yüziünden yine Hicâz göstere.” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Nihâvend, elli altı terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend oldur kim Hicâz göstere, yukarudan ine yine Hicâz evinde karâr ide.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Nihâvend, ellisekiz terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend oldur ki Hicâz göstere temâm yukarudan ine yine Hicâz temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Nihâvend terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Nihâvend, ellidört terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Hicâz’ı dutuban Rehâvî karâr
İderse Nihâvend olur iy Nigâr*” (Ceyhan, 1997: 734)

AHKE’da Nihâvend, ellisekiz terkîb arasında onuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend oldur kim Hicâz âğâz ide ine nerm yüzinden yine Hicâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Nihâvend, yirmidört şûbe arasında yirmiüçüncü olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

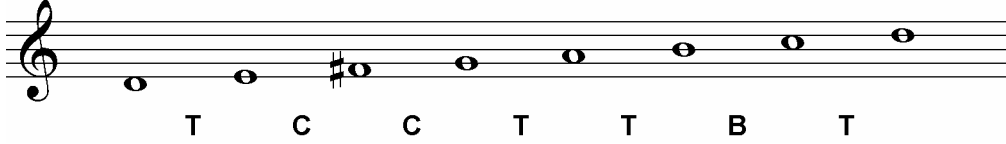
K’da Nihâvend, ellidört terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Hicâzı dutuban Rehâvî karâr
İderse Nihâvend anı bil ey yâr*” (Cevher, 2009: 13)

LF’de Nihâvend, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında yirmiikinci olarak verilmiştir. Yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluştuğu belirtilen Nihâvend şûbesinin seyrine pest taraftan başlanıldığı ve tize gelindiğinde tekrar pest tarafa dönülüp ilk dördlünün bitiş perdesi olan “H” perdesinde karar verildiği belirtilmiştir. Böylece seyir için oniki perde kullanıldığı da vurgulanmıştır. Eski bilginlere göre Nihâvend şûbesi perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 171)

A	D	V	H	YA	YD	Yh	YH
<hr/>							
T	C	C	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

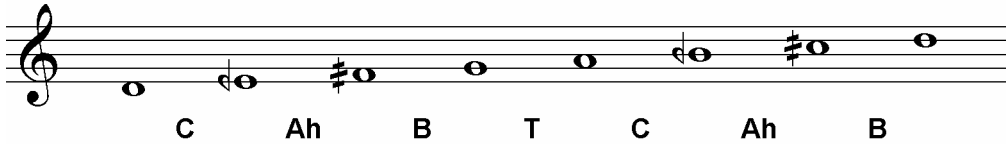

LF'de Eski Bilginlere göre Nihâvend Şûbesi Perdeleri

LF'de yeni bilginlere göre Nihâvend ise otuz terkîb arasında onbeş ve onaltıncı sırada Nihâvend-i Kebîr ve Nihâvend-i Saġîr adlarıyla iki çeşit olarak açıklanmıştır. Nihâvend-i Kebîr yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluşmuştur. Başlangıcının Hicâzî bitişinin Uzzâl olduğu belirtilmiştir. Nihâvend-i Kebîr terkîbinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 197)

Son	A	C	Z	H	YA	YC	YZ	YH	Başlangıç
<hr/>									
	C	Ah	B	T	C	Ah	B		

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

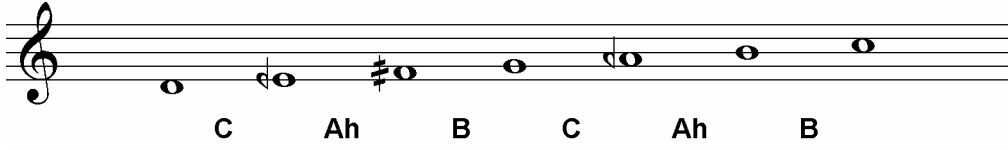

LF'de Yeni Bilginlere göre Nihâvend-i Kebîr Terkîbi Perdeleri

Nihâvend-i Saġîr, altı aralığı kapsayan yedi perdeden oluşmuştur. Başlangıç ve bitişinin Hicâzî olduğu belirtilmiştir. Perdeleri de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 197)

Son	A	C	Z	H	Y	YD	Yh	Başlangıç
<hr/>								
	C	Ah	B	C	Ah	B		

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

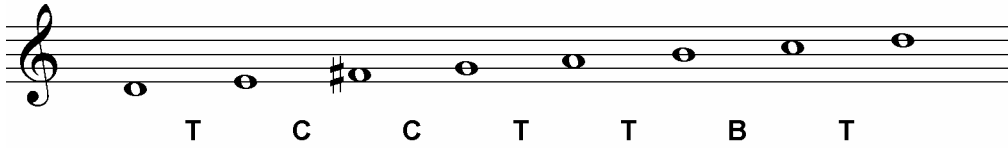
LF’de Yeni Bilginlere göre Nihâvend-i Saġır Terkîbi Perdeleri

LZE’da Nihâvend terkîbine yer verilmemiştir.

BAMU’de Nihâvend, yirmidört şûbe arasında yirmiikinci olarak verilmiştir. Yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluştuġu belirtilmiştir. Otuzyedinci devir olarak açıklanan Nihâvend şûbesinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşıġıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 71, 141)

A	D	V	H	YA	YD	Yh	YH
T	C	C	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoġlu Alişâh’a göre Nihâvend Şûbesi Perdeleri

Yukarıda verilen Nihâvend şûbesi Râst dörtlüsü ile Nişâbürek (Ladikli’ye göre Uşşâk) beşlisinden meydana gelmiştir. Bükeoġlu Alişâh’ın bu şûbeyi, Dilküşâ Nihâvend adı ile kaydettiġi de belirtilmiştir. (Çakır, 1999: 155)

SEM’da Nihâvend, ellisekiz terkîb arasında otuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Vati yirden girü göster Hicâzı

Tam eyle bilesin bunda râzı” (Arısoy, 1988: 145)

KRM’de Nihâvend terkîbine yer verilmemiştir.

XIII. ve XIV. yüzyılın iki önemli edvârında adından söz edilmediği belirtilen Nihâvend makâmı, XV. yüzyıl başında Maragalı ile edvârlarda yerini almaya başlamıştır. Nihâvend'i şûbeler arasında sınıflandıran Maragalı, üç eserinde üç farklı dizi tanımlamıştır. MACE'da verdiği dizi Râst dörtlüsüne Uşşâk beşlisinin eklenmesiyle, MAME'da verdiği dizi Hüseyinî dörtlüsüne Pençgâh beşlisinin eklenmesiyle, MAFA'da verdiği dizi ise Uşşâk dörtlüsüne Uşşâk beşlisinin eklenmesiyle oluşan dizilerdir. Maragalı'dan sonra kuramcılar, Nihâvend'i terkîbler arasında sınıflandırmışlar ve Ladikli'ye kadar sözel seyir tanımlarıyla açıklamışlardır. BDM ve K'nın Nihâvend terkîbinin kararını Rehâvî belirtmesi dışında, seyre başlangıcın tiz bölgeden Hicâz ile ve kararın da pest bölgeye inilerek yine Hicâz ile verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ladikli'nin eski bilginlere göre şûbeler arasında sınıflandırdığı Nihâvend ise MACE'da tanımlanan Râst dörtlüsü ve Uşşâk beşlisinden oluşan dizidir. Ladikli yeni bilginlerin ise Nihâvend'i terkîbler arasında sınıflandırdıklarını ve iki çeşit olarak adlandırıp, tanımladıklarını vurgulamıştır. Nihâvend-i Kebîr ve Nihâvend-i Sağîr olarak adlandırdıklarını belirtmiştir. XV. yüzyıl sonunda, Bükeoğlu Alişâh'ın tanımladığı Nihâvend terkîbi dizisi ise yine MACE'da tanımlanan dizi ile aynıdır. Bu diziyi günümüz nota yazısına göre Dügâh perdesine aktardığımızda Arel-Ezgi kuramına göre Acemli Râst adı verilen makâmın dizisi ile aynı olduğunu görmekteyiz.

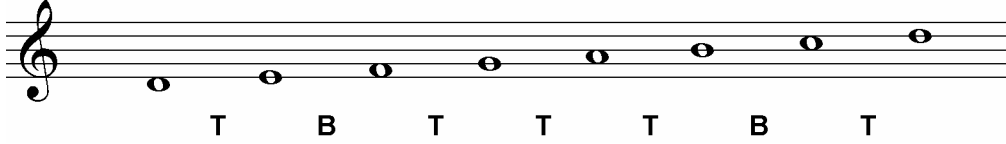
Yukarıdaki tüm açıklamalarda, Nihâvend terkîbinin perdelerini vererek açıklama yapan kuramcılarla, sözel tanıma yer veren kuramcılar arasında hiçbir benzer ifade bulamıyoruz. XV. yüzyıl başında Maragalı'nın MACE'da açıkladığı diziyi kabul eden ve devam ettiren kuramcılar da olmasına rağmen, diğer bir kısım kuramcıların terkîbin seyrine Hicâz başlayıp Hicâz karar verdiğini belirtmeleri, XV. yüzyılda Nihâvend terkîbinin içeriği hakkında kesin bir yargıya varmamızı engellemektedir.

2. 192. Nihâvend-i Kebîr

XIII. yüzyılda USKE'da onüçüncü devir olarak verilen diziyeye Nihâvend-i Kebîr makâmı dizisi adı verildiği belirtilmiştir. Sekiz perdeden oluşan Nihâvend-i Kebîr makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir. (Uygun, 1999: 177)

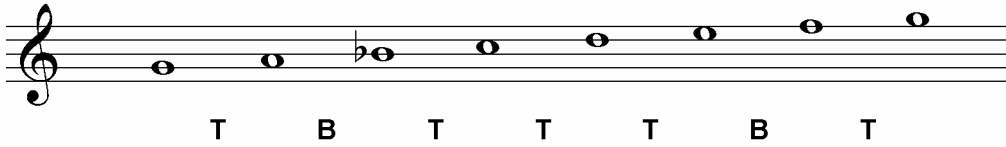
A	D	h	H	YA	YD	Yh	YH
T	B	T	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Nihâvend-i Kebîr Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen dizi Nevâ dörtlüsü ve Uşşâk beşlisinden oluşmuştur. Bu dizinin, MAFA'de tanımlanan Nihâvend şûbesi perdeleri ile "h" perdesi dışında ortak olduğu dikkati çekmektedir. Arel-Ezgi kuramına göre ise Bûselik dörtlüsü ve Çargâh beşlisinden oluşan bu diziyi Râst perdesine aktardığımızda aşağıdaki diziyi elde ederiz:

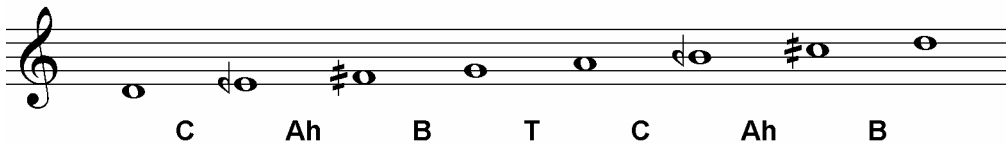

XIV. yüzyılda ŞDT'da Nihâvend-i Kebîr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Ladikli'ye kadar Nihâvend-i Kebîr makâmına edvârlarda yer verilmemiştir. LF'de yeni bilginlere göre tanımlanan Nihâvend-i Kebîr onbeşinci terkîb olarak açıklanmıştır. Perdeleri de Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 197)

Son	A	C	Z	H	YA	YC	YZ	YH	Başlangıç
	C	Ah	B	T	C	Ah	B		

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LF'de Yeni Bilginlere göre Nihâvend-i Kebîr Terkîbi Perdeleri

LZE’da Nihâvend-i Kebîr otuzüç terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluşan Nihâvend-i Kebîr terkîbi dizisi LF’de verilen dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 59)

BAMU ve SEM’da Nihâvend-i Kebîr terkîbine yer verilmemiştir.

KRM’de ise Nihâvend-i Kebîr, kırksekiz terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Kebîr oldur ki Tiz Dügâh hânesinde Hicâz âğâz idüb Hüseyinî hânesinden inüb aşığa Hicâzda karârsın.*” (Tezel, 1996: 24, 39)

2.193. Nihâvend-i Rûmî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nihâvend-i Rûmî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Nihâvend-i Rûmî makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Nihâvend-i Rûmî, ellidokuz terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur ki Hicâz başlana Isfehân evinde amma Kûçek karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Nihâvend-i Rûmî, ellialtı terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz âğâze ede ine Kûçek onda karâr ede.*” (Demir, 1985: 60)

KE’da Nihâvend-i Rûmî, ellisekiz terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur ki Hicâz âğâz ide Kûçekin evvel evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Nihâvend-i Rûmî, elli terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz âğâz idüp Isfahân evinden Kûçek karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Nihâvend-i Rûmî, ellidört terkîb arasında kırkinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Hicâz-ı ser-âğâza yâr eyleyen

Sipâhân ’da Kûçek karâr eyleyen

Nihâvend-i Rûmî’yi bulsa gerek

Anun hâtırı şâd olsa gerek” (Ceyhan, 1997: 738)

AHKE’da Nihâvend-i Rûmî, ellisekiz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz âğâz ide. Temâm çıkâ Kûçek Nevruzun evvel evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Nihâvend-i Rûmî terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Nihâvend-i Rûmî, ellidört terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi verilmiştir:

*“Hicâzı ser âğâz ayâr eyleyen
Sipahânda Kûçek karâr eyleyen
Nihâvend-i Rûmî bulsa gerek
Ger öğrenmesine çekerse aman”* (Cevher, 2009: 14)

LF, LZE ve BAMU’de Nihâvend-i Rûmî terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Nihâvend-i Rûmî, ellisekiz terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Eğer çalmak bilürsen ud ya çeng
Hicâzdan eylegil âğâzu aheng
Sıfahânda çıkub Kûçek karâr it
Bunun da bu’dın anla ittikar it”* (Arısoy, 1988: 146)

KRM’de Nihâvend-i Rûmî, kırksekiz terkîb arasında yirmialtıncı terkîb olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur ki Tîz Dügâh hânesinde Hicâz âğâz idüb Sünbüle gibi Kûçek karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 41, 48)

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yer almaya başlayan Nihâvend-i Rûmî, adı geçen edvârlarda aynı görüşlerle açıklanmıştır. Kuramcılar Nihâvend-i Rûmî terkîbinin seyrine, Hicâz makâmı ile başlanılıp Kûçek makâmı ile karar verildiğini belirtmişlerdir.

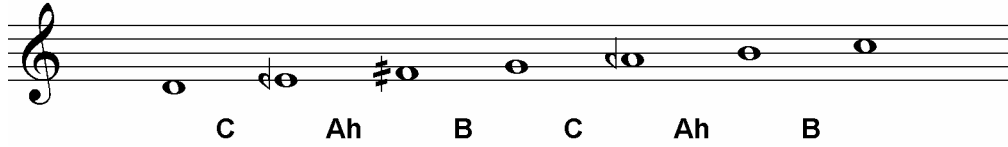
2.194. Nihâvend-i Sağîr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nihâvend-i Sağîr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Ladikli'ye kadar Nihâvend-i Saġır makâmına edvârlarda yer verilmemiştir. LF'de yeni bilginlere göre tanımlanan Nihâvend-i Saġır, onaltıncı terkîb olarak açıklanmıştır. Altı aralığı kapsayan yedi perdeden oluşmuştur. Başlangıç ve bitişinin Hicâzî olduğu belirtilmiştir. Perdeleri de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 197)

Son $\frac{A \quad C \quad Z \quad H \quad Y \quad YD \quad Yh}{C \quad Ah \quad B \quad C \quad Ah \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LF'de Yeni Bilginlere göre Nihâvend-i Saġır Terkîbi Perdeleri

LZE'da Nihâvend-i Saġır otuzüç terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiştir. Yedi perdeden oluşan Nihâvend-i Saġır terkîbi dizisi LF'de verilen dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 59)

BAMU ve SEM'da Nihâvend-i Saġır terkîbine yer verilmemiştir.

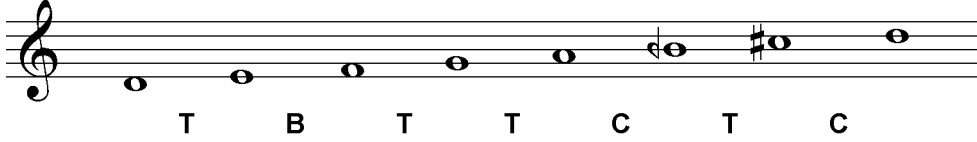
KRM'de Nihâvend-i Saġır, kırksekiz terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nihâvend-i Saġır oldur ki Dügâh hânesine Hicâz âġâz idüb aşığa gidüb Çargâh hânesinde karâr idersin.” (Tezel, 1996: 41, 48)

2.195. Nikrîz

Urmiyeli ve Şirazlı edvârlarında Nikrîz makâmına yer verilmediği belirtilmiştir. Ancak USKE'da yirmidördüncü daireye karşılık gelen ama isimlendirilmeyen bir diziden söz edilmiştir. Bu diziyi incelediğimizde, Bükeoġlu Alişâh'ın tanımladığı Nikrîz makâmı dizisi ile aynı olduğunu görmekteyiz. Ebced nota yazısı simgeleri ile bu dizinin perdeleri şunlardır: (Uygun, 1999: 183)

A	D	h	H	YA	YC	YV	YH
T	B	T	T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

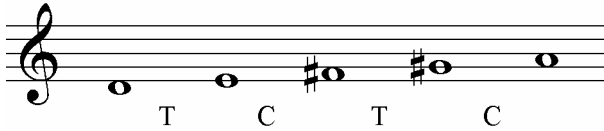

Urmiyeli'ye göre Nîkrîz Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda MACE, MAME ve MAFA'de Nîkrîz, yirmidört şûbe arasında ondördüncü ve "Niyrîz" adı ile verilmiştir. Maragalı Niyrîz şûbesinin iki çeşit dizisi olduğunu belirtmiştir. Birinci dizi beş perdeden oluşmuştur. Bu perdeler, Ebcéd nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir:

A	D	V	T	YA
T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

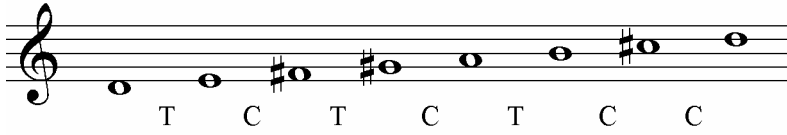
Maragalı'ya göre I. Niyrîz Şûbesi Perdeleri

Maragalı ikinci diziye Niyrîz-i Kebîr (Büyük Niyrîz) adını vermiştir. Bu dizi de sekiz perdeden oluşmuştur. (Bardakçı, 1986: 74; Levendoğlu, 2002: 148)

Maragalı'ya göre Ebcéd nota yazısı simgeleri ile Niyrîz-i Kebîr dizisi şöyledir:

A	D	V	T	YA	YD	YV	YH
T	C	T	C	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Niyrîz-i Kebîr Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Nîkrîz makâmına yer verilmemiştir.

KYRM'de Nîkrîz, terkîbler arasında ikinci sırada verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Nîkrîz oldur kim, Hicâz âğâze ide, ine Râst evinde karâr ide.*” (Demir,1985: 58)

KE'da Nîkrîz, yine terkîbler arasında ikinci sırada, Nîrizî adıyla anılmış ve şöyle tanımlanmıştır: “*Nîrizî oldur kim Hicâz âğâz ide ine Râst evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP'de Nîkrîz, hem terkîbler hem de şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Terkîbler arasında, üçüncü sırada “Nîzîz” adıyla anılmış ve KE'daki gibi “*Nîzîz oldur ki Hicâz âğâz ide Râst karâr ide.*” ifadesiyle açıklanmıştır. Şûbeler arasında ise onüçüncü sırada “Nîzez” adıyla anılmıştır. (Cevher, 2004b: 12, 16, 38)

BDM'de Nîkrîz, ikinci terkîb olarak, Nîrizî adıyla verilmiş ve şu dörtlülle açıklanmıştır:

“*Hicâz itse âğâz evet Râst'da*
Karar eylese bil adın Râstda
Ki Nîrizî kalmış durur ana nâm
Ol ad ile anar anı hâs u âm” (Ceyhan, 1997: 730)

AHKE'da Nîkrîz, terkîbler arasında ikinci sırada ve Neyrîz adıyla şöyle tanımlanmıştır: “*Neyrîz oldur kim Hicâz âğâz ide ine Râst evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 205)

ŞFMM'de Nîkrîz, yirmidört şûbe arasında ondördüncü olarak verilmiştir. Ancak dizisi hakkında açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K'da Nîkrîz, Nîrûzî adıyla terkîbler arasında sınıflandırılmış ve şöyle açıklanmıştır:

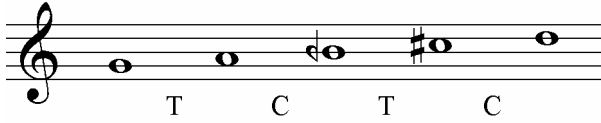
“Hicâz itse âğâzını Râstda

Karâr eylese inse çün Râstda...” (Cevher, 2009: 7)

LF’de Nîkrîz, ondördüncü şûbe olarak Nîrîz adıyla verilmiştir. Nîrîz-i Sağîr ve Nîrîz-i Kebîr olmak üzere iki diziden sözedilmiştir. Ladikli, hatırlanacağı gibi Edvarî’nda, bazı makâmın, onun tabiriyle eski ve yeni bilginlere göre farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Eski bilginlere göre verdiği diziler, Maragalı’nın verdiği dizilerle aynıdır. Hatta LF’de, Maragalı’nın vermiş olduğu I. Nîrîz şûbesi perdelerini “H” perdesi üzerine aktararak vermiştir. Bu şekilde dizi, günümüz Nîkrîz makâmı perdelerine üçüncü perde dışında, daha uygunluk göstermektedir.

Son $\frac{H \quad YA \quad YC \quad YV \quad YH}{T \quad C \quad T \quad C}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

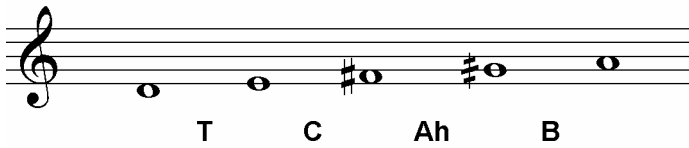
LF’ye göre H Perdesi Üzerinde Nîrîz Şûbesi Perdeleri

Yeni bilginlere göre ise Nîrîz-i Sağîr ve Nîrîz-i Kebîr, terkîbler arasında sınıflandırılmış, aşağıda belirtilen perdelerden oluşmuşlardır. (Tekin, 1999: 167)

LF’de yeni bilginlere göre Ebced nota yazısı simgeleri ile Nîrîz-i Sâgîr dizisi şöyledir:

Son $\frac{A \quad D \quad V \quad Y \quad YA}{T \quad C \quad Ah \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Nîrîz-i Sâgîr Terkîbi Perdeleri

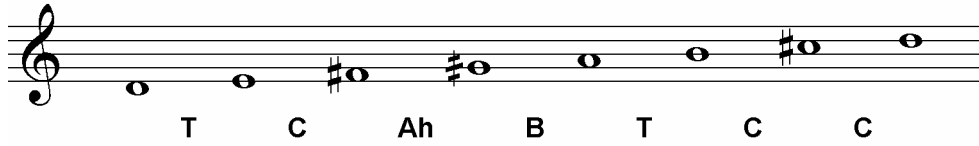
LF’de yeni bilginlere göre Ebcad nota yazısı simgeleri ile Nîrîz-i Kebîr dizisi şöyledir:

Son

A	D	V	Y	YA	YD	YV	YH
T	C	Ah	B	T	C	C	

 Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Nîrîz-i Kebîr Terkîbi Perdeleri

Bu dizilerin, Maragalı ve yine Ladikli’nin tanımladığı eski bilginlere göre Nîrîz dizilerinden tek farkı, “T” perdesi yerine “Y” perdesinin kullanılmış olmasıdır.

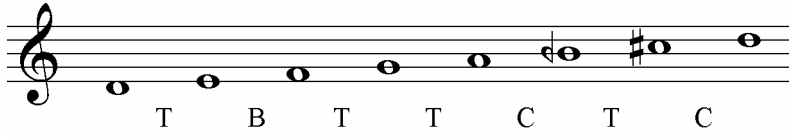
Ladikli yeni bilginlere göre verdiği bu dizilerin başlangıç ve bitişleriyle ilgili bilgi vererek, makâmın seyri hakkında da açıklama getirmiştir. Nîrîz-i Sâgîr dizisinin, başlangıcının Hicâz, bitişinin Yegâh olduğunu, Nîrîz-i Kebîr’in ise seyrine Râst ile başlayıp, Nîrîz-i Sâgîr ile sona erdiğini belirtmiştir. (Tekin,1999: 196)

LZE’da ise Nîkrîz, terkîbler arasında onikinci sırada yine Nîrîz-i Sâgîr ve Nîrîz-i Kebîr adıyla verilmiştir. Bu diziler, LF’deki yeni bilginlere göre olan iki dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 58)

BAMU’de Nîkrîz için iki çeşit dizi verilmiştir. Bunlardan birincisi, yüzotuzüç devir içinde yirmidördüncü daireye karşılık gelen ve Nîrez olarak adlandırılan dizidir. Bu dizi Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 37)

A	D	h	H	YA	YC	YV	YH
T	B	T	T	C	T	C	

Bu perdelerin günümüz nota yazısına aktarılmış şekli şöyledir: (Çakır, 1999: 137)

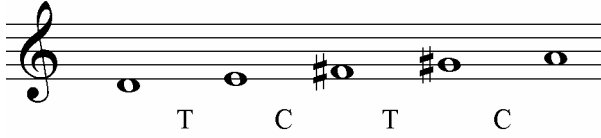

Bükeoğlu Alişah'a göre Nîrez Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh bu dizi dışında, Nîrez adıyla bir diziden daha söz etmiştir. Bu dizi ise âvâze ve şûbelerin açıklandığı bölümde, yirmidört şûbe arasında onikinci olarak verilmiştir. Perdeleri, Maragalı'da ve Ladikli edvârlarında eski bilginlerce verilen "Nîrîz-i Sağîr" dizisi ile aynıdır. (Çakır, 1999: 137)

A	D	V	T	YA
T	C	T	C	

Ebced nota yazısı simgeleri ile verilen bu perdelerin günümüz nota yazısına aktarılmış şekli şöyledir:

Bükeoğlu Alişah'a göre Nîrez Şûbesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişah'ın Nîrez makâmı dizisi olarak tanımladığı diziyi incelediğimizde, Arel-Ezgi kuramına göre Bûselik dörtlüsüne Nîkrîz beşlisi eklenerek elde edilen bir dizi olduğu görülmektedir. Ancak diziyi Bûselik beşlisi ve Hicâz dörtlüsü şekline dönüştürürsek Hicâz çeşnili ikinci tip Bûselik makâmı dizisi ortaya çıkmış olacaktır. BAMU'e göre yüzotuzüç devirden, ismi değişerek Zirgüleli Bûselik olarak günümüze ulaşabilmiştir. Ancak bugün kullanılmayan makâmlar arasındadır. (Çakır, 1999: 192)

XV. yüzyılın tarihsel süreci içinde, Nîkrîz makâmı için Ebced nota yazısı ile verilen tanımlar Urmiyeli'nin verdiği isimsiz diziyi esas alarak devam ettirmemiştir. Sadece Bükeoğlu bu diziyi devam ettirmiş ve Nîrez adını vermiştir. Başka hiçbir kuramcı tarafından bu isimle de anılmamıştır. Maragalı'nın bildirdiği dizi ise dönemin kuramcıları tarafından benimsenmiş ve devam ettirilmiştir. Sözel seyir

tanımlarında da makâmın tanımı çok açıktır. Hepsinde Hicâz başlayıp Râst perdesinde karar verdiği belirtilmiştir. Büyük Nîkrîz ve Küçük Nîkrîz olarak edvarlarda sınıflandırılan Nîkrîz, genel olarak XV. yüzyıldan günümüze temelini koruyarak gelen makâmlarımızdandır.

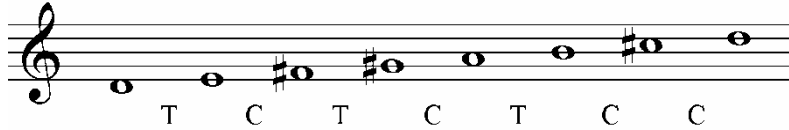
2.196. Nîkrîz-i Kebîr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nîkrîz-i Kebîr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde yirmidört şûbe arasında ondördüncü ve “Nîyrîz” adı ile verilen şûbenin iki çeşit dizisi olduğu belirtilmiştir. Maragalı bu dizilerden ikincisine Nîyrîz-i Kebîr adını vermiştir. Sekiz perdeden oluşan bu dizi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir. (Bardakçı, 1986: 74; Levendoğlu, 2002: 148)

A	D	V	T	YA	YD	YV	YH
T	C	T	C	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

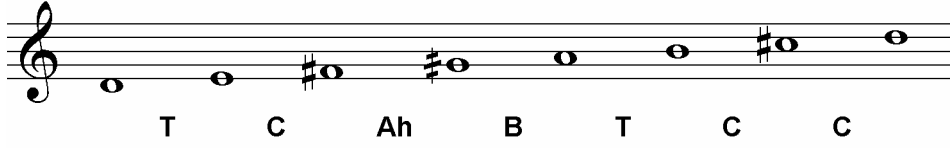

Maragalı’ya göre Nîyrîz-i Kebîr Şûbesi Perdeleri

LF’de Nîkrîz makâmı yeni bilginlere göre terkîbler arasında ve iki çeşit olarak tanımlanmıştır. İkinci çeşit dizi Nîkrîz-i Kebîr adı verilen dizidir. Bu dizinin perdeleri Ebced nota yazısı ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 167)

Son	A	D	V	Y	YA	YD	YV	YH	Başlangıç
	T	C	Ah	B	T	C	C		

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Nîrîz-i Kebîr Terkîbi Perdeleri

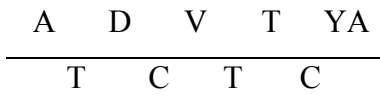
Ladikli ayrıca Nîrîz-i Kebîr terkîbi seyrine başlangıcın Râst, kararının ise Nîrîz-i Sâgîr ile olduğu bilgisini de eklemiştir. (Tekin,1999: 196)

LZE’da ise terkîbler arasında Nîrîz-i Kebîr adıyla tanımlanan ikinci çeşit Nîkrîz terkîbi dizisi, LF’deki yeni bilginlere göre olan Nîrîz-i Kebîr terkîbi dizisi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 58)

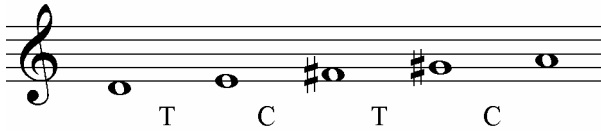
2.197. Nîkrîz-i Saġîr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Nîkrîz-i Saġîr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde yirmidört şûbe arasında ondördüncü ve Nîyrîz adı ile verilen şûbenin iki çeşit dizisi olduğu belirtilmiştir. Maragalı bu dizilerden birincisine Nîyrîz-i Saġîr adını vermiştir. Beş perdeden oluşan bu dizi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir. (Bardakçı, 1986: 74; Levendoġlu, 2002: 148)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

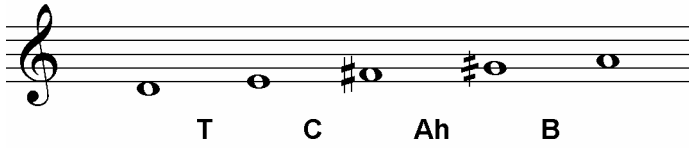

Maragalı’ya göre I. Nîyrîz Şûbesi Perdeleri

LF'de Nîkrîz makâmı yeni bilginlere göre terkîbler arasında ve iki çeşit olarak tanımlanmıştır. Birinci çeşit dizi Nîrîz-i Saġîr adı verilen dizidir. Bu dizinin perdeleri Ebced nota yazısı ile ařaġıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 167)

Son $\frac{A \quad D \quad V \quad Y \quad YA}{T \quad C \quad Ah \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

LF'de Yeni Bilginlere göre Nîrîz-i Saġîr Terkîbi Perdeleri

Ladikli ayrıca Nîrîz-i Saġîr terkîbi seyrine başlangıcın Hicâz, bitişinin Yegâh olduġu bilgisini de eklemiştir. (Tekin,1999: 196)

LZE'da ise terkîbler arasında Nîrîz-i Saġîr adıyla tanımlanan birinci çeşit Nîkrîz terkîbi dizisi, LF'deki yeni bilginlere göre olan Nîrîz-i Saġîr terkîbi dizisi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 58)

2.198. Nişâbrek

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda şDT'da Nişâbrek makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı ve Ahmedoġlu şükrullah da eserlerinde Nişâbrek makâmına yer vermemişlerdir.

KYRM'de Nişâbrek, yirmiyedinci terkîb olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Nişâvûrek oldur kim argâh âġâz ide Hseynden ine Mâye göstere Râst evinde karâr ide.*" (Demir, 1985: 60; Doġrusz, 1997: 27; Sekizli, 2000: 26, 66)

KE'da Nişâbrek, yirmisekizinci terkîb olarak Nişâvûrek adıyla şöyle açıklanmıştır: "*Nişâvûrek oldur kim argâh âġâz ide Hüseynî evine çıka ine Râst Mâye karâr ide.*" (Cevher,2004a: 13, 48)

RP'de Nişâbrek, hem terkîb hem de şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Yirminc terkîb olarak Nişâbrek adıyla şöyle açıklanmıştır: "*Nişâbrek oldur*

kim Çargâh âğâz idüp Hüseyinî yüzinden Mâyê karâr ide.” RP’de ayrıca onsekizinci şûbe olarak Nişâvûrek adıyla da sınıflandırılmıştır. Ancak sözel bir tanıma yer verilmemiştir. (Cevher, 2004b: 12, 17, 39)

BDM’de Nişâbûrek, kırkdokuzuncu terkîb olarak Nişâvûrek adıyla şöyle açıklanmıştır:

“ Eğer kimse Yik-gâh ’a âğâz ide
Dönüben Hüseyinî evine gide
Karâr itse anda digil adına
Nişâvûrek oldı dise adı ne” (Ceyhan, 1997: 740)

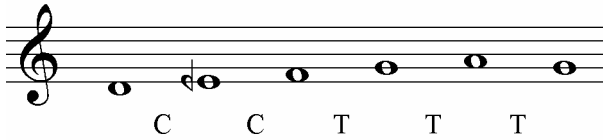
AHKE’da ise Nişâbûrek, yine terkîbler arasında sınıflandırılmış ve şöyle açıklanmıştır: “Nişâvûrek oldur kim Çârgâh âğâz ide döne Hüseyinîye baka ine Mâyê karâr ide.” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’de adı geçmeyen Nişâbûrek, K’da terkîbler arasında verilmiş, BDM’deki aynı dörtlükle açıklanmıştır. (Cevher, 2009: 18)

LF’de yirmidördüncü terkîb olarak verilen Nişâbûrek için “ beş aralığı içine alan altı nağmeden oluşur” açıklaması yapılmıştır. Bu altı perde Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Son $\frac{A \quad C \quad h \quad H \quad YA \quad H}{C \quad C \quad T \quad T \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Nişâbûrek Makâmı Dizisi

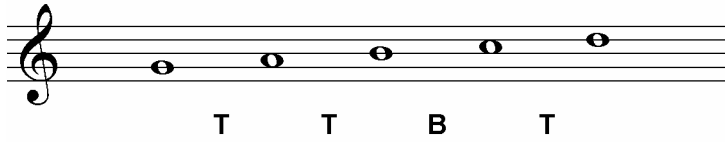
Ladikli açıklamalarına, Nişâbûrek terkîbini seslendirmeye tiz yönden (H perdesinden) başlanılır ifadesini de eklemiştir. (Tekin, 1999: 200, 201)

LZE’da da Nişâbürek, yirmidördüncü terkîb olarak sınıflandırılmış, LF ile aynı perdeler verilmiştir. (Dalkıran, 1983: 63)

BAMU’de dörtlü ve beşlilerin anlatıldığı bölümde, beşlilerin oktavin tiz tarafında olması gerektiğini vurgulamış ve ilk beşli olarak da Nişâbürek beşlisi verilmiştir. Bu beşli Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 27, 68)

H	YA	YD	Yh	YH
T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

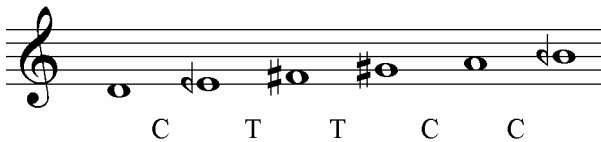

Bükeoğlu Alişâh’a göre Uşşâk dörtlüsü ve Nişâbürek beşlisi (Uşşâk beşlisi)

BAMU’de Nişâbürek beşlisinin yanısıra yirmidört şûbe içinde yirmibirinci şûbe olarak da Nişâbürek verilmiştir. Bu şûbe için, altı perdeden oluşan bir dizi tanımlamıştır. Bu dizinin, Hûzî adıyla da anılabileceği belirtilmiştir. Dizi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 89, 140)

A	C	V	T	YA	YC
C	T	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Nişâbürek Şûbesi Perdeleri

SEM’da Nişâbürek, yirmisekizinci terkîb olarak Nişâvûrek adıyla şöyle tanımlanmıştır:

“...İde Çargâh evinden bang âğâz
Hüseynî perdesine âğâz ide sâz

İne Râstun evin idine turak
Niyâz-i zemzemeyle tola âfak” (Arısoy, 1988: 143)

KRM’de ise Nişâbürek otuzikinci terkîb olarak verilmiş ve şöyle tanımlanmıştır:

“... Pençgâh hânesinden Nevâ âğâz idüb yukaru Hüseynî hânesin dahî seyridüb aşğa gidüb Çargâh hânesinden Çargâh yüzün gösterüb Segâh hânesinden Segâh yüzün gösterüb inüb Dügâh hânesinde karâr idersin.” (Tezel, 1996: 41)

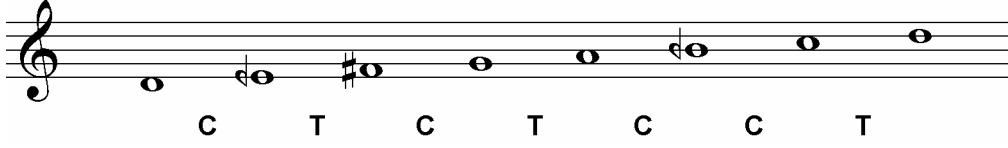
XIII. XIV. ve hatta XV. yüzyıl başında Maragalı ve Ahmedoğlu Şükrullah edvârlarında adına rastlamadığımız Nişâbürek makâmı, XV. yüzyıl da KYRM’de karşımıza çıkmıştır. Kırşehirli Yusuf’dan sonra, hemen her edvârda adını bulabildiğimiz Nişâbürek, genel olarak terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Nişâbürek XV. yüzyıl kuramcılarının tanımlarına göre, Çargâh perdesi ile seyre başlar ve Mâye karar verir. Dönemin kuramcılarının tanımlarında dikkati çeken bir husus, Hüseynî perdesinin rolüdür. Hemen her tanımda, seyre başladıktan sonra Hüseynî perdesinin seslendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Terkîbin kararı konusunda daha önce belirttiğimiz gibi genel olarak Mâye karar verildiği belirtilmiştir. Ancak KYRM ve SEM’da Râst perdesinde karar verildiği vurgulanmıştır.

2.199. Nühüft

XIII. yüzyılda USKE’da altmışdördüncü devir olarak verilen dizi kenarına, Nühüft kaydının eklendiği belirtilmiştir. Ebced nota yazısı simgeleri ile bu dizinin perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 203)

A	C	V	H	YA	YC	Yh	YH
<hr/>							
C	T	C	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

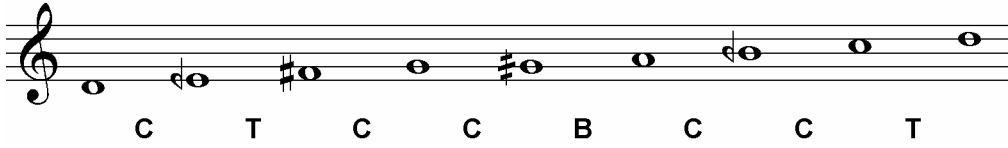
USKE'a göre Nuhüft Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen dizi, Urmiyeli'ye göre Irâk dörtlüsüne Râst beşlisinin eklenmesi ile meydana gelmiştir.

USŞ'de ise Nuhüft, dokuz perdeden oluşan bir dizi olarak verilmiştir. Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Arslan, 2007: 86)

A	C	V	H	Y	YA	YC	Yh	YH
C	T	C	C	B	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

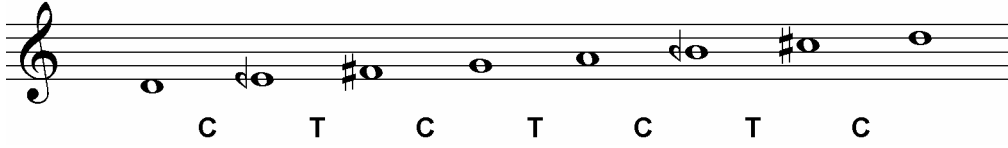
USŞ'ye göre Nuhüft Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT'da Nuhüft makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda MACE'da Nuhüft yirmidört şûbe arasında onbirinci olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluşan Nuhüft şûbesinin dizisi USKE'da tanımlanan dizi ile aynıdır. MAME'da ise Nuhüft şûbesi için yine sekiz dizi tanımlanmıştır. Ancak bu dizide bir perde değişikliği dikkati çekmektedir. Yedinci perde olan "Yh" perdesi yerine "YV" perdesi verilmiştir. Ebced nota yazısı simgeleri ile bu dizinin perdeleri aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 73)

A	C	V	H	YA	YC	YV	YH
C	T	C	T	C	T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

MAME'na göre Nühüft Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Nühüft ellidokuz terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nühüft bir Nevruzdan ve bir Hicâzdan hâsıl olur ve bazı üstâdlar dimislerdür ki Uzzâldan üç nağme ziyâde olıcak Nühüft olur.” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM'de Nühüft ellialtı terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nühüft Tiz Dügâh perdesinden şürû edüb Dügâh gibi göstere ve Uzzâl yüzünden Hicâz karâr ede.” (Demir, 1985: 62)

KE'da Nühüft ellisekiz terkîb arasında kırk üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nühüft oldur ki tiziden Dügâh göstere Uzzâl yüzünden Hicâz temâm karâr ide. (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP'de Nühüft, elli terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nühüft oldur kim Muhayyer âğâz idüp Uzzâl yüzünden Çargâh karâr eyleye.” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM'de Nühüft, ellidört terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Muhayyer'den âğâz ider ise ol
Duta gide Uzzâl yüzine yol
Hicâz'a karâr itsün anun hemân
Nühüft olur adı i şâh-ı zemân” (Ceyhan, 1997: 733)

AHKE'da Nühüft, ellisekiz terkîb arasında kırkinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Nühüft oldur kim tizi yirden Dügâh âğâz ide ine Uzzâl yüzünden Hicâz karâr ide.” (Özçimi, 1989: 207)

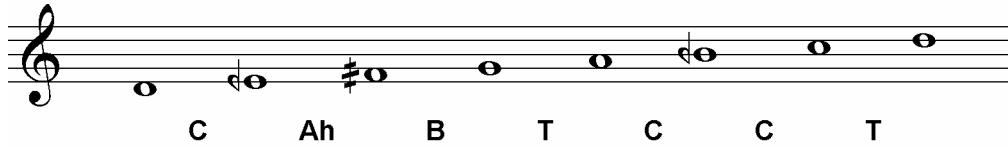
ŞFMM’da Nühüft, yirmidört şûbe arasında onbirinci olarak verilmiştir. Ancak eserde perdeleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. (Akdoğan, 1996: 240)

K’da Nühüft, ellidört terkîb arasında onyedinci olarak verilmiştir. Nühüft terkîbi için yapılan tanım BDM ile aynıdır. (Cevher, 2009: 11)

LF’de Nühüft, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında onbirinci, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında yine onbirinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre verdiği dizi, USKE ve MACE’da verilen dizi ile aynı iken, yeni bilginlere göre verdiği dizi farklıdır. Bu yeni dizide diğer dizilerde verilen “V” perdesi yerine “Z” perdesi gelmiş ve “T” aralığı “Ah” aralığına dönüşmüştür. Bu dizinin Ebced nota yazısı sembelleri ile perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 166, 195)

Son $\frac{A \quad C \quad Z \quad H \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YH}{C \quad Ah \quad B \quad T \quad C \quad C \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Nühüft Terkîbi Perdeleri

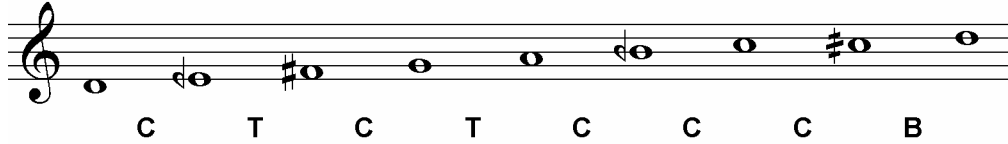
Ladikli’ye göre, bu yeni dizinin başlangıcı Nevâ ve bitişi Uzzâl’dır. LF’de yeni bilginlerce verilen Nevâ makâmı, “C C T” aralıklarından oluşan “A C h H” perdelerinden, Uzzâl ise “C Ah B T” aralıklarından oluşan “A C Z H YA” perdelerinden meydana gelmiştir. Bu da Ladikli’nin terkîbi neden bu şekilde tanımladığını açıklamaktadır.

LZE’da Nühüft, otuzüç terkîb arasında sekizinci olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluşan Nühüft terkîbi dizisi, LF’de yeni bilginlere göre verilen dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 57)

BAMU’de Nühüft, yirmidört şûbe arasında ondördüncü olarak verilmiştir. Bukeoğlu Alişâh Nühüft ve Nühüft (Bakiyeli) olmak üzere iki dizi tanımlamıştır. Nühüft dizisi, USKE, MACE ve LF’de eski bilginlere göre tanımlanan dizi ile aynıdır. Nühüft (Bakiyeli) olarak adlandırdığı diziye de bir “YZ” perdesi ekleyerek Bakiye aralığını oluşturmuştur. Altmışsekizinci olarak açıklanan bu dizinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 39, 72, 138)

A	C	V	H	YA	YC	Yh	YZ	YH
C	T	C	T	C	C	C	C	B

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Bukeoğlu Alişâh’a göre Nühüft Şûbesi Perdeleri

BAMU’de tanımlanan, yukarıdaki Nühüft (Bakiyeli) şûbesi dizisinin MAME’da tanımlanan diziyle aynı olduğu dikkati çekmektedir.

SEM’de Nühüft, ellisekiz terkîb arasında otuzsekizinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Muhayyer perdesinden itsen âğâz

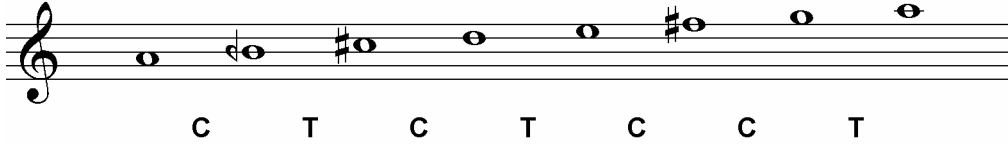
Dahî Uzzâl yüzinden eylesen sâz

Hicâzun dârın idinsen karargâh

Nühüft dedikleri budur bil iy şâh” (Arısoy, 1988: 151)

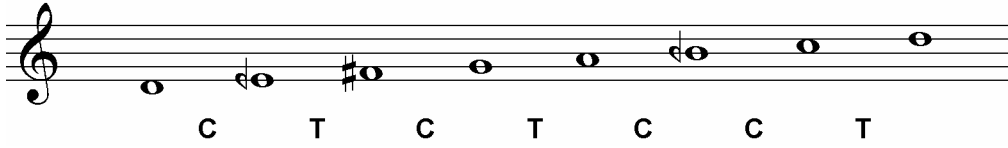
KRM’de Nühüft, kırksekiz terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Nühüft oldur ki tiz Dügah hânesinden Sıfahân âğâz idüb aşığa Hicâz karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 41, 48)

Kadıoğlu’nun yukarıdaki tanımına göre perdeleri dizek üzerine aktardığımızda aşağıdaki diziye elde ederiz:

Kadioğlu'na göre Nühüft Terkibi Perdeleri

Bu perdeleri “A” perdesi üzerine aktardığımızda ise Urmiyeli'den itibaren kabul edilen diziyi verdiği görölmektedir. Bu dizi aşağıdaki gibidir:

Kadioğlu'na göre “A” Perdesi üzerinde Nühüft Terkibi Perdeleri

XIII. yüzyıldan beri varlığını sürdüren Nühüft, kimi kuramcılar tarafından terkîbler kimileri tarafından da şûbeler arasında sınıflandırılmıştır. Urmiyeli'nin Nühüft için iki ayrı dizi tanımlamasından sonra, XV. yüzyıl kuramcılarının bir kısmı USKE'da verilen diziyi, diğer bir kısmı da USS'de verilen diziyi kabul etmişlerdir. Aslında, temelinde çok büyük değişiklik göstermeyen iki dizinin ilk dörtlüsü Hicâz dörtlüdür ki bu görüşü sözel seyir tanımlarıyla açıklama yapan XV. yüzyıl kuramcıları da desteklemişlerdir. Hicâz dörtlü üzerinde ise Urmiyeli, bir tanini aralığını “C+B” olarak ayırmış ve diziyeye bir perde daha eklenmesine sebep olmuştur. Bu görüşü de XV. yüzyıl kuramcılarından benimseyenler vardır. Örneğin, Bükeoğlu Alişâh da bu yolu izlemiş ancak USKE'da verilen dizinin son tanini aralığını “C+B” olarak vermiştir. Ladikli XV. yüzyıl kuramcılarının bu görüşlerini, eski ve yeni bilginlere göre ifadesiyle belirtmişlerdir. Sözel seyirlerde ise makâmın Hicâz ile karar verdiği bilgisi sürekli yinelenmiştir. Karar perdesi de Hicâz makâmının da kararı olan Dügâh perdesi olarak vurgulanmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz bilgiler ışığında, XV. yüzyılda Nühüft makâmı dizisinin günümüze farklı adla geldiğini savunan kuramcılar bulunmaktadır. Suphi Ezgi, Urmiyeli'nin tanımladığı Nühüft makâmı dizisinin, Arel-Ezgi kuramına göre Uzzâl makâmı dizisine benzerlik gösterdiği görüşündedir. Ahmet Çakır ise eserinde, XV. yüzyılda tanımlanan Nühüft makâmı dizisinin genel olarak günümüze Hicâz

makâmı adı ile gelmiş olabileceği kanaatindedir. (Uygun, 1999: 203; Çakır, 1999: 192)

2.200. Pençgâh

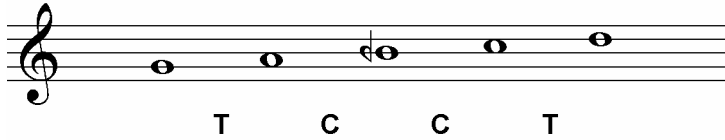
XIII. yüzyılda Urmiyeli eserlerinde Pençgâh makâmına yer verilmemiştir.

XIV. yüzyılda ŞDT’da ise Pençgâh makâmına yer verildiği belirtilmiştir. Ancak makâmı ilgili yeterli bilginin günümüze ulaşmadığı vurgulanmıştır. (Levendoğlu, 2002: 229)

XV. yüzyılda MACE’da Pençgâh, yirmidört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Maragalı Pençgâh şûbesinin iki çeşit dizisi olduğu belirtilmiştir. Birincisine Pençgâh-ı Asl ikincisine ise Pençgâh-ı Zâid adı verilmiştir. Pençgâh-ı Asl, MACE’a göre beş perdeden oluşmaktadır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Bardakçı, 1986: 71)

H	YA	YC	Yh	YH
T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

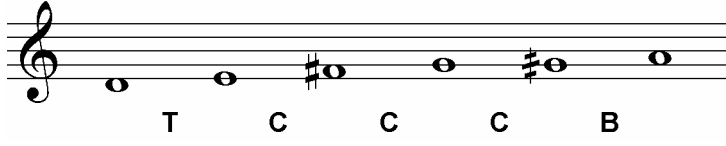

MACE’a göre Pençgâh-ı Asl Şûbesi Perdeleri

MAME’a göre Pençgâh-ı Asl, altı perdeden oluşmaktadır. Bu perdeler de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Bardakçı, 1986: 71)

A	D	V	H	Y	YA
T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

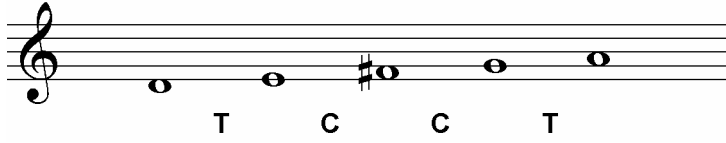

MAME'a göre Pençgâh-1 Asl Şûbesi Perdeleri

MAFA'ye göre Pençgâh-1 Asl, yine beş perdeden oluşmaktadır. Bu perdeler de MAME'da verilen perdelerden "Y" perdesi çıkarılarak elde edilen beş perdedir. Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 71)

A	D	V	H	YA
T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

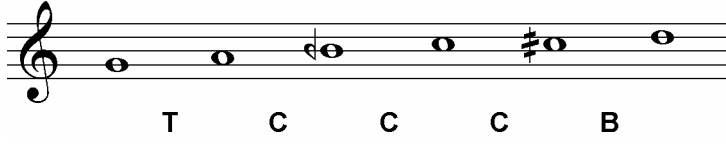
MAFA'ye göre Pençgâh-1 Asl Şûbesi Perdeleri

Maragalı eserlerinde verilen Pençgâh-1 Asl şûbesi perdelerine dikkat edecek olursak, birinci ve üçüncü dizinin aynı aralıklara sahip olduğu dikkati çekmektedir. Sadece farklı perde üzerine aktararak gösterilmiştir. İkinci dizi ise bu diziye "Y" perdesinin eklenmesi ile oluşmuştur. Bu perdenin eklenmesi ile oluşan C+B aralığı da birinci ve üçüncü dizideki T aralığını vermektedir.

Maragalı'nın ikinci çeşit Pençgâh şûbesi olarak tanımladığı Pençgâh-1 Zâid dizisi ise MACE'da aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 71)

H	YA	YC	Yh	YZ	YH
T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

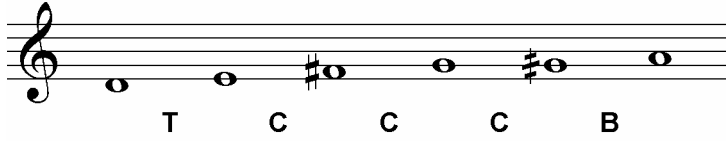

MACE'a göre Pençgâh-1 Zâid Şûbesi Perdeleri

MAME'da Pençgâh-1 Zâid şûbesine yer verilmezken, MAFA'de Pençgâh-1 Zâid için altı perde tanımlanmıştır. Bu perdeler de aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 71)

A	D	V	H	Y	YA
T	C	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

MAFA'ye göre Pençgâh-1 Zâid Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Pençgâh, ellidokuz terkîb arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Pençgâh oldur ki İsfehân başlana Râst karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 167)

KYRM'de Pençgâh, ellialtı terkîb arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Pençgâh oldur kim Isfahân âğâze ede, ine Râst evinde karâr ede.*” (Demir, 1985: 58)

KE'da Pençgâh, ellisekiz terkîb arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Pençgâh oldur kim Isfahân âğâz ide Segâh evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP'de Pençgâh makâmına yer verilmemiştir.

BDM'de Pençgâh, ellidört terkîb arasında üçüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Sipâhân ’dan âğâz idüben i yâr
İnüp Râst ile dutarsa karâr
Ana Penç-gâh oldı nâm ü nişân
Gerek ise sözümi kıl imtihân” (Ceyhan, 1997: 730)

AHKE’da Pençgâh, ellisekiz terkîb arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Pençgâh oldur kim Isfahân âğâz ide ine Râst evinde karâr ide.” (Özçimi, 1989: 205)

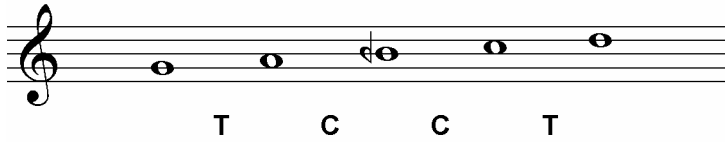
ŞFMM’da Pençgâh, yirmidört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Ancak Şirvanlı, Pençgâh şûbesinin perdeleri ve seyriyle ilgili bir açıklama yapmamıştır. (Akdoğan, 1996:226)

K’da Pençgâh, ellidört terkîb arasında üçüncü olarak verilmiştir. Eserde Pençgâh terkîbi için yapılan sözel açıklama, BDM’deki açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 8)

LF’de Pençgâh, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlerin, Pençgâh’ı iki çeşit olarak tanımladıklarını belirtmiştir. Birincisi Pençgâh-ı Asl’dır. Beş perdeden oluşan bir diziyeye sahiptir. Bu perdeler aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 162, 194)

Son $\frac{H \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YH}{T \quad C \quad C \quad T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

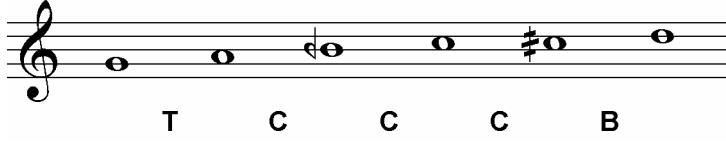

Ladikli’ye göre Pençgâh-ı Asl Şûbesi Perdeleri

Eski bilginlerin ikinci olarak tanımladığı dizi Pençgâh-ı Zâid adını verdikleri dizidir. Bu dizinin perdeleri aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 162)

Son $\frac{H \quad YA \quad YC \quad Yh \quad YZ \quad YH}{T \quad C \quad C \quad C \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri de günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

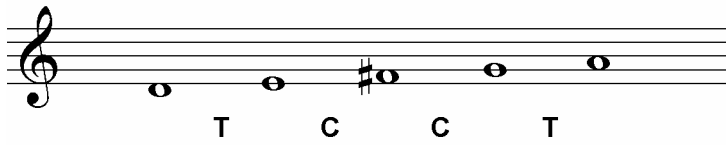
Ladikli'ye göre Pençgâh-ı Zâid Şûbesi Perdeleri

LF'de yeni bilginlere göre terkîbler arasında sınıflandırılan Pençgâh, yine Pençgâh-ı Asl ve Pençgâh-ı Zâid adlarıyla iki çeşit olarak verilmiştir. Eski ve yeni bilginler arasında farklı sınıflandırmaya tabi tutulsa da diziler aynı perdelerle açıklanmıştır. (Tekin, 1999: 194)

LZE'da otuzüç terkîb arasında birinci ve ikinci olarak Pençgâh-ı Asl ve Pençgâh-ı Zâid olarak verilmiştir. Pençgâh-ı Asl terkîbi perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Dalkıran, 1983: 54)

$\frac{A \quad D \quad V \quad H \quad YA}{T \quad C \quad C \quad T}$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

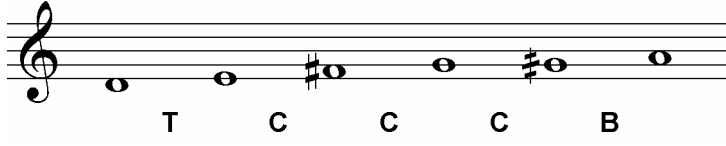

Ladikli'ye göre Pençgâh-ı Asl Terkîbi Perdeleri

Pençgâh-ı Zâid terkîbi perdeleri ise Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Dalkıran, 1983: 55)

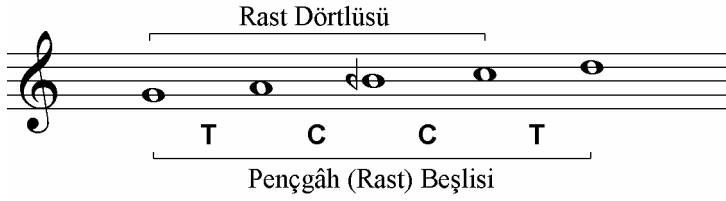
$\frac{A \quad D \quad V \quad H \quad Y \quad YA}{T \quad C \quad C \quad C \quad B}$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

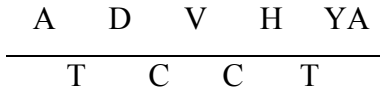
Ladikli'ye göre Pençgâh-ı Zâid Terkibi Perdeleri

BAMU'de Pençgâh yirmidört şûbe arasında dördüncü olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh öncelikle dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde "T C C" aralığını oluşturan dörtlüye Râst dörtlüsü bir tanini aralığının eklenmesiyle de oluşan beşliye Râst veya Pençgâh beşlisi adını vermiştir. Bu beşli aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 124)

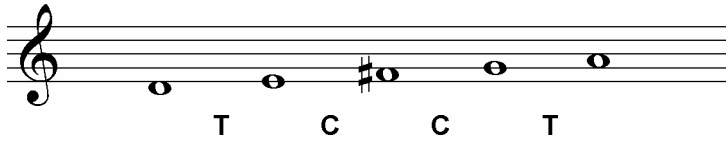

Bükeoğlu Alişâh'a göre Râst Dörtlüsü ve Pençgâh Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh dördüncü şûbe olarak verdiği Pençgâh şûbesi perdelerini ise Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 134)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

Bükeoğlu Alişâh'a göre Pençgâh Şûbesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişâh ayrıca "T C C C B" aralıklarını veren beşliye de Pençgâh-ı Zâid adını vermiştir. (Çakır, 1999: 68)

SEM'da Pençgâh, ellisekiz terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Çıkar başun Sifahân koykasından

Nüzûl it Râstı uyar uykusundan” (Arısoy, 1988: 129)

KRM’de Pençgâh, kırksekiz terkîb arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Pençgâh oldur ki Sifahân temâm âğâz idüb Râst hânesinde karâr ider.*” (Tezel, 1996: 35, 46)

Pençgâh makâmının XIV. yüzyıldan itibaren ŞDT ile edvârlarda açıklanmaya başlanıldığını Levendoğlu eserinde savunmuştur. Biz bu görüşü destekleyecek herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız için Pençgâh makâmının XV. yüzyılda Maragalı eserleri ile edvârlarda açıklanmaya başlanıldığı kanaatindeyiz. Maragalı şûbeler arasında sınıflandırdığı Pençgâh’ın iki çeşit olduğunu, ilkinde Pençgâh-ı Asl ikincisine de Pençgâh-ı Zâid adının verildiğini belirtmiştir. Maragalı Pençgâh-ı Asl için üç ayrı eserinde ayrı perdeler vermiştir. Ancak bu perdeler farklı bir diziymiş gibi görünmesine rağmen, dikkatle gözden geçirildiğinde özellikle MACE ve MAFA’de, yukarıda da belirttiğimiz gibi farklı perdeler üzerine aktarılmış şekilleri olduğu dikkati çekmektedir. MAME’da ise Pençgâh-ı Asl için tanımladığı dizi diğer iki eserinde tanımladığı dizinin son tanini aralığını “C+B” olarak ikiye bölmüş şeklindedir. Maragalı yukarıda görüldüğü gibi, Pençgâh-ı Zâid için de iki eserinde “T C C C B” aralıklarını veren diziyi tanımlamıştır. Aslında Maragalı’nın tanımladığı bu perdeler XV. yüzyıl boyunca kuramcılarının eserlerinde vurguladıkları “T C C T” Pençgâh-ı Asl, “T C C C B” Pençgâh-ı Zâid beşlileridir. Maragalı’dan sonra terkîbler arasında sınıflandırılan Pençgâh, Ladikli’de de aynı perdeler verilerek tanımlanmıştır. Bükeoğlu Alishâh da MACE’da verilen beş perdeyi vererek aynı görüşü desteklemiştir. Dörtlüye Pençgâh, beşliye ise Pençgâh-ı Zâid adını vermiştir. Sözel seyir tanımlarıyla makâmı açıklayan kuramcılar da genel olarak seyre başlangıcın Isfahân ile kararın ise Râst perdesinde olduğunu savunmuşlardır.

2.201. Rahâtü’l-Ervâh

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rahâtü’l-ervâh makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Rahâtü’l-ervâh makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Rahâtü’l-ervâh, ellidokuz terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rahâtü’l-ervah oldur ki Hicâz başlana ve Irâk tamâm ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Rahâtü’l-ervâh, ellialtı terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rahâtü’l-ervâh oldur kim Hicâz gösterip ine Irâk onda karâr ide.*” (Demir, 1985: 59)

KE’da Rahâtü’l-ervâh, ellisekiz terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rahâtü’l-ervâh oldur ki Hicâz ağaz ide ine Irâk evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Rahâtü’l-ervâh, elli terkîb arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rahâtü’l-ervâh oldur kim Hicâz ağaz ide Irâk karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 18, 38)

BDM’de Rahâtü’l-ervâh, yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

*“Hicâz ile âğâz ser-âğâz itse âşık
Karâr eylemege inse Irâk’a
Sen adın Rahâtü’l-ervâh bilgil
Ki cânları düşürür iştiyâka”* (Ceyhan, 1997: 736)

AHKE’da Rahâtü’l-ervâh, ellisekiz terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rahâtü’l-ervâh oldur kim Hicâz ağaz ide ine Irâk evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

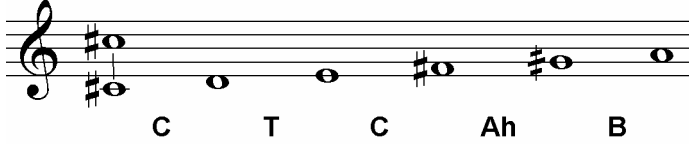
ŞFMM’de Rahâtü’l-ervâh makâmına yer verilmemiştir.

K’da Rahâtü’l-ervâh, ellidört terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiştir. Eserde Rahâtü’l-ervâh terkîbi için yapılan sözel açıklama, BDM’deki açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 16)

LF’de eski bilginlere göre Rahâtü’l-ervâh adından sözedilmezken, yeni bilginlere göre otuz terkîb arasında yirminci sırada Rahâtü’l-ervâh açıklanmıştır. Altı perdeden oluşan bu terkîbin dizisi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 199)

Son $\frac{YV \quad A \quad D \quad V \quad Y \quad YA}{C \quad T \quad C \quad Ah \quad B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Ladikli'ye göre Rahâtü'l-ervâh Terkîbi Perdeleri

Ladikli sözel açıklamalarında ise bu terkîbin başlangıcının Hicâzî, karar perdesinin Irâk perdesi olduğunu vurgulamıştır.

LZE'da Rahâtü'l-ervâh, otuzüç terkîb arasında da yirminci sırada verilmiştir. Dizisi ise LF'de yeni bilginlere göre tanımlanan Rahâtü'l-ervâh terkîbi dizisi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 61)

BAMU'de Rahâtü'l-ervâh makâmına yer verilmemiştir.

SEM'da Rahâtü'l-ervâh, ellisekiz terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Hicâzdan eylesen âğâz bâri

Irâkun hânesinde itsen karârı” (Arısoy, 1988: 135)

KRM'de Rahâtü'l-ervâh, kırksekiz terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Rahâtü'l-ervâh oldur ki Hicâz tamam âğâz idüb Irâk karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 43, 49)

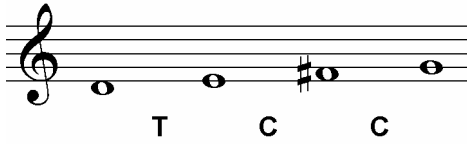
XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda açıklanmaya başlanılan Rahâtü'l-ervâh, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Yüzyıl sonuna kadar hemen her kuramcının eserinde yer verdiği terkîbin, sadece sınıflandırmada değil tanımında da aynı görüşlerin paylaşıldığı dikkati çekmektedir. Tutarlı bir çizgi izleyen Rahâtü'l-ervâh terkîbi için kuramcıların, Hicâz ile seyre başladığı ve Irâk perdesinde karar verdiği görüşü, yukarıdaki açıklamalarımızda açıkça görülmektedir.

2.202. Râst

Râst makâmı, kökeni XIII. yüzyıl'a kadar uzanan ve kuramcıların bu dönemde büyük önem verdikleri makâmlarımızdandır. Kuramcıların eserlerinde Râst makâmını "ümmü'l makâmat" yani makâmların anası olarak nitelendirmiş olmaları da bu görüşümüzü desteklemektedir.

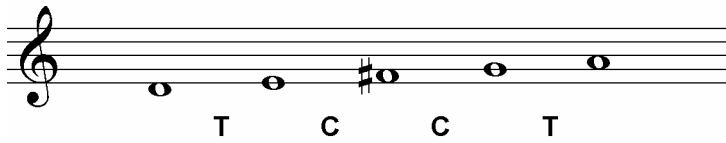
USKE'da yedi adet dörtlü arasında dördüncü olarak tanımlanan dörtlü Râst dörtlüsü, oniki beşli arasında da yine dördüncü olarak tanımlanan beşli de Râst beşlisi olarak adlandırılmıştır. Bu dörtlü ve beşli Ebced nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Uygun, 1999: 159, 163)

A	D	V	H
T	C	C	

Urmeli'ye göre Râst Dörtlüsü

A	D	V	H	YA
T	C	C	T	

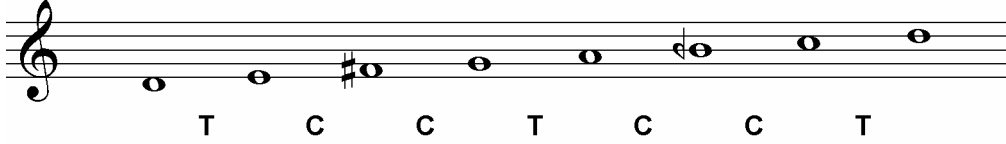

Urmeli'ye göre Râst Beşlisi

USKE ve USS'de Râst makâmı oniki makâm arasında dördüncü olarak verilmiştir. Urmeli her iki eserinde de kırkıncı devir olarak açıkladığı Râst makâmı dizisini şöyle göstermiştir: (Uygun, 1999: 191; Arslan, 2007: 86)

A	D	V	H	YA	YC	Yh	YH
T	C	C	T	C	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Râst Makâmı Dizisi

Urmiyeli'nin yukarıda verdiği dizinin Râst dördlüsüne Râst beşlisinin eklenmesi ile meydana geldiğini görmekteyiz. Râst dördlüsü ve beşlisinden oluşan yukarıdaki dizi bu şekliyle Arel-Ezgi kuramına göre kullanılmamaktadır.

XIV. yüzyılda ŞDT'da Râst makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı, eserlerinde Urmiyeli gibi öncelikle Râst dördlü ve beşlisini tanımlamıştır. Bu dördlü ve beşliler Urmiyeli'nin tanımladıklarıyla aynıdır. Râst makâmı dizisine gelince, Maragalı yine Urmiyeli'nin görüşünü devam ettirmiş ve eserlerinde aynı diziyi göstermiştir. (Bardakçı, 1986: 61, 62, 65)

AŞEM'de Râst, oniki makâm arasında dördüncü olarak verilmiştir. Dizisi yine Urmiyeli'nin tanımladığı dizi ile aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 129)

KYRM'de oniki makâm arasında Râst, birinci makâm olarak verilmiştir. Kırşehirli'nin birinci daire üzerinde yaptığı açıklamaya göre Râst makâmı, Râst perdesinden seyre başlar, Segâh ve Hisâr perdelerini de kullanarak Gerdâniye perdesine kadar çıkar ve oradan tekrar geri dönüp Râst perdesinde karar verir. (Demir, 1985: 34, 81; Sekizli, 2000: 51)

KE, RP, AHKE'da Râst, oniki makâm arasında birinci olarak verilmiştir. Kuramcıların daire üzerinde yaptıkları açıklamalar Kırşehirli'nin açıklamalarıyla aynıdır. (Cevher, 2004a: 10, 35; Cevher, 2004b: 9; Özçimi, 1989: 207)

BDM ve K'da Râst, yine oniki makâm arasında birinci sırada verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

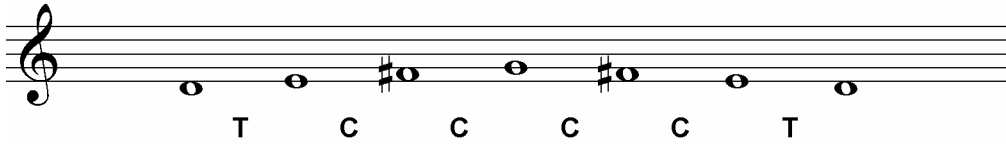
ŞFMM'da Râst, oniki makâm arasında dördüncü olarak verilmiştir. Şirvanlı, eserinde Râst makâmını dizisini vererek açıklamıştır. Sekiz perdeden oluşan bu dizi,

Urmiyeli'den beri kabul edilen Râst makâmı dizisi ile aynıdır. (Akdoğan, 1996: 223, 227)

LF'de Râst makâmı, eski bilginlere göre oniki makâm arasında dördüncü olarak, yeni bilginlere göre ise birinci olarak verilmiştir. Ladikli de eserinde öncelikle dördüncü cins olarak Râst cinsini tanımlamıştır. Ladikli'ye göre "Râst cinsi" Urmiyeli'de olduğu gibi "T C C" aralıklarını oluşturan "A D V H" perdelerinden meydana gelmiştir. Ancak bir tanini ilavesi ile meydana gelen beşliye ise Râst beşlisi değil de Pençgâh-ı Asl beşlisi adını vermiştir. Ladikli'nin eski bilginlere göre kırküçüncü daire olarak tanımladığı Râst makâmı dizisi de Urmiyeli'den itibaren kabul edilen diziyile aynıdır. Yeni bilginlere göre birinci sırada tanımladığı Râst makâmı dizisi ise yedi perdeden oluşan bir seyir niteliği taşımaktadır. İki Râst cinsinin inişli çıkışlı kullanılması ile meydana gelmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 129, 147, 184)

Başlangıç $\frac{A \quad D \quad V \quad H \quad V \quad D \quad A}{T \quad C \quad C \quad C \quad C \quad T}$ Son

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

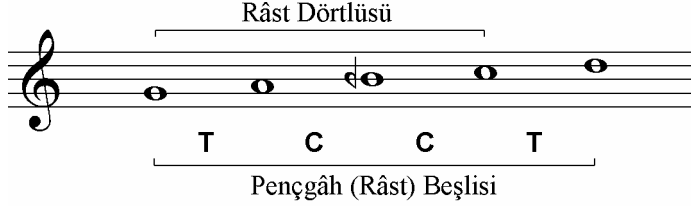

LF'ye göre Râst Makâmı Dizisi

LZE'da Râst, oniki makâm arasında birinci olarak verilmiştir. Ladikli bu eserinde de Râst makâmı dizisini, LF'de eski bilginlere göre tanımladığı ve Urmiyeli'den süregelen Râst dörtlüsünü vererek açıklamıştır. (Dalkıran, 1983: 13, 38)

BAMU'de Râst, oniki makâm arasında dördüncü olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh'ın kırkinci devir olarak açıkladığı Râst makâmı dizisi, Urmiyeli'nin tanımladığı dizi ile aynıdır. Bükeoğlu Alişâh dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde ise "T C C" aralıklarını meydana getiren dörtlüye, Râst dörtlüsü adını vermiştir.

Ancak bir tanini aralığı eklenilerek meydana gelen beşliye ise Urmiyeli'den farklı olarak Pençgâh beşlisi adını vermiştir. Bu dörtlü ve beşliyi günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibi gösterebiliriz: (Çakır, 1999: 71, 124, 157)

Bükeoğlu Alişâh'a göre Râst Dörtlüsü ve Pençgâh (Râst) Beşlisi

SEM'da Râst, oniki makâm arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Çü azm itdün bilesin Râstı Râst
Vur ol kılı ki ola ol perde-i Râst*

*Hoş âğâz it ol evden girü anda
Birez pervâz edüb kalk gel tur anda”* (Arısoy, 1988: 100; Tezel, 1996: 45)

KRM'de Râst, oniki makâm arasında yine birinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: *“Râst oldur ki kendü hânesin cemî perdelerin başıdır pes imdi Râstın âğâzı ve karârgâhı kendü hânesidir amma şu dahî ma'lûm ola ki bir sadâ âğâz idüb tavra hareket itmeye neidüki ma'lum olmaz illâ meğer ya aşağıya veya yukarı seyr etmek gerekdir ki neidüğü ma'lum olapes imdi Râst dahî kendi hânesinden âğâz idüb Râst üç hâne aşağıya hareket ider ve üç hâne yukarıya hareket ider Nerm Segâh ve Nerm Hüseyinî ve Nerm Pençgâh hânelerin seyri der kendü hânesinden yukarı Dügâh ve Segâh ve Çargâh hânelerin seyri der gene gelüb kendü hânesinde karâr ider işde Râstın Râst olması bu mezkûr hâneleri seyr itmekledür dahî yukarı seyri der ammâ gayri hevâ olur anlar dahî yerinde zikr olunur.”* (Tezel, 1996: 25)

Kadıoğlu'nun yukarıdaki açıklamalarından anlaşılıyor ki; Râst kendi perdesinden seyrine başlayarak Nerm Pençgâh'a kadar iner. Daha sonra ise yine kendi perdesinden Dügâh, Segâh ve Çargâh perdelerini de seslendirdikten sonra

tekrar Râst perdesinde karar verdiğini söyleyerek, Râst'ı Râst yapan özelliğin de bu perdeleri seslendirmesi olduğunu belirtmiştir. XV. yüzyılın diğer kuramcılarının tanımlarına ek olarak Kadioğlu, makâmın pest taraftaki perdelerde genişlemesinden söz etmiştir. Makâmın daha yukarı perdelere de çıktığı ancak o zaman başka bir havaya bürüneceği “...*Râstın Râst olması bu mezkûr hâneleri seyr itmekledür dahî yukarı seyri der ammâ gayri hevâ olur anlar dahî yerinde zikr olunur.*” ifadesinden anlaşılmaktadır. Kadioğlu'nun bu tanımı, Ladikli'nin yeni bilgilere göre Râst makâmı tanımıyla benzerlik gösterdiği dikkati çekmektedir.

XIII. yüzyıldan itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar hemen her kuramcının eserinde yer verdiği ve oniki makâm arasında sınıflandırdığı Râst makâmı, kimi kuramcılara göre birinci sırada, hatta ana makâm olarak, kimi kuramcılara göre de dördüncü sırada yerini almıştır. Öncelikle Râst dördlü ve beşlisini açıklayarak yola çıkan Urmiyeli bu görüşüyle XV. yüzyıl kuramcıları tarafından kabul görmüştür. Daha sonra Râst dördlüsü ve beşlisini birbirine ekleyerek oluşturduğu Râst makâmı dizisi ile de XV. yüzyıl kuramcıları tarafından desteklenerek izlenmiştir. Kırşehirli daire üzerinde Segâh ve Hisâr gibi önemli perdelerini de vurgulayarak, makâmın ses genişliği konusunda da Urmiyeli'nin görüşünü desteklemiştir. Ladikli yeni bilgilere göre verdiği tanım ile Urmiyeli'den biraz uzaklaşmıştır. Aslında yine Urmiyeli'nin tanımladığı Râst dördlüsünü temel almış ancak seyir devamında Râst dördlüsünü tersten seslendirerek, makâmın ses genişliğini daraltmış, makâmı dört perde üzerinde melodik bir seyirle tanımlamıştır.

Genel olarak XIII. yüzyıldan itibaren tutarlı bir seyir izleyen Râst makâmının küçük farklılıklar dışında, XV. yüzyıl sonuna kadar değişmeden gelebildiği kanaatindeyiz. Bu küçük farklılıklar da makâmın ses sahası ile ilgili olmuş, aslını oluşturan dizi de farklılıklara rastlanmamıştır.

Çalışmamızda daha önce de belirttiğimiz bir konu, XV. yüzyıl kuramcılarının önem verdiği, makâmlarla âvâzeler ya da makâmlarla terkîblerin birleştirilmesinden meydana gelen, yeni terkîblerin oluşumu konusudur. İşte bu makâmlar arasında Râst makâmı da kullanılarak yeni terkîbler tanımlanmıştır. Bu terkîblerin isimleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Râst Mâye
2. Râst Nevrûz

3. Râst Selmek
4. Râst Şehnâz
5. Râst-ı Acem
6. Râst-ı Gerdâniye
7. Râst-ı Geveşt

2.203. Râst Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Râst Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Râst Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

AŞEM’de Râst Mâye ellidokuz terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst Mâye oldur ki Râst göstere ve Mâye karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Râst Mâye, elli altı terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst Mâye oldur kim Râst temâm göstere, ine Mâye karâr ide.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da Râst Mâye, ellisekiz terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst Mâye oldur ki Râstı temâm göstere ine Mâye karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP’de Râst Mâye, elli terkîb arasında ondördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst Mâye oldur ki Râst gösterüp Mâye karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Râst Mâye, ellidört terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Râst gösterüp inüp Mâye karâr eyler ise
Râst-ı Mâye onun adına yarar eyler ise.”* (Ceyhan, 1997: 739)

AHKE’da Râst Mâye, ellisekiz terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rast Mâye oldur kim Râst âgâz ide ine Mâye karâr ide*” açıklamasını yapmıştır. (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Râst Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

K'da Râst Mâye, ellidört terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Gösterüb Râst eylese Mâye karâr
Râst Mâye âdına dise yarâr”* (Cevher, 2009: 14)

LF, LZE ve BAMU'de Râst Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

SEM'da Râst Mâye, ellisekiz terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Gerekdür gösteresin Râstı Râst
Nüzûl it Mâye evinde rahat ol yat”* (Arısoy, 1988: 136)

KRM'de Râst Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda edvârlarda yerini almaya başlayan Râst Mâye terkîbi, ilk olarak AŞEM'de açıklanmıştır. Kuramcılarının hemfikir olduğu görüş, XV. yüzyıl terkîb anlayışına da uygun olarak, Râst makâmına Mâye âvâzesinin eklenilmesi ile meydana gelmiştir.

2.204. Râst Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'de Râst Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Râst Nevrûz terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Râst Nevrûz, Abdullahoğlu Hızır'ın *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbler arasında onüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: *“Râst Nevrûz oldur kim Râstu temâm göstere giru Râstdan Nerm Hüseyînde Nevrûz karâr ide.”* (Özçimi, 1989:209)

Abdullahoğlu Hızır *“Garîb Terkîbler”* adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Râst Nevrûz terkîbi de Râst makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.205. Râst Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Râst Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Râst Selmek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Râst Selmek, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırkdokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst Selmek oldur kim İsfahân evinden Râst âğâz ide İsfahândan Râst Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989:211)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Râst Selmek terkîbi de Râst makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.206. Râst Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Râst Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Râst Şehnâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Râst Şehnâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmibeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst Şehnâz oldur kim Râstî temâm göstere çıka Dügâhdan Nerm İsfahân Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:210)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmıla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Râst Şehnâz terkîbi de Râst makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.207. Râst-ı Acem

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Râst-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı, Râst-ı Acem terkîbine yer vermemiştir.

AŞEM’de Râst-ı Acem, ellidokuz terkîb arasında ellinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst-ı Acem oldur ki Irâkı Acem göstere ine Râst evinde karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM ve KE’da Râst-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

RP’de elli terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst-ı Acem oldur ki Irâk gösterüp Râst karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 40)

BDM’de Râst-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Acem âğâz idüben Râst karâr eyleyicek
Râst’ı bil-kim ana Râst-ı Acem kaldı alem*” (Ceyhan, 1997: 739)

AHKE’de Râst-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında ellidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst-ı Acem oldur ki Dügâh evinden Irâk göstere ine Dügâh yüzinden Râst evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 208)

ŞFMM’de Râst-ı Acem terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Râst-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Karârı çü Râst ola âğâz olursa Acem
Adıdur anun Râstı Râstı Acem*” (Cevher, 2009: 17)

XV. yüzyıl kuramcılarının tanımlarından da anlaşılacağı gibi Râst-ı Acem, dönemin terkîb anlayışı tanımlarından farklı açıklanmıştır. Dönemin terkîb tanımlarına uygun olarak Râst ile seyre başlanması gerektiğini düşündüğümüz Râst-ı Acem için kuramcılar, terkîbin seyrine Acem ile başlanıldığını ve Râst karar verildiğini belirtmişlerdir. Râst’ın sadece perde olarak mı yoksa dörtlü ya da Râst makâmı dizisi ile mi gösterileceği hakkında da kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

2.208. Râst-ı Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’de ve XIV. yüzyılda ŞDT’de Râst-ı Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Râst-ı Gerdâniye sadece AHKE’de bulunmaktadır. Râst-ı Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst-ı Gerdâniyye oldur kim*

Gerdâniyede evvel Râst âğâz ide andan Gerdâniye göstere Râst karâr ide.” (Özçimi, 1989:212)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Râst-ı Gerdâniye terkîbi de Râst makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.209. Râst-ı Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Râst-ı Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Râst-ı Geveşt sadece AHKE’da bulunmaktadır. Râst-ı Geveşt, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında birinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Râst-ı Geveşt oldur kim yerinde Râst âğâz ide çıka Sigâhda Güvâşt göstere Sigâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989:212)

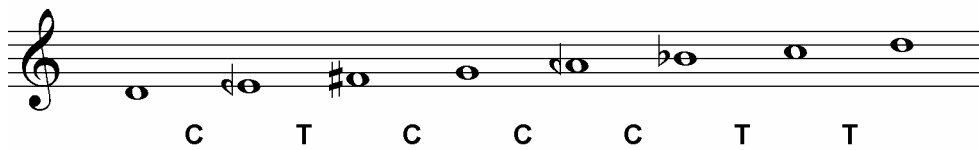
Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Râst-ı Geveşt terkîbi de Râst makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.210. Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da Rehâvî, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Hicâz dördlüsü ve Hicâz beşlisinin birleşmesiyle meydana gelen bu dizi “Râhevî” olarak adlandırılmıştır. Altmışbeşinci daireye karşılık gelen Râhevî makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Uygun, 1999: 203)

A	C	V	H	Y	YB	Yh	YH
C	T	C	C	C	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

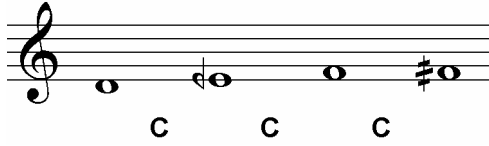

Urmiyeli’ye göre Râhevî Makâmı Dizisi

USŞ’de “Râhevî cinsi” adıyla tanımlanan dörtlü de aşağıdaki gibidir: (Arslan, 2007: 83)

A	C	h	Z
C	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Urmiyeli’ye göre Râhevî Cinsi

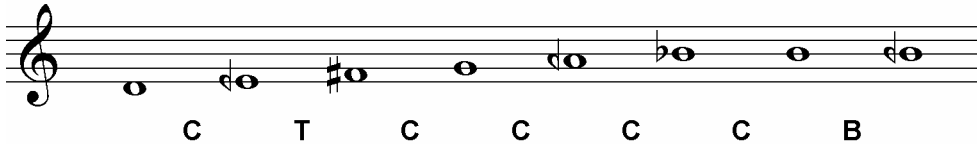
XIV. yüzyılda ŞDT’da Rehâvî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Rehâvî, oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Maragalı’nın tanımladığı Rehâvî makâmı dizisi Urmiyeli’nin tanımladığı dizi ile aynıdır. (Bardakçı, 1986: 66)

AŞEM’de Rehâvî, oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Urmiyeli’de olduğu gibi altmışbeşinci daireye karşılık gelen dizi Râhevî adıyla anılmıştır. Ebced nota yazısı simgeleriyle Râhevî makâmı dizisi AŞEM’de aşağıdaki gibi verilmiştir: (Kamiloğlu, 2007: 92)

A	C	V	H	Y	YB	YD	YC
C	T	C	C	C	C	C	B

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Ahmedoğlu Şükrullah’a göre Râhevî Makâmı Dizisi

KYRM, KE, BDM ve AHKE’da oniki makâm arasında Rehâvî, yedinci olarak verilmiştir. Ancak bu eserlerde makâmı tanımlayan herhangi bir bilgi

bulunmamaktadır. (Demir, 1985: 81; Cevher, 2004a: 10; Ceyhan, 1997: 726; Özçimi, 1989: 141)

RP’de Rehâvî, oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiştir. Dizisi ile ilgili bilgi verilmezken, her bir makâmın yirmidört şûbeden ikisiyle alakalı olduğu savunulmuştur. Rehâvî makâmının da Dügâh-Acem ve Uzzâl şûbesi ile alakalı olduğu vurgulanmıştır. “*Bunların tabiatları da birbirine benzerdir.*” diyerek dizilerinin yakınlığı konusunda ipucu vermiştir. (Cevher, 2004b: 10, 12)

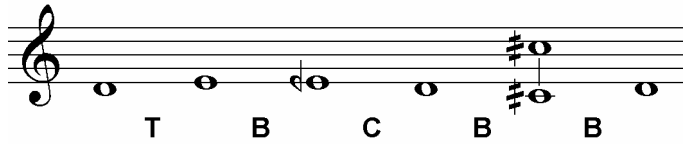
ŞFMM’da Rehâvî oniki makâm arasında onuncu olarak ve yine Râhevî adıyla verilmiştir. Şirvanlı’nın verdiği dizi, Urmiyeli ve Maragalı’nın tanımladığı diziyile aynıdır. (Akdoğan, 1996: 37, 223)

K’da Rehâvî, oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Ancak dizisiyle ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. (Cevher, 2009: 4)

LF’de Rehâvî, oniki makâm arasında eski bilginlere göre onuncu, yeni bilginlere göre ise yedinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre tanımladığı dizi Urmiyeli ve Maragalı’nın tanımladığı dizi ile aynıdır. Ancak yeni bilginlere göre verdiği dizi daha farklıdır. Bir çeşit melodik seyir niteliğinde olan Rehâvî makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 148, 188)

A	D	C	A	YZ	A
T	B	C	B	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şu şekilde aktarabiliriz:

Ladikli’ye göre Rehâvî Makâmı Dizisi

Yukarıdaki dizide Ladikli’nin verdiği “A-YZ” aralığı XV. yüzyılda dizilerde kullanılan bir aralık değildir. Ladikli’nin bu aralığı Bakiye aralığı olarak vermiş olması bir sekizli aşağıda düşünülmesini gerektirir. Bu perde de sistemde kullanılmayan bir perde olduğu için “YZ” perdesi kendi yerinde yazılmıştır.

LZE’da Rehâvî, oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiştir. Makâmı oluşturan altı perde LF’de verilen perdelerle aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 46)

BAMU’de Rehâvî, oniki makâm arasında onuncu olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı dizi Urmiyeli ve Maragalı’nın tanımladığı Rehâvî makâmı dizisi ile aynıdır. Bükeoğlu Alişâh ayrıca Rehâvî makâmının seyrine orta taraftan başlanması gerektiğini de vurgulamıştır. (Çakır, 1999: 39, 165, 192)

SEM’da Rehâvî, oniki makâm arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“...
...

Sigâh perdesinden ide âğâz

Çıkar Çargâh evine itmeye ârı

Sigâh evinde ide girü karârı” (Arısoy, 1988: 106)

KRM’de Rehâvî, oniki makâm arasında yine yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “...*Rehâvî ibtidâ âğâz hânesin Zengüle için Çargâha karîb olanı Pençgâh hânesinden âğâz idüib aşğa gidüb Çargâh ve Segâh hânelerin seyr idüib Dügâh hânesinde karâr ide.*” (Tezel, 1996: 27)

XIII. yüzyıldan itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdüren Rehâvî makâmı, genel olarak kuramcılar tarafından aynı görüşlerle açıklanmıştır. Urmiyeli ve Maragalı’nın tanımladığı Rehâvî makâmı dizisi, Ahmedoğlu Şükrullah haricinde XV. yüzyılın son dönemine kadar benimsenmiştir. Urmiyeli’nin tanımladığı bu dizi, Irâk dörtlüsüne Hüseyini beşlisinin eklenmesi ile meydana getirilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah ise yine Irâk dörtlüsüne Isfahân dörtlüsü adını verdiği dörtlüyü eklediği diziye Rehâvî makâmı dizisi adını vermiştir.

XV. yüzyılın son dönemine yaklaşırken Ladikli’nin yeni bilginlere göre tanımladığı bir başka altı perde dikkati çekmektedir. Bu perdeler küçük bir seyir niteliğinde sunulmuştur. Seydî ve Kadioğlu ise Rehâvî makâmı dizisine yer vermemiş, makâmı sözel seyir tanımlarıyla açıklamışlardır. Seydî, Rehâvî makâmını açıklarken, fazla ayrıntıya yer vermemiş, başlangıç ve karar perdelerini vurgulamakla yetinmiş, her iki perdenin de Segâh perdesi olduğunu belirtmiştir. Yine sözel seyir

tanımına yer veren Kadioğlu ise Seydî'den daha farklı bir açıklama yapmıştır. Başlangıç perdesini “Çargah'a karîb olan Pençgâh hanesi” ifadesi ile belirtmiştir ki bu perde, XV. yüzyılda Dik Hicâz, Arel-Ezgi kuramına göre ise Hicâz adıyla anılan perdedir. Kararı da Dügâh perdesi olarak vurgulamıştır. Sözel seyir tanımlarıyla da yeterli bilgiye ulaşamadığımız Rehâvî makâmı için Urmiyeli'nin verdiği dizi dışında net bir yargıya varmak mümkün olmamaktadır.

Hatırlanacağı gibi, XV. yüzyılda kuramcılar, makâmları âvâzelerle birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirmişlerdir. Özellikle Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında Rehâvî terkîbleri de bulunmaktadır. Bu terkîbler altı adettir ve adları aşağıdaki gibidir:

1. Rehâvî Gerdâniye
2. Rehâvî Geveşt
3. Rehâvî Mâye
4. Rehâvî Nevrûz
5. Rehâvî Selmek
6. Rehâvî Şehnâz

2.211. Rehâvî Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Rehâvî Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Rehâvî Gerdâniye sadece AHKE'da bulunmaktadır. Rehâvî Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rehâvî Gerdâniyye oldur kim Hüseyñide Rehâvî âğâz ide. Dahi Isfahândan Nerm Isfahâne Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989:212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Rehâvî Gerdâniye terkîbi de Rehâvî makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.212. Rehâvî Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rehâvî Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Rehâvî Geveşt sadece AHKE’da bulunmaktadır. Rehâvî Geveşt, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rehâvî-î Gûvâşt oldur kim gerek Hüseynîden gerekse Isfahândan gerekse Nevrûzdan gerekse Dügâhdan Rehâvî göstereyin sonra Gûvâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989:208)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Rehâvî Geveşt terkîbi de Rehâvî makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.213. Rehâvî Mâyê

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rehâvî Mâyê terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Rehâvî Mâyê sadece AHKE’da bulunmaktadır. Rehâvî Mâyê Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında kırkikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rehâvî-î Mâyê oldur kim nerden gerekse evvel Rehâvî âğâz ide sonra Mâyê karâr ide.*” (Özçimi, 1989:211)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Rehâvî Mâyê terkîbi de Rehâvî makâmına Mâyê âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.214. Rehâvî Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rehâvî Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Rehâvî Nevrûz sadece AHKE’da bulunmaktadır. Rehâvî Nevrûz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ondokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rehâvî Nevrûz oldur kim Kûçek evinden Rehâviye ine Sigâhdan Nerm Hüseynîye Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Rehâvî Nevrûz terkîbi de Rehâvî makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.215. Rehâvî Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rehâvî Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Rehâvî Selmek sadece AHKE’da bulunmaktadır. Rehâvî Selmek Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellibeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rehâvî Selmek oldur kim Dügâhda Rehâvî âğâz ide Dügâhdan Nerm Isfahân Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989:209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Rehâvî Selmek terkîbi de Rehâvî makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.216. Rehâvî Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rehâvî Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Rehâvî Şehnâz sadece AHKE’da bulunmaktadır. Rehâvî Şehnâz Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rehâvî-î Şehnâz oldur kim Hüseyînde Rehâvî âğâz ide Dügâhu Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:210)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Rehâvî Şehnâz terkîbi de Rehâvî makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.217. Rekb

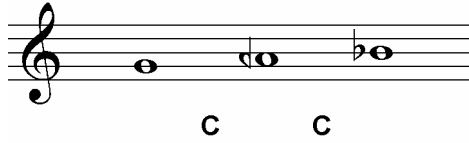
XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rekb makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Rekb yirmidört şûbe arasında onaltıncı olarak verilmiştir. MACE ve MAME’da Rekb şûbesinin üç perdeden oluştuğu

belirtilmiştir. Bu üç perde Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Bardakçı, 1986: 75)

H	Y	YB
C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

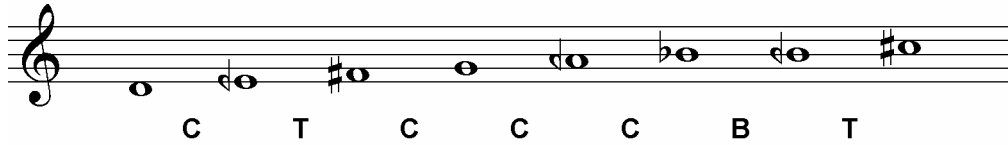

MACE ve MAME'a göre Rekb Şûbesi Perdeleri

MAFA'de ise Rekb şûbesi için sekiz perde verilmiştir. Bu perdeler de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Bardakçı, 1986: 75)

A	C	V	H	Y	YB	YC	YV
C	T	C	C	C	B	T	

Bu perdelerin günümüz nota yazısına aktarımı ise şöyledir:

MAFA'ye göre Rekb Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Rekb, ellidokuz terkîb arasında otuzsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb oldur ki Kûçek yüzünden Çehargâh başlana ve Dügâh karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM'de Rekb, ellisekiz terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiştir. Ancak sözel bir seyir tanımı yapılmadığı gibi perdeleriyle ilgili de herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Sekizli, 2000: 63)

KE’da Rekb, ellisekiz terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb oldur ki Kûçek yüzinden Çargâh âğâz ide ine Dügâh evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 48)

RP’de Rekb, elli terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb oldur kim Kûçek yüzinden Çargâh âğâz idüp dahî Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Rekb, ellidört terkîb arasında otuzaltıncı olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Her kim âğâz eyleye Kûçek yüzinden Çar-gâh
Hem karâr eylemege ine anı kıla Dü-gâh
Rekb anun adıdur anla iy şehensâh-ı zemân
Ger dilersen zâhir ü bâtından olmak pâdişâh.”* (Ceyhan, 1997: 737)

AHKE’da Rekb, ellisekiz terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb oldur kim Kûçek yüzünden Çargâh âğâz ide ine Dügâhda karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

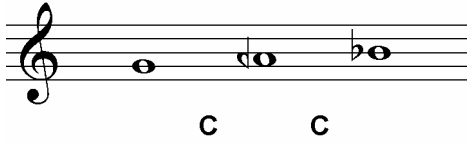
ŞFMM’da Rekb, yirmidört şûbe arasında onaltıncı olarak verilmiştir. Ancak perdeleri hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Rekb, ellidört terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiştir. Eserde Rekb terkîbi için yapılan açıklama BDM’deki açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 12)

LF’de Rekb, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında onaltıncı olarak verilmiştir. Ladikli’ye göre eski bilginlerin Rekeb adıyla verdiği onaltıncı şûbe iki mücennep aralığını oluşturan üç perdeden meydana gelmiştir. Bu perdeler, Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 168)

Son $\frac{H \quad Y \quad YB}{C \quad C}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

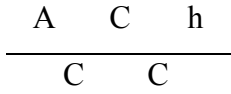
Ladikli'ye göre Rekb Şûbesi Perdeleri

Ladikli ayrıca, Rekb şûbesinin seyrine Çargâh ile başlanıp, Dügâh perdesinde karar verilmesi gerektiğini de bilgilerine eklemiştir.

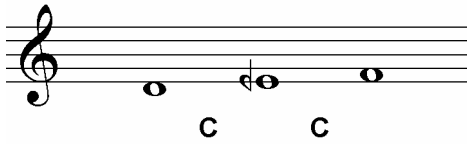
Ladiklinin eski bilginlere göre verdiği Rekb şûbesi perdelerinin, Maragalı'nın iki eserinde tanımladığı perdelerle aynı olduğu dikkati çekmektedir. Bu bilgi dışında Ladikli, yeni bilginlerin Rekb adından söz etmedikleri ve herhangi bir sınıflandırmaya da dahil etmediklerini belirtmiştir.

LZE'da da Rekb şûbesine yer verilmemiştir.

BAMU'de Rekb, yirmidört şûbe arasında onyedinci olarak verilmiştir. Üç perdeden oluşan Rekb şûbesi perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 139)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bûkeoğlu Alişâh'a göre Rekb Şûbesi Perdeleri

Bûkeoğlu Alişâh'ın tanımladığı yukarıdaki perdeler, XV. yüzyıl başında Maragalı ve daha sonra Ladikli'nin tanımladığı Rekb şûbesi perdeleri ile aynıdır. Sadece "A" perdesine aktarılmış şeklindedir.

SEM'da Rekb, ellisekiz terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Gerek Kûçek yüzünden açasın râz
İdesin perde-i Çargâhdan âğâz*

*Dügâh evinde idesin karârı
İşiden nağmeni gide karârı”* (Arısoy, 1988: 142)

KRM’de Rekb, kırksekiz terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Rekb oldur ki Kûçek yüzünden Çargâh âğâz idüb inüb Dügâh hânesinde karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 39, 48)

XV. yüzyılda edvârlarda yerini almaya başlayan Rekb makâmı, yüzyıl başından sonuna kadar hemen her edvârda açıklanmıştır. Maragalı, Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh, Rekb’i şûbeler arasında sınıflandırırken, diğer kuramcılar ve yazarı bilinmeyen eserlerde ise Rekb, terkîb olarak yerini almıştır. Maragalı, Rekb şûbesini tanımlarken iki ayrı diziden söz etmiştir. Üç perdeden oluşan Rekb şûbesi dizisi, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh tarafından da kabul görmüş ve edvârlarında yerini almıştır. İki mücennep aralığını meydana getiren bu üç perde, şûbe tanımına da uygun olarak yüzyıl içerisinde diğer makamların oluşumunda önemli rol oynamıştır. Maragalı’nın ikinci olarak tanımladığı sekiz perdeden oluşan dizi, “C C B T” aralıklarını veren Kûçek dörtlü ile seyre başlanıldığını göstermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sözel seyir tanımına yer veren tüm kuramcılar aynı görüşü paylaşarak, Rekb terkîbinin seyrine Kûçek ile başlanılıp Dügâh perdesinde karar verildiğini vurgulamışlardır. Kûçek dörtlünün devamında ise “C T C” aralığını veren Irâk dörtlü ile karara gidileceği de Maragalı’nın verdiği dizide görülmektedir.

2.218. Rekb-i Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Rekb-i Nevrûz makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Rekb-i Nevrûz makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Rekb-i Nevrûz, ellidokuz terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Rekb-i Nevrûz oldur ki Rekb baslana Nevrûz karâr ide.”* (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Rekb-i Nevrûz, ellialtı terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiştir. Eserin farklı nüshalarında terkîb Nevrûz adıyla da anılmış ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb-i Nevrûz oldur ki Kûçek âğâze ide, Dügâh göstere ve ine Kûçek karâr ide.*” (Demir, 1985: 60; Sekizli, 2000: 65)

KE’da Rekb-i Nevrûz, ellisekiz terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb-i Nevrûz oldur ki Kûçek âğâz ide ine Dügâh göstere yine Kûçek karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Rekb-i Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

BDM’de Rekb-i Nevrûz, ellidört terkîb arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Eger Kûçek âğâz idüben şehâ
Dü-gâh’ı iderse ana müntehâ
Hemân Rekb-i Nev-rûz’ı buldı bile
Bu kez yaraşur gelür ise dile”* (Ceyhan, 1997: 737)

AHKE’da Rekb-i Nevrûz, ellisekiz terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rekb-i Nevrûz Kûçek âğâz ide ine Dügâh göstere ine Kûçek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Rekb-i Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Rekb-i Nevrûz, ellidört terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiştir. Eserde Rekb-i Nevrûz terkîbi için yapılan sözel açıklama BDM’deki açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 12)

LF, LZE ve BAMU’de Rekb-i Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Rekb-i Nevrûz, ellisekiz terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“ ...

*Gerekdür idesin Kûçekden âğâz
Dügâh evinde inüb eyilesin sâz”* (Arisoy, 1988: 142)

KRM’de Rekb-i Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda mûsikî edvârlarında yerini almaya başlayan Rekb-i Nevrûz, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Ahmedoğlu Şükrullah dışında, adı geçen eserlerde Rekb-i Nevrûz, aynı görüşlerle açıklanmıştır. Seyrine Kûçek makâmı perdeleri ile başlanılıp, Dügâh perdesini de seslendirdikten sonra, yine Kûçek makâmı perdeleri ile karar verildiği belirtilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah ise Abdullahoğlu Hızır'ın terkîb oluşumundaki görüşü gibi, iki oluşumu birbirine ekleyerek, yeni bir terkîb meydana getirilebileceği düşüncesindedir. Ancak bir fark göze çarpmaktadır. Abdullahoğlu Hızır bir makâm ile bir âvâzeyi birleştirerek yeni terkîbler elde ettiğini belirtmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah ise bir terkîb ile bir âvâzenin de birleştirilerek yeni bir terkîb elde edilebildiğini vurgulamıştır. İşte Rekb-i Nevrûz adı verilen terkîb de Rekb terkîbi ve Nevrûz âvâzesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ahmedoğlu Şükrullaha'a göre seyrine, Rekb ile başlanıldığı ve Nevrûz ile karar verildiği belirtilmiştir

2.219. Rûy-i Irâk

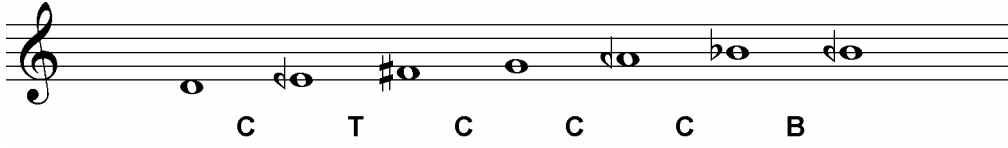
XIII. yüzyılda USKE'da Rûy-i Irâk makâmına yer verilmemiştir.

XIV. yüzyılda ise ŞDT'da Rûy-i Irâk adından söz edildiği belirtilmiştir. Ancak perdeleri ya da seyriyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. (Levendoğlu, 2002: 230)

Levendoğlu, çalışmasında Maragalı eserlerinde Rûy-i Irâk adından sözedilmediğini belirtmiş ise de araştırmalarımız göstermektedir ki, MACE'da yedi perdeden oluşan Isfahânek dizisinden son iki perde olan "YB" ve "YC" perdeleri çıkarılarak oluşan dizinin yanına Rûy-i Irâk kaydı eklenmiştir. MAFA ve MAME'da da Rûy-i Irâk Isfahânek şûbesi ile ilişkili ancak ayrı bir şûbeymiş gibi gösterilmiştir. (Bardakçı, 1986: 76)

Maragalı'nın yukarıda belirttiğimiz eserlerdeki açıklamaları doğrultusunda, Isfahânek şûbesi dizisini hatırlatacak olursak;

A	C	V	H	Y	YB	YC
<hr/>						
C	T	C	C	C	B	

Maragal'ya göre Isfahânek Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Rûy-i Irâk, ellidokuz terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur ki Sigâh başlana Irâk karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM'de Rûy-i Irâk, ellialtı terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur kim Irâk altından Segâh ede ine Irâk karâr ede.*” (Demir, 1985: 60; Sekizli, 2000: 66)

KE'da Rûy-i Irâk, ellisekiz terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur ki Irâk üstünden Segâh ağaz ide ine Irâk temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP'de Rûy-i Irâk, elli terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur kim Sigâh ağaz idüp Irâk karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM'de Rûy-i Irâk, ellidört terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Se-gâh itse âğâz inse yine
Irâk'a karâr eylese ne dine
Disen direm adına Rû-yı Irâk
Hilâf anlama bunda var ittifâk”* (Ceyhan, 1997: 733)

AHKE'da Rûy-i Irâk, ellisekiz terkîb arasında otuzüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur kim Irâk üstünden Sigâh âğâz ide ine Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM'da Rûy-i Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

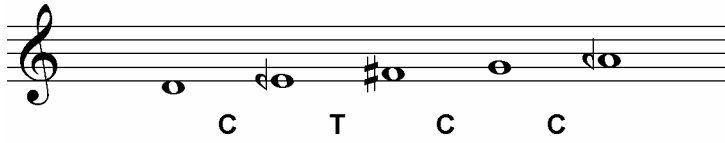
K'da Rûy-i Irâk, ellidört terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiştir. Eserde Rûy-i Irâk terkîbi için yapılan sözel açıklama BDM'deki açıklama ile aynıdır. (Cevher, 2009: 10)

LF ve LZE’da Rûy-i Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

BAMU’de Rûy-i Irâk, yirmidört şûbe arasında onsekizinci olarak verilmiştir. Beş perdeden oluşan Rûy-i Irâk şûbesi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 139)

A	C	V	H	Y
C	T	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Rûy-i Irâk Şûbesi Perdeleri

SEM’da Rûy-i Irâk, ellisekiz terkîb arasında otuzaltıncı olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Sigâh âğâz ider likin Irâkun*
Yüzinden arzo kılğıl iştiyâkun
Temâm it in Irâk evinde sâzı
Nedür anla bu virde budu râzı” (Arısoy, 1988: 149)

KRM’de Rûy-i Irâk, kırksekiz terkîb arasında kırküçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur ki Segâh âğâz idüb Irâk karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 43, 49)

XIV. yüzyıldan beri varlığından söz edilen Rûy-i Irâk, edvârlarda XV. yüzyılda açıklanmaya başlanmıştır. Maragalı ve Bükeoğlu Alişâh Rûy-i Irâk’ı şûbeler arasında sınıflandırırken, diğer kuramcılar terkîbler arasında vermişlerdir. Yine Maragalı’nın Isfahânek şûbesi dizisinden son iki perdenin çıkarılarak Rûy-i Irâk şûbesi perdelerini elde ettiği görüşü, Bükeoğlu Alişâh’ın verdiği Rûy-i Irâk şûbesi dizisiyle örtüşmektedir. C+B=T aralığının çıkarılmasıyla geriye kalan perdelerden ilk dördünün oluşturduğu aralık, XV. yüzyılda tanımlanan Irâk

dörtlüsünü vermektedir. İşte XV. yüzyıl boyunca sözel seyir tanımlarıyla Rûy-i Irâk terkîbini açıklayan kuramcılar da ifadelerinde, terkîbin Irâk karar verdiği görüşünü savunmuşlardır. Anlaşılacağı gibi, yüzyıl başından sonuna kadar Rûy-i Irâk terkîbini gerek dizisini vererek, gerekse sözel seyir tanımıyla açıklayan kuramcılar aynı görüşü paylaşmışlardır. Sadece Abdullahoğlu Hızır karar perdesinde onlardan ayrılmış ve kararın Dügâh perdesinde olması gerektiğini savunmuştur.

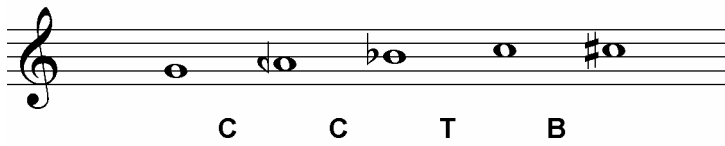
2.220. Sabâ

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Sabâ makâmına yer verilmemiştir.

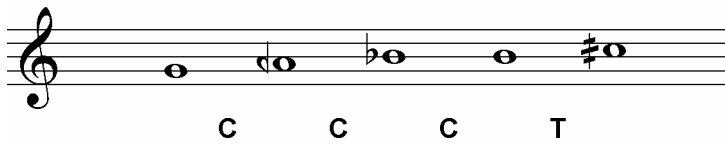
XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Sabâ, yirmidört şûbe arasında onyedinci olarak verilmiştir. Maragalı üç eserinde de Sabâ şûbesinin perdelerini farklı olarak göstermiştir. Şöyle ki; (Bardakçı, 1986: 75)

MACE'da;	H	Y	YB	Yh	YV
MAME'da;	H	Y	YB	YD	YZ
MAFE'da;	H	Y	YB	Yh	

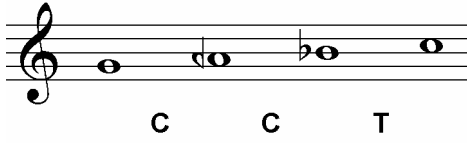
Maragalı'nın verdiği Sabâ şûbesi perdelerini günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

MACE'a göre Sabâ Şûbesi Perdeleri

MAME'a göre Sabâ Şûbesi Perdeleri

MAFA'ye göre Sabâ Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Sabâ makâmına yer verilmemiştir.

KYRM'de elli altı terkîb arasında kırkaltıncı olarak tanımlanan terkîb, "*Terkîb-i Sabâ*" adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Terkîb-i Sabâ oldur kim Nevrûz âğâz ede Segâh evinde karâr ede.*" (Demir, 1985: 62)

KE'da elli sekiz terkîb arasında kırksekizinci olarak tanımlanan terkîb, "*Terkîb-i Sabâ*" adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Terkîb-i Sabâ oldur ki Nevrûz âğâz ide Segâh evinde karâr ide.*" (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP'de Sabâ, yirmidört şûbe arasında ondokuzuncu olarak verilmiştir. Ancak perdeleri ve seyriyle ilgili bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004b: 12)

BDM'de Sabâ makâmına yer verilmemiştir.

AHKE'da elli sekiz terkîb arasında kırkbeşinci olarak tanımlanan terkîb, yine "*Terkîb-i Sabâ*" adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Terkîb-i Sabâ oldur ki Nevrûz âğâz ide ine Sigâh karâr ide.*" (Özçimi, 1989: 207)

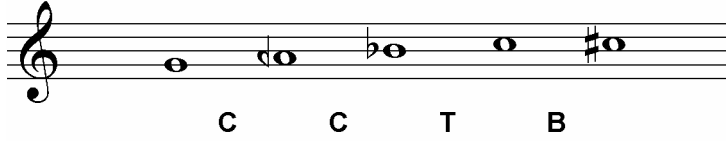
ŞFMM'da Sabâ, yirmidört şûbe arasında onyedinci olarak verilmiştir. Ancak Şirvanlı da Sabâ şûbesinin perdeleri ve seyriyle ilgili bir açıklama yapmamıştır. (Akdoğan, 1996:226)

K'da da Sabâ makâmı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

LF'de Sabâ, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında onyedinci olarak verilirken, yeni bilginlere göre adından söz edilmemiştir. Ladikli'ye göre eski bilginler Sabâ şûbesi için beş perde tanımlamışlardır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir:

Son	H	Y	YB	Yh	YV	Başlangıç
	C	C	T	B		

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

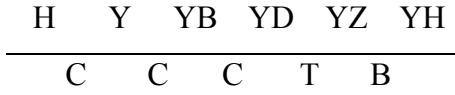

Ladikli'ye göre Sabâ Şûbesi Perdeleri

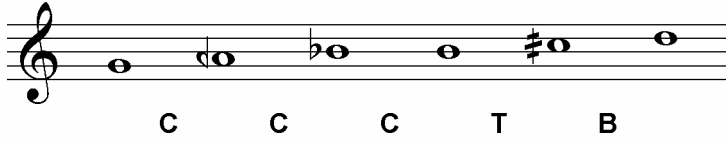
Ladikli Sabâ şûbesinin karar perdesinin Segâh perdesi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bu diziye Nevrûz-u Arâb adının verildiğini de bilgilerine eklemiştir. (Tekin, 1999: 169)

LZE'da Sabâ makâmına yer verilmemiştir.

BAMU'de Sabâ, yirmidört şûbe arasında onaltıncı olarak verilmiştir. Altı perdeden oluşan Sabâ şûbesinin perdeleri Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 68)

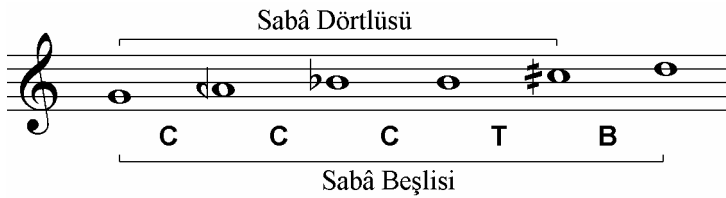

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Sabâ Şûbesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişâh dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde Sabâ dörtlü ve beşlisine de yer vermiş ve aşağıdaki gibi göstermiştir: (Çakır, 1999: 129)

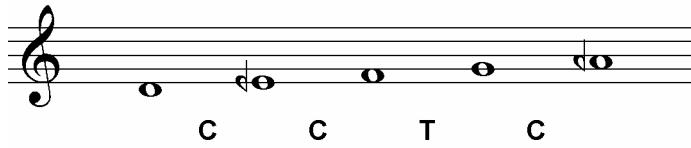

Bükeoğlu Alişâh'a göre Sabâ Dörtlü ve Beşlisi

BAMU’de beş perdeden oluşan Sabâ adı verilen bir dizi daha tanımlanmıştır. Bu dizinin perdeleri de aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 139)

A	C	h	H	Y
C	C	T	C	

Bu perdeleri de günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

Bükeoğlu Alişâh’a göre Sabâ Şûbesi Perdeleri

Yukarıda verilen bu beşliye XV. yüzyılda eksik Hüseyinî beşlisi adı da verilmiştir.

SEM’da Sabâ ellisekiz terkîb arasında yirmiikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Sabâ oldur ki Nevrûz ide âğâz

Karar idüib Sigâh evinde ide sâz” (Arısoy, 1988: 139)

KRM’de Sabâ makâmına yer verilmemiştir.

Mûsikî tarihinde XV. yüzyıl edvârlarında açıklanmaya başlanılan Sabâ, kimi kuramcıya göre şûbeler arasında, kimisine göre ise terkîbler arasında yerini almıştır. Maragalı’nın üç eserinde farklı olarak tanımladığı perdeler, kendisinden sonraki kuramcıların görüşlerini de etkilemiş olabileceği düşüncesindeyiz. Sabâ makâmı dizilerinde hemfikir olunan ilk üç aralık, sözel seyir tanımlı yapan kuramcıların görüşleriyle örtüşmektedir. Şöyle ki; ilk üç aralık Nevrûz cinsini vermektedir. Sözel seyir tanımlı yapan kuramcılar da Sabâ makâmının seyrine Nevrûz ile başlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Karar perdesi konusunda da aynı görüşü paylaşarak Segâh perdesi olduğunu belirtmişlerdir.

2.221. Sâzkâr

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Sâzkâr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Sâzkâr makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Sâzkâr, ellidokuz terkîb arasında kırkbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sâzkâr oldur ki Sigâh başlana ve Mâye göstere amma Râst karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Sâzkâr, elli altı terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sâzkâr oldur ki Segâh âğâz ide Mâye göstere Karçığâr göstere Râst evinde karâr ide.*” (Sekizli, 2000: 66)

KE’da Sâzkâr, ellisekiz terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sâzkâr oldur ki Segâh âğâz ide in Mâye göstereyine çıka Râst evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Sâzkâr, elli terkîb arasında yirmidördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sâzkâr oldur kim Sigâh âğâz idüp Mâye gösterüp Karçığâr yüzinden Râst karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Sâzkâr, ellidört terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Ger âğâz iderse Si-gâh’ı tamâm
İnüp Mâye göstereyün âhı tamâm
Karâr eyleyincek ide Karçığâr
Dilerse ki yolu bile Sâz-kâr”* (Ceyhan, 1997: 738)

AHKE’da Sâzkâr, ellisekiz terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sâzkâr oldur kim Sigâh âğâz ide temâm inüb Mâye göstere yine çıkâ Râst evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Sâzkâr makâmına yer verilmemiştir.

K’da Sâzkâr ellidört terkîb arasında yirmibeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Ger ağaz iderse Segâhı temâm
İnüb Mâye gösterse her hâş u âm
Karâr eylesün di ana Karçığâr
Diler sana sâz eyleye Sâzkâr” (Cevher, 2009: 13)

LF, LZE ve BAMU’de Sâzkâr makâmına yer verilmemiştir.

SEM’da Sâzkâr, ellisekiz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Sigâh âğâz idüb in Mâye evine
Koma elden işreti canun sevine

Girü çık Râst evinde it temekkün
Otur işret makâmında it tavattun” (Arısoy, 1988: 144)

KRM’de Sâzkâr, kırksekiz terkîb arasında beşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Sâzkâr oldur ki Segâh temâm âğâz idüb aşığa inüb Mâye gösterüb çıkub gene Râst hânesinde karâr ider.” (Tezel, 1996: 35, 46)

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yerini almaya başlayan Sâzkâr, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Maragalı, Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh edvârları dışında, hemen her edvârda yerini almış ve aynı görüşle açıklanmıştır. Ancak KYRM, RP, BDM ve K’da kuramcılar, Mâye seslendirildikten sonra karara giderken Karçığâr seslendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

2.222. Sebzendersebz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Sebzendersebz makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Sebzendersebz makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Sebzendersebz, ellidokuz terkîb arasında ellibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Sebz ender sebz oldur ki Çehargâh ve Büzürg ve Mâye ve Pençgâh ve Râhevi ve Selmek ve Uzzâl cem ola.”(Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Sebzendersebz, elli altı terkîb arasında ellibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sebz-ender-sebz oldur kim Çargâh Büzürg Hicâz Mâye Pençgâh Rehâvî Nühüft Uzzâl cem ola adın Sebzendersebz koyalar vardı Muhammed Lala bu sekiz makâmı cem itdi.*” (Demir, 1985: 63; Sekizli, 2000: 68)

KE’da Sebzendersebz, ellisekiz terkîb arasında ellisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sebz-ender-sebz oldur ki Çargâh ve Büzürg ve Hicâz ve Mâye ve Pençgâh ve Rehâvî ve Nühüft ve Uzzâl cem idüb Sebz-ender-sebz deyü Mehmed Lâle ad viridi.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP’de Sebzendersebz, elli terkîb arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sebz-ender-sebz ez te’lif-i Mehmed Lâle ve cedvel-i şemaniye derân cânib mektûbest, evvel Çargâh Büzürg Hicâz Mâye Pençgâh Rehâvî Nühüft Uzzâl. Bu sekiz cem idüp Lâle Sebz-ender-sebz deyü ad viridi.*” (Cevher, 2004b: 18, 38)

BDM’de Sebzendersebz, ellidört terkîb arasında kırksekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Kaçan Mâye Büzürg Nühüft Çâr-gâh
Rehâvî vü Uzzâl ile Penç-gâh
Bu yidi ki cem olma usitâd
Ana Sebz-ender-sebiz kodı ad*” (Ceyhan, 1997: 740)

AHKE’da Sebzendersebz, ellisekiz terkîb arasında ellisekizinci olarak, Sebzendersebzâ adıyla verilmiştir. Bu terkîb için yapılan açıklama şöyledir: “*Sebzendersebzâ oldur kim Çargâh Büzürg-i Hicâz Mâye Pençgâh Rehâvî. Nühüft Uzzâl cem’i ülä viridi Muhammedi Lâlâ bunları cem itdi. Adın Sebzender-sebz kodı.*” (Özçimi, 1989: 208)

ŞFMM’da Sebzendersebz makâmına yer verilmemiştir.

K’da Sebzendersebz, ellidört terkîb arasında kırksekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Kaçan Mâye Büzürg Nühüft Çarigâh
Rehâvîyle Uzzâl hem Pençgâh
Bu yedi ki cem ola bil üstâz
Ana sebz ender sebz kodı âd*” (Cevher, 2009: 17)

LF ve LZE’da Sebzendersebz makâmına yer verilmemiştir.

BAMU’de de Sebzendersebz makâmına yer verilmemiştir.

SEM’da Sebzendersebz, ellisekiz terkîb arasında ellisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Hicâz Mâye vü Büzürge Pençgâh

Rehâvîle Nühüft Uzzâl-i Çargâh

Bunları bir yire cem iden üstâz

Ki Sebz-ender-sebz didi işbuna âd” (Arısoy, 1988: 163)

KRM’de Sebzendersebz makâmın yer verilmemiştir.

Urmiyeli ve Şirazlı edvârlarında adından söz edilmeyen Sebzendersebz terkîbi, XV. yüzyıl başında Maragalı edvârlarında da tanımlanmamıştır. Mûsikî edvârlarında Ahmedoğlu Şükrullah ile yerini almaya başlayan terkîb, yüzyıl sonuna kadar Şirvanlı, Ladikli, Bükeoğlu Alişâh ve Kadioğlu dışında tüm edvârlarda açıklanmıştır. Muhammed Lala tarafından oluşturulan Sebzendersebz terkîbi, terkîb anlayışına birebir uyan yapıdadır. Sekiz makâmın birleşmesinden oluşmuştur. Bu makâmalar; Çargâh, Büzürg, Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft ve Uzzâl’dir. Genel olarak bu sıralamaya uyan kuramcıların yanı sıra, farklı görüşlerde olanlar da vardır. Ahmedoğlu Şükrullah Hicâz makâmını çıkararak, yedi makâm saymış ve Nühüft terkîbi yerine de Selmek âvâzesinin seslendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. BDM ve K’da ise yine Hicâz makâmı verilmemiş ve sıralama da diğer edvârlardan farklı olarak Mâye, Büzürg, Nühüft, Çargâh, Rehâvî, Uzzâl ve Pençgâh olarak açıklanmıştır.

2.223. Segâh

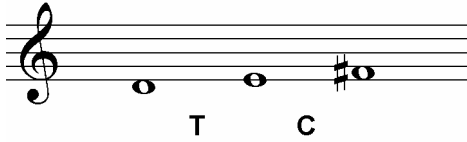
XIII. yüzyılda USKE’da Segâh makâmına yer verilmemiştir. Segâh, Urmiyeli Edvârî’nda sadece perde adı olarak geçmektedir. XV. yüzyıl sonuna kadar Segâh perdesi Ebced nota yazısı ile (V) simgesi ile gösterilmiştir. Bu perde günümüz nota yazısında fa(#)’e karşılık gelen ve Irâk adı verilen perdedir.

Urmiyeli'den sonra ŞDT'da Segâh makâmına yer verildiği belirtilmiştir. Ancak makâmın perdeleri ve seyri ile ilgili herhangi bir bilgi günümüze ulaşmamıştır. (Levendoglu, 2002: 231)

XV. yüzyılda Maragalı, Segâh'ı yirmidört şûbe arasında ikinci olarak sınıflandırmıştır. Hatırlanacağı gibi, Maragalı bu yirmidört şûbenin tam ve bağımsız diziler olmadığını, kimisinin özellik taşımayan bir dizi şeklinde olduğunu, kimisinin de iki sestem meydana geldiğini söylemiştir. Bunların makamların işlenmesine yaradığını, eklendikleri makamın dizisini zenginleştirdiklerini belirtmiştir. İşte bu yapıdaki Segâh da Maragalı'ya göre üç perdeden oluşmuştur. Bu perdeler aşağıdaki gibidir: (Bardakçı,1986: 64,70)

A	D	V
<hr/>		
T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Segâh Şûbesi Perdeleri

AŞEM'de Segâh, dört âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Ancak perdeleri hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu; 2007: 166)

KYRM, KE, RP, BDM, AHKE ve K'da Segâh dört şûbe arasında üçüncü olarak verilmiştir. ŞFMM'da ise yirmidört şûbe arasında ikinci olarak sınıflandırılmıştır. Ancak bu eserlerde de Segâh şûbesinin perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

LF'de eski bilgilere göre Segâh, yirmidört şûbe arasında ikinci olarak verilmiştir. Üç perdeden oluşmuştur. Bu perdeler Maragalı'nın tanımladığı Segâh şûbesi perdeleri ile aynıdır. Ladikli ayrıca şu bilgiyi de eklemiştir: *"Bu, pest taraftan değiştirilir. Her ne zaman tiz tarafından kullanılırsa, bir grup bilgine göre buna, Türkî Hicâz adı verilir."* LF'de yeni bilgilere göre ise Segâh, dört şûbe arasında

üçüncü olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Tekin, 1999: 161, 172, 204)

LZE’da da Segâh, dört şûbe arasında üçüncü olarak verilmiştir. (Dalkıran, 1983: 53)

BAMU’de Segâh, yirmidört şûbe arasında ikinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın Segâh şûbesi için tanımladığı üç perde, Maragalı’nın tanımladığı perdelerle aynıdır. (Çakır, 1999: 133)

SEM’da dört şûbe arasında Segâh, üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Sigâhun perdesinden it girü âgâz

Otur Râstun evinde kılmagıl nâz” (Arısoy, 1988:122)

KRM’de Segâh yine dört şûbe arasında üçüncü olarak verilmiştir ve şöyle tanımlanmıştır: “...kendü hânesinden âgâz idüb aşğa gidüb Dügâh hânesinden inüb Râst hânesinde karâr ider kendü hânesinden yukaru Çârgâh, Pençgâh hânelerin seyrider işde Segâhın seyri bunlardır.” (Tezel, 1996: 35)

Anlaşılacağı gibi Segâh makâmı XV. yüzyıldan itibaren edvârlarda yerini almaya başlamıştır. XV. yüzyılın önemli kuram kitaplarında şûbe olarak sınıflandırılan Segâh, terkîblerin oluşumunda da önemli rol oynamıştır. XIII. yüzyıldan itibaren perde adı olarak da kullanılan Segâh, değişkenlik göstermiştir ancak günümüze kadar yine perde adı olarak da varlığını sürdürmüştür. XV. yüzyılda ilk olarak Maragalı, Segâh şûbesini “T” ve “C” aralıklarını veren üç perde ile tanımlamıştır. Kırşehirli, Abdullahoğlu Hızır, Bedri Dilşad, Şirvanlı ve Ladikli, Maragalı’nın görüşünü devam ettirmiş, Segâh’ı şûbeler arasında sınıflandırmış ve üç perdeden oluştuğunu belirtmişlerdir.

Bu bilgiler ışığında görülüyor ki, Segâh XV. yüzyılın kuram kitaplarında, tam bir dizi oluşturacak şekilde tanımlanmamış, üç perdeden oluşan bir şûbe olarak açıklanmıştır. Bu şûbenin, terkîblerin oluşumunda da önemli rol oynadığı edvârlarda göze çarpan önemli bir ayrıntıdır. Bu dönemde, perde adı olarak da kullanılan Segâh’ın, XV. yüzyıl sonunda Seydî’nin anlatımıyla kısa da olsa seyir tanımı

yapılmıştır. Segâh şûbesi, Seydî'nin kendi hanesi diye tanımladığı Segâh perdesinden başlayıp, aşağı Dügâh perdesine iner, daha sonra Râst perdesinde karar verir.

Daha sonraki yüzyıllarda oluşumunu tamamlayan ve makâm olarak tanımlanan Segâh'ın, temellerinin XV. yüzyılda atıldığı kanaatindeyiz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi XV. yüzyıl kuramcıları, iki farklı oluşumu birleştirerek yeni terkîbler oluşturmuşlardır. Abdullahoğlu Hızır bu konuda öncü kuramcılardandır. Ahmedoğlu Şükrullah, Kırşehirli, Bedri Dilşad ve Seydî de bu görüşe katılan kuramcılardan bazılarıdır. Segâh şûbesi ile bir âvâze ve yine Segâh şûbesi ile bir terkîbi biraraya getirerek yeni bir terkîb oluşturma yolunda iki örnek sunmuşlardır. Bu terkîblerin adları aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Segâh Mâye
2. Segâh-ı Acem

2.224. Segâh Mâye

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Segâh Mâye makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Segâh Mâye makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM'de Segâh Mâye, ellidokuz terkîb arasında ellibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sigâh Mâye oldur ki Sigâh tamâm göstere ve ine Mâye karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM'de Segâh Mâye, elli altı terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Segâh Mâye oldur kim Segâh göstere, ine yine Mâye karâr ide.*” (Demir, 1985: 62, 82)

KE'da Segâh Mâye, ellisekiz terkîb arasında kırkyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Segâh Mâye oldur ki segah temâm göstere ine Mâye karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 49)

RP'de Segâh Mâye, elli terkîb arasında onbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sigâh Mâye oldur ki Sigâh âgâz ide Mâye karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Segâh Mâyê, ellidört terkîb arasında elliikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Tamâm gösteren âdem Sigâh-ı Mâyê karâr
İder ise distün ana Si-gâh Mâyê yarar”* (Ceyhan, 1997: 740)

AHKE’da Segâh Mâyê, ellisekiz terkîb arasında kırkikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“Sigâh Mâyê oldur ki Sigâh âğâz ide ine Mâyê karâr ide.”* (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Segâh Mâyê makâmına yer verilmemiştir.

K’da Segâh Mâyê, ellidört terkîb arasında elliikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Segâhun sonı Mâyê kılsa karâr
İdebilecekdi Segâh Mâyê yarar”* (Cevher, 2009: 18)

LF ve LZE’da Segâh Mâyê makâmına yer verilmemiştir.

BAMU’de de Segâh Mâyê makâmına yer verilmemiştir.

SEM’da Segâh Mâyê, ellisekiz terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Sigâh göster temâm in Mâyê evinden
Karâr eyle ehl-i zevkûn meşrebinde”* (Arısoy, 1988: 136)

KRM’de Segâh Mâyê makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yerini almaya başlayan Segâh Mâyê, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Yüzyıl sonuna kadar adının geçtiği eserlerde, aynı tanımlarla açıklanmıştır. Kuramcılar XV. yüzyılın terkîb anlayışına uygun olarak, Segâh şûbesi ile Mâyê âvâzesini birleştirerek bu terkîbi oluşturmuşlardır. Bu sebeptendir ki; Segâh Mâyê terkîbinin seyrine Segâh ile başlanılıp, Mâyê ile karar verildiği görüşündedirler.

2.225. Segâh-ı Acem

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Segâh-ı Acem, ellidokuz terkîb arasında kırksekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sigâh Acem oldur ki Sigâh başlana ine Acem karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Segâh-ı Acem, elli altı terkîb arasında kırkdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Segâh-ı Acem oldur kim Segâh âğâze ede, Irâk yüzünden Dügâh karâr ede.*” (Demir, 1985: 62, 82)

KE’da Segâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında elliikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Segâh-ı Acem oldur ki Segâh âğâz ide dahi Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP’de Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

BDM’de Segâh-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Si-gâh olsa âğâz idincek anı
Acem’de karâr itse varsa sonı
Si-gâh-ı Acem didi üstâd ana
Yaraşduğunu bildi bu ad ana”* (Ceyhan, 1997: 739)

AHKE’da Segâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında elliikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sigâh-ı Acem oldur ki Sigâh âğâz ide dahi Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 208)

ŞFMM’de Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

K’da Segâh-ı Acem, ellidört terkîb arasında kırkbeşinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Segâh olsa âğâz idicek onı
Acemde karâr itse verse sonu*

Segâh-ı Acem didi üstâzı ana
Bilür kim yaraşur bu adı ana” (Cevher, 2009: 17)

LF ve LZE’da Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

BAMU’de Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

SEM’da Segâh-ı Acem, ellisekiz terkîb arasında kırksekizinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Ger âğâz itseler bank-i Sigâhda
Irâk yüzinden inseler Dügâhda

Karâr itse Sigâh olur Acemle
Hoş olur hemdem olmak muhteremle” (Arısoy, 1988: 158)

KRM’de Segâh-ı Acem makâmına yer verilmemiştir.

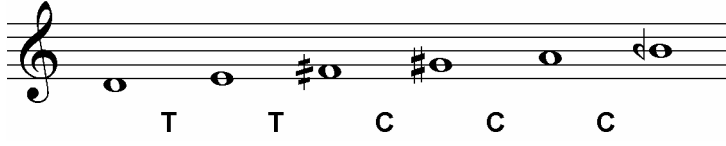
XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yerini almaya başlayan Segâh-ı Acem, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Yüzyıl sonuna kadar adının geçtiği eserlerde, aynı tanımlarla açıklanmıştır. Kuramcılar XV. yüzyılın terkîb anlayışına uygun olarak, Segâh şûbesi ile Acem terkîbini birleştirerek bu terkîbi oluşturmuşlardır. Kimi kuramcı sadece Segâh başlayıp Acem karar verdiğini belirtmiştir. Kimisi ise Irâk gösterdikten sonra Dügâh perdesinde karar verdiğini vurgulamıştır. Bu ifade de hatırlanacağı gibi Acem terkîbinin gereğidir.

2.226. Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da Selmek, altı âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Urmiyeli ud telleri üzerinde açıkladığı Selmek perdelerini Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi vermiştir: (Uygun,1999: 95; Levendoğlu, 2002: 174)

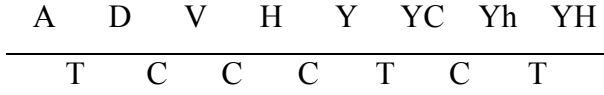
A	D	Z	T	YA	YC
<hr/>					
T	T	C	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

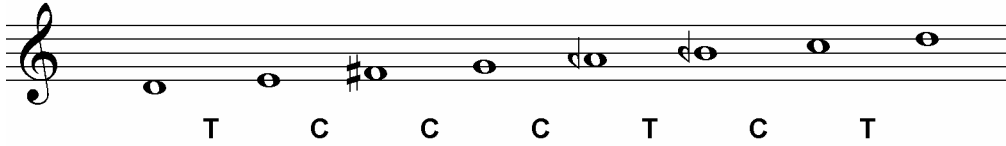

Urmiyeli'ye göre Selmek Âvâzesi Perdeleri

Urmiyeli ayrıca, “*Selmek Zengüledir*” bilgisini de açıklamalarına eklemiştir. Kırkikinci devir olarak açıkladığı Zengüle dizisi kaydı yanında Selmek âvâzesi kaydı da bulunduğu bildirilmiştir. Bu perdeler ve aralıklar da aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 192)

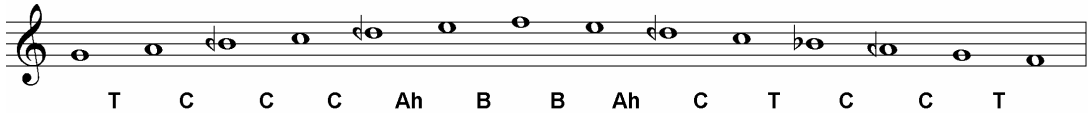

Yukarıdaki diziyi günümüz nota yazısına aktaracak olursak;

Urmiyeli'ye göre Selmek Âvâzesi Perdeleri

XIV. yüzyılda ŞDT'da Selmek, yine âvâzeler arasında sınıflandırılmıştır. Şirazlı'nın Selmek âvâzesi için yaptığı tanım, bir çeşit seyir niteliği taşımaktadır. Şöyle ki; (Levendoğlu, 2002: 175)

Şirazlı'ya göre Selmek Âvâzesi Perdeleri

Şirazlı'nın verdiği seyir özelliği taşıyan bu tanımda görüldüğü gibi, makâmın ses sahası ve perdelerde Urmiyeli'nin verdiği perdeler ile farklılıklar bulunmaktadır.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Selmek, altı âvâze arasında ikinci olarak sınıflandırılmıştır. Maragalı'nın Selmek âvâzesi için verdiği perdeler, Urmiyeli'nin ud telleri üzerinde açıkladığı perdelerle aynıdır. (Bardakçı, 1986: 68)

AŞEM'de Selmek, altı âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Dizisi ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmezken, Urmiyeli Edvarı'ndaki gibi “*Selmek Zengüledir*” ifadesi Ahmedoğlu Şükrullah Edvarı'nda da yerini almıştır. Ahmedoğlu Şükrullah ayrıca Selmek âvâzesinin seyrine “YA” perdesinden başlanması gerektiği bilgisini de eklemiştir. (Kamiloğlu, 2007: 95)

KYRM'de Selmek, yedi âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Dizisi ile ilgili açıklama yapılmamıştır. Ancak eserin sonunda, makâm ve âvâzelerin birbirleriyle ilişkileri konusunun işlendiği bölümde, Selmek'in Isfahân ve Râst'dan oluştuğu ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca Selmek, Râst makâmı içinde yerini almış ve genişlemesiz olduğu bilgisi de eklenmiştir. (Sekizli, 2000: 50)

KE'da Selmek, yedi âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Dizisi ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2004a: 10)

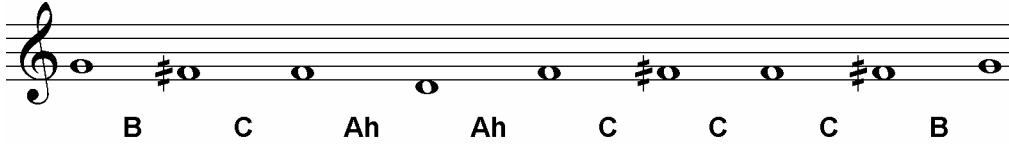
RP'de ise Selmek, yedi âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Makâmların birleşiminden âvâzelerin oluştuğunu belirttikleri bölümde de Ahmedoğlu Şükrullah ile aynı görüşü savunarak, Isfahân ile Râst'ın birleşiminden Selmek âvâzesinin oluştuğu ifadesine yer verilmiştir. (Cevher, 2004b: 20)

BDM, AHKE, ŞFMM ve K'da da Selmek âvâzeler arasında sınıflandırılmış ancak başka herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

LF'de Selmek, yeni bilginlere göre yedi âvâze arasında üçüncü olarak verilmiştir. Selmek'in dokuz aralığı kapsayan on perdeden oluştuğu belirtilmiştir. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 192)

Son $\frac{H \quad Z \quad h \quad A \quad h \quad Z \quad h \quad Z \quad H}{B \quad C \quad Ah \quad Ah \quad C \quad C \quad C \quad B}$ Başlangıç

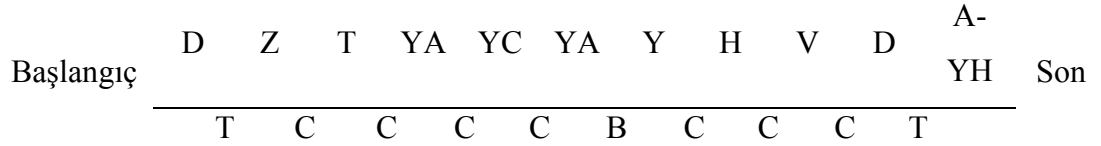
Bu perdeleri günümüz nota yazısını şu şekilde aktarabiliriz:

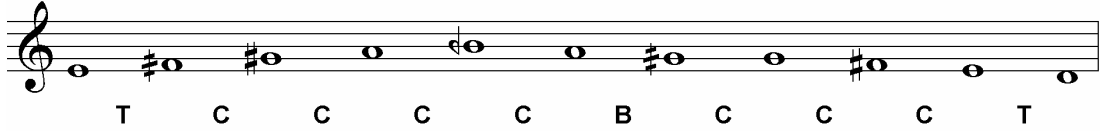
LF’de Yeni Bilginlere göre Selmek Âvâzesi Perdeleri

Ladikli’nin verdiği bu tanım, bir seyir niteliği taşımaktadır. “H” perdesi ile başlayıp yine “H” perdesi ile biten dört perdeden meydana gelen bir âvâze tanımlamıştır.

LF’de eski bilginlere göre Selmek ise altı âvâze arasında yine üçüncü olarak verilmiştir. Ladikli’nin eski bilginlere göre tanımladığı, onbir perdeden oluşan Selmek âvâzesi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 158)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

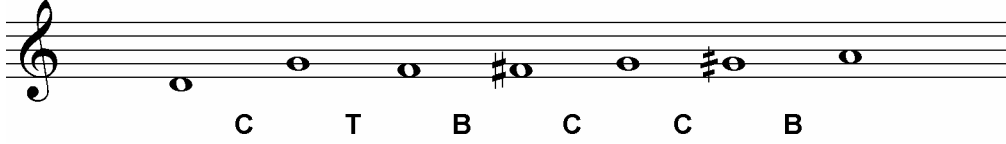
LF’de Eski Bilginlere göre Selmek Âvâzesi Perdeleri

Ladikli’nin verdiği bu tanım da seyir niteliği taşımaktadır. Seyir içindeki perdeleri incelediğimizde, Urmiyeli ve Maragalı’nın verdiği perdelerden çok da farklı olmadığı görülmektedir. Selmek perdeleri ile Zengüle perdelerinin karışımından oluştuğu dikkati çekmektedir. Ladikli’nin verdiği bu perdeler, Urmiyeli’nin “*Selmek, Zengüledir*” ifadesinin sebebi olabileceği kanaatindeyiz.

LZE’da ise yine yedi âvâze arasında üçüncü olarak sınıflandırılan Selmek için LF’deki gibi seyir niteliğinde bir tanıma yer verilmiştir. Yedi perdeyi içeren bu seyir, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Dalkıran, 1983: 50)

A	H	h	V	H	Y	YA
C	T	B	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

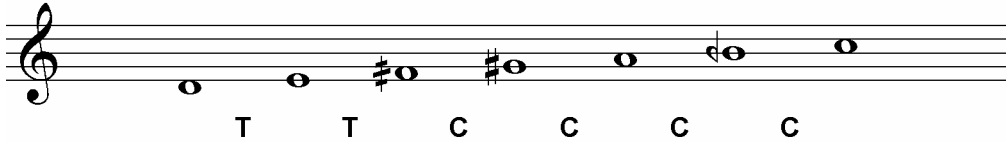

LZE'a göre Selmeq Âvâzesi Perdeleri

BAMU'de Selmeq, altı âvâze arasında birinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh Selmeq âvâzesini, Selmeq-i Kebîr ve Selmeq-i Saġîr adlarıyla iki çeşit olarak tanımlamıştır. Selmeq-i Saġîr dizisi, Urmiyeli ve Maragalı'nın verdiği perdelere "Yh" perdesinin eklenmesi ile oluşmuştur. Bu dizi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir. (Çakır, 1999: 131)

A	D	Z	T	YA	YC	Yh
T	T	C	C	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Selmeq-i Saġîr Âvâzesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişâh'ın Selmeq-i Kebîr adıyla tanımladığı dizi ise bileşik diziler (terkîbler) adıyla tanımladığı diziler arasında yerini almıştır. Bu dizi Segâh, Pençgâh-ı Zâid beşlisi ve içinde Râst dördlüsü olan Zengüle makâmı dizisinden meydana gelmiştir. Perdeler aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 189)

Pençgâh-ı Zâid Beşlisi

Segâh

Rast Dörtlüsü Hicâz Beşlisi

T C C C T C T

Zengüle Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh'a göre Selmek-i Kebîr Âvâzesi Perdeleri

Bükeoğlu Alişâh da Urmiyeli ve Maragalı'nın görüşünü izleyerek Zengüle dizisini temel almış Pençgâh-ı Zâid beşlisini eklemiştir. Zengüle dizisi içindeki Râst dörtlüsünün kullanımı da Kırşehirli'nin bu makâmın Râst'dan oluştuğu görüşünü desteklemektedir.

SEM'da Selmek, yedi âvâze arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Üçüncü âvâze Selmekdür işit hey
Hûş açgıl çeşm-i sem ün cânıla key

Bunun bil mahreci Zengüledendir

Mehattı Râst evinde nice iner gör” (Arısoy, 1988: 114)

KRM'de Selmek, yedi âvâze arasında üçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Selmek oldur ki Zengüle ile Büzürğden Selmek hâsıl olur âğâzı karârgâhı
Çargâh hânesidir.” (Tezel, 1996: 31, 46)

Selmek'ten yine üçüncü âvâze olarak bahseden Seydî, mahreci derken çıktığı yer, kapı olarak Zengüle'yi söylemiştir. Kendinden önceki kuramcıların görüşleri ile aynı doğrultuda Zengüle ilişkisini vurgulamıştır. Râst evinde karar verir diyerek de karar perdesinde de görüş birliğini sürdürmüştür.

Kadioğlu ise eserinin bir bölümünde Selmek âvâzesini, yukarıda belirttiğimiz gibi kısaca açıklamıştır. Başka bir bölümünde ise Selmek âvâzesini şöyle tanımlamıştır: “*Selmek oldur ki Zengüle ile Büzürgden Selmek hâsıl olur âğâzı ve karârgâhı Çargâh hânesidir. Bunun Selmek olması budur ki Çargâh hânesinden âğâz idüb aşığı gidüb Segâh ve Dügâh ve Râst hânelerin seyr idüb çıkub gene Çargâh hânesinde karâr idesin amma bu seyri itdiği yerde Dügâh ve Segâh hânelerin gâh gâh aşırđasın.*” (Tezel, 1996: 31, 33)

Anlaşılacağı üzere Kadioğlu, Selmek’in Zengüle ve Büzürg’ten oluştuğunu söylemiştir. Başlangıç ve karar perdesi Çargâhtır. Segah, Dügâh ve Râst perdelerine indikten sonra yine Çargâh perdesine gelir ve karar verir. Seyir sırasında zaman zaman Segâh ve Dügâh perdelerine basmadan diğer perdelerde dolaştığını belirtmiştir.

Kadioğlu’na kadar olan kuramcılarda, yakın görüşlerin ışığı altında Selmek ile ilgili bir fikre varabiliyoruz. Urmiyeli’den itibaren Zengüle makâmına olan yakınlığı ile tanımlanan Selmek, XV. yüzyıl sonunda son şekliyle “A D Z T YA YC Yh” perdeleriyle kullanılmıştır. Karar perdesi Râst olarak belirtilmiştir. XV. yüzyıl sonunda Kadioğlu’nun görüşlerinden de anlaşılacağı gibi, gerek karar perdesi gerekse dizinin, XV. yüzyıl sonundan itibaren değişikliğe uğramaya başladığı kanaatindeyiz. Kantemiroğlu’ndan sonra terkîbler arasında yerini almış olması, başka makâm dizilerinin de eklenmiş olacağı düşüncesini uyandırmaktadır. Selmek makâmının Arel-Ezgi kuramına göre farklı bir diziyle karşımıza çıkmış olması bu görüşü doğrulamaktadır. Ancak makâmın Râst ile olan yakın ilişkisinin, XV. yüzyıldan günümüze kadar süregeldiği dikkati çekmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, XV. yüzyılda Selmek âvâzesi yalnız başına tam bir dizi özelliği göstermemiştir. Ancak makâm dizileriyle birleştirilerek tam bir dizi özelliği göstermiş, bu dizilere de terkîb adı verilmiştir. AHKE’da tanımlanan terkîbler arasında, Selmek âvâzesinin yer aldığı oniki terkîb bulunmaktadır. Bu terkîblerin isimleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Selmek-i Bûselik
2. Selmek-i Büzürg
3. Selmek-i Hicâz

4. Selmek-i Hüseyinî
5. Selmek-i Irâk
6. Selmek-i Isfahân
7. Selmek-i Kûçek
8. Selmek-i Nevâ
9. Selmek-i Râst
10. Selmek-i Rehâvi
11. Selmek-i Uşşâk
12. Selmek-i Zengüle

2.227. Selmek-i Bûselik

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Bûselik terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Bûselik sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Bûselik Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzyedinci sırada yer almıştır. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 26, 51)

M. Sadreddin Özçimi AHKE üzerine yaptığı çalışmasında Selmek-i Bûselik terkîbine yer vermemiştir. Ancak Gültekin Oransay ve Kazım Uz bu terkîbin Abdullahoğlu Hızır terkîbleri arasında yer aldığını belirtmişlerdir. Hatta Kazım Uz, Abdullahoğlu Hızır’ın terkîbleri açıkladığı gibi, Selmek-i Bûselik terkîbinin Selmek âvâzesine Bûselik makâmının eklenmesinden meydana geldiğini de vurgulamıştır. (Oransay, 1964: 62)

2.228. Selmek-i Büzürk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Büzürg sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Büzürg, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Büzürg oldur kim Isfahândan Râsta Selmek âğâz ide çıkâ Dügâhdan Nerm Isfahâne Büzürg karâr ide.*” (Özçimi, 1989:214)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Büzürg terkîbi de Selmek âvâzesine Büzürg makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.229. Selmek-i Hicâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Hicâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Hicâz sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Hicâz Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzüymibeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Hicâz oldur kim Selmek âğâz ide ine Râstdan Nerm Isfahâne Hicâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Hicâz terkîbi de Selmek âvâzesine Hicâz makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.230. Selmek-i Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Hüseyinî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Hüseyinî sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Hüseyinî, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzondokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Hüseyinî oldur kim Muhayyerden Selmek âğâz ide temâm çıkâ Hüseyinî göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Hüseyinî terkîbi de Selmek âvâzesine Hüseyinî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.231. Selmek-i Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Irâk sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Irâk, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında

seksenüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Irâk oldur kim Isfahândan Selmek âğâz ide temâm göstere Irâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989:213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzedan oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Irâk terkîbi de Selmek âvâzesine Irâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.231. Selmek-i Isfahân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

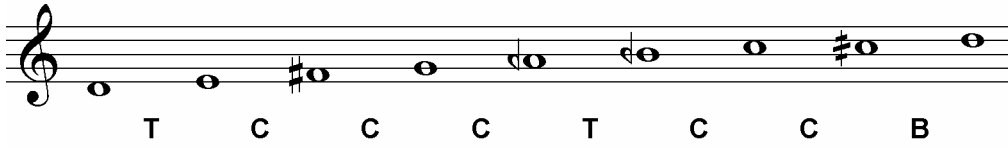
XV. yüzyılda Selmek-i Isfahân sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Isfahân, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında seksendokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Isfahân oldur kim ya Muhayyerden ya Dügâhdan Selmek âğâz ide ine Dügâhına Isfahân karâr ide.*” (Özçimi, 1989:213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzedan oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Isfahân terkîbi de Selmek âvâzesine Isfahân makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

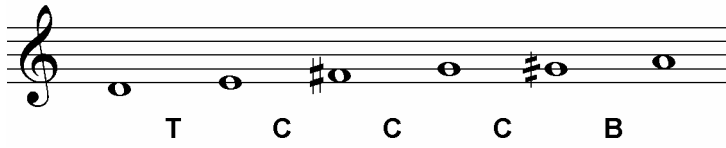
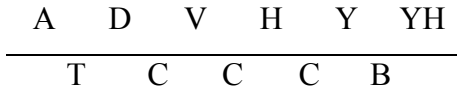
2.233. Selmek-i Kebîr

XV. yüzyılda BAMU’de tanımlanan Selmek âvâzesinin ayrıldığı iki çeşitten biri Selmek-i Kebîr’dir. Bükeoğlu Alişâh’ın bileşik diziler (terkîbler) adıyla tanımladığı diziler arasında yerini almıştır. Bu dizi Segâh, Pençgâh-ı Zâid beşlisi ve içinde Râst dördlüsü olan Zengüle makâmı dizisinden meydana gelmiştir. Pençgâh-ı Zâid beşlisine Zengüle makâmının eklenmesinden oluştuğu belirtilmiştir. Ancak seyir esnasında Zengüle’nin mutlaka başa getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Selmek-i Kebîr âvâzesi perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 158, 189)

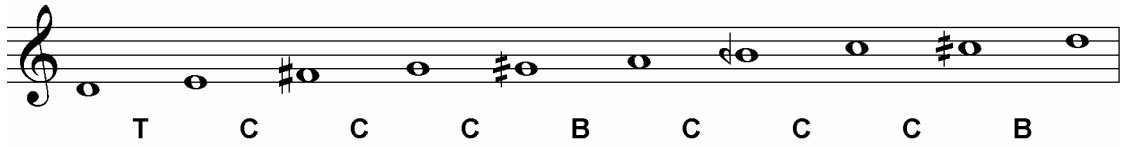
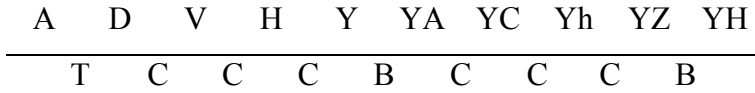
A	D	V	H	Y	YC	Yh	YZ	YH
<hr/>								
T	C	C	C	T	C	C	B	

Bükeoğlu Alişâh'a göre Zengüle Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh'a göre Pençgâh-ı Zâid Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh'a göre Selmek-i Kebîr Âvâzesi Perdeleri

2.234. Selmek-i Kûçek

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Selmek-i Kûçek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Kûçek sadece AHKE'da bulunmaktadır. Selmek-i Kûçek, Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında doksanbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Selmek-i Kûçek oldur kim İsfahândan Selmek âğâz ide temâm ine Râstdan Nerm Hüseyînide Kûçek karâr ide.*" (Özçimi, 1989:214)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Kûçek terkîbi de Selmek âvâzesine Kûçek makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.235. Selmek-i Nevâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Nevâ sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Nevâ Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Nevâ oldur kim Muhayyerden Selmek âğâz ide ine Pençgâhdan Dügâhı Nevâ karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Nevâ terkîbi de Selmek âvâzesine Nevâ makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.236. Selmek-i Râst

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Râst sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Râst, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Râst oldur kim Isfahândan Selmek âğâz ide ine karârgâhına çıkâ Râst göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989:213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Râst terkîbi de Selmek âvâzesine Râst makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.237. Selmek-i Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Rehâvî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Rehâvî sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Rehâvî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yuzonüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Selmek-i Rehâvî oldur kim Selmek temâm göstere çıkâ Rehâvî karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

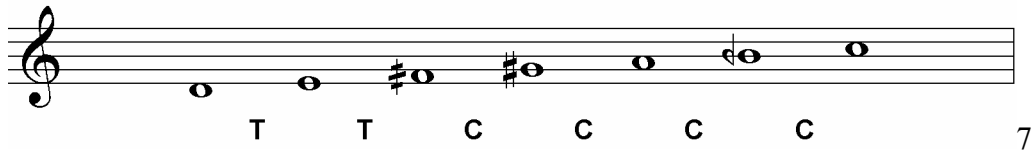
Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Selmek-i Rehâvî terkîbi de Selmek âvâzesine Rehâvî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.238. Selmek-i Saġîr

XV. yüzyılda BAMU’de tanımlanan Selmek âvâzesinin ayrıldığı iki çeşitten bir diğeri de Selmek-i Saġîr’dir. Bükeoğlu Alişâh Urmiyeli ve Maragalı’nın Selmek adıyla tanımladığı diziye sadece “Yh” perdesini ekleyerek Selmek-i Saġîr dizisinin meydana geldiğini belirtmiştir. Bu dizi Ebced nota yazısı sembelleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir. (Çakır, 1999: 131)

A	D	Z	T	YA	YC	Yh
T	T	C	C	C	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Selmek-i Saġîr Âvâzesi Perdeleri

2.239. Selmek-i Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Selmek-i Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Uşşâk sadece AHKE’da bulunmaktadır. Selmek-i Uşşâk, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yuzkırküçüncü sırada yer almıştır. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 26, 51)

M. Sadreddin Özçimi AHKE üzerine yaptığı çalışmasında, Selmek-i Uşşâk terkîbine yer vermemiştir. Ancak Gültekin Oransay ve Kazım Uz bu terkîbin Abdullahoğlu Hızır terkîbleri arasında yer aldığını belirtmişlerdir. Hatta Kazım Uz, Abdullahoğlu Hızır'ın terkîbleri açıkladığı gibi, Selmek-i Uşşâk terkîbinin Selmek âvâzesine Uşşâk makâmının eklenmesinden meydana geldiğini de vurgulamıştır. (Oransay, 1964: 62)

2.240. Selmek-i Zengüle

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Selmek-i Zengüle terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Selmek-i Zengüle sadece AHKE'da bulunmaktadır. Selmek-i Zengüle, Abdullahoğlu Hızır'ın "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbler arasında yüzyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: "*Selmek-i Zengüle oldur kim Pençgâhdan Selmek âğâz ide ine Zengüle göstere karâr ide.*" (Özçimi, 1989:214)

Abdullahoğlu Hızır "*Garîb Terkîbler*" adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzedan oluştuklarını belirtmiştir. Selmek-i Zengüle terkîbi de Selmek âvâzesine Zengüle makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.241. Sipihr

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Sipihr makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı da eserlerinde Sipihr makâmına yer vermemiştir.

Sipihr ilk olarak karşımıza AŞEM'de çıkmıştır. Ellidokuz terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Sipihr oldur ki Muhayyer başlana ve Hisâr yüzünden Kûçek karâr ide.*" (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM'de Sipihr, elli altı terkîb arasında otuzaltıncı olarak ve Sebahr adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Sebahr oldur ki Tiz Dügâh âğâz ide Hisâr yüzünden Kûçek evinde karâr ide.*" (Demir, 1985: 61; Doğrusöz, 1997: 28; Sekizli, 2000: 67)

KE'da Sipihr, elli sekiz terkîb arasında otuzsekizinci olarak ve yine Sebahr adıyla verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: "*Sebahr oldur ki Muhayyer âğâz ide Hisâr yüzünden ine Kûçek evinde karâr ide.*" (Cevher, 2004a: 14, 48)

RP’de ise Sipihr elli terkîb arasında otuzyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sipihr oldur kim Muhayyer âğâz idüp Hisâr yüzinden Kûçek karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Sipihr, ellidört terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

“*Muhayyer’den âğâz idüben Hisâr
Yüzün geçe Kûçek’de duta karâr
Sipihr oldı bilgil adın iy habîb
Ki sana bu fenden iriçe nasîb*” (Ceyhan, 1997:734)

AHKE’da ellisekiz terkîb arasında Sipihr otuzsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sipihr oldur kim, Muhayyer âğâz ide, ine Hisâr yüzünden Kûçek karâr ide*” (Özçimi, 1989:207)

ŞFMM’da Sipihr makâmına yer verilmemiştir.

K’da Sipihr ellidört terkîb arasında yirmialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“*Muhayyer’den Âğâz idüben Hisâr
Yüzün kaçâ Kûçekde ide karâr.*” (Cevher, 2009: 13)

LF ve LZE’da Sipihr makâmına yer verilmemiştir.

BAMU ve SEM’da da Sipihr makâmına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

KRM’de Sipihr, kırksekiz terkîb arasında yirmibirinci olarak yerini almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Sipihr oldur ki Tiz Dügâh hânesinden âğâz idüb Hisâr yüzünden inüb Kûçek hânesinde karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 39, 48)

XV. yüzyılda Ahmedoğlu Şükrullah ile edvârlarda açıklanmaya başlanılan Sipihr, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Bu edvârlarda aynı görüşlerle açıklanan Sipihr terkîbinin, XV. yüzyılda oluşturulduğu ve yüzyıl sonuna kadar hiçbir değişikliğe uğramadığı dikkati çekmektedir. Bu yüzyılda, Maragalı, Şirvanlı, Ladikli, Bükeoğlu Alişâh ve Seydî, Sipihr terkîbine edvârlarında yer vermezken, diğer

kuramcılar terkîbin seyrine Muhayyer perdesinden başlanılması gerektiği ve Hisâr seslendirdikten sonra Kûçek karar verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kimi kuramcıların Tiz Dügâh adını verdiği perde, anlaşılacağı gibi günümüz nota yazısına göre, Muhayyer perdesidir. Yüzyıl boyunca kuram kitaplarında, sözel seyir tanımı dışında, terkîbin perdelerini nota yazısı ile açıklama yoluna gidilmemiştir. Bu sebeple, Hisâr seslendirilir ifadesi ile makâmın tamamı mı yoksa perde olarak mı? Yine “Kûçek karâr ide” ifadesinde Kûçek makâmı dizisinin tamamı mı yoksa karar perdesinin mi kullanılacağı hakkında yorum yapamıyoruz. Sadece bazı kuramcıların, “Kûçek evinde karâr ide” ifadesi Kûçek makâmının karar perdesi olan Dügâh perdesinde karar verilmesi gerektiğini vurgulamış olabilecekleri düşüncesindeyiz.

2.242. Sünbüle

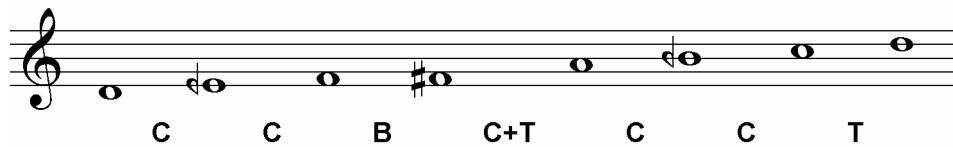
XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Sünbüle makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda ise Sünbüle makâmına Ladikli’ye kadar hiçbir edvârda yer verilmemiştir. Ladikli her iki edvârında da Sünbüle makâmına yer vermiş ve açıklamalar getirmiştir.

LF’de eski bilginlere göre makâm âvâze ve şûbe tasniflerinde yer almayan Sünbüle, yeni bilginlere göre, otuz terkîb arasında onikinci olarak verilmiştir. Yedi aralığı kapsayan sekiz perdeden oluşan Sünbüle terkîbi, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 194)

	A	C	h	V	YA	YC	Yh	YH	
Son	—————							Başlangıç	
	C	C	B	C ⁺	C	C	T		
				T					

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Sünbüle Terkîbi Perdeleri

LZE’da Sünbüle, otuzüç terkîb arasında beşinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin bu eserinde tanımladığı Sünbüle terkîbi dizisi de LF’de tanımladığı dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 56)

Ladikli her iki eserinde yaptığı sözel açıklamasında Sünbüle terkîbinin seyrine Nevâ makâmı perdeleri ile başlanması, kararının ise Kûçek makâmı perdeleri ile olması gerektiğini belirtmiştir.

XV. yüzyılda Ladikli’den sonra Sünbüle terkîbine yer veren sadece Kadioğlu’dur. KRM’de Sünbüle, kırksekiz terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Sünbüle oldur ki Tiz Dügâh hânesinde Nevâ âğâz idüb aşığa gidüb Kûçek karâr idersin. Yani Tiz Dügâh hânesinden Hüseyinî hânesine gelince Nevâ olur aşığası Kûçek olur.*” (Tezel, 1996: 39, 48)

XV. yüzyılda sadece iki kuramcının edvârlarında yer verdiği Sünbüle terkîbi için yapılan açıklama, iki eserde de aynıdır. Sünbüle terkîbinin seyrine, tiz taraftan başlanması gerektiği ve bu tiz bölgede Nevâ makâmı seslendirildikten sonra aşağı inilerek Kûçek makâmı sesleri ile karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylece, karar perdesinin de Kûçek makâmının karar perdesi olan Dügâh perdesi olduğu anlaşılmaktadır.

2.243. Şâh

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şâh makâmına yer verilmemiştir.

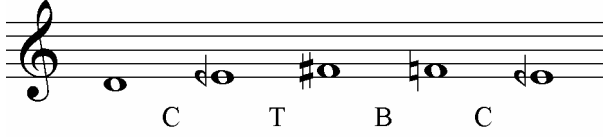
XV. yüzyılda Şâh, sadece BAMU’de adı geçen bir makâmdır. Bükeoğlu Alişâh bu makâmı, herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutmamıştır. BAMU’de dörtlü ve beşlilerin açıklandığı bölümde, sadece Sabâ ile yakınlığından söz edilmiştir. Bunun haricinde herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 27; Çakır, 1999: 27)

2.244. Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da Şehnâz, altı âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. Urmiyeli Şehnâz âvâzesinin perdelerini, Ebced nota yazısı simgeleri ile şöyle göstermiştir: (Uygun, 1999: 221)

A	C	V	h	C
C	T	B	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

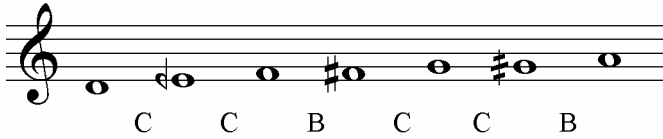

Urmiyeli'ye göre Şehnâz Âvâzesi Perdeleri

XIV. yüzyılda, ŞDT'da şûbeler arasında sınıflandırılan Şehnâz'ın perdeleri aşağıdaki gibi verilmiştir: (Levendoglu, 2002: 183)

A	C	h	V	H	Y	YA
C	C	B	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Şirazlı'ya göre Şehnâz Âvâzesi Perdeleri

Şirazlı'nın verdiği bu dizide, Urmiyeli'nin verdiği perdeler kullanılmıştır. Ancak perde dizilişinde ve sayısında farklılık göze çarpmaktadır.

XV. yüzyılda Şehnâz, Maragalı eserlerinde altı âvâze arasında altıncı olarak verilmiştir. Maragalı'nın verdiği bu dizi, Şirazlı'nın verdiği dizi ile aynıdır. (Bardakçı, 1986: 69)

Şehnâz, AŞEM'de altı âvâze arasında altıncı, KYRM'de yedi âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Ancak başka bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 95; Sekizli, 2000: 24)

KE, RP, BDM ve K'da Şehnâz, yedi âvâze arasında dördüncü sırada yerini almış ancak yine perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. (Cevher, 2004a: 10; Cevher, 2004b: 11; Ceyhan, 1997: 727; Cevher, 2009: 4)

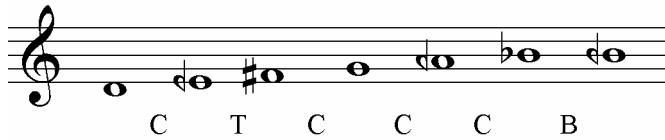
XV. yüzyılın diğer kuram kitaplarından AHKE’da Şehnâz, yedi âvâze arasında üçüncü, ŞFMM’da altı âvâze arasında altıncı olarak sınıflandırılmıştır ve yine perdeleriyle ilgili bilgi verilmemiştir. (Özçimi, 1989: 51; Akdoğan, 1996:225)

Ladikli ise iki önemli eserinde, Şehnâz’ı yedi âvâze arasında dördüncü olarak vermiştir. LF ve LZE’da verilen Şehnâz âvâzesi dizisi, Şirazlı’nın verdiği dizi gibi “A C h V H Y YA” perdelerinden oluşmuştur. Ayrıca Ladikli, eserlerinde makâmın seyrine tiz taraftan başlanması gerektiğini de vurgulamıştır. (Tekin, 1999: 159, 192; Dalkıran, 1983: 50; Levendoğlu, 2002: 183)

BAMU’de Şehnâz, altı âvâze arasında beşinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh’ın tanımladığı perdeler kendinden önceki kuramcılarının tanımladıklarından farklıdır. Şöyle ki; (Çakır, 1999: 132)

A	C	V	H	Y	YB	YC
<hr/>						
C	T	C	C	C	C	B

Görüldüğü gibi Bükeoğlu Alişâh “h” ve “YA” perdelerini diziden çıkartıp, “YB” ve “YC” perdelerini eklemiştir. Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

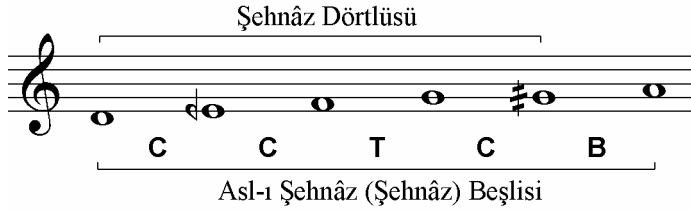

Bükeoğlu Alişâh’a göre Şehnâz Âvâzesi Perdeleri

BAMU’de dörtlü ve beşlilerin açıklandığı bölümde ise Şehnâz dörtlüsü ve Asl-ı Şehnâz beşlisi şöyle gösterilmiştir: (Çakır, 1990: 127)

A	C	h	H	Y	YA
<hr/>					
C	C	T	C	C	B

Bu perdeleri de günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişah'a göre Şehnâz Dörtlüsü ve Asl-1 Şehnâz (Şehnâz) Beşlisi

SEM'da Şehnâz, yedi âvâze arasında dördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Zîrefkend perdesinden çıkuban git

Irâkun perdesine var Nüzûl it” (ARISOY, 1988: 115)

KRM'de ise Şehnâz, yine yedi âvâze arasında dördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Şehnâz oldur ki Hicâz ile Kûçekden Şehnâz hâsıl olur âgâzı Hüseyinî hânesi olub karârgâhı Dügâh hânesidir tarîk budur ki Hicâz olmak için Çârgâh hânesi Pençgâh hânesine karîb olmuş idi Hüseyinî hânesinden âgâz idüb aşağa gidüb Pençgâh perdesinden evvel perdeye ve Segâh hânelerin seyridüb inüb Dügâh hânesinde karâr idesin” (Tezel, 1996: 33)

XIII. yüzyıldan itibaren varlığını sürdüren Şehnâz âvâzesi, XV. yüzyıl edvârlarında da âvâzeler arasında yerini almıştır. Maragalı'dan sonra Bükeoğlu Alişah'a kadar herhangi bir tanım yapılmayan Şehnâz için, Bükeoğlu Alişah yedi perde ve ayrıca Şehnâz dörtlü ve beşlilerini vererek, Arel-Ezgi kuramına göre tanımlanan Şehnâz makâmından farklı bir oluşum tanımlamıştır.

XV. yüzyıl sonuna gelindiğinde Seydî, Şehnâz âvâzesinin dizisini vermemiştir. Ancak sözel bir açıklamaya yer vermiş ve makâmın seyrine Zîrefkend ile başlayıp, Irâk perdesinde karar verdiğini belirtmiştir. Kadıoğlu ise yine sözel bir tanımla, makâmın Hicâz ile Kûçek makâmlarından oluştuğunu söylemiştir. Kadıoğlu'na göre Şehnâz makâmı, seyrine Hüseyinî perdesinden başlar, Pençgâh, Dik Hicâz ve Segâh perdelerini kullanarak Dügâh perdesinde karar verir. Kadıoğlu'nun *“Hicâz olmak için Çârgâh hânesi Pençgâh hânesine karîb olmuş idi.”* ifadesindeki

perde, XV. yüzyılda Dik Hicâz ve Arel-Ezgi kuramına göre Hicâz adıyla anılan perdedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, XV. yüzyılda Şehnâz âvâzesi de yalnız başına tam bir dizi özelliği göstermemiştir. Ancak makâm dizileriyle birleştirilerek tam bir dizi özelliği göstermiş, bu dizilere de terkîb adı verilmiştir. AHKE’da tanımlanan terkîbler arasında, Şehnâz âvâzesinin yer aldığı oniki terkîb bulunmaktadır. Bu terkîblerin isimleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Şehnâz Bûselik
2. Şehnâz Büzürg
3. Şehnâz Hicâz
4. Şehnâz Hüseyinî
5. Şehnâz Irâk
6. Şehnâz Isfahân
7. Şehnâz Kûçek
8. Şehnâz Nevâ
9. Şehnâz Râst
10. Şehnâz Rehâvi
11. Şehnâz Uşşâk
12. Şehnâz Zengüle

2.246. Şehnâz Bûselik

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Bûselik terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Bûselik terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Bûselik, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzotuzbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Bûselik oldur kim Hüseyiniden Şehnâz âgâz ide ine mukâbilinde Bûselik karâr ide.*”(Özçimi, 1989:216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Bûselik terkîbi de Şehnâz âvâzesine Bûselik makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.246. Şehnâz Büzürg

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Büzürgterkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Büzürg terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Büzürg, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında doksandokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Büzürg oldur kim Şehnâz âgâz ide ine Dügâhdan Nerm Isfahâne Büzürg karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzedan oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Büzürg terkîbi de Şehnâz âvâzesine Büzürg makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.247. Şehnâz Hicâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Hicâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Hicâz terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Hicâz, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzyirmiüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Hicâz oldur kim Muhayyerden Şehnâz âgâz ide ine Isfahândan Hicâz göstere Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989:215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzedan oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Hicâz terkîbi de Şehnâz âvâzesine Hicâz makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.248. Şehnâz Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV.yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Hüseyinî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Hüseyinî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Hüseyinî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzonyedinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Hüseyinî*

oldur kim Sigâhdan Şehnâz âğâz ide ine Hüseyinîden Dügâh karâr ide.” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Hüseyinî terkîbi de Şehnâz âvâzesine Hüseyinî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.249. Şehnâz Irâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Irâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Irâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Irâk, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında seksenbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Irâk oldur kim Hüseyinîden Dügâhe Şehnâz âğâz ide ine Irâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Irâk terkîbi de Şehnâz âvâzesine Irâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.250. Şehnâz Isfahân

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Isfahân terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Isfahân sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Isfahân Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında seksenyedinci sırada yer almıştır. (Durmaz, Daloğlu, 1990: 26, 52)

M. Sadreddin Özçimi AHKE üzerine yaptığı çalışmasında, Şehnâz Isfahân terkîbine yer vermemiştir. Ancak Gültekin Oransay bu terkîbin Abdullohoğlu Hızır terkîbleri arasında yer aldığını belirtmiş ve Abdullohoğlu Hızır’ın terkîbleri açıkladığı gibi, Şehnâz Isfahân terkîbinin Şehnâz âvâzesine Isfahân makâmının eklenmesinden meydana geldiğini de vurgulamıştır. (Oransay, 1964: 62)

2.251. Şehnâz Kûçek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV.yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Kûçek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Kûçek terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Kûçek Abdullahoğlu Hızır’ın “Garîb Terkîbler” adını verdiği terkîbler arasında doksantüçüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Kûçek oldur kim Hüseyînden Dügâhe Şehnâz âğâz ide Dügâhdan Nerm İsfahâna Kûçek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “Garîb Terkîbler” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Kûçek terkîbi de Şehnâz âvâzesine Kûçek makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.252. Şehnâz Nevâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Nevâ terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Nevâ, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzyirmidokuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Nevâ oldur kim Hüseyînden Şehnâz âğâz ide Dügâhdan Nerm Hüseyînde Nevâ karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Nevâ terkîbi de Şehnâz âvâzesine Nevâ makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.253. Şehnâz Râst

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Râst terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Râst terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Râst, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Râst oldur kim Hüseyînden Şehnâz âğâz ide ine Râst karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 213)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Şehnâz Râst terkîbi de Şehnâz âvâzesine Râst makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.254. Şehnâz Rehâvî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Rehâvî terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Rehâvî terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Rehâvî, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzonbirinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Rehâvî oldur kim Hüseyînden Şehnâz âğâz ide ine Rehâvî karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 215)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Şehnâz Rehâvî terkîbi de Şehnâz âvâzesine Rehâvî makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.255. Şehnâz Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Uşşâk terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Uşşâk terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Uşşâk, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüz kırk birinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Uşşâk oldur kim Hüseyînden Şehnâz âğâz ide Dügâhdan aşığa Uşşâk karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 216)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Şehnâz Uşşâk terkîbi de Şehnâz âvâzesine Uşşâk makâmının eklenmesi ile oluşmuştur.

2.256. Şehnâz Zengüle

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Şehnâz Zengüle terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Şehnâz Zengüle terkîbi sadece AHKE’da bulunmaktadır. Şehnâz Zengüle, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yüzbeşinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Şehnâz-ı Zengüle oldur kim Hüseyînden Şehnâz âğâz ide ine Zengüle karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 214)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuğunu belirtmiştir. Şehnâz Zengüle terkîbi de Şehnâz âvâzesine Zengüle makâmının eklenmesi ile oluşmuştur

2.257. Tiz Nevâ

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’de Tiz Nevâ terkîbine yer verilmemiştir.

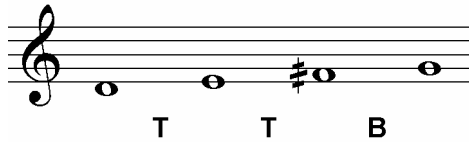
XV. yüzyılda Tiz Nevâ sadece AŞEM’de yer almıştır. Ellidokuz terkîb arasında Tiz Nevâ, ikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Tiz Nevâ oldur ki Hicâz başlana Râst karâr ide. Amma bazı üstadlar dimisler dür ki Tiz Nevâ oldur ki Uzzâl başlana ve Râst karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007:167)

2.258. Uşşâk

XIII. yüzyılda USKE’da ve USS’de Uşşâk makâmına büyük önem verilmiş ve geniş açıklamalar yapılmıştır. Urmiyeli her iki eserinde de dörtlüleri açıkladığı bölümde ilk olarak “Uşşâk cinsi” adıyla Uşşâk dörtlüsünü tanımlamıştır. Üç aralık ve dört perdeden oluşan “Uşşâk cinsi” Ebcad nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Arslan, 2007: 83; Uygun, 1999: 157)

A	D	Z	H
T	T	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

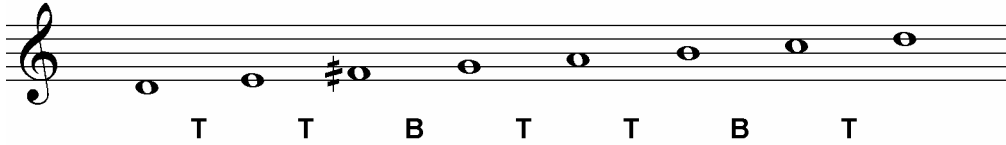
Urmiyeli’ye göre “Uşşâk Cinsi”

Urmiyeli’nin “Uşşâk cinsi” adını verdiği bu dörtlü, Arel-Ezgi kuramına göre Çargâh dörtlüsü olarak anılmaktadır.

Urmiyeli yine her iki eserinde Uşşâk makâmını oniki makâm arasında birinci olarak vermiştir. Dizisi, Uşşâk dörtlüsü yine Uşşâk dörtlüsü ve bir tanini'nin birleştirilmesi ile meydana gelmiştir. Urmiyeli, Uşşâk dörtlüsü ve bir tanini'nin birleşmiş şekli için Uşşâk beşlisi deyimini de kullanmıştır. Ebced nota yazısı simgeleriyle Uşşâk makâmı dizisi aşağıdaki gibi verilmiştir: (Arslan, 2007: 86; Uygun, 1999: 171)

A	D	Z	H	YA	YD	Yh	YH
T	T	B	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Urmiyeli'ye göre Uşşâk Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT'da Uşşâk makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyıl başında Maragalı eserlerinde de Uşşâk makâmı, Urmiyeli eserlerinde olduğu gibi oniki makâm arasında birinci sırada yerini almış ve yine aynı dizi ile tanımlanmıştır. (Bardakçı, 1986: 649)

AŞEM'de Uşşâk makâmı oniki makâm arasında birinci olarak verilmiştir. Birinci daire üzerinde açıklanan Uşşâk makâmı dizisi, Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 126)

KYRM'de Uşşâk makâmı oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiştir. Kırşehirli kendisinden önceki kuramcılardan farklı olarak, son sırada yer verdiği Uşşâk makâmı için başka herhangi bir açıklama yapmamıştır.

KE'da oniki makâm arasında onikinci olarak sınıflandırılan Uşşâk makâmı için yine yeterli bilgi mevcut değildir.

RP'de ise oniki makâm arasında beşinci olarak verilen Uşşâk makâmı için sözel seyir tanımına yer verilmemiştir. Ancak makâmlarla şûbeler arasındaki ilişkilerin anlatıldığı bölümde, Uşşâk makâmının Evç ve Muhayyer ile ilişkili olduğu

belirtilmiştir. Bu bilgi de Uşşâk makâmı dizisi ile Evç ve Muhayyer makâmı dizileri arasında benzerlikler olduğunu göstermektedir. (Cevher, 2004b: 9, 12)

BDM’de Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında onbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk, Dügâh perdesinden başlar ve Irâk perdesinde karâr ider.*” (Ceyhan, 1997: 727; Kutluğ, 2000: 165)

AHKE’da ise Uşşâk makâmı, onikinci olarak verilmiştir. Ancak makâmın perdeleri ve seyriyle ilgili yeterli açıklama yapılmamıştır. (Özçimi, 1989: 141)

ŞFMM’da Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında birinci sırada verilmiştir. Şirvanlı sıralamada olduğu gibi makâmın dizisini açıklarken de Urmiyeli’nin yolunu izlemiş ve aynı diziyi vermiştir. Şirvanlı, dörtlü ve beşlileri de açıklarken, yine Urmiyeli’de olduğu gibi “T T B” aralığını oluşturan Uşşâk dörtlüsüne, bir “T” eklenmesiyle oluşan beşlinin Uşşâk beşlisi olduğu bilgisini de eklemiştir. (Akdoğan, 1996: 219, 220, 222)

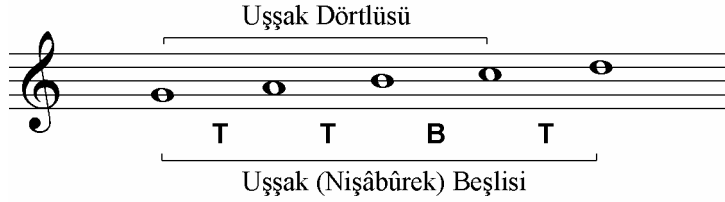
K’da Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında onbirinci olarak verilmiştir. Ancak başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2009: 4)

LF’de Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında eski bilginlere göre birinci olarak, yeni bilginlere göre ise onikinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin öncelikle tanımladığı birinci cins Uşşâk cinsidir ve “T T B” aralıklarını oluşturan Urmiyeli’nin tanımladığı Uşşâk cinsi ile aynıdır. Ladikli bu dörtlüyü, yeni ve eski bilginlerin kabul ettiğini belirtmiştir. Seslendirilmesine ise mutlaka tiz taraftan başlanması gerektiği bilgisini eklemiştir. LF’de ayrıca Uşşâk makâmı dizisi olarak tanımlanan, sekiz perdeden oluşan dizi de Urmiyeli’nin tanımladığı Uşşâk makâmı dizisi ile aynıdır. (Tekin, 1999: 129, 135, 146, 191)

LZE’da ise Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin bu eserinde Uşşâk makâm dizisi olarak tanımladığı dizi, dört perdeden oluşan, LF’de ve kendisinden önceki kuramcılarının da tanımladığı Uşşâk dörtlüsüdür. (Dalkıran, 1983: 13, 37)

BAMU’de Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında birinci olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh da kendinden önceki kuramcılar gibi Uşşâk dörtlü ve beşlisini tanımlamıştır. Urmiyeli’den itibaren kabul gören Uşşâk dörtlü ve beşlisi Bükeoğlu Alişâh tarafından da benimsenmiştir. Ancak Uşşâk beşlisine Nişâbürek beşlisi adının

da verilebileceğini belirtmiştir. Bu dörtlü ve beşli “H” perdesi üzerinde aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 123)

Bükeoğlu Alişâh’a göre Uşşâk Dörtlüsü ve Uşşâk (Nişâbürek) Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh’ın birinci devir olarak verdiği Uşşâk makâmı dizisi de yine Urmiyeli’den itibaren tanımlanan dizi ile aynıdır. (Çakır, 1999: 70)

SEM’da Uşşâk makâmı, oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Dilersen olasin Uşşâka hem-râz
Dügâhun perdesinden eyle âğâz*

*Irâkun perdesinde in karâr it
Kamu ilmin bunda âşikâr it”* (Arısoy, 1988: 111)

KRM’de Uşşâk makâmı oniki makâm arasında onikinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Uşşâk oldur ki âğâz hânesi Bûselik için Çârgâha karîb olan Segâh hânesinden inüb Râst hânesinde karâr idesin.” (Tezel, 1996: 31, 45)

XIII. yüzyılda Urmiyeli’den itibaren edvârlarda önemli bir yere sahip olan Uşşâk makâmı, XV. yüzyıl sonuna kadar hemen her edvârda oniki makâm arasında yerini almıştır. Urmiyeli’nin oniki makâm sıralamasında birinci devir olarak açıkladığı Uşşâk makâmı, XV. yüzyılda Maragalı ile devam etmiştir. Ancak bazı kuramcılar bu sıralamada değişiklikler yaparak Uşşâk makâmını beş, onbir ve onikinci sırada vermişlerdir. Kuramcılar Uşşâk makâmı dizisini açıklamadan evvel, Uşşâk cinsi üzerinde durmuşlardır. Dört perdeden oluşan ve “T T B” aralıklarını veren Uşşâk cinsi, öncelikle Urmiyeli edvârlarında açıklanmıştır. XV. yüzyılda Maragalı tarafından da kabul gören bu dörtlü, yüzyıl sonuna kadar Ebced nota yazısı ile makâmı açıklayan diğer tüm kuramcılarının edvârlarında da aynıdır. Urmiyeli’nin

yanı sıra XV. yüzyıl kuramcıları da bu dörtlüye bir “T” ilavesiyle Uşşâk beşlisinin oluşacağını belirtmişlerdir. Hatta dönemin önemli kuramcılarında Bürooğlu Alişâh, bu beşliye Nişâbürek beşlisi adının da verilebileceğini vurgulamıştır. İşte Uşşâk dörtlüsü ve Uşşâk beşlisinin birbirine eklenmesiyle oluşan Uşşâk makâmı dizisi, yine Urmiyeli’den itibaren XV. yüzyıl kuramcılarının ortak görüşüdür. Ancak bilindiği gibi XV. yüzyılda Ebcad nota yazısı ile makâmı açıklayan kuramcıların yanı sıra, sözel seyir tanımını yapan kuramcılar da bulunmaktadır. Örneğin; Bedri Dilşad ve Seydî, Uşşâk makâmı seyrine Dügâh perdesi ile başlanması ve Irâk perdesinde de karar verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kadioğlu’nun ise “âğâz hânesi Bûselik için Çargâha karîb olan Segâh hânesi...” ifadesinden Çargâha yakın olan Segâh, yani Segâh ve Çargâh arasındaki Bûselik perdesinden söz ettiği kanaatindeyiz. Bu düşünce de Uşşâk makâmının seyrine Bûselik perdesinden başlanması gerektiğini göstermektedir. Kadioğlu’na göre makâmın karar perdesi de Râst perdesidir.

Hatırlanacağı gibi, XV. yüzyılda kuramcıların, makâmlarla âvâzeleri birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirdiklerinden söz etmiştik. Abdullahoğlu Hızır’ın öncülük yaptığı bu görüş çerçevesinde, diğer kuramcılar da eserlerinde pek çok terkîb tanımlamışlardır. Uşşâk makâmına âvâzeler eklenilerek oluşturulan terkîbler altı adettir ve isimleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Uşşâk Gerdâniye
2. Uşşâk Geveşt
3. Uşşâk Mâye
4. Uşşâk Nevrûz
5. Uşşâk Selmek
6. Uşşâk Şehnâz

2.259. Uşşâk Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uşşâk Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Uşşâk Gerdâniye sadece AHKE’da bulunmaktadır. Uşşâk Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yetmişikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâkı Gerdâniyye oldur kim*

Hüseyîden Çârgâh-ı Uşşâk âğâz ide Çârgâhdan Nerm Çârgâh Gerdâniyye karâr ide.” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Uşşâk Gerdâniye terkîbi de Uşşâk makamına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.260. Uşşâk Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uşşâk Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Uşşâk Geveşt sadece AHKE’da bulunmaktadır. Uşşâk Geveşt, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında onikinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Güvâşt oldur kim Hüseyîden Çârgâha Uşşâk âğâz ide ine Râstdan çıka Sigâhda Güvâşt karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmla bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Uşşâk Geveşt terkîbi de Uşşâk makamına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.261. Uşşâk Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uşşâk Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Uşşâk Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

AŞEM’de Uşşâk Mâye, ellidokuz terkîb arasında ellialtıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Mâye oldur ki Uşşâk başlana ve tamâm göstere ve ine Mâye karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Uşşâk Mâye, ellialtı terkîb arasında kırkdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Mâye oldur kim Uşşâk göstere, ine Mâye karâr ide.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da Uşşâk Mâye, ellisekiz terkîb arasında kırkaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Mâye oldur ki Uşşâk temâm göstere ine Mâye karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 14, 49)

RP'de Uşşâk Mâyeye, elli terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Mâyeye oldur ki Uşşâk gösterüp Mâyeye karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM'de Uşşâk Mâyeye terkîbine yer verilmemiştir.

AHKE'da Uşşâk Mâyeye, ellisekiz terkîb arasında kırkıördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Mâyeye oldur ki Uşşâk temâm göstere ine Mâyeye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM ve K'da Uşşâk Mâyeye terkîbine yer verilmemiştir.

LF, LZE ve BAMU'de de Uşşâk Mâyeye terkîbine yer verilmemiştir.

SEM'da Uşşâk Mâyeye, ellisekiz terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Temâm Uşşâk göster turma anda

Karâr eyle inüb Mâyeye evinde.” (Arısoy, 1988: 137)

KRM'de Uşşâk Mâyeye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyıldan itibaren edvârlarda yer almaya başlayan Uşşâk Mâyeye terkîbi, Ahmedoğlu Şükruallah ile açıklanmaya başlanmıştır. Adının geçtiği edvârlarda Uşşâk Mâyeye terkîbi, aynı sözel tanımla açıklanmıştır. XV. yüzyıl kuramcılarına göre, Uşşâk Mâyeye terkîbinin seyri ise terkîb anlayışına da uygun olarak şöyle verilmiştir: Uşşâk makâmı dizisi seslendirildikten sonra Mâyeye âvâzesi seslendirilir ve karâr verilir.

2.262. Uşşâk Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Uşşâk Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Uşşâk Nevrûz terkîbi sadece AHKE'da bulunmaktadır. Uşşâk Nevrûz, Abdullahoğlu Hızır'ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında yirmidördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Nevrûz oldur kim Hüseyinîden Çargâh-ı Uşşâk âğâz ide Çargâhdan Râsta Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Uşşâk Nevrûz terkîbi de Uşşâk makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.263. Uşşâk Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uşşâk Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Uşşâk Selmek sadece AHKE’da bulunmaktadır. Uşşâk Selmek, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk-ı Selmek oldur kim Hisâr perdesini ziyade eyleyüp Uşşâk âğâz ide Pençgâhdan Râsta Selmek karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Uşşâk Selmek terkîbi de Uşşâk makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.264. Uşşâk Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uşşâk Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Uşşâk Şehnâz sadece AHKE’da bulunmaktadır. Uşşâk Şehnâz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Uşşâk Şehnâz oldur kim Hüseyiniden Çargâhe Uşşâk âğâz ide Çargâhdan Irâk evinde Şehnâz karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 210)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Uşşâk Şehnâz terkîbi de Uşşâk makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

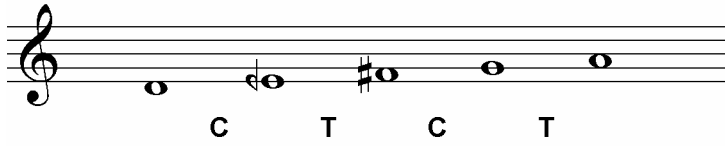
2.265. Uzzâl

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uzzâl makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Uzzâl, yirmidört şûbe arasında onikinci olarak verilmiştir. MACE ve MAFA’de Uzzâl, beş perdeden oluşan bir şûbe olarak tanımlanmıştır. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 74)

A	C	V	H	YA
C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

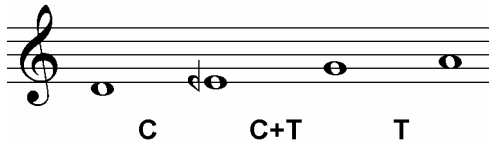

MACE ve MAFA’ye göre Uzzâl Şûbesi Perdeleri

MAME’da ise Uzzâl şûbesinin dört perdeden oluştuğu belirtilmiş ve aşağıdaki gibi verilmiştir: (Bardakçı, 1986: 74)

A	C	H	YA
C	C+T	T	

Bu perdeleri de günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

MAME’a göre Uzzâl Şûbesi Perdeleri

AŞEM’de Uzzâl, ellidokuz terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Uzzâl oldur ki Hüseyinî evinden başlana amma Hicâz tamâm ide.” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Uzzâl, elli altı terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl oldur kim Uzzâl âğâze ede, ine Acem evinde karâr ede.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Uzzâl, ellisekiz terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl oldur ki Hüseyinî evinden âğâz ide Hicâzî temâm karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12, 47)

RP’de Uzzâl, elli terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl oldur kim Hüseyinî âğâz idüp Hicâz karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 18, 19, 39)

BDM’de Uzzâl, ellidört terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve aşağıdaki dörtlükle açıklanmıştır:

*“Hüseyinî evinden dutarsa Hicâz
Hem anda karâr eylese sûz u sâz
Bil anı ki ad ile Uzzâl’dur
O medlûl olup bu ana dâldur”* (Ceyhan, 1997: 734)

AHKE’da Uzzâl, ellisekiz terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl oldur kim Hüseyinî âğâz ide ine Hicâz yüzinden Dügâhda karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

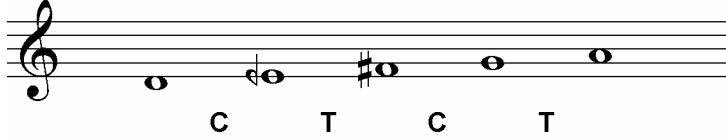
ŞFMM’da Uzzâl, yirmidört şûbe arasında onikinci olarak verilmiştir. Ancak Uzzâl şûbesi ile ilgili başka herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996: 226)

K’da Uzzâl, ellidört terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiştir. Uzzâl terkîbi için yapılan açıklama, BDM’de yapılan açıklamayla aynıdır. (Cevher, 2009: 13)

LF’de Uzzâl, eski bilginlere göre, yirmidört şûbe arasında onikinci, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında onuncu olarak verilmiştir. Ladikli eski bilginlere göre tanımladığı Uzzâl şûbesinin, beş perdeden meydana geldiğini belirtmiştir. Bu perdeler Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 132, 166)

Son $\frac{A \ C \ V \ H \ YA}{C \ T \ C \ T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

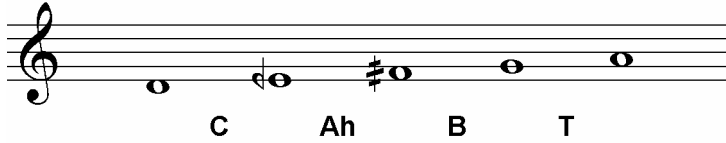

LF'de Eski Bilginlere göre Uzzâl Şûbesi Perdeleri

Ladikli yeni bilginlere göre ise Uzzâl terkîbinin yine beş perdeden meydana geldiğini belirtmiştir. Bu perdeler de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 195)

Son $\frac{A \ C \ Z \ H \ YA}{C \ Ah \ B \ T}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF'de Yeni Bilginlere göre Uzzâl Terkîbi Perdeleri

Yeni bilginler bu dizinin Hicazî makâmı dizisi olduğunu, sadece bir “T” aralığının eklendiğini vurgulamışlardır. Daha önce incelediğimiz Hicazî makâmı için LF'de yeni bilginlerin “A C Z H” perdelerini verdiğini hatırlamaktayız.

LZE'da Uzzâl, otuzüç terkîb arasında altıncı olarak verilmiştir. Uzzâl terkîbi olarak tanımlanan dizi LF'de yeni bilginlere göre tanımlanan dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 56)

BAMU'de Uzzâl, yirmidört şûbe arasında onüçüncü olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh öncelikle dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde, Uzzâl beşlisini vermiş ve yanına, bu beşliye Hicazî beşlisi adının verildiğini de eklemiştir. Bu beşli Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 124)

H	Y	YC	Yh	YH
<hr/>				
C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Irâk (Hicâzî) Dörtlüsü

Uzzâl (Hicâzî) Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh'a göre Uzzâl Beşlisi

Bükeoğlu Alişâh ayrıca onüçüncü şûbe olarak da Uzzâl dizisini aşağıdaki gibi vermiştir: (Çakır, 1999: 137)

A	C	V	H	YA
<hr/>				
C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

C T C T C

Bükeoğlu Alişâh'a göre Uzzâl Şûbesi Perdeleri

SEM'da Uzzâl, ellisekiz terkîb arasında otuzdokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“... ”

Hüseyniden Dügâh âğâz idüb git

Hicâzun hânesinde in karâr it.” (Arısoy, 1988: 152)

KRM’de Uzzâl, kırksekiz terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl oldur ki Hüseyinî hânesinden âğâz idüb aşığa gidüb Hicâz karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 39, 48)

Yukarıda da açıkladığımız gibi Uzzâl, ilk olarak XV. yüzyılda Maragalı eserleri ile edvârlarda yerini almaya başlamıştır. Maragalı’nın tanımladığı beş perdeden oluşan Uzzâl şûbesinin perdeleri, Irâk veya daha sonraki kuramcıların Hicâzî adını verdiği beşlinin perdeleri ile aynıdır. Bu görüş XV. yüzyıl sonuna kadar benimsenmiş ve sözel seyir tanımı yapan kuramcılar tarafından da Hüseyini perdesinden seyre başladığı ve Hicâz karar verdiği ifadesiyle desteklenmiştir. Hatta Bükeoğlu Alişâh “C T C T” aralığını veren beşliye Uzzâl adını vermiştir.

2.266. Uzzâl Acem

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Uzzâl Acem makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Uzzâl Acem makâmına yer verilmezken, AŞEM’de Uzzâl Acem, ellidokuz terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl Acem oldur ki Uzzâl başlana ve Acem karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Uzzâl Acem elli altı terkîb arasında elliüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl-ı Acem oldur kim Uzzâl âğâze ede, Hicâz yüzünden Dügâh karâr ede.*” (Demir, 1985: 62)

KE’da Uzzâl Acem, ellisekiz terkîb arasında ellibeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl Acem oldur ki Uzzâl âğâz ide Hicâz yüzünden ine Irâk yüzünde Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 15, 49)

RP’de Uzzâl Acem makâmına yer verilmemiştir.

BDM’de Uzzâl Acem, ellidört terkîb arasında ellidördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Uzzâl ile âğâz it otur Acem evinde*

Adını sorar isen Uzzâl-i Acem dirler” (Ceyhan, 1997: 741)

AHKE’da Uzzâl Acem, ellisekiz terkîb arasında kırksekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Uzzâl Acem oldur ki Uzzâl âğâz ide Hicâz yüzünden ine Irâk yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM’da Uzzâl Acem terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Uzzâl Acem, ellidört terkîb arasında ellidördüncü olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Kıl âğâz Uzzâl öttür gıl Acem
Adın şurcağızdı Uzzâl Acem”* (Cevher, 2009: 19)

LF, LZE ve BAMU’de Uzzâl Acem terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Uzzâl Acem, ellisekiz terkîb arasında ellibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Ger âğâz eylesen Uzzâl özinden
Süluk eyle Hicâzun hem yüzünden
İnüb Rûy-i Irâkdan yine iy yâr
Karâr idüb Dügâhda eylegil zâr”* (Arısoy, 1988: 159)

KRM’de Uzzâl Acem terkîbine yer verilmemiştir.

Mûsikî edvârlarında XV. yüzyılda yerini almaya başlayan Uzzâl Acem, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. İlk olarak Ahmedoğlu Şükrullah Edvârî’nda açıklanmaya başlanılan Uzzâl Acem terkîbi, yüzyıl sonuna kadar AŞEM, KYRM, KE, BDM, AHKE, K ve SEM’da aynı görüşlerle tanımlanmıştır. Uzzâl Acem, XV. yüzyılda önem verilen terkîb anlayışına uygun olarak, iki oluşumun birbirine eklenmesiyle meydana gelmiştir. Diğer oluşumlardan tek farkı, iki terkîbin bir araya getirilerek yeni bir terkîb oluşturulmuş olmasıdır. Seyri ise kuramcılarının eserlerinde belirttiği gibi, isimdeki sıraya uygun olarak, Uzzâl ile başlar ve Acem karar verir. Bazı kuramcılarının, Hicâz üzerinden inerek Irâk üzerinde Dügâh karar verir ifadeleri Acem terkîbinin gereğidir. Karar perdesi de Dügâh perdesi olarak belirtilmiştir.

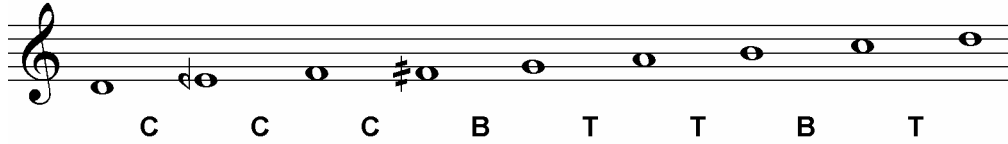
2.267. Vâmık

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Vâmık makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Vâmık makâmı sadece BAMU’de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh’ın yetmişüçüncü devir olarak açıkladığı Vâmık makâmı perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 39, 168)

A	C	h	Z	H	YA	YD	Yh	YH
<hr/>								
C	C	C	B	T	T	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Vâmık Makâmı Dizisi

XV. yüzyılda sadece BAMU’de tanımlanan dokuz perdeye sahip Vâmık makâmı dizisi, Isfahân dörtlüsüne Uşşâk (Nişâbürek) beşlisinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.268. Vech-i Hüseyinî

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Vech-i Hüseyinî makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Vech-i Hüseyinî makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Vech-i Hüseyinî, ellidokuz terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyini oldur ki Karcıgâr göstere Hüseyinî tamâm karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Vech-i Hüseyinî, ellialtı terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim Hüseyinî onda Karcıgâr âğâze ede Pençgâh yüzünden Dügâh karâr ede.*” (Demir, 1985: 60, 81)

KE'da Vech-i Hüseyinî, ellisekiz terkîb arasında yirmidokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur ki Hüseyinî evinden Karcığâr âğâz ide Pençgâh yüzinden Dügâh karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP'de Vech-i Hüseyinî, elli terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim Karcığâr gösterüp Hüseyinî karâr eyleye.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM'de Vech-i Hüseyinî, ellidört terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hüseyinî'nün üstinde her kim i yâr
Yarım perde âğâz ide Karcığâr
Birez seyr ide Hüseyinî tamâm
Karâr eyleye vü dükede kelâm
Anun adı Vech-i Hüseyinî ola
Gör üstâddan ilm-i ayni ola.”* (Ceyhan, 1997: 732)

AHKE'da Vech-i Hüseyinî, ellisekiz terkîb arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim Hüseyinî evinde Karcığâr âğâz ide Pençgâh yüzünden Dügâh karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 207)

ŞFMM'da Vech-i Hüseyinî makâmına yer verilmemiştir.

K'da Vech-i Hüseyinî, ellidört terkîb arasında onüçüncü olarak verilmiştir. Vech-i Hüseyinî için yapılan açıklama BDM'deki ile aynıdır. (Cevher, 2009: 10)

Ladikli her iki eserinde de Vech-i Hüseyinî makâmına yer vermemiştir.

BAMU'de de Vech-i Hüseyinî makâmına yer verilmemiştir.

SEM'da Vech-i Hüseyinî, ellisekiz terkîb arasında otuzbeşinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*“Hüseyinî ile Hisârun perdesiniün
Tamâm nisfindan âğâz eyle bunun

Tutup gel Karcığâr göster temâmı
Begensün işbu telif-i nizâmi*

Gir otur var Hüseyînde karâr it

Derundan söz ile gülbang-i zâr it” (Arısoy, 1988: 149)

KRM’de Vech-i Hüseyî, kırksekiz terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyî oldur ki Hüseyî temâm âğâz idüb Acem karâr idersin.*” (Tezel, 1996: 41)

XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda açıklanmaya başlanılan Vech-i Hüseyî, terkîbler arasında yerini almıştır. Yüzyıl sonuna kadar Maragalı, Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh edvârları dışında, hemen her edvârda yerini almış ve aynı görüşlerle açıklanmıştır. XV. yüzyıl kuramcılarının ortak görüşü, Vech-i Hüseyî terkîbinin Hüseyîni perdesinden seyre başladığı, Karcıgâr seslendirdikten sonra, Pençgâh perdesini de seslendirip, Dügâh perdesinde karar verdiği şeklindedir. Kuramcılar bu terkîb içinde gerek perde olarak, gerekse makâm olarak Hüseyî’nin önemini vurgulamışlardır. Seyre başlangıçta Hüseyî ile başladığını belirttikten sonra, kararın da Hüseyî makâmı perdeleri ile olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yüzyıl sonunda Kadioğlu da terkîbin seyrine Hüseyî ile başlanılması gerektiğini doğrulamaktadır. Ancak Acem karar verdiği düşüncesi, terkîbin yüzyıl sonunda değişim göstermeye başlamış olabileceği fikrini uyandırmaktadır.

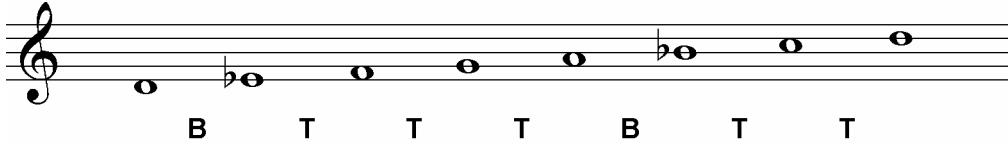
2.269. Visâl

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Visâl makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Visâl makâmı sadece BAMU’de bulunmaktadır. Bükeoğlu Alişâh’ın yirmialtıncı devir olarak açıkladığı Visâl makâmı perdeleri, Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 37, 71, 152)

A	B	h	H	YA	YB	Yh	YH
<hr/>							
B	T	T	T	B	T	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Visâl Makâmî Dizisi

XV. yüzyılda sadece BAMU'de tanımlanan sekiz perdeye sahip Visâl makâmî dizisi, Bûselik dörtlüsüne, Bükeoğlu Alişâh'ın Nevâ, Ladikli'nin Bûselik adını verdiği beşlinin eklenmesi ile oluşmuştur. Arel-Ezgi kuramına göre ise Kürdî dörtlüsü ve Bûselik beşlisinden oluşan bu dizi, Kürdî makâmî dizisi olarak adlandırılmıştır.

2.270. Yegâh

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Yegâh makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Yegâh makâmına yer verilmezken, AŞEM'de Yegâh dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Kamiloğlu, 2007: 166)

KYRM'de Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Yegâh, Dügâh, Segâh, Çargâh ve Pençgâh perdelerinden oluştuğu belirtilmiştir. (Sekizli, 2000: 60)

KE'da Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak ve Yekgâh adıyla verilmiştir. (Cevher, 2004a: 10)

RP'de Yegâh adından söz edilmemiştir.

BDM'de Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Ceyhan, 1997: 727)

AHKE'da Yegâh, yine dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Özçimi, 1989: 23)

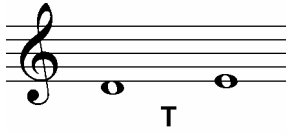
ŞFMM'de şûbe sayısı yirmidört olarak açıklanmıştır. Ancak Yegâh bunlar arasında yer almamıştır.

K'da Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Perdeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Cevher, 2009: 4)

LF’de Yegâh, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Ladikli, eski bilginlerin Yegâh şûbesini şöyle tanımladıklarını söyler: “...bir tanini aralığını kapsayan iki nağmedir.” Bu tanıma göre Ebced nota yazısı ile verilen perdeler aşağıdaki gibidir: (Tekin, 1999: 161)

$$\begin{array}{c} \text{A} \quad \text{D} \\ \hline \text{T} \end{array}$$

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LF’de Eski Bilginlere göre Yegâh Şûbesi Perdeleri

Ladikli ayrıca Yegâh şûbesini makâm dizilerine eklemek istendiğinde, dizinin pest tarafına eklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Tiz tarafta kullanıldığında ise yeni bilginlerin buna Hazân ya da Vasf-ı Yegâh adını verdiklerini belirtmiştir. (Tekin, 1999: 161)

LF’de yeni bilginlere göre ise Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh’ın pest yönde meydana gelen her nağmedir. Bunun aralığı yoktur. O Dügâh’ın çoğunlukla başlangıcı olarak benimsenir.*” (Tekin, 1999: 193)

LZE’da ise Yegâh dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Yegâh şûbesi için yapılan açıklama, LF’de yeni bilginlere göre verilen tanımla aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 52)

BAMU’de Yegâh şûbesine yer verilmemiştir.

SEM’da Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak verilmiştir. Yegâh adıyla verilen şûbe aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Dügâhun perdesinden it hurûcı

Sigâh evine dek çık it urûcı

Girü in Râst evinde it karârî

Bilesün neydügin Yikgâh bâri” (Arısoy, 1988: 119)

KRM’de Yegâh, dört şûbe arasında birinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Yekgâh oldur ki huzi Râst çâr şûbe ol bu dahî vardır ki her kankı hevâ tutarsın hareket itmedin Yekgâh olur Yekgâhın seyri olmaz hemân bu kadardır.*” (Tezel, 1996: 35, 45)

Yegâh XIII. yüzyıldan itibaren perde adı ve şûbe olarak karşımıza çıkmıştır. Kendisinden sonraki kuramcılara önderlik eden Urmiyeli ve Maragalı edvârlarında Yegâh makâmı Râst ismi ile anıldığı için Yegâh adı ile bir oluşum eserlerde anılmamıştır. Urmiyeli ve Maragalı perde isimlerini de sayarken, Yegâh-Dügâh-Segâh-Çargâh-Pençgâh olarak saymışlardır. Bu dizi aslında Yegâh makâmı dizisi olmasına rağmen, Râst makâmı olarak adlandırılmıştır. Yegâh, başlama perdesindeki Yegâh makâmına ad olarak verilmemiştir. Ahmedoğlu Şükrullah ile her iki makâm ayrı olarak sınıflandırılmaya başlanılmıştır. Kırşehirli Yegâh’ı ilk olarak şûbeler arasında sınıflandırmış ve yukarıda belirttiğimiz gibi Urmiyeli ve Maragalı’nın saydığı beş perdeye Yegâh şûbesi adını vermiştir. Kimi edvârlarda perdeleriyle ilgili açıklama yapılmazken, Ladikli, Yegâh şûbesinin bir tanini aralığını veren, “A-D” perdelerinden oluştuğunu belirtmiştir. Hatırlanacağı gibi, şûbelerin yalnız başına kullanılmadığını, makâm dizilerine eklenilerek zenginleşmelerini sağladıklarını belirtmiştik. İşte Ladikli de Yegâh şûbesinin, makâm dizilerinin pest taraflarına eklenilerek yeni oluşumlar meydana getirdiklerini vurgulamıştır. Tiz tarafa eklenildiğinde de ayrı isimler aldığını yukarıda belirttik.

XV. yüzyıl sonunda sadece Seydî küçük bir seyir tanımlamıştır. Bu seyir Dügâh perdesinden başlayan, Segâh perdesine çıkan ve geri dönerek Râst perdesinde karâr veren bir seyirdir. Seydî’den sonra gelen Kadioğlu da Yegâh’ın seyri olmadığını vurgulamıştır.

2.271. Zâvil

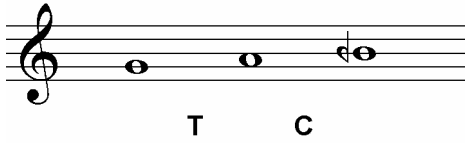
XIII. yüzyılda USKE’da Zâvil makâmına yer verilmemiştir.

XIV. yüzyılda ŞDT’da Zâvil makâmının adından söz edilmiştir. Ancak makâm hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. (Levendoğlu, 2002: 233)

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Zâvil, yirmidört şûbe arasında ondokuzuncu olarak ve Zâvilî adıyla verilmiştir. Segâh gibi olduğu belirtilmiştir. MAFA’de Zâvil şûbesinin tiz tarafına vibratoyu kasteden bir aralık eklenmiştir. Bu perdeler aşağıdaki gibidir: (Bardakçı, 1986: 76)

H YA YC + YD’ye doğru bir vibrato
T C

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Maragalı’ya göre Zâvil Şûbesi Perdeleri

Hatırlanacağı gibi Segâh şûbesi “T ve C” aralığını oluşturan “A D V” perdelerinden meydana gelmiştir. Yukarıda verilen Zâvil şûbesi de bu perdelerin “H” perdesine aktarılmış şeklidir. Maragalı “YD” perdesine doğru bir vibrato, ifadesiyle “YC” perdesinin YD’ye yakınlaştırılarak daha tiz basılmasını kastetmiş olmalıdır.

AŞEM’de Zâvil, ellidokuz terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiştir. Zavûlî adıyla şöyle açıklanmıştır: “Zâvuli oldur kim Sigâh başlana ve Dügâh karâr ide.” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Zâvil, ellialtı terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zâvil oldur kim Segâh âğâze eyler Dügâh onda karâr ede.” (Demir, 1985: 60)

KE’da Zâvil, ellisekiz terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiştir. Zavûlî adıyla şöyle açıklanmıştır: “Zavûlî oldur ki Segâh âğâz ide ine Dügâh evinde karâr ide.” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Zâvil, elli terkîb arasında onyedinci olarak verilmiştir. Zevâlî adıyla şöyle açıklanmıştır: “Zevâlî oldur kim Sigâh âğâz idüp Dügâh karâr eyleye” (Cevher, 2004b: 17, 39)

BDM’de Zâvil, ellidört terkîb arasında otuzikinci olarak verilmiştir. Zâvilî adıyla şöyle açıklanmıştır:

“Si-gâh itse âğâz otursa Dü-gâh
Odur Zâvîlî iy güzellere şâh” (Ceyhan, 1997: 736)

AHKE’da Zâvil, ellisekiz terkîb arasında yirminci olarak verilmiştir. Zevâle adıyla şöyle açıklanmıştır: “Zevâle oldur kim Sigâh âğâz ide ine Dügâh evinde karâr ide.” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Zâvil, yirmidört şûbe arasında ondokuzuncu olarak verilmiştir. Ancak perdeleri hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Akdoğan, 1996:226)

K’da Zâvil, ellidört terkîb arasında onsekizinci olarak verilmiştir. Zâvülî adıyla şöyle açıklanmıştır:

“Segâh itse âğâz öttürse Dügâh
Odur Zâvülî ey hânlara şâh” (Cevher, 2009: 11)

LF’de Zâvil, eski bilginlere göre yirmidört şûbe arasında ondokuzuncu olarak verilmiştir. Zâvâlî adıyla şöyle açıklanmıştır: “Zâvâlî’nin başlangıcı Segâh’ın başlangıcı, bitiş noktası da Segâh’ın bitiş noktası olur. Segâh şûbesinin tiz bölmesine Tanini aralığının dörtte biri olan aralığın eklenmesi gerekir. Bunun sonucunda iki veya daha çok kez Segâh’ın gerçekleşmesiyle ancak Zâvâlî’nin niceliği ortaya çıkar.” (Tekin, 1999: 169)

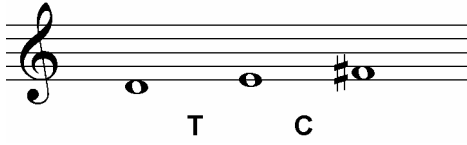
Ladikli Zâvâlî şûbesinin yeni bilginlerce kullanılmadığını sadece eski bilginlerin onaylayıp açıkladığını belirtmiştir. (Tekin, 1999: 199)

LZE’da da Zâvil adından sözedilmemiştir.

BAMU’de Zâvil, yirmidört şûbe arasında yirminci olarak verilmiştir. Zâvilî adıyla verilen şûbe üç perdeden oluşmuştur. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Çakır, 1999: 140)

A	D	V
T	C	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh'a göre Zâvil Şûbesi Perdeleri

SEM'da Zâvil, ellisekiz terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve Zâvilî adıyla şöyle açıklanmıştır:

“Sigâh dârında olsa iptidâsı

Dügâh olsa karâr intihâsı” (Arısoy, 1988: 138)

KRM'de Zâvil, kırksekiz terkib arasında otuzbirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: *“ Zâvilî oldur Segâh âğâz idüb Dügâh hânesinde karâr idersin.”* (Tezel, 1996: 41)

Ulaşabildiğimiz kaynaklardan, Zâvil makâmının XIV. yüzyıldan itibaren edvârlarda yerini almaya başladığı bilgisini ediniyoruz. Ancak perdeleriyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Zâvil'in, XV. yüzyıl'a geldiğinde, Maragalı eserlerinde şûbeler arasında sınıflandırıldığını ve üç perdeden meydana gelen bir oluşum sergilediğini görmekteyiz. Maragalı'dan sonra yüzyıl sonuna kadar, terkîbler arasında yerini almış ve aynı görüşlerle açıklanmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Segâh şûbesi ile yakınlığı dikkati çekmektedir. Ancak Ladikli'nin açıklaması seyirdeki farklılığı ortaya koymaktadır. Zâvil makâmının karar perdesi de kuramcılarca Dügâh perdesi olarak belirtilmiştir.

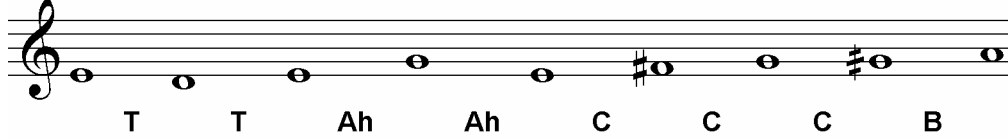
2.272. Zâvil Isfahân

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Zâvil Isfahân makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zâvil Isfahân makâmı sadece Ladikli eserlerinde bulunmaktadır. LF'de yeni bilgilere göre otuz terkîb arasında yirmiikinci olarak ve Zevâlî Isfahân adıyla verilmiştir. Sekiz aralığı kapsayan dokuz perdeden oluşan Zevâlî Isfahân terkîbi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 200)

Son $\frac{D \ A \ D \ H \ D \ V \ H \ Y \ YA}{T \ T \ Ah \ Ah \ C \ C \ C \ B}$ Başlangıç

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LF’de Yeni Bilginlere göre Zevâlî Isfahân Terkîbi Perdeleri

Ladikli ayrıca, Zevâlî Isfahân terkîbinin başlangıcının Isfahân, bitişinin ise Karcıgâr olduğu bilgisini eklemiştir.

LZE’da ise Zâvil Isfahân, otuzüç terkîb arasında yirmiikinci olarak Zâvilî Isfahân adıyla verilmiştir. Perdeleri LF’de verilen Zevâlî Isfahân terkîbi perdeleriyle aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 62)

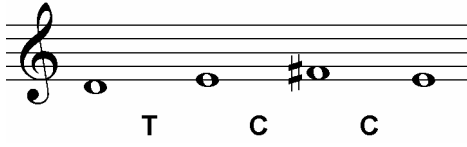
2.273. Zâvil Segâh

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zâvil Segâh makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zâvil Segâh makâmı, sadece Ladikli eserlerinde bulunmaktadır. LF’de eski bilginlerin eserlerinde bu terkîbe yer verilmediği belirtilirken, yeni bilginlere göre ise otuz terkîb arasında yirmibirinci olarak ve “Zevâlî Siyehgâh” adıyla verildiği belirtilmiştir. Üç aralığı kapsayan dört perdeden oluşan Zevâlî Siyehgâh terkîbi, Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 199)

Başlangıç $\frac{A \ D \ V \ D}{T \ C \ C}$ Son

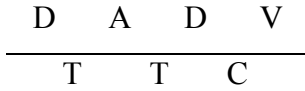
Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

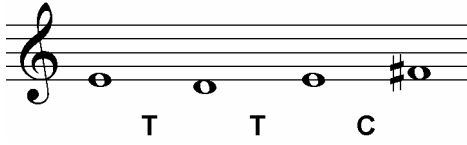
LF'de Yeni Bilginlere göre Zevâlî Siyehgâh Terkîbi Perdeleri

Ladikli ayrıca, Zevâlî Siyehgâh terkîbinin seyrine pestten başlanması gerektiğini ve başlangıcının Segâh, bitişinin ise Dügâh olduğu bilgisini eklemiştir.

LZE'da ise Zâvil Segâh, otuzüç terkîb arasında yirmibirinci olarak Zâvilî Segâh adıyla verilmiştir. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Dalkıran, 1983: 13, 62)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına şöyle aktarabiliriz:

LZE'a göre Zâvilî Segâh Terkîbi Perdeleri

Yukarıda görüldüğü gibi Ladikli iki eserinde farklı aralıkları oluşturan perdeler tanımlamıştır. Aslında aynı perdeleri vermiştir ancak perdelerin sıralaması değiştiğinde meydana gelen aralıklar ve oluşum da değişmektedir. LF'de verdiği "A" perdesi üzerinde tanımladığı dört perdenin aralıkları "T C C" Râst dörtlüsünü vermektedir. LZE'da ise LF'deki dörtlünün son perdesi olan "D" perdesini başa almış ve "T T C" aralıklarını oluşturmuştur. Ladikli'nin, eserinde dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde, "T T C" aralıklarını veren bir dörtlüden de söz ettiği ancak yanına herhangi bir isim kaydetmediği belirtilmiştir. (Çakır, 1999: 120)

2.274. Zemzeme

XIII. yüzyılda USKE'da ve XIV. yüzyılda ŞDT'da Zemzeme makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde de Zemzeme makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Zemzeme, ellidokuz terkîb arasında otuzaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zemzem oldur kim Nevrûz başlana ve Râhevî karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 169)

KYRM’de Zemzeme, elli altı terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zemzeme oldur kim Nevrûz âğâze ine Râhevî onda karâr ide.*” (Demir, 1985: 60; Sekizli, 2000: 65)

KE’da Zemzeme, ellisekiz terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zemzem oldur ki Nevrûz âğâz ide ine Rehavî evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 13, 48)

RP’de Zemzeme, elli terkîb arasında ondokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zemzem oldur ki Nevrûz âğâz idüp Rehâvi karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 19, 39)

BDM’de Zemzeme, ellidört terkîb arasında otuzdördüncü olarak verilmiş ve “Zemzem” adıyla aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

*“Ser-âğâz ider ise Nev-rûz’dan
Rehâvî karâr itse ol uzdan
O terkîbe Zemzem dimişlerdürür
Susuzlara hem-dem dimişlerdürür”* (Ceyhan, 1997: 737)

AHKE’da Zemzeme, ellisekiz terkîb arasında yirmibirinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zemzeme oldur kim Nevrûz âğâz ide ine Rehâvî evinde karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’de Zemzeme terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Zemzeme ellidört terkîb arasında yirminci olarak verilmiş ve BDM’de olduğu gibi “Zemzem” adıyla aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

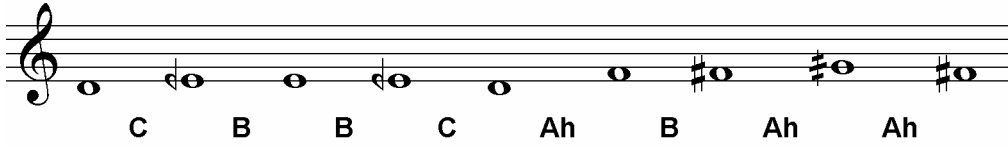
*“Ser-âğâz kim iderse Nevrûzda
Yine hem karâr ide Nevrûzda
O terkîbe Zemzem dimişlerdürür
Susuzlara hem-dem dimişlerdürür”* (Cevher, 2009: 11)

LF’de eski bilginlere göre Zemzeme adından söz edilmezken, yeni bilginlere göre otuz terkîb arasında yirmiyedinci olarak verilmiştir. Sekiz aralığı kapsayan dokuz perdeden oluşmuştur. Bu perdeler Ebced nota yazısı simgeleri ve günümüz nota yazısı ile aşağıdaki gibi verilmiştir. (Tekin, 1999: 202)

Son

A	C	D	C	A	h	V	Y	V
C	B	B	C	Ah	B	Ah	Ah	

 Başlangıç

LF’de Yeni Bilginlere göre Zemzeme Terkîbi Perdeleri

Ladikli, Zemzeme terkîbinin başlangıcının Zengüle, bitişinin Râhevî olduğu bilgisini de eklemiştir.

LZE’da Zemzeme, otuzüç terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiştir. Ladikli’nin bu eserinde tanımladığı Zemzeme terkîbi dizisi LF’de tanımladığı dizi ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 65)

BAMU’de Zemzeme terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Zemzeme, ellisekiz terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Çıkub Nevrûz evinden eylegil âh
Rehâvî hânesinde kıl karârgâh” (Arısoy, 1988: 140)

KRM’de Zemzeme, kırksekiz terkîb arasında onyedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zemzem oldur ki Nevrûz âğâz idiub Rehâvî karâr idersin.” (Tezel, 1996: 39, 47)

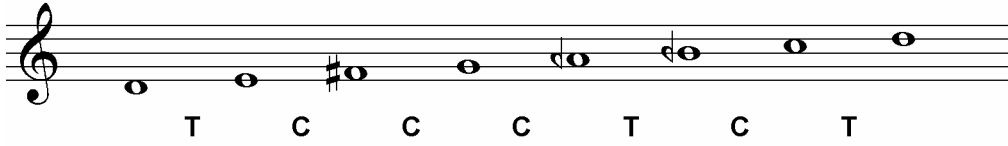
Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, XV. yüzyılda AŞEM ile edvârlarda yer almaya başlayan Zemzeme, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. XV. yüzyıl kuramcıları aynı görüşü paylaşarak, terkîbin seyrine Nevrûz ile başlanıldığı ve Rehâvî ile karar verildiğini belirtmişlerdir.

2.275. Zengüle

XIII. yüzyılda Urmiyeli her iki eserinde de Zengüle makâmına yer vermiştir. Oniki makâm arasında Zengüle makâmı dokuzuncu olarak verilmiştir. USKE’da kırkikinci daireye karşılık gelen Zengüle makâmı, Râst dörtlüsü ile Hicâz (Irâk) beşlisinden meydana gelmiştir. Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Uygun, 1999: 93, 192, 222)

A	D	V	H	Y	YC	Yh	YH
T	C	C	C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

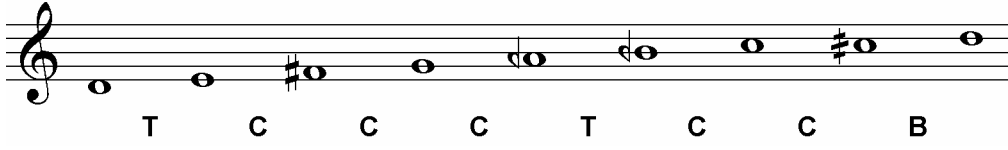
USKE’ya göre Zengüle Makâmı Dizisi

Hatırlanacağı gibi, Selmek makâmını açıklarken, Urmiyeli’nin “*Selmek Zengüledir*” ifadesine yer vermiştik. USKE’da Zengüle makâmı dizisi yanına Selmek âvâzesi kaydı eklendiği de belirtilerek bu görüş desteklenmiştir.

USŞ’de ise yukarıda tanımlanan Zengüle makâmı dizisi verilmiştir. Ancak bu dizinin yanı sıra Zengüle adıyla verilen bir dizi daha tanımlanmıştır. Sadece “YZ” perdesinin eklenmesiyle oluşan Zengüle makâmı dizisi ise aşağıdaki gibidir: (Arslan, 2007: 86, 361)

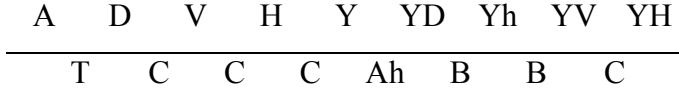
A	D	V	H	Y	YC	Yh	YZ	YH
T	C	C	C	T	C	C	B	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

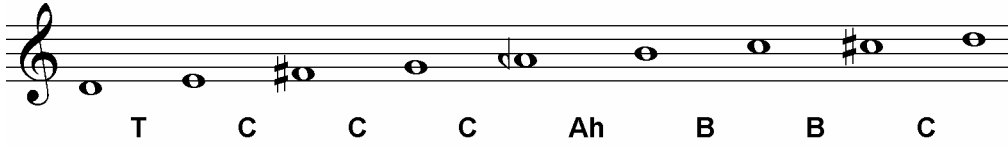

USŞ'ye göre Zengüle Makâmı Dizisi

XIV. yüzyılda ŞDT'da Zengüle makâmı oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Makâmın dizisi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Levendoğlu, 2002: 194)

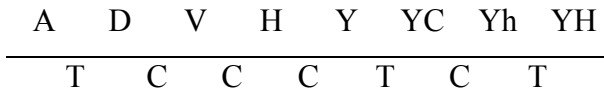
Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

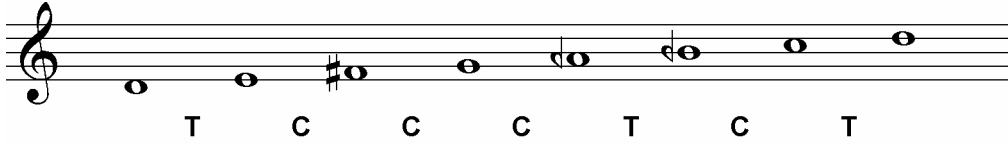
Şirazlı'ya göre Zengüle Makâmı Dizisi

Şirazlı'nın tanımladığı bu dizi, pestteki Râst dörtlüsüne tanımlanmamış bir beşli eklenerek oluşturulmuştur.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Zengüle, oniki makâm arasında sekizinci olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluşan Zengüle makâmı dizisi Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibidir: (Bardakçı, 1986: 66)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Maragalı'ya göre Zengüle Makâmı Dizisi

Maragalı'nın tanımladığı Zengüle makâmı dizisinin, USKE'da tanımlanan dizi ile aynı olduğu dikkati çekmektedir.

AŞEM'de Zengüle, oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah'ın tanımladığı Zengüle makâmı dizisi Urmiyeli'nin verdiği dizi ile aynıdır. (Kamiloğlu, 2007: 92, 133)

KYRM'de Zengüle, oniki makâm arasında altıncı olarak Zirgüle adıyla verilmiştir. Ancak perdeleriyle ilgili yeterli açıklama yapılmamıştır. (Demir, 1985: 81)

KE'da Zengüle, oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Ancak Zengüle hakkında sözel seyir tanımı yapılmamıştır. (Cevher, 2004a: 10)

RP'de Zengüle, oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Zengüle hakkında sözel bir seyir tanımı verilmezken, iki şûbenin bir makâmı ilişkili olduğunun belirtildiği bölümde, Zengüle makâmının Beynelbahreyn ve Nişâvûrek ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. (Cevher, 2004b: 9, 12)

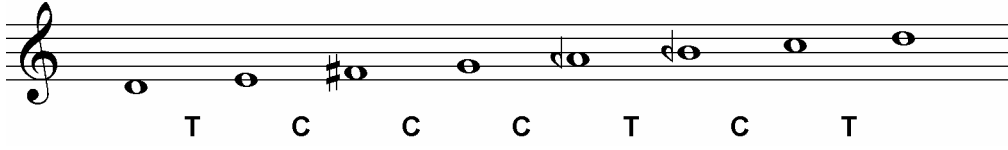
BDM'de Zengüle, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. (Ceyhan, 1997: 726)

AHKE'da Zengüle, oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. (Özçimi, 1989: 141)

ŞFMM'de Zengüle, oniki makâm arasında dokuzuncu olarak verilmiştir. Sekiz perdeden oluşan Zengüle makâmı perdeleri Ebced nota yazısı simgeleriyle aşağıdaki gibi tanımlanmıştır: (Akdoğan, 1996: 223)

A	D	V	H	Y	YC	Yh	YH
<hr/>							
T	C	C	C	T	C	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

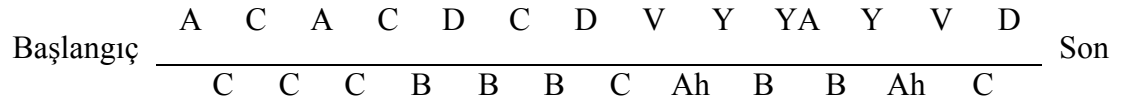

Şirvanlı'ya göre Zengüle Makâmı Dizisi

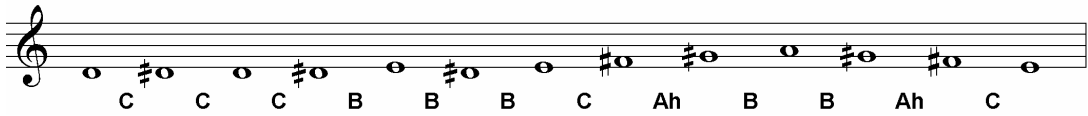
Şirvanlı'nın tanımladığı Zengüle makâmı dizisinin Urmiyeli, Maragalı ve Ahmedoğlu Şükrullah'ın tanımladığı Zengüle makâmı dizisi ile aynı olduğu da dikkati çekmektedir.

K'da Zengüle, oniki makâm arasında üçüncü olarak verilmiştir. (Cevher, 2009: 4)

LF'de Zengüle, eski bilginlere göre oniki makâm arasında dokuzuncu, yeni bilginlere göre ise altıncı olarak verilmiştir. Eski bilginlere göre verilen Zengüle makâmı dizisi Urmiyeli'nin tanımladığı dizi ile aynıdır. Ancak Ladikli'nin yeni bilginlere göre tanımladığı Zengüle makâmı dizisi bir çeşit seyir niteliği taşımakta ve onüç perdeden oluşmaktadır. Bu dizinin perdeleri Ebcad nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Tekin, 1999: 139, 148, 187; Levendoğlu, 2002: 195)

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

LF'de Yeni Bilginlere göre Zengüle Makâmı Dizisi

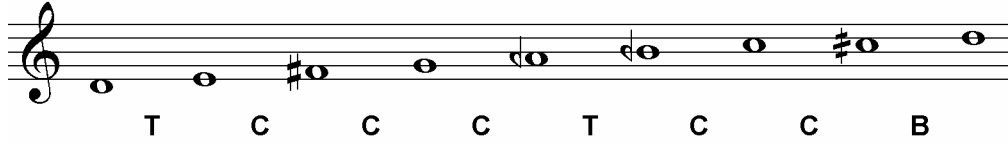
LZE'da Zengüle oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiştir. Zengüle makâmı için verilen perdeler, LF'de yeni bilginlere göre verilen Zengüle makâmı perdeleri ile aynıdır. (Dalkıran, 1983: 13, 46)

BAMU'de Zengüle, oniki makâm arasında beşinci olarak verilmiştir. Ladikli'de olduğu gibi Bükeoğlu Alişâh da Zengüle makâmı için iki ayrı dizi tanımlamıştır. İlki, Urmiyeli'nin tanımladığı dizi ile aynıdır. İkincisi ise "Zengüle

(Bakiyeli)” adıyla verilen dokuz perdeden oluşan bir dizidir. Bu dizi USS’de tanımlanan dizi ile aynıdır. Urmiyeli’nin tanımladığı ilk diziden tek farkı, Bakiye aralığının oluşumuna neden olan “YZ” perdesinin eklenmiş olmasıdır. BAMU’de kırkikinci devir olarak tanımlanan Zengüle makâmı perdelerinin yanı sıra kırkbeşinci devir olarak tanımlanan Zengüle (Bakiyeli) dizisinin perdeleri de Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 45, 71, 72, 158)

A	D	V	H	Y	YC	Yh	YZ	YH
T	C	C	C	T	C	C	C	B

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Zengüle Makâmı Dizisi

Yukarıda verilen diziyi incelediğimizde Râst dörtlüsü ile Büzürg beşlisinden oluştuğunu görmekteyiz. Dikkatimizi çeken Râst makâmı ile olan yakınlığı, Bükeoğlu Alişâh tarafından da vurgulanmıştır. BAMU’de dizilerin ortaklıklarının açıklandığı bölümde, bu iki dizinin beşinci perde hariç bütün perdelerde ortaklık gösterdikleri belirtilmiştir. (Çakır, 1999: 44)

SEM’da Zengüle, oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Dügâhun perdesinden kılsa âğâz

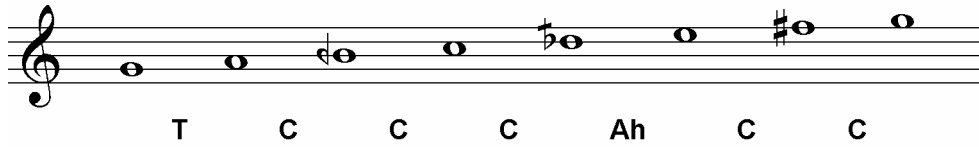
Hicâz ahz eyleyüben çekse âvâz

Girü otursa Dügâhun perdesinde

Ana Zengüle derler anla sen de” (Arisoy, 1988: 105)

KRM’de Zengüle, oniki makâm arasında altıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zengüle oldur ki âğâzı ve karargâhı Çargâh hânesidir andan aşığı Segâh ve Dügâh ve Râst hânelerin seyr ider âğâz hânesinden Pençgâh hânesi Çargâh hânesine karîb olup ol perdeden yukarı Hüseyinî ve Segâh ve Tiz Râst ve Tiz Dügâh hânelerin seyridüb inüb Çargâh hânesinde karâr ider...” (Tezel, 1996: 27, 45)

XIII. yüzyılda Urmiyeli’den itibaren edvârlarda yerini almaya başlayan Zengüle makâmı, XV. yüzyıl sonuna kadar hemen her edvârda oniki makâm arasında yerini almıştır. Urmiyeli oniki makâm sıralamasında dokuzuncu olarak açıkladığı Zengüle makâmına her iki eserinde de yer vermiştir. Ancak USS’de Zengüle makâmı dizisine bir de “YZ” perdesini eklemiştir. Urmiyeli’nin bu görüşü XV. yüzyılda Bükeoğlu Alişâh tarafından da benimsenmiş ve bir Bakiye aralığının oluşması sonucunda bu diziyeye Zengüle (Bakiyeli) adı verilmiştir. Sözel seyir tanımı ile makâmı açıklayan kuramcılardan Seydî, Zengüle makâmının seyrine Dügâh perdesinden başlanıldığını Hicâz seslendirildikten sonra tekrar Dügâh perdesine gelip karar verildiğini belirtmiştir. Kadioğlu ise Makâmın seyrine Çargâh perdesinden başlanıldığını, Segâh, Dügâh ve Râst perdesine kadar inildiğini, Çargâh perdesinden yukarı çıkmak için “...Pençgâh hânesi Çargâh hânesine karîb olub...” şeklinde ifade ettiği, günümüzde Hicâz perdesine karşılık gelebilecek olan perdeyi kullanarak Hüseyinî, Evç, Gerdâniye ve Muhayyer perdesine kadar çıkıldığını ve yine bu perdeleri kullanarak Çargâh perdesine inilip burada karar verildiğini belirtmiştir. Kadioğlu’nun verdiği bu tanıma göre de Zengüle makâmı aşağıdaki perdeleri kullanmaktadır:

Kadioğlu’na göre Zengüle Makâmı Perdeleri

Hatırlanacağı gibi XV. yüzyılda kuramcıların, makâmlarla âvâzeleri birleştirerek, yeni terkîbler meydana getirdiklerinden söz etmiştik. Abdullahoğlu Hızır’ın öncülük yaptığı bu görüş çerçevesinde, diğer kuramcılar da eserlerinde pek

çok terkîb tanımlamışlardır. Zengüle makâmına âvâzeler eklenilerek oluşturulan terkîbler altı adettir ve isimleri aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Zengüle-i Gerdâniye
2. Zengüle Geveşt
3. Zengüle Mâye
4. Zengüle-i Nevrûz
5. Zengüle-i Selmek
6. Zengüle-i Şehnâz

2.276. Zengüle-i Gerdâniye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zengüle-i Gerdâniye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zengüle-i Gerdâniye sadece AHKE’da bulunmaktadır. Zengüle-i Gerdâniye, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altmışaltıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Zengüle-i Gerdâniyye oldur kim Kûçekden Zengüle âğâz temâm göstere dahi Çargâhdan Nerm Çargâh Gerdâniyye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 212)

Abdullahoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Zengüle-i Gerdâniye terkîbi de Zengüle makâmına Gerdâniye âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.277. Zengüle Geveşt

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zengüle Geveşt terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zengüle Geveşt sadece AHKE’da bulunmaktadır. Zengüle Geveşt, Abdullahoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında altıncı sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Zengüle Gûvâşt oldur kim Nevrûz yüzünden Zengüle âğâz ide ine Dügâhdan aşığa Irâk evinde Gûvâşt göstere karâr ide.*” (Özçimi, 1989:208)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Zengüle Geveşt terkîbi de Zengüle makâmına Geveşt âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.278. Zengüle Mâye

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zengüle Mâye terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zengüle Mâye terkîbinin AHKE’da bulunduğu belirtilmiştir. Ancak edvârda, terkîblerin açıklandığı bölümde ise sadece Mâye-i Zengüle adıyla bir terkîb açıklanmıştır. (Özçimi, 1989: 214) Bu terkîb de Mâye terkîbleri arasında yerini almış ve tanımlanmıştır. Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” arasında sadece adını vermekle yetindiği Zengüle Mâye terkîbi için biz de yorum yapamıyoruz.

2.279. Zengüle-i Nevrûz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zengüle-i Nevrûz terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zengüle-i Nevrûz sadece AHKE’da bulunmaktadır. Zengüle-i Nevrûz, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında onsekizinci sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Zengüle-i Nevrûz oldur kim Dügâhda Zengüle âğâz ide. Temâm bir perde Nerm Nevrûz karâr ide.*” (Özçimi, 1989:209)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Zengüle-i Nevrûz terkîbi de Zengüle makâmına Nevrûz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.280. Zengüle-i Selmek

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zengüle-i Selmek terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zengüle-i Selmek sadece AHKE’da bulunmaktadır. Zengüle-i Selmek, Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında ellidördüncü sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Zengüle-i Selmek oldur kim*

Kûçekden Zengüle âğâz ide ine Dügâhdan aşığa Selmek karâr ide.” (Özçimi, 1989:211)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Zengüle-i Selmek terkîbi de Zengüle makâmına Selmek âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.281. Zengüle-i Şehnâz

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zengüle-i Şehnâz terkîbine yer verilmemiştir.

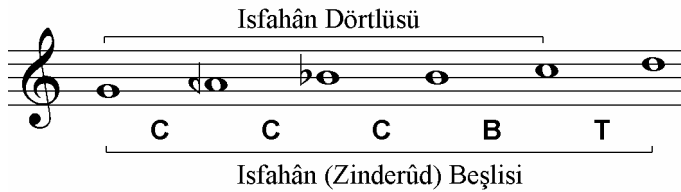
XV. yüzyılda Zengüle-i Şehnâz sadece AHKE’da bulunmaktadır. Zengüle-i Şehnâz Abdullohoğlu Hızır’ın “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbler arasında otuzuncu sırada yer almış ve şöyle açıklanmıştır: “*Zengüle-i Şehnâz oldur kim Kûçekden Zengüle âğâz ide ine Dügâhdan Nerm Isfahâne Şehnâz karâr ide.”* (Özçimi, 1989:210)

Abdullohoğlu Hızır “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği terkîbleri açıklarken, bunların bir makâmı bir âvâzeden oluştuklarını belirtmiştir. Zengüle-i Şehnâz terkîbi de Zengüle makâmına Şehnâz âvâzesinin eklenmesi ile oluşmuştur.

2.282. Zinderûd

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zinderûd makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zinderûd makâmı sadece BAMU’de bulunmaktadır. Yüzotuzüç devir arasında Zinderûd, ellibeşinci devir olarak verilmiştir. Bükeoğlu Alişâh öncelikle, dörtlü ve beşlileri açıkladığı bölümde, Isfahân dörtlü ve beşlisini tanımlarken, Isfahân beşlisinin yanına Zinderûd beşlisi adını eklemiştir. Bu dörtlü ve beşli “H” perdesi üzerinde aşağıdaki gibi gösterilmiştir: (Çakır, 1999: 125)

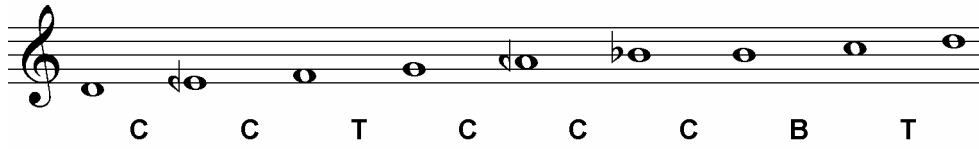

Bükeoğlu Alişâh’a göre Isfahân Dörtlüsü ve Isfahân (Zinderûd) Beşlisi

BAMU’de Zinderûd beşlisinden sonra Zinderûd makâmı dizisi de tanımlanmıştır. Bu dizi, dokuz perdeden oluşmuştur. Perdeleri Ebced nota yazısı simgeleri ile aşağıdaki gibi verilmiştir: (Çakır, 1999: 38, 72, 162)

A	C	h	H	Y	YB	YD	Yh	YH
C	C	T	C	C	C	B	T	

Bu perdeleri günümüz nota yazısına aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

Bükeoğlu Alişâh’a göre Zinderûd Makâmı Dizisi

Bükeoğlu Alişâh’ın Zinderûd makâmı dizisi olarak tanımladığı yukarıdaki dizi, Nevruz dörtlüsü ile Isfahân (Zinderûd) beşlisinden meydana gelmiştir. Bükeoğlu Alişâh ayrıca edvârında makâmın ortaklıklarını açıkladığı bölümde, Mihricân makâmı dizisi ile Zinderûd makâmı dizisinin ikinci perde hariç ortak olduklarını belirtmiştir. (Çakır, 1999: 44)

2.283. Zîrefkend-i Büzürg

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zîrefkend-i Büzürg terkîbine yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Zîrefkend-i Büzürg sadece KYRM’de bulunmaktadır. Elli altı terkîb arasında yirmiüçüncü olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Büzürg yüzünden Segâh onda âğâze ide Mâye gösterir Çargâh gösterir Râst karâr ide.*” (Demir, 1985: 60, 81)

KYRM üzerine yapılan bir başka çalışmada, Zîrefkend-i Büzürg terkîbinin seyrine yine Segâh başlanıldığı Mâye seslendirildiği ve daha sonra Karcıgâr makâmı seslendirildikten sonra Râst perdesinde karar verildiği belirtilmiştir. (Doğrusöz, 1997: 27)

Kırşehirli Edvârî ile ilgili bir diğer çalışmada ise Zîrefkend-i Büzürg terkîbinin seyrine, yine Segâh ile başlanıldığı ve Mâye karar verildiği belirtilmiştir.” (Sekizli, 2000: 66)

AHKE’da Zîrefkend-i Büzürg, ellisekiz terkîb arasında yirmisekizinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zîrefkend-i Büzürg oldur kim Büzürg yüzünden Sigâh göstere ine Mâye karâr ide.*” (Özçimi, 1989: 206)

2.284. Zirkeşîde

XIII. yüzyılda USKE’da ve XIV. yüzyılda ŞDT’da Zirkeşîde makâmına yer verilmemiştir.

XV. yüzyılda Maragalı eserlerinde Zirkeşîde makâmına yer verilmemiştir.

AŞEM’de Zirkeşîde, ellidokuz terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zirkesîde oldur ki Hüseyinî başlana Râhevî karâr ide.*” (Kamiloğlu, 2007: 168)

KYRM’de Zirkeşîde, elli altı terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zirkeşîde oldur kim Hüseyinî âğâze ede, ine Rehâvî evinde karâr ede.*” (Demir, 1985: 58)

KE’da Zirkeşîde, ellisekiz terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zirkeşîde oldur kim Hüseyinî âğâz ide ine Rehâvî evinde karâr ide.*” (Cevher, 2004a: 12,47)

RP’de Zirkeşîde, elli terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Zirkeşîde oldur ki Hüseyinî âğâz ide Rehâvî karâr ide.*” (Cevher, 2004b: 18, 38)

BDM’de Zirkeşîde, ellidört terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“*Hüseyinî’den âğâz-ı kâr eylese*

Rehâvî evinde karâr eylese

Ana Zîr-keşîde komışlardur

İnan bu söze eylegil itimâd” (Ceyhan, 1997: 731)

AHKE’da Zirkeşîde, ellisekiz terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zirkeşîde oldur kim Hüseyinî âğâz ide ine Rehâvî evinde karâr ide.” (Özçimi, 1989: 206)

ŞFMM’da Zirkeşîde terkîbine yer verilmemiştir.

K’da Zirkeşîde, ellidört terkîb arasında yedinci olarak verilmiş ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Hüseyinî’den âğâz-ı kâr eylese
Rehâvî evinde karâr eylese
Ana Zîr-keşîde komışlardur ad
İnan bu söze eylegil itimâd” (Cevher, 2009: 8)

LF, LZE ve BAMU’de Zirkeşîde terkîbine yer verilmemiştir.

SEM’da Zirkeşîde, ellisekiz terkîb arasında dokuzuncu olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır:

“Ne dürür Zirkeşîde anla iy yar
Hüseyinî perdesinden çık yüri var
Rehâvînin evinde it karârı
İşiden nâleni gitsün karârı” (Arısoy, 1988: 131)

KRM’de Zirkeşîde, kırksekiz terkîb arasında onaltıncı olarak verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “Zirkeşîde oldur ki Hüseyinî temâm âğâz idüb Rehâvî karâr idersin” (Tezel, 1996: 39, 47)

XV. yüzyılda Ahmedoğlu Şükrullah ile edvârlarda yerini almaya başlayan Zirkeşîde, terkîbler arasında sınıflandırılmıştır. Maragalı, Şirvanlı, Ladikli ve Bükeoğlu Alişâh dışında XV. yüzyıl sonuna kadar hemen her edvârda tanımlanmıştır. Kuramcılar Zirkeşîde terkîbini tanımlarken aynı görüşleri paylaşarak, terkîbin seyrine Hüseyinî ile başlanılıp, Rehâvî karar verildiğini belirtmişlerdir.

SONUÇ

XV. yüzyılda makâmları incelediğimiz bu çalışmamızda makâm unsurunun yüzyıl boyunca seyrini, bu seyrin dönemin kuramcılarına göre farklılıklarını, genel olarak makâm adı altında verilen oluşumların sayıları, adları, sıralamaları, sınıflandırılmaları ve yapılarını ortaya çıkarmaya çalıştık. Öncelikle, XV. yüzyıla büyük ışık tutan XIII. yüzyıl kuramcılarında Urmiyeli ile başladığımız araştırmamız, XIV. yüzyıl kuramcısı Şirazlı ile devam etti. Konumuz olan XV. yüzyıla geldiğimizde ise sistemci okul adıyla anılan ve adından da anlaşılacağı gibi Türk Mûsikîsi ses sisteminin temellerinin atıldığı bir sistemin verileriyle XV. yüzyılı incelemeye daha kapsamlı yöneldik. Bu çerçevede, yine kuramcılar ve eserlerinden yola çıkarak, bu kuramcıları incelemeye ve yazmış oldukları edvârlardaki kuram anlayışlarını, gerek yapılan çeviriyazım çalışmaları gerekse diğer kaynaklar sayesinde anlamaya çalıştık. XV. yüzyılda yaşamış ve eserleri Türk Mûsikîsi kuramı açısından önem taşıyan on kuramcı ve onüç edvâr çalışmasının incelemesi sonucunda, XV. yüzyıl makâm anlayışı hakkında fikirler edinmeye çalıştık. Daha sonraki dönemlerde tümüne makâm adı verilen bu oluşumların; makâm, âvâze, şûbe ve terkîbler olarak sınıflandırıldığı sonucuna ulaştık. Tesbit ettiğimiz ikiyüzseksendört makâm içerisinde, kuramcıların sınıflandırdığı makâm, âvâze, şûbe ve terkîb sayıları farklılıklar göstermektedir. Hatta aynı kuramcının iki farklı eserinde dahi, bu sınıflandırma ve tanımlarda farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu farklar da çalışmamızda belirtilmiştir. Tesbit ettiğimiz bu farklılıklar yüzyıl içerisinde makâmaların durumlarını ortaya koymaktadır. Ulaştığımız sonuçları aşağıdaki gibi vermeyi uygun bulduk:

1. Makâmlar

Daha sonraki dönemlerde tamamına makâm adı verilen oluşumların, XV. yüzyılda bir kısmına verilen addır. XV. yüzyıl kuramcıları oniki oluşum için makâm terimini kullanmışlardır. Bunların musikinin temelini oluşturmada ana kavram olduklarını savunmuşlardır. Perdeleri bir araya getirerek dörtlü ve beşlileri, dörtlü ve

beşlileri de bir araya getirerek makâm dizilerini oluşturmuşlardır. Edvârlarında, kimi makâmları dizilerini vererek kimilerini ise sözel seyir tanımlarıyla açıklamışlardır. Kuramcılar makâmların, musikinin temeli oluşturduğunu belirtmişlerdir ancak edvârlarında diğer oluşumların tanımlarına daha fazla yer vermişlerdir. Bunun sebebinin daha önce de belirttiğimiz gibi makâmların musikiciler tarafından çok iyi bilindiği düşüncesidir. XV. yüzyılda sayıları konusunda hemfikir olunan makâmların özellikleri konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı makâmların kuramcılara göre aralıkları hiç değişmemiş, isimleri de aynı olarak verilmiştir. Örneğin; Uşşak makâmı kuramcılarda farklı sıralamaya tabi tutulsa da Urmiyeli'den itibaren XV. yüzyıl sonuna kadar aynı dizi ile açıklanmıştır. Uşşak dörtlüsüne Uşşak beşlisinin eklenmesi ile olduğu görüşü, yüzyıl sonuna kadar aynıdır. Başlangıç ve karar perdelerinde farklı görüşler vardır. Ancak dizinin temelinin üç asır boyunca aynı kalması ve hatta daha sonrasında da çok fazla değişikliğe uğramaması önemli bir ayrıntıdır. Uşşak makâmı gibi XV. yüzyılda hemen hemen aynı görüşlerle açıklanan makâmlara Rast, Isfahân, Büzürg ve Hüseyini makâmları da örnek verilebilir. XV. yüzyıl kuramcılarına göre aynı özelliklere sahip ancak farklı isimle anılan makâmlar da vardır. Bunlar içerisinde en önemli örnek; Zîrefkend makâmıdır. Makâm hakkında aynı görüşleri paylaşan kuramcılar adlandırmada farklı olarak Kûçek, Zîrefkend ve Zîrefkend-i Kûçek adlarını kullanmışlardır.

XV. yüzyılda makâmların sayısı, adları ve sıralamaları üzerine vardığımız sonuçları aşağıdaki gibi ifade etmekte fayda görüyoruz:

a. Makâm Sayısı

XIII. yüzyılda Urmiyeli'den sonra XV. yüzyıl sonuna kadar makâm sayısı edvârlarda farklılık göstermemiştir. Maragalı'dan Kadıoğlu'na kadar makâm sayısı oniki olarak verilmiştir. Sadece XIV. yüzyılda Kutbuddin Mahmud Şîrâzî "*Dürretü't Tâc*" adlı eserinde bu görüşün dışına çıkarak, makâm sayısını onyediyi olarak vermiştir.

b. Makâm Adları

XIII. yüzyılda Urmiyeli'nin tanımladığı oniki makâm, XV. yüzyıl kuramcıları tarafından benimsenmiş ve şöyle verilmiştir: Uşşâk, Nevâ, Bûselik, Râst, Irâk, Isfahân, Zîrefkend, Büzürg, Zengüle, Rehâvî, Hüseyinî, Hicâz. Kuramcılara göre farklılık bazı makâm adlarının yazımında dikkati çekmiştir. Bu farklılık Râhevî ve Hicâzî'nin bazı harflerinin yer değiştirdiği şeklinde görülmektedir. Bûselik makâmı ise kimi kuramcılar tarafından Ebûselik olarak da adlandırılmıştır. Zîrefkend olarak adlandırılan makâm da bir grup kuramcı tarafından Kûçek olarak adlandırılmıştır. Ladikli eski ve yeni bilginlerin görüşlerini karşılaştırdığı “*Fethiyye*” adlı eserinde, eski bilginlerin bu makâma Zâyirefkend, yeni bilginlerin ise bu makâma Zîrefkend, Kûçek veya Muhabbetü'l Enğam adını verdiklerini belirtmiştir. Urmiyeli'den sonra incelediğimiz Kutbuddin Mahmud Şirâzî'nin “*Dürretü't Tac*” adlı eserinde Bûselik, Büzürg, Hicâz, Hüseyinî, Irâk, Isfahân, Zengüle isimleri aynı kalmış ancak bunlara on makâm daha eklenmiştir. Bu makâmın adları da şöyle verilmiştir: Büzürg-ü Kâmil, Gerdâniye Nîrîzî, Hisâr, Kûçek-i Tamâm, Muhayyer Zîrkeş, Nühüft-ü Hicâzî, Nühüft-ü Kâmil, Rehâvî-yi Tamâm, Rakbi, Selmek.

c. Makâm Sıralamaları

XIII. yüzyıldan itibaren kuramcılar makâm sıralamalarına önem vermişlerdir. Uşşâk makâmı Urmiyeli'de birinci sırada verilmiş, bu görüş Kırşehirli'ye kadar devam etmiştir. KYRM'de Râst makâmı, ana makâm olarak kabul edilmiş ve birinci sırayı almıştır. Bedri Dilşad ve Abdullahoğlu Hızır da Kırşehirli'yi izleyerek ana makâmın Râst olduğunu savunmuş ve birinci sırada göstermişlerdir. Ancak daha sonra Bükeoğlu Alişâh ve Şirvanlı edvârlarında, yine Uşşâk makâmı birinci sırada verilmiştir. Yüzyıl sonunda Seydî ve Kadıoğlu ise Râst makâmını birinci sıraya almışlardır. KE, RP ve K'da da Râst, birinci makâm olarak verilmiş ancak diğer makâmın sıralamalarında yine farklılıklar gözlemlenmiştir.

2. Âvâzeler

XIII. ve XV. yüzyıl kuramcılarının göre makâmın meydana gelişinde önemli rol oynayan dört oluşumdan biridir. Tek başına tam bir dizi özelliği

taşımayan âvâzeler, makâm dizileriyle birleştirilerek onların oluşumlarına yardımcı olmuşlardır.

a. Âvâze Sayısı

XIII. yüzyılda Urmiyeli, altı adet âvâze tanımlamıştır. XIV. yüzyılda âvâze sayısı Şirazlı tarafından beş olarak bildirilirken, XV. yüzyılda ilk olarak Maragalı, âvâze sayısını yine altıya çıkarmıştır. Kırşehirli bu altı âvâzeye Hisâr'ı ekleyerek, yedi âvâze tanımlamıştır. XV. yüzyıl sonuna kadar Şirvanlı ve Bükeoğlu Alişâh dışında kuramcılar, Kırşehirli gibi Hisâr'ı ekleyerek âvâze sayısını yedi olarak vermişlerdir. KE, RP ve K'da da yedinci âvâze olarak Hisâr eklenmiştir. Şirvanlı ve Bükeoğlu Alişâh ise Hisâr'ı şubeler arasında sınıflandırmış, âvâze sayısını altı olarak belirtmiştir. Ladikli eski ve yeni bilginlerin görüşlerini karşılaştırdığı "*Fethiyye*" adlı eserinde, eski bilginlerin altı âvâze, yeni bilginlerin yedi âvâze tanımladıklarından söz etmiştir. "*Zeynü'l Elhân*"da kendi görüşünü de belirterek âvâzelerin yedi adet olduğunu vurgulamıştır.

b. Âvâze Adları

Urmiyeli'nin verdiği âvâze adlarından sonra XV. yüzyılda büyük bir değişiklik göze çarpmamaktadır. Sadece Bükeoğlu Alişâh, Nevruz âvâzesi yerine Nevruz-ı Asl adıyla bir başka âvâze tanımlamıştır. Urmiyeli'den sonra Şirazlı'nın tanımladığı beş âvâzenin adı şöyle verilmiştir: Gerdaniye, Isfahanek, Muhayyer, Muhayyer Hüseyini, Nevruz. XV. yüzyılda ise âvâze isimleri genel olarak şöyledir: Geveşt, Gerdâniye, Nevruz, Selmek, Mâye, Şehnâz.

c. Âvâze Sıralamaları

XIII. yüzyılda Urmiyeli altı âvâzeyi şöyle sıralamıştır: Geveşt, Gerdâniye, Nevruz, Selmek, Mâye, Şehnâz. XV. yüzyılda Maragalı bu sıralamada değişiklik yapmış, Mâye ve Şehnâz dışında kalan âvâzelerin sıralarını değiştirmiştir. Ahmedoğlu Şükrullah, Urmiyeli'nin âvâze sıralamasını kabul etmiştir. Sadece Selmek ve Nevruz'un yerini değiştirmiştir. Kırşehirli ve Bedri Dilşad, Urmiyeli gibi birinci âvâze olarak Geveşt'i vermiş ancak diğerlerinin sıralamalarında değişiklikler yaparak, yedinci âvâze olarak da Hisâr'ı eklemiştir. Abdullahoğlu Hızır bu yedi

âvâze sıralamasında, ilk iki Geveşt ve Nevrûz sıralamasını kabul etmiş ancak diğerlerinin sıralamasında değişiklikler yapmıştır. Şirvanlı verdiği altı âvâze ile Maragalı'nın sıralamasını kabul etmiştir. Ladikli Kırşehirli'nin âvâze sıralamasını kabul etmiş ancak Hisâr ile Mâye'nin yerlerini değiştirmiştir. Bükeoğlu Alişâh diğer kuramcılardan farklı olarak, birinci sırada Selmek âvâzesini vermiş ve onu Gerdâniye, Nevrûz-i Asl, Geveşt, Şehnâz ve Mâye'nin izlediğini belirtmiştir. Seydî, Kırşehirli'nin verdiği âvâze sıralamasını aynen kabul etmiştir. Yüzyıl sonunda Kadıoğlu ise Kırşehirli ve Seydî'nin kabul ettiği bu sıralamada Hisâr ve Mâye'nin yerini değiştirerek, Mâye'nin son âvâze olduğunu vurgulamıştır. KE, RP ve K'da âvâzelerin sırası Kırşehirli'nin verdiği sıra ile aynıdır.

3. Şûbeler

Tam bir dizi özelliği göstermeyen, kimisi iki perdeden meydana gelen ve makâm dizilerine eklenerek onların zenginleşmesini sağlayan oluşumlara şûbe adı verilmiştir. XV. yüzyıl kuramcıları şûbeleri, makâmlar, âvâzeler hatta terkîblerle birleştirerek yeni pek çok oluşum tanımlamışlardır.

a. Şûbe Sayısı

XIII. yüzyılda Urmiyeli, şûbelere yer vermemiştir. XIV. yüzyılda Şirazlı şûbe adı altında oluşumlar tanımlamış ve bunların sayısını dokuz olarak bildirmiştir. XV. yüzyılda Maragalı, şûbelerin önemini vurgulayarak, şûbe sayısını yirmidört olarak vermiştir. Şirvanlı ve Bükeoğlu Alişâh da Maragalı'nın görüşüne katılarak edvârlarında yirmidört şûbe adı vermişlerdir. Bu üç kuramcı dışında, diğer XV. yüzyıl kuramcıları Şûbelerin dört adet olduğu konusunda ısrar etmiş ve hatta bu üç kuramcının şûbe olarak sınıflandırdıkları oluşumları terkîb adı altında sınıflandırmışlardır.

b. Şûbe Adları

XV. yüzyılda kuramcıların hemfikir olduğu Yegâh, Dügâh, Segâh ve Çargâh adıyla verilen dört şubeden, Yegâh dışında Dügâh, Segâh ve Çargâh her edvârda ilk üç şûbeye verilen adlardır. Maragalı, Şirvanlı, Bükeoğlu Alişâh edvârlarında Pençgâh, Mâhûr, Aşîrân, Müberkâ Nevrûz-i Arâb, Nevrûz-i Harâ, Hisâr, Nevrûz-i

Bâyâtî, Nîrez, Nühüft, Uzzâl, Eviç, Sabâ, Rekb, Rûy-i Irâk, Bestenigâr, Zâvilî, Nişâbürek (Hûzi), Nihâvend, Hümâyûn, Muhayyer, Isfahânek adlarıyla yeni şûbeler tanımlamışlardır. Bu edvârların yanı sıra RP’de de verilen yirmidört şûbe arasında Hisârek, Nevruz-i Acem, Türk-i Hicâz, Muhâlif, Mürğak, Beynelbahreyn, Vech-i Hüseyinî, Zirkeşîde, Irâk Acem ve Dügâh Acem adları ile anılan şubeler vardır.

c. Şûbe Sıralamaları

XV. yüzyılda dört adet şube tanımlanan edvârlarda sıralama şöyledir: Yegah, Dügâh Segâh ve Çargâh. Yirmidört adet şûbe tanımlanan edvârlarda ise RP dışında Dügâh, Segâh, Çargâh ve Pençgâh ilk dört sırada yer alırken diğer şûbelerin sırası her kuramcının görüşüne göre farklılık göstermiştir. RP’de bu sıralama, yukarıda şube adlarında da görüldüğü gibi oldukça farklıdır.

4. Terkîbler

XV. yüzyıl kuramcıları iki makâm, bir makâm bir âvâze, bir makâm bir şûbe, bir âvâze bir şûbe veya iki terkîbi birleştirerek meydana getirdikleri oluşuma terkîb adını vermişlerdir. Bu oluşumların nasıl bir araya getirildiği, seslendirme sırası, başlangıç ve karar perdeleri her terkîbin tanımında belirtilmiştir. Bunlar dışında XV. yüzyıl kuramcılarının ikiden fazla oluşumu da bir araya getirerek meydana getirdiği terkîb de bulunmaktadır. Sebzendersebz adını verdikleri bu terkîb, kimi kuramcıya göre yedi, kimi kuramcıya göre de sekiz terkîbden oluşmuştur. Bunların adları ve sıralamaları yine kuramcılara göre farklılık göstermektedir.

a. Terkîb Sayısı

Terkîb kavramı, XV. yüzyıl kuramcıları tarafından oldukça önemsenmiş hatta kimileri “*terkîbleri saymaya bu edvârın sayfası yetmez*” şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Makâm âvâze ve şubelerin farklı şekillerde bir araya getirilmesiyle oluşturulan terkîbler, sayı bakımından XV. yüzyıla damgasını vuracak çokluktur. Makâm âvâze ve şubelerin tanımlarına bazı edvârlarda yer verilmeyip, sadece isimlerini vermekle yetinilirken, hemen her edvârda terkîblerin tanımlanması verilen önemin göstergesidir. Maragalı ve Şirvanlı dışında, çalışmamızda eserlerinden söz ettiğimiz kuramcılar, farklı sayılarda terkîb tanımlamışlardır. Ahmedoğlu Şükrullah

ellidokuz terkîb, Kırşehirli ellialtı terkîb, Bedri Dilşad ellidört terkîb, Abdullahoğlu Hızır ellisekiz terkîb, Ladikli “*Fethiyye*” adlı eserinde yeni bilginlerin ifadelerine göre otuz terkîb, “*Zeynü’l Elhân*” adlı eserinde de otuzüç terkîb, Seydî ellisekiz terkîb, Kadioğlu ise kırksekiz terkîb tanımlamıştır. Ayrıca yine XV. yüzyıla ait KE’da ellisekiz terkîb, RP’de elli terkîb ve K’da ellidört terkîb adı verilmiştir. Bu terkîbler dışında Bükeoğlu Alişâh aslında “*Mukaddimetü’l Usûl*” adlı eserinde, üç terkîb olduğunu belirtmiş ve devirler adı altında yüzotuzüç oluşumun da tanımını vermiştir. Dörtlü ve beşliler ile açıkladığı bu oluşumların bazıları makâm dizileri, bazıları farklı adlarla isimlendirdiği diziler, bazıları ise isimlendirmedeği dizilerdir. XV. yüzyılda tanımladığı terkîbler açısından dikkati çeken bir kuramcı da Abdullahoğlu Hızır’dır. Eserinde, yukarıda belirttiğimiz ellisekiz terkîb dışında “*Garîb Terkîbler*” adını verdiği yüz kırkdört terkîb tanımlamıştır.

b. Terkîb Adları

XV. yüzyılda terkîbler farklı şekillerde oluşturulmuştur. XV. yüzyıl kuramcıları tarafından tanımlanan terkîbler genel olarak, iki makâm, bir makâm bir âvâze, bir makâm bir şûbe, bir âvâze bir şûbe ve iki terkîbin birleştirilmesi ile meydana gelmişlerdir. İki oluşum sıralamada yer değiştirerek de farklı bir terkîbi meydana getirebilir. Adlandırılmasında da bu sıralama büyük önem taşır. Özellikle Abdullahoğlu Hızır’ın tanımladığı Garîb Terkîbler adını verdiği terkîblerde, ilk seslendirilen oluşumun adı ilk sırada, ikinci seslendirilen oluşumun adı ikinci sırada yer alarak, terkîb adlandırılmıştır. Bunlar dışında Bestenigâr, Nikrîz, Pençgâh, Zemzeme, Uzzâl, Nühüft vb. pek çok sayıda müstakil adlar verilen terkîbler de vardır. Bunların açıklamalarında ise ille de iki oluşumun birleşiminden söz edilmemiştir. Genellikle sözel seyir tanımları ile başlangıç perdesi belirtilmiş, başlangıçta ve karara giderken seslendirilecek olan oluşumlar vurgulanmış ve karar perdesi de belirtilerek bir seyir tanımı niteliğinde açıklama getirilmiştir. Bazı kuramcılar tarafından terkîb içinde seslendirilen oluşumların perdeleri de nota yazısı ile gösterilmiştir.

c. Terkîb Sıralamaları

XV. yüzyıl kuramcıları terkîblerin sıralamaları konusu üzerinde makâm, âvâze ve şubelerin sıralaması kadar durmamışlardır. Farklı sayıda terkîb tanımlayan kuramcılar, terkîblerin sıralamaları konusunda da farklılık göstermişlerdir.

Bu çalışmada tesbit edilen, özellikleri bakımından kuramcılar tarafından aynı görüşlerle açıklanan, günümüze adları değişerek gelen makâmlar da dikkat çekicidir. Örneğin; Beyzâ Râst olarak, Nühüft Hicaz veya Uzzâl olarak, Evc Zirgüleli Hicaz olarak, Urmiyeli'nin tanımladığı Hicâzî makâmı Karcığar olarak, Nevâ Bûselik olarak, Visâl Kürdi olarak, USS'de Muhayyerü'l Hüseyinî adıyla tanımlanan makâm Nevâ olarak, Canfeza Uşşak olarak, Meclîs-i Efrûz Basit Sûznâk olarak, Dilküşâ ve Nihavend adıyla anılan makâm Acemli Râst olarak, Muhayyer ve Nevâ Muhayyer olarak, günümüze ulaşmıştır.

Makâmların ilk kez sistematik bir biçimde sınıflandırılıp, dizilerinin ele alındığı yüzyıl olan XIII. yüzyıldan, bu sistematığın daha da geliştirilerek makâmların yapılarında meydana gelen değişimlerin, belirgin bir şekilde ortaya konulduğu XV. yüzyıldaki verileri ortaya çıkarmaya çalıştık. Genel olarak makâm adı verilen oluşumlar dahilinde, âvâze, şûbe ve terkîblerin XV. yüzyıl kuramcılarının görüşlerine göre, yüzyıl içindeki durumlarını inceledik. Aktarmaya çalıştığımız bu bilgilerin, dönemin makâm unsurlarıyla ilgili düşüncelere ve çalışmalara ışık tutacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

ABBOTT, Laurie. “Çengnâme”, **International Journal of Music in Turkey**, Sayı: 1, 1997, ss. 4-13.

ABBOTT, Laurie. “Çengnâme”, **International Journal of Music in Turkey**, Sayı: 2, 1997, ss. 3-14.

AKDOĞAN, Bayram. “Fethullah Şirvânî ve Mecelletun Fi'l-Mûsîka adlı eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996.

AKDOĞU, Onur. **Türk Müziği Bibliyografyası (9. yüzyıl - 1928)**, Ege Üniversitesi Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı Yayınları, İzmir, 1989.

AKDOĞU, Onur. **Türk Müziği Tarihi I** (Ders Notları), İzmir, 1988.

AKSOY, Bülent. **Avrupalı Gezgincilerin Gözüyle Osmanlılarda Mûsikî**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994.

AREL, H. Saadettin. “Fatih Devrinde Türk Mûsikîsi”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 63, 1953, ss. 68-76.

AREL, H. Saadettin. **Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri**, haz. Onur Akdoğu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

ARISOY, Mithat. “Seydî'nin El Matlâ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma.”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988.

BARDAKÇI, Murat. “Çengnâme'de Mûsikî”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 361, 1979, ss. 8, 9.

BARDAKÇI, Murat. **Maragalı Abdülkadir**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

BEHAR, Cem. **Klasik Türk Mûsikîsi Üzerine Denemeler**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1987.

CAN, M. Cihat. XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatı (Ses Sistemi), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.

CAN, Neşe. “Osmanlı Dönemi Türkçe Müzik Yazmalarında Ünlü Türk Bilgini Fârâbî”, **G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2004, ss. 203-215

CEVHER, M. Hakan. “Kitâbü’l Edvâr”, 10.03.2009, www.hakancevher.com, (30.05.2009).

CEVHER, M. Hakan. **Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz**, Çeviriyazım-İnceleme, Meta Basım Matbaacılık, İzmir, 2003.

CEVHER, M. Hakan. **Kitâb-ı Edvâr**, İnceleme- Günümüz Türkçesi- Çeviriyazım ve Esas Metin, Can Basımevi, İzmir, 2004.

CEVHER, M. Hakan. **Rûh Perver**, İnceleme- Günümüz Türkçesi-Çeviriyazım ve Esas Metin, Sade Matbaacılık Ltd. Şti., İzmir, 2004.

CEYHAN, Âdem. **Bedr-i Dilşad’ın Murâd-Nâmesi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.

ÇAKIR, Ahmet. “Alişâh B. Hacı Büke (?-1500)’nin Mukaddimetü’l-Usûl Adlı Eseri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999.

ÇAKIR, Ahmet. “Alişâh B. Hacı Büke Evbehî ve Mûsikî Nazariyatçılığı”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 470, 1953, ss. 11-12.

ÇAM, Göksel. “Kâzım Uz Yaşamı-Eserleri-Besteciliği”, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı, İzmir, 1989.

ÇEKİM, Serkan. “Maragalı Abdülkadir”, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı, İzmir, 1998.

ÇELEBİOĞLU, Âmil. “Kabus-nâme Tercümesi Muradnâme’ye Dâir”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 363, 1980, ss. 4-11.

ÇOBANOĞLU, Nuran. “Osmanlı Padişahlarından Türk Müziği İle İcra ve Beste Yönleriyle İlgili Olanlar”, (Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Ege Üniversitesi Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı, İzmir, 1990.

DALKIRAN, Nejla. “Türkçe Zeyn-ü l Elhan”, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1983.

DALOĞLU, Yavuz. “Yazarı Bilinmeyen Bir Mûsikî Risâlesinde Anılan Perdeler ve Makâmlar”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993.

DEMİR, Saadet. “Kırşehirli Edvârı”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1985.

DEVELLİOĞLU, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1990.

DOĞANZADE. “Haşim Bey ve Mûsikî Edvârı”, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1995.

DOĞRUSÖZ, Nilgün, Ş. Şehvar Beşiroğlu ve Recep Uslu. “Harîrî bin Muhammed’in Kırşehrî Edvâr Çevirisinde Perdeler”, **İ. T. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 1, 2007, ss. 13-22.

DOĞRUSÖZ, Nilgün. “AGK131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler”, (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

DOĞRUSÖZ, Nilgün. “Harîrî Bin Muhammed’in Kırşehrî Edvârı Üzerine Bir İnceleme”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

DURMAZ, Serhad ve Yavuz Daloğlu. **Prof. Dr. Gültekin Oransay Derlemesi I**, Güven Ofset, İzmir, 1990.

EZGİ, Suphi. **Nazari, Ameli Türk Mûsikîsi**, İstanbul Belediye Konservatuari Yayınları, İstanbul, 1950.

GEDİKLİ, Necati. **Bilimselliğin Merceğinde Geleneksel Mûsikîlerimiz ve Sorunları**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999.

GEDİKLİ, Necati. **Ülkemizdeki Etki ve Sonuçlarıyla Uluslararası Sanat Müziği**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999.

GÖKALP, Ziya. **Türk Medeniyeti Tarihi**, haz. Kazım Yaşar Koprıman Afşar, İsmail Aka, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.

GÜVENÇ, Rahmi Oruç. **Türk Mûsikîsi Tarihi ve Türk Tedavi Mûsikîsi**, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991.

HALICI, Feyzi. **Türk Mûsikîsi'nin Dünü Bugünü Yarını**, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara, 1986.

HAŞİM BEY. **Mecmua-yi Karha ve Nakşha ve Şarkıyyat**, Çeviriyazım: Reşat Aysu çev. Onur Akdoğu, Kayulzade Yahya Harırı Matbaası, İstanbul, 1852.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, Ramazan Şeşen, Gülcan Gündüz ve M. Serdar Bekar. **Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi**, Yıldız Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KALENDER, Ruhi. "XV. Yüzyılda Arapça Mûsikî Terimleri ve Türkçe Karşılıkları", **A. Ü. İ. F. Dergisi**, Cilt: 24, 1981, ss. 485-489

KAMİLOĞLU, Ramazan. "Ahmedoğlu Şükruallah ve Edvâr-ı Mûsikî Adlı Eseri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

KAMİLOĞLU, Ramazan. "Amasyalı (Ahmedoğlu) Şükruallah'ın Edvâr-ı Mûsikî'sinin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi", **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Sayı: 1, Ocak-2008, ss. 171-187.

KAMILOĞLU, Ramazan. “Amasyalı (Ahmedoğlu) Şükrullah’ın Hayatı ve Eserleri”, **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2008, ss. 103-110.

KARADENİZ, M. Ekrem. **Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.

KAŞGARLI, Mahmut. **Divan – ü Lügat’ it Türk Tercümesi**, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

KUTLUĞ, Yakup Fikret. **Türk Mûsikîsinde Makâmlar İnceleme**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

LEVENDOĞLU YILMAZ, N. Oya. “XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makâmlar ve Değişim Çizgileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2002.

LEVENDOĞLU, N. Oya. “XIII. Yüzyıldan Bugüne Uzanan Makâmlar ve Değişim Çizgileri”, **Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 17, 2004/2, ss. 131-138.

ORANSAY, Gültekin, **Kazım Uz Mûsikî Istihâlatı**, Küğ Yayını, Ankara, 1964.

ÖGEL, Bahaeddin. **Türk Kültür Tarihine Giriş (Göktürklerden Osmanlılara)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

ÖZALP, Mehmet Nazmi. **Türk Mûsikîsi Tarihi I – II**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2000.

ÖZCAN, Nuri. “XV ve XVI. Asırlarda Türk Dünyasında Mûsikî”, **XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler**, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997, ss. 235-238.

ÖZÇİMİ, M. Sadreddin. “Hızır Bin Abdullah ve Kitâbü’l-Edvâr”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.

ÖZKAN, İsmail Hakkı. **Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1987.

ÖZÖN, Mustafa Nihat. **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1979.

ÖZTUNA, Yılmaz. **Abdülkaadir Merâği**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

ÖZTUNA, Yılmaz. **Sâdeddin Arel**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

ÖZTUNA, Yılmaz. **Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1974.

ÖZTUNA, Yılmaz. **Türk Mûsikîsi Tarihi**, Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı Koruma Derneği Yayınları no: 8, İstanbul, 1977.

ÖZTUNA, Yılmaz. **Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih**, Türk Petrol Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.

REFİĞ, Gülper. **Ahmet Adnan Saygun ve Geçmişten Geleceğe Türk Mûsikîsi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.

RONA, Mustafa. **50 Yıllık Türk Mûsikîsi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.

SARI, Mehmet Ali. “553 Yıl Önce Yazılmış Bir Mûsikî Yazması Muradnâme-Bedri Dilşad III”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 364, 1980, ss. 4-6.

SEKİZLİ, Ubeydullah. “Kırşehirli Nizâmeddin İbn Yûsuf’un Risâle-i Mûsikî Adlı Eseri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.

ŞENER, Halil İbrahim, Mehmet Ali Sarı. “553 Yıl Önce Yazılmış Bir Mûsikî Yazması Muradnâme-Bedri Dilşad I”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 362, 1979, ss. 7-9.

ŞENER, Halil İbrahim, Mehmet Ali Sarı. “553 Yıl Önce Yazılmış Bir Mûsikî Yazması Muradnâme- Bedri Dilşad II”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 363, 1980, ss. 12, 13.

TEKİN, Hakkı. “Ladikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü’l Fethiyye’si”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 1999.

TEZEL, Şebnem. “Tirevî Kadızâde’nin Mûsikî Edvârı ve Seydî’nin El-Matla’ı ile Karşılaştırılması”, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1996.

TİMURTAŞ, Faruk K. **Osmanlı Türkçesine Giriş I**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

TURA, Yalçın. **Türk Mûsikîsinin Meseleleri**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1988.

TURABİ, Ahmet Hakkı. Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005.

ULUDAĞ, Osman Şevki. “Cenkname”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 62, 1953, ss. 57-59.

ULUDAĞ, Osman Şevki. “Mûsikîmizde Makâmlar”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 5, 1948, ss. 19-24.

USLU, Recep. “Büyük Osmanlı Devletinin En Önemli Çağı Olan Fâtih Devrinde Bestekârlar ve Eserleri”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 465, 1999, ss. 25-27.

USLU, Recep. “Ladikli Mehmed Çelebi Üzerindeki Şüpheler”, **Mûsikî Mecmuası**, Sayı: 462, 1998, ss. 33-37.

USLU, Recep. **Fâtih Sultan Mehmet Döneminde Mûsikî ve Şems-i Rûmî’nin Mecmûa-i Güfte’si**, İstanbul Fetih Cemiyeti İktisadi İşletmesi, İstanbul, 2007.

USLU, Recep. **Müzikoloji ve Kaynakları**, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

UYGUN, Mehmet Nuri. “Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.

UYGUN, Mehmet Nuri. **Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1999.

UYSAL, R. Selçuk. “Çengnâme Hakkında”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, haz. Metin Özarlan, Özkul Çobanoğlu, Ankara, 1998, ss. 449-458.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1982.

ÜNKAN, Emin, Bedia Ünkan ve Hakan Ünkan. **Türk Sanat Mûsikisinde Makâmlar**, Genel Kültür Yayınları, İstanbul, 1980.

ÜNVER, A. Süheyl. “Farâbî, Mûsikî ve Makâmları Hakkında”, **Türk Mûsikîsi Dergisi**, Sayı: 3, 1948, s. 3.

MAKÂM DİZİNİ

A

Acem, 31, 33, 35, 38, 46, 48, 64, 67, 69, 71, 72, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 108, 118, 119, 121, 127, 128,
153, 160, 161, 162, 168, 180, 183, 184, 193,
194, 195, 203, 204, 215, 216, 218, 267, 278,
279, 280, 281, 294, 295, 296, 297, 340, 342,
343, 346, 369, 371, 372, 406, 409, 410, 413,
441, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465
Acem Aşîrân, 76, 77
Acem Irâk, 77, 204
Acem Râst, 74, 78
Acem Zîrkeşîde, 79
Arabân, 79, 80, 460
Aşîrân, 24, 31, 33, 35, 46, 48, 53, 54, 64, 67, 69,
71, 72, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 267, 268, 269,
274, 296, 440, 460, 463
Âvâze-i Zenbûr, 38, 84, 85, 460
Azrâ, 85, 86, 460

B

Bahâr, 54, 86, 460
Bahr-i Nâzik, 38, 69, 71, 72, 87, 88, 460
Bayâtî, 24, 43, 45, 88, 89, 90, 278, 285, 286, 459,
460, 463
Beste Hisâr, 67, 91, 460
Beste Isfahân
Beste Isfehân, 38, 67, 71, 91, 92, 460
Bestenigâr, 24, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 48, 53, 64,
67, 69, 71, 72, 93, 94, 95, 441, 442, 460
Beyn-el Bahreyn, 96, 460
Beyzâ, 54, 96, 97, 134, 443, 460
Bostân, 54, 97, 98, 460
Buhârî, 54, 98, 179, 460
Bûselik, 12, 15, 17, 20, 24, 25, 27, 31, 33, 35, 37,
38, 39, 40, 45, 47, 49, 50, 53, 54, 57, 59, 60, 62,
64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 86, 88, 98, 99,
100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 120,
123, 131, 135, 136, 137, 141, 147, 152, 153,
184, 221, 233, 239, 240, 246, 263, 264, 265,
266, 272, 278, 286, 306, 314, 378, 379, 392,
400, 401, 414, 438, 443, 459, 460, 461, 462,
463, 464, 465
Bûselik Gerdâniye, 104
Bûselik Geveşt, 104
Bûselik Mâye, 105
Bûselik Nevrûz, 105
Bûselik Selmek, 106
Bûselik Şehnâz, 106
Büzürg, 12, 16, 18, 20, 24, 25, 33, 35, 37, 38, 39,
40, 42, 45, 46, 47, 51, 53, 54, 58, 61, 62, 64, 66,
68, 69, 70, 71, 72, 106, 107, 108, 109, 110, 111,

112, 113, 114, 124, 135, 138, 145, 146, 147,
148, 160, 162, 163, 171, 175, 176, 177, 201,
202, 203, 222, 225, 226, 239, 240, 259, 278,
286, 287, 364, 365, 366, 378, 379, 380, 392,
393, 428, 433, 434, 437, 438

Büzürg-i Gerdâniye, 112
Büzürg-i Geveşt, 112
Büzürg-i Mâye, 112
Büzürg-i Nevrûz, 113
Büzürg-i Selmek, 113
Büzürg-i Şehnâz, 114

C

Cânfezâ, 114, 460

Ç

Çargâh, 20, 24, 33, 35, 37, 38, 43, 45, 46, 48, 53,
64, 67, 69, 72, 76, 78, 79, 93, 94, 95, 99, 102,
103, 108, 110, 111, 115, 116, 117, 118, 119,
120, 123, 124, 126, 134, 135, 140, 141, 142,
157, 159, 174, 175, 178, 192, 202, 212, 219,
220, 221, 225, 226, 232, 233, 254, 255, 256,
257, 272, 277, 288, 295, 297, 298, 299, 300,
306, 309, 317, 318, 320, 322, 338, 347, 352,
353, 354, 365, 366, 377, 378, 397, 401, 403,
414, 416, 429, 430, 433, 440, 441, 459, 460
Çargâh-ı Acem, 118, 119

D

Devr-i Mâhûrî, 54, 120, 233, 460
Dilkeşhâverân, 71, 72, 120, 121, 122, 460
Dilküşâ, 54, 122, 123, 304, 443, 460
Dostkâmi, 54, 123, 124, 460
Dügâh, 20, 24, 31, 33, 35, 37, 38, 43, 46, 48, 53,
64, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 87, 88,
93, 102, 103, 110, 111, 112, 117, 118, 119, 124,
125, 126, 127, 128, 134, 135, 137, 138, 139,
142, 146, 148, 149, 152, 153, 159, 160, 161,
162, 175, 178, 184, 192, 193, 195, 197, 202,
203, 204, 207, 208, 212, 214, 219, 220, 221,
225, 226, 231, 238, 250, 251, 252, 253, 254,
258, 265, 266, 269, 271, 275, 277, 279, 280,
289, 292, 293, 297, 305, 307, 308, 309, 320,
322, 325, 338, 343, 346, 347, 348, 351, 352,
353, 354, 355, 356, 357, 359, 368, 369, 371,
372, 378, 385, 386, 387, 388, 391, 393, 394,
399, 401, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414,
415, 416, 417, 418, 419, 421, 429, 440, 441,
459, 460
Dügâh-ı Acem, 127

E

Evc, 24, 31, 33, 35, 48, 67, 69, 71, 72, 128, 129,
130, 175, 176, 177, 443, 459, 460, 461

G

Gamzedâ, 54, 130, 131, 460
Gerdâniye, 12, 20, 24, 31, 33, 35, 38, 39, 40, 43,
45, 46, 47, 53, 54, 58, 61, 70, 72, 94, 96, 101,
104, 111, 112, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 160, 164,
178, 193, 195, 203, 204, 205, 212, 213, 226,
227, 230, 232, 267, 269, 273, 295, 297, 298,
300, 336, 340, 344, 401, 402, 429, 430, 438,
439, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465
Gerdâniye Bûselik, 101, 136, 137
Gerdâniye Büzürg, 138
Gerdâniye Hicâz, 138
Gerdâniye Hüseyinî, 138
Gerdâniye Irâk, 139
Gerdâniye Isfahân, 139
Gerdâniye Kûçek, 140
Gerdâniye Nevâ, 140
Gerdâniye Nigâr, 140, 141, 142
Gerdâniye Râst, 142
Gerdâniye Rehâvî, 142
Gerdâniye Uşşâk, 143
Gerdâniye Zengüle, 143
Geveşt, 12, 24, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 45,
46, 47, 54, 64, 104, 105, 111, 112, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 160,
164, 193, 195, 196, 203, 205, 212, 213, 226,
227, 267, 269, 270, 340, 349, 402, 430, 431,
439, 460, 461, 462, 463, 464, 465
Geveşt Bûselik, 147
Geveşt Büzürg, 148
Geveşt Hicâz, 148
Geveşt Hüseyinî, 148
Geveşt Irâk, 149
Geveşt Isfahân, 149
Geveşt Kûçek, 150
Geveşt Nevâ, 150
Geveşt Râst, 150
Geveşt Rehâvî, 151
Geveşt Uşşâk, 151
Geveşt Zengüle, 151
Gülistân, 54, 152, 461
Gülizâr, 67, 152, 153, 461

H

Hazân, 54, 153, 154, 179, 415, 461, 465
Hazrâ, 54, 154, 461
Hicâz, 20, 27, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 46, 48, 64,
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 78, 79, 87, 88, 90,

106, 108, 110, 111, 118, 129, 130, 135, 138,
147, 148, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161,
162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170,
176, 196, 198, 199, 201, 207, 239, 240, 241,
245, 247, 249, 259, 261, 275, 277, 278, 288,
289, 293, 301, 302, 305, 307, 308, 309, 311,
312, 313, 314, 315, 317, 322, 324, 325, 333,
334, 344, 348, 365, 366, 367, 378, 380, 391,
392, 393, 397, 405, 406, 409, 410, 424, 428,
429, 438, 441, 461, 462, 463, 464, 465

Hicâz Acem, 161

Hicâz Büzürg, 162, 163

Hicâz Gerdâniye, 164

Hicâz Geveşt, 164

Hicâz Irâk, 164, 165

Hicâz Mâyê, 165

Hicâz Nevrûz, 165

Hicâz Selmek, 166

Hicâz Şehnâz, 166

Hicâz-ı Muhâlîf, 166, 167, 168

Hicâz-ı Türkî, 168, 170

Hisâr, 20, 31, 33, 35, 37, 38, 43, 45, 46, 47, 53, 54,
64, 67, 69, 70, 71, 72, 90, 91, 129, 149, 168,
170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 200,
227, 228, 289, 336, 339, 385, 386, 387, 404,
438, 439, 440, 459, 461

Hisâr Evc, 175, 176, 177

Hisârek, 31, 33, 35, 64, 67, 69, 71, 72, 177, 178,
441, 461

Hisârnîk, 64, 178, 179

Hoşsârây, 54, 179, 461

Hucest, 48, 180, 181, 461

Hûzî, 24, 43, 45, 46, 48, 53, 67, 71, 153, 181, 182,
183, 184, 319, 461

Hümâyûn, 24, 35, 38, 45, 48, 53, 54, 64, 69, 71, 72,
184, 185, 186, 187, 188, 292, 441, 461

Hüseyinî, 12, 20, 24, 28, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40,
42, 45, 46, 47, 50, 53, 54, 61, 64, 66, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 74, 75, 76, 81, 82, 83, 84, 89, 90, 91,
92, 102, 103, 113, 117, 118, 121, 122, 131, 134,
135, 138, 139, 146, 147, 148, 149, 171, 172,
174, 175, 177, 178, 184, 188, 189, 190, 191,
192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 202,
208, 212, 225, 226, 234, 238, 239, 241, 249,
250, 251, 253, 264, 273, 274, 276, 277, 278,
280, 286, 289, 305, 307, 317, 318, 320, 338,
362, 379, 380, 388, 391, 392, 393, 394, 405,
406, 409, 411, 412, 413, 429, 434, 435, 438,
441, 443, 459, 461, 462, 463, 464, 465

Hüseyinî Acem, 194

Hüseyinî Gerdâniye, 195

Hüseyinî Geveşt, 195

Hüseyinî Nevrûz, 196

Hüseyinî Rehâvî, 197

Hüseyinî Selmek, 197

Hüseyinî Şehnâz, 198

I

Irâk, 12, 16, 18, 20, 24, 26, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 58, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 92, 108, 110, 111, 113, 118, 119, 120, 121, 122, 127, 128, 130, 135, 139, 145, 146, 147, 149, 155, 156, 157, 160, 161, 164, 165, 193, 194, 195, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 222, 238, 239, 241, 249, 258, 259, 278, 279, 281, 289, 321, 333, 334, 343, 347, 354, 356, 357, 358, 366, 371, 372, 379, 380, 381, 391, 392, 394, 399, 401, 404, 409, 410, 424, 430, 438, 441, 460, 461, 462, 463, 464, 465

Irâk Acem, 203, 204, 441

Irâk Gerdâniye, 204

Irâk Geveşt, 205

Irâk Mâye, 205, 206, 207

Irâk Nevrûz, 207

Irâk Selmek, 207

Irâk Şehnâz, 208

Isfahân, 12, 16, 18, 20, 24, 26, 28, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 58, 61, 64, 66, 70, 91, 92, 94, 96, 134, 136, 139, 144, 147, 149, 165, 177, 178, 181, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 223, 227, 239, 241, 242, 246, 262, 270, 278, 289, 290, 293, 307, 328, 329, 332, 342, 347, 350, 374, 379, 381, 392, 394, 411, 419, 420, 432, 433, 437, 438, 461, 462, 464, 465

Isfahân Gerdâniye, 213

Isfahân Geveşt, 213

Isfahân Mâye, 213

Isfahân Nevrûz, 214

Isfahân Selmek, 214

Isfahân Şehnâz, 215

Isfahâne, 20, 24, 33, 35, 38, 46, 48, 64, 67, 71, 215, 216, 217, 218, 356, 357, 358, 441, 462

K

Karcıgâr, 31, 33, 35, 38, 46, 48, 64, 67, 69, 72, 167, 168, 183, 184, 218, 219, 220, 221, 268, 269, 363, 364, 411, 412, 413, 420, 433, 462

Kûçek, 20, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 46, 54, 64, 66, 68, 72, 108, 110, 126, 136, 140, 147, 149, 150, 171, 172, 177, 179, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 239, 242, 275, 278, 290, 291, 307, 308, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 379, 382, 383, 385, 386, 387, 388, 391, 392, 394, 395, 437, 438, 461, 462, 463, 464, 465, 466

Kûçek Gerdâniye, 227

Kûçek Geveşt, 227

Kûçek Mâye, 227

Kûçek Nevrûz, 228

Kûçek Selmek, 228

Kûçek Şehnâz, 229

M

Mâhûr, 24, 43, 45, 46, 48, 52, 53, 54, 59, 62, 67, 71, 97, 120, 229, 230, 231, 232, 233, 299, 300, 440, 459, 462

Mâşûk, 233, 462

Matlûb, 233, 234, 462

Mâye, 12, 20, 24, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 46, 48, 53, 64, 67, 69, 70, 71, 72, 104, 105, 111, 112, 113, 141, 142, 160, 161, 165, 203, 205, 206, 207, 212, 213, 214, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 258, 267, 270, 295, 297, 298, 300, 317, 318, 320, 339, 340, 341, 349, 363, 364, 365, 366, 369, 370, 402, 403, 431, 433, 434, 439, 460, 461, 462, 463, 464, 465

Mâye-i Bûselik, 240

Mâye-i Büzürg, 240

Mâye-i Hicâz, 241

Mâye-i Hüseyinî, 241

Mâye-i Irâk, 241

Mâye-i Isfahân, 242

Mâye-i Kûçek, 242

Mâye-i Nevâ, 242

Mâye-i Râst, 243

Mâye-i Rehâvî, 243

Mâye-i Uşşâk, 244

Mâye-i Zengüle, 244, 431

Meclis-i Efrûz, 54, 244, 245, 443, 463

Melâhî, 245, 246, 463

Mihricân, 54, 246, 433, 463

Muhâlif, 31, 33, 35, 38, 64, 67, 69, 71, 72, 166, 167, 168, 210, 246, 247, 441, 461, 463

Muhâlifek, 35, 54, 59, 63, 64, 67, 69, 72, 146, 154, 247, 248, 249, 463

Muhayyer, 20, 24, 31, 33, 35, 43, 45, 46, 48, 53, 54, 64, 67, 69, 71, 72, 101, 114, 136, 194, 205, 249, 250, 251, 252, 253, 322, 324, 385, 386, 387, 398, 429, 438, 439, 441, 443, 459, 463

Mûberkâ, 20, 24, 31, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 48, 53, 64, 67, 69, 71, 72, 253, 254, 255, 256, 257, 440, 463

Mûjdegâni, 257, 258

Mürgâk, 38, 64, 78, 441, 463

Mürgâk, 258

Müsteâr, 31, 33, 38, 46, 48, 64, 67, 69, 71, 72, 258, 259, 260, 261, 463

Müteaddî, 261, 262, 463

N

Nesîm, 54, 258, 262, 463

Nevâ, 12, 15, 17, 24, 25, 27, 31, 33, 35, 37, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 57, 60, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 76, 89, 90, 98, 114, 134, 136, 140, 147, 150, 154, 179, 193, 219, 220, 221, 231, 233,

236, 239, 242, 243, 250, 252, 263, 264, 265,
266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 278, 291,
306, 320, 323, 379, 383, 388, 392, 395, 397,
414, 438, 443, 459, 461, 462, 463, 465
Nevâ Acem, 267
Nevâ Aşîrân, 268, 269
Nevâ Gerdâniye, 269
Nevâ Geveşt, 270
Nevâ Mâye, 270
Nevâ Nevrûz, 270
Nevâ Selmek, 271
Nevâ Şehnâz, 271
Nevâ Uşşâk, 271, 272
Nevbahâr, 54, 272, 463
Nevrûz, 12, 15, 17, 20, 24, 26, 27, 31, 33, 35, 37,
38, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 57, 60, 63,
64, 67, 69, 70, 71, 72, 76, 83, 84, 104, 105, 111,
113, 114, 154, 155, 160, 165, 188, 190, 192,
193, 196, 197, 202, 203, 207, 212, 214, 219,
221, 222, 225, 226, 228, 231, 234, 249, 253,
255, 263, 265, 267, 268, 269, 270, 273, 274,
275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292,
293, 294, 296, 297, 339, 341, 349, 350, 355,
356, 360, 361, 362, 403, 404, 422, 423, 430,
431, 433, 439, 440, 460, 461, 462, 463, 464, 465
Nevrûz-ı Asl-ı Saġîr, 284, 290
Nevrûz-i Acem, 278, 279, 280
Nevrûz-i Arâb, 280, 281, 282
Nevrûz-i Asl, 275, 282, 440
Nevrûz-i Bayâtî, 285
Nevrûz-i Bûselik, 286
Nevrûz-i Bûzürg, 286
Nevrûz-i Hârâ, 279, 287, 288
Nevrûz-i Hicâz, 288
Nevrûz-i Hüseyînî, 289
Nevrûz-i Irâk, 289
Nevrûz-i Isfahân, 290
Nevrûz-i Kebîr, 276, 290
Nevrûz-i Kûçek, 291
Nevrûz-i Nevâ, 291
Nevrûz-i Râst, 291
Nevrûz-i Rehâvî, 292
Nevrûz-i Rûmî, 279, 292, 293
Nevrûz-i Uşşâk, 294
Nevrûz-i Zengüle, 294
Nigâr, 31, 33, 35, 38, 46, 48, 54, 64, 67, 69, 71, 72,
83, 136, 140, 141, 294, 295, 296, 297, 298, 299,
300, 302, 461, 463, 464
Nigâr-ı Nîk, 298, 299, 300
Nihâvend, 24, 31, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 48, 53, 54,
64, 67, 69, 71, 72, 102, 122, 123, 182, 264, 300,
301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309,
441, 460, 464
Nihâvend-i Kebîr, 303, 305, 306, 307
Nihâvend-i Rûmî, 307, 308

Nihâvend-i Saġîr, 303, 305, 309
Nikrîz, 33, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316,
317, 442, 464
Nikrîz-i Kebîr, 315
Nikrîz-i Saġîr, 316
Nişâbürek, 7, 46, 48, 53, 60, 67, 71, 123, 233, 258,
263, 272, 304, 317, 318, 319, 320, 399, 400,
401, 411, 441, 464
Nühüft, 20, 24, 31, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 48, 53,
54, 64, 67, 69, 71, 72, 320, 321, 322, 323, 324,
325, 365, 366, 438, 441, 442, 443, 464

P

Pençgâh, 20, 24, 28, 31, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 48,
50, 51, 53, 54, 60, 61, 64, 67, 69, 72, 83, 84, 86,
99, 103, 106, 117, 118, 134, 135, 152, 154, 159,
160, 174, 175, 178, 179, 192, 202, 211, 212,
225, 226, 228, 231, 238, 249, 253, 265, 266,
270, 271, 277, 292, 293, 296, 297, 305, 320,
326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 337, 338,
347, 348, 364, 365, 366, 368, 376, 377, 381,
382, 391, 411, 412, 413, 414, 416, 429, 440,
441, 442, 464

R

Rahâtü'l-Ervâh, 64, 332
Râst, 9, 12, 15, 17, 24, 26, 27, 31, 33, 35, 37, 38,
39, 40, 42, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 57, 64, 66, 68,
69, 70, 71, 72, 76, 77, 78, 81, 82, 84, 91, 93, 94,
95, 97, 98, 99, 101, 102, 106, 110, 111, 117,
123, 126, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 142,
147, 150, 170, 175, 178, 184, 202, 205, 211,
212, 221, 223, 225, 226, 228, 231, 232, 236,
238, 239, 240, 243, 245, 249, 261, 264, 269,
278, 280, 283, 284, 291, 304, 305, 306, 311,
313, 315, 316, 317, 320, 321, 328, 329, 331,
332, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342,
343, 344, 363, 364, 368, 369, 374, 376, 377,
378, 379, 381, 383, 392, 395, 397, 400, 401,
416, 421, 424, 425, 428, 429, 433, 438, 443,
459, 460, 462, 463, 464, 465
Râst Mâye, 340
Râst Nevrûz, 341
Râst Selmek, 342
Râst Şehnâz, 342
Râst-ı Acem, 342, 343
Râst-ı Acem, 342
Râst-ı Acem, 343
Râst-ı Acem, 343
Râst-ı Acem, 343
Râst-ı Acem, 343
Râst-ı Acem, 343
Râst-ı Gerdaniye, 343
Râst-ı Gerdâniye, 343

Râst-ı Geveşt, 344
Râst-ı Geveşt, 344
Râst-ı Geveşt, 344
Râst-ı Geveşt, 344
Rehâvî, 20, 24, 25, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 47, 64,
66, 68, 70, 72, 78, 79, 136, 142, 144, 147, 151,
180, 186, 187, 188, 193, 197, 239, 243, 277,
278, 292, 295, 297, 298, 300, 302, 305, 344,
345, 346, 347, 348, 349, 350, 365, 366, 383,
384, 396, 422, 423, 434, 435, 438, 461, 462,
463, 464, 465
Rehâvî Gerdâniye, 348
Rehâvî Gerdâniye, 348
Rehâvî Gerdâniye, 348
Rehâvî Geveşt, 348, 349
Rehâvî Geveşt, 349
Rehâvî Geveşt, 349
Rehâvî Geveşt, 349
Rehâvî Mâye, 348
Rehâvî Nevruz, 348, 349
Rehâvî Selmek, 348
Rehâvî Şehnâz, 348
Rehâvî Şehnâz, 350
Rehâvî Şehnâz, 350
Rehâvî Şehnâz, 350
Rehâvî-i Mâye, 349
Rekb, 24, 31, 35, 38, 43, 45, 53, 64, 67, 69, 71, 72,
350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 441, 464
Rekb-i Nevruz, 354, 355, 356
Rûy-i Irâk, 356, 357

S

Sabâ, 24, 33, 38, 43, 45, 53, 54, 60, 63, 64, 69, 71,
262, 282, 359, 360, 361, 362, 388, 441, 459, 464
Sâzkâr, 31, 33, 35, 64, 67, 69, 71, 72, 363, 364, 464
Sebzendersebz, 69, 72, 364, 365, 366, 441, 464
Segâh, 20, 24, 33, 35, 37, 43, 45, 46, 48, 53, 67, 69,
71, 72, 75, 76, 85, 88, 91, 92, 93, 94, 96, 102,
103, 106, 110, 111, 117, 118, 126, 130, 134,
135, 137, 147, 159, 160, 163, 170, 171, 174,
175, 177, 178, 192, 202, 203, 212, 218, 222,
223, 225, 226, 238, 239, 242, 247, 248, 249,
254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 277, 280,
320, 328, 336, 338, 339, 347, 357, 358, 360,
361, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 370,
371, 372, 376, 378, 381, 391, 400, 401, 414,
416, 417, 418, 419, 420, 421, 429, 433, 434,
440, 441, 459, 464, 465
Segâh Mâye, 238, 369, 370
Segâh-ı Acem, 371
Selmek, 12, 20, 24, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 43,
45, 46, 48, 53, 54, 64, 67, 69, 70, 72, 104, 106,
111, 113, 160, 166, 193, 197, 203, 207, 208,
212, 214, 226, 228, 267, 271, 340, 342, 350,
364, 366, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378,

379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 404, 424,
431, 432, 438, 439, 460, 461, 462, 463, 464, 465
Selmek-i Bûselik, 379
Selmek-i Büzürg, 379
Selmek-i Hicâz, 380
Selmek-i Hüseyinî, 380
Selmek-i Irâk, 380
Selmek-i Isfahân, 381
Selmek-i Kebîr, 376, 381
Selmek-i Kûçek, 382
Selmek-i Nevâ, 383
Selmek-i Râst, 383
Selmek-i Sağîr, 376, 384
Selmek-i Uşşâk, 384, 385
Selmek-i Zengüle, 385
Sipîhr, 33, 35, 38, 67, 71, 72, 385, 386, 465
Sünbüle, 46, 48, 67, 308, 387, 388, 459, 465

Ş

Şâh, 388
Şehnâz, 12, 20, 24, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 43,
45, 46, 48, 53, 54, 59, 62, 64, 67, 69, 70, 72, 75,
104, 106, 111, 114, 160, 166, 171, 193, 198,
203, 208, 212, 214, 215, 226, 228, 229, 267,
271, 340, 342, 350, 388, 389, 390, 391, 392,
393, 394, 395, 396, 397, 404, 432, 439, 459,
460, 461, 462, 463, 464, 465
Şehnâz Bûselik, 392
Şehnâz Büzürg, 393
Şehnâz Hicâz, 393
Şehnâz Hüseyinî, 393
Şehnâz Irak, 394
Şehnâz Isfahân, 394
Şehnâz Kûçek, 394, 395
Şehnâz Râst, 395
Şehnâz Uşşâk, 396
Şehnâz Zengüle, 396

T

Tiz Nevâ, 397

U

Uşşâk, 7, 12, 15, 17, 24, 25, 26, 31, 33, 35, 37, 38,
39, 40, 42, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 64, 66, 67,
68, 69, 70, 71, 72, 77, 86, 88, 90, 99, 115, 120,
123, 124, 136, 143, 147, 151, 155, 184, 219,
230, 231, 232, 239, 243, 244, 258, 267, 269,
271, 272, 277, 278, 288, 294, 304, 305, 306,
319, 379, 384, 385, 392, 396, 397, 398, 399,
400, 401, 402, 403, 404, 411, 438, 461, 463, 465
Uşşâk Gerdâniye, 401
Uşşâk Geveşt, 401, 402
Uşşâk Mâye, 401, 402, 403

Uşşâk Nevrûz, 401, 403
Uşşâk Selmek, 401, 404
Uşşâk Şehnâz, 401, 404
Uzzâl, 24, 31, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 48, 51, 53, 54,
64, 67, 69, 71, 72, 76, 129, 130, 155, 163, 168,
170, 176, 247, 248, 249, 259, 260, 261, 303,
322, 323, 324, 325, 346, 364, 365, 366, 397,
404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 441, 442,
443, 459, 465
Uzzâl Acem, 409, 410

V

Vâmık, 54, 411, 465
Visâl, 54, 413, 414, 443, 465

Y

Yegâh, 414

Z

Zâvil, 43, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 465
Zâvil Isfahân, 419

Zâvil Segâh, 420
Zemzeme, 33, 38, 421, 422, 423, 442, 465
Zengüle, 12, 20, 24, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 45,
53, 54, 58, 64, 66, 70, 85, 94, 96, 113, 117, 118,
136, 143, 147, 151, 152, 180, 186, 187, 188,
239, 244, 275, 278, 294, 301, 347, 373, 375,
376, 377, 378, 379, 381, 382, 385, 392, 396,
397, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430,
431, 432, 438, 459, 461, 463, 465
Zengüle Geveşt, 430
Zengüle Mâye, 430, 431
Zengüle-i Gerdâniye, 430
Zengüle-i Nevrûz, 430, 431
Zengüle-i Selmek, 430, 431
Zengüle-i Şehnâz, 430, 432
Zevâlî Isfahân, 419, 420
Zevâlî Siyehgâh, 46, 420, 421
Zinderûd, 54, 61, 211, 246, 432, 433, 465
Zîrefkend-i Büzürg, 226, 433, 434
Zirkeşîde, 31, 33, 38, 64, 67, 69, 72, 434, 435, 441,
466

EKLER

Ek1: Ebcet Notası ve Günümüz Karşılıkları

No	Ebcet Simgesi	Perde Adı	Nota Karşılığı	Günümüz Nota Karşılığı
1	A	Râst	Re	Sol
2	B	Şûrî	Re # - Mi b	Sol # - La b
3	C	Zengüle	Re # - Mi d	Sol # - La d
4	D	Dügâh	Mi	La
5	h	Kürdî	Fa	La # - Si b
6	V	Segâh	Fa #	Si d
7	Z	Bûselik	Fa #	Si
8	H	Çargâh	Sol	Do
9	T	Sabâ	Sol # - La b	Do # - Re b
10	Y	Uzzâl	Sol # - La d	Do # - Re d
11	YA	Nevâ	La	Re
12	YB	Bayâtî	La # - Si b	Re # - Mi b
13	YC	Hisâr	Si d	Re # - Mi d
14	YD	Hüseynî	Si	Mi
15	Yh	Acem	Do	Fa
16	YV	Evc	Do # - Re b	Fa #
17	YZ	Mâhûr	Do # - Re d	Fa #
18	YH	Gerdâniye	Re	Sol
19	YT	Nim Şehnâz	Re # - Mi b	Sol # - La b
20	K	Şehnâz	Re # - Mi d	Sol # - La d
21	KA	Muhayyer	Mi	La
22	KB	Sünbüle	Fa	La # - Si b
23	KC	Tiz Segâh	Fa #	Si d
24	KD	Tiz Bûselik	Fa #	Si
25	Kh	Tiz Çargâh	Sol	Do
26	KV	Tiz Sabâ	Sol # - La b	Do # - Re b
27	KZ	Tiz Uzzâl	Sol # - La d	Do # - Re d
28	KH	Tiz Nevâ	La	Re
29	KT	Tiz Bayâtî	La # - Si b	Re # - Mi b
30	L	Tiz Hisâr	Si d	Re # - Mi d
31	LA	Tiz Hüseynî	Si	Mi
32	LB	Tiz Acem	Do	Fa
33	LC	Tiz Evc	Do # - Re b	Fa #
34	LD	Tiz Mâhûr	Do # - Re d	Fa #
35	Lh	Tiz Gerdâniye	Re	Sol

Ek 2: Edvârlara Göre Makâm Dağılımı

Makâmlar	Edvârlar																			
	USKE	USŞ	ŞDT	MACE	MAME	MAFA	AŞEM	KYRM	KE	RP	BDM	AHKE	ŞFMM	K	LF	LZE	BAMU	SEM	KRM	
Acem							X			X		X			X	X				X
Acem Aşîrân																				X
Acem Râst								X	X										X	
Acem-i Irâk											X									
Acem-i Zîrkeşîde								X	X			X							X	
Arabân																	X			
Aşîrân				X	X	X	X		X	X				X						
Âvâze-i Zenbûr								X				X								
Azrâ	X																	X		
Bahâr																		X		
Bahr-i Nâzik							X	X	X	X	X	X		X				X	X	
Bayâtî				X																
Beste Hisâr																				X
Beste Isfahân							X	X	X	X	X	X		X				X	X	
Bestenigâr							X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Beyn-el Bahreyn										X										
Beyzâ																		X		
Bostân																		X		
Buhârî																		X		
Bûselik	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Bûselik Gerdâniye												X								
Bûselik Geveşt												X								
Bûselik Mâyê												X								
Bûselik Nevrûz												X								
Bûselik Selmek												X								
Bûselik Şehnâz												X								
Büzürk	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Büzürk-i Gerdâniye												X								
Büzürk-i Geveşt												X								
Büzürk-i Mâyê												X								
Büzürk-i Nevrûz												X								
Büzürk-i Selmek												X								
Büzürk-i Şehnâz												X								
Cânfezâ																		X		
Çargâh																				
Çargâh-ı Acem																				
Devr-i Mâhûrî																		X		
Dilkeş								X												
Dilkeşhâverân							X	X	X	X	X	X		X				X	X	
Dilküşâ																		X		
Dilküşâ ve Nihâvend																		X		
Dostkâmi																		X		
Dügâh			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Dügâh-ı Acem							X	X	X	X	X	X		X				X		
Evc																				
Gamzedâ																		X		
Gerdâniye	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Gerdâniye Bûselik							X	X	X	X	X	X						X	X	
Gerdâniye Büzürk												X								

Makâmlar	Edvârlar																			
	USKE	UŞ	ŞDT	MACE	MAME	MAFA	AŞEM	KYRM	KE	RP	BDM	AHKE	ŞFMM	K	LF	LZE	BAMU	SEM	KRM	
Gerdâniye Hicâz												X								
Gerdâniye Hüseyinî												X								
Gerdâniye Irâk												X								
Gerdâniye İsfahân												X								
Gerdâniye Kûçek												X								
Gerdâniye Nevâ												X								
Gerdâniye Nigâr							X	X	X		X	X	X					X		
Gerdâniye Rast												X								
Gerdâniye Rehâvî												X								
Gerdâniye Uşşâk												X								
Gerdâniye Zengüle												X								
Geveşt	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Geveşt Bûselik												X								
Geveşt Bûzûrk												X								
Geveşt Hicâz												X								
Geveşt Hüseyinî												X								
Geveşt Irâk												X								
Geveşt İsfahân												X								
Geveşt Kûçek												X								
Geveşt Nevâ												X								
Geveşt Rast												X								
Geveşt Rehâvî												X								
Geveşt Uşşâk												X								
Geveşt Zengüle												X								
Gülistân																	X			
Gülizâr																				X
Hazân															X		X			
Hazrâ																	X			
Hicâz	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Hicâz Acem							X	X	X	X	X	X	X	X					X	
Hicâz Bûzûrk							X	X	X		X	X	X					X		
Hicâz Gerdâniye												X								
Hicâz Geveşt												X								
Hicâz Irâk																			X	
Hicâz Mâye												X								
Hicâz Nevrûz												X								
Hicâz Selmek												X								
Hicâz Şehnâz												X								
Hicâz-ı Muhâlîf							X	X	X		X	X	X					X	X	
Hicâz-ı Türkî							X	X	X	X	X	X				X	X	X	X	
Hisâr			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Hisâr Evc							X	X	X		X	X	X					X		
Hisârek							X	X	X	X	X	X	X					X	X	
Hisâr-ı Asl																		X		
Hisârnik																			X	
Hoşsârây																		X		
Hucest															X	X				
Hûzî				X	X	X				X			X		X	X	X			X
Hümâyûn				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Makâmlar	Edvârlar																			
	USKE	UŞ	ŞDT	MACE	MAME	MAFA	AŞEM	KYRM	KE	RP	BDM	AHKE	ŞFMM	K	LF	LZE	BAMU	SEM	KRM	
Hüseyinî	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Hüseyinî Acem							X	X	X	X	X	X		X				X		
Hüseyinî Gerdâniye																				
Hüseyinî Geveşt																				
Hüseyinî Hicâz																				
Hüseyinî Nevrûz																				
Hüseyinî Rehâvî																				
Hüseyinî Selmek																				
Hüseyinî Şehnâz																				
Irâk	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Irâk Acem									X	X				X				X		
Irâk Gerdâniye												X								
Irâk Geveşt												X								
Irâk Mâye							X	X	X	X	X	X		X				X		
Irâk Nevrûz												X								
Irâk Selmek												X								
Irâk Şehnâz												X								
Isfahân	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Isfahân Gerdâniye												X								
Isfahân Geveşt												X								
Isfahân Mâye												X								
Isfahân Nevrûz												X								
Isfahân Selmek												X								
Isfahân Şehnâz												X								
Isfahânek			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Karcığâr							X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	X	
Kûçek (Zîrefkend)	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Kûçek Gerdâniye												X								
Kûçek Geveşt												X								
Kûçek Mâye												X								
Kûçek Nevrûz												X								
Kûçek Selmek												X								
Kûçek Şehnâz												X								
Mâhûr				X	X	X	X			X			X		X	X	X			X
Mâhûr-ı Kebîr															X	X	X			
Mâhûr-ı Sağîr															X	X	X			
Mâşûk																	X			
Matlûb										X										
Mâye	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Mâye-i Bûselik												X								
Mâye-i Bûzûrk												X								
Mâye-i Hicâz												X								
Mâye-i Hüseyinî												X								
Mâye-i Irâk												X								
Mâye-i Isfahân												X								
Mâye-i Kebîr																	X			
Mâye-i Kûçek												X								
Mâye-i Nevâ												X								
Mâye-i Râst												X								

Makâmîlar	Edvârlar																			
	USKE	UŞ	ŞDT	MACE	MAME	MAFA	AŞEM	KYRM	KE	RP	BDM	AHKE	ŞFMM	K	LF	LZE	BAMU	SEM	KRM	
Mâye-i Rehâvî												X								
Mâye-i Saġîr																	X			
Mâye-i Uşşâk												X								
Mâye-i Zengüle												X								
Meclîs-i Efrûz																	X			
Melâhî																	X			
Mihricân																	X			
Muhâlif							X	X		X										
Muhâlifek								X	X	X	X			X						
Muhayyer	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Müberkâ			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Müjdegânî																	X			
Mürġak												X								
Müsteâr							X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	X	
Müteaddî																	X			
Nesîm																	X			
Nevâ	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nevâ Acem																				X
Nevâ Aşîrân								X	X	X	X	X		X				X	X	
Nevâ Gerdâniye												X								
Nevâ Geveşt												X								
Nevâ Mâye												X								
Nevâ Nevrûz												X								
Nevâ Selmek												X								
Nevâ Şehnâz												X								
NevâUşşâk																				X
Nevbahâr																	X			
Nevrûz	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	
Nevrûz-i Acem							X	X	X	X	X	X		X				X	X	
Nevrûz –i Arâb				X	X	X				X			X		X		X			
Nevrûz –i Asıl													X				X			
Nevrûz-i Asl-ı Saġîr															X					
Nevrûz-i Bayâtî													X		X		X			
Nevrûz-i Bûselik												X								
Nevrûz-i Büzürk												X								
Nevrûz-i Hârâ				X	X	X							X		X		X			
Nevrûz-i Hicâz												X								
Nevrûz-i Hüseyinî												X								
Nevrûz-i Irâk												X								
Nevrûz-ilsfahân												X								
Nevrûz-i Kebîr															X					
Nevrûz-i Kûçek												X								
Nevrûz-i Nevâ												X								
Nevrûz-i Râst												X								
Nevrûz-i Rehâvî												X								
Nevrûz-i Rûmî							X	X	X	X	X	X		X				X	X	
Nevrûz-i Uşşâk												X								
Nevrûz-i Zengüle												X								
Nigâr							X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X

Makâmlar	Edvârlar																		
	USKE	UŞ	ŞDT	MACE	MAME	MAFA	AŞEM	KYRM	KE	RP	BDM	AHKE	ŞFMM	K	LF	LZE	BAMU	SEM	KRM
Nigâr-ı Nîk							X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	
Nihâvend				X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X		X	X	
Nihâvend-i Kebîr	X														X	X			X
Nihâvend-i Rûmî							X	X	X	X	X	X		X				X	X
Nihâvend-i Saġîr															X	X			X
Nikrîz				X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nikrîz-i Kebîr				X	X	X									X	X			
Nikrîz-i Saġîr				X	X	X									X	X			
Nişâbürek								X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X
Nühüft	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Pençgâh			X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X		X	X	X
Pençgâh-ı Asl				X	X	X									X	X			
Pençgâh-ı Zâid				X		X									X	X	X		
Rahâtü'l-ervâh							X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	X
Râst	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Râst Mâye							X	X	X	X	X	X		X				X	
Râst Nevrûz													X						
Râst Selmek												X							
Râst Şehnâz												X							
Râst-ı Acem							X			X	X	X		X					
Râst-ı Gerdâniye												X							
Râst-ı Geveşt												X							
Rehâvî	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Rehâvî Gerdâniye												X							
Rehâvî Geveşt												X							
Rehâvî Mâye												X							
Rehâvî Nevrûz												X							
Rehâvî Selmek												X							
Rehâvî Şehnâz												X							
Rekb				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X
Rekb-i Nevrûz							X	X	X		X	X		X				X	
Rıdvân veya Nevûz-ı Rûmî																		X	
Rûy-i Irâk			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X			X	X	X
Sabâ				X	X	X		X	X	X		X	X		X		X	X	
Sâzkâr																			
Sebzendersebz							X	X	X	X	X	X		X				X	
Segâh			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Segâh Mâye							X	X	X	X	X	X		X				X	
Segâh-ı Acem							X	X	X		X	X		X				X	
Selmek	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Selmek-i Bûselik												X							
Selmek-i Büzürk												X							
Selmek-i Hicâz												X							
Selmek-i Hüseyinî												X							
Selmek-i Irâk												X							
Selmek-i Isfahân												X							
Selmek-i Kebîr																	X		
Selmek-i Kûçek												X							

Makâmlar	Edvârlar																				
	USKE	UŞ	ŞDT	MACE	MAME	MAFA	AŞEM	KYRM	KE	RP	BDM	AHKE	ŞFMM	K	LF	LZE	BAMU	SEM	KRM		
Selmek-i Nevâ												X									
Selmek-i Râst												X									
Selmek-i Rehâvî												X									
Selmek-i Uşşâk												X									
Selmek-i Sağır																	X				
Selmek-i Zengüle												X									
Sipih							X	X	X	X	X	X		X							X
Sünbüle															X	X					X
Şâh																	X				
Şehnâz	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Şehnâz Büselik												X									
Şehnâz Büzürk												X									
Şehnâz Hicâz												X									
Şehnâz Hüseyinî												X									
Şehnâz Irâk												X									
Şehnâz İsfahân												X									
Şehnâz Kûçek												X									
Şehnâz Nevâ												X									
Şehnâz Râst												X									
Şehnâz Rehâvî												X									
Şehnâz Uşşâk												X									
Şehnâz Zengüle												X									
Tiz Nevâ							X														
Türk-i Segâh															X						
Uşşâk	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Uşşâk Gerdâniye												X									
Uşşâk Geveşt												X									
Uşşâk Mâye							X	X	X	X		X						X			
Uşşâk Nevrûz												X									
Uşşâk Selmek												X									
Uşşâk Şehnâz												X									
Uzzâl				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Uzzâl Acem							X	X	X		X	X		X					X		
Vâmık																	X				
Vasf-ı Yegâh (Hazân)															X						
Vech-i Hüseyinî							X	X	X	X	X	X		X					X	X	
Visâl																	X				
Yegâh							X	X	X		X	X		X	X	X			X	X	
Zâvil			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X
Zâvil İsfahân															X	X					
Zâvil Segâh															X	X					
Zemzeme							X	X	X	X	X	X		X	X	X			X	X	
Zengüle	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Zengüle-i Gerdâniye												X									
Zengüle Geveşt												X									
Zengüle Mâye												X									
Zengüle-i Nevrûz												X									
Zengüle-i Selmek												X									
Zengüle-i Şehnâz												X									
Zinderûd																	X				

